MİMARLIK PLANLAMA VE TASARIM

ALANINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR - I

Haziran 2023

EDİTÖRLER

DOÇ. DR. H. BURÇİN HENDEN ŞOLT
DOÇ. DR. SERTAÇ GÜNGÖR

SERÜVEN YAYINEVİ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023

ISBN • 978-625-6450-41-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA
Telefon / Phone: 05437675765
web: www.seruvenyayinevi.com
e-mail: seruvenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

MİMARLIK PLANLAMA VE TASARIM

ALANINDA ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR-1

Haziran 2023

Editörler
Doç. Dr. H.Burçin HENDEN ŞOLT
Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNDE TOPLUMSAL BELLEĞİN ÖNEMİ

H. Burçin HENDEN ŞOLT, A. Didem ÖZDEMİR 1

Bölüm 2

ELAZIĞ (HARPUT) BÖLGESİ GELENEKSEL KONUTLARINDA MİMARLIK VE TURİZM İLİŞKİSİNİN TASARIMA YANSIMASI

Özge DAĞOĞLU, İclal ALUÇLU 15

Bölüm 3

TASARIMDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE DİJİTALLEŞME: YENİ TEKNOLOJİLERİN TASARIM VE ÜRETİMDEKİ ETKİSİ

H. Merve DEMİRCİ BERBEROĞLU..... 33

Bölüm 4

HOBİ BAHÇELERİNİN ÇEVRE DUYARLILIĞI, FİZİKSEL AKTİVİTE VE YEME ALIŞKANLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ: BARTIN İNÖNÜ İLKOKULU ÖRNEĞİ

Selma YEMELEK, Deniz ÇELİK 49

Bölüm 5

KONUT YAŞAMA MEKANLARINDA KULLANICI BEKLENTİLERİNİN CİNSİYET BAĞLAMI

Zeynep Nilsun KONAKOĞLU, İrem BEKAR 71

Bölüm 6

GÜMÜŞHANE HARAVA (İKİSU) KÖPRÜSÜ: RÖLÖVE ÇALIŞMASI

Mukaddes ATAMAN..... 85

Bölüm 7

SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARİ TASARIM VE KÜRESEL SALGIN AÇISINDAN EĞİTİM YAPILARI

Nisa KARAKILINÇ..... 113

Bölüm 8

ÇOCUK DOSTU SOKAK TASARIMI ÖNERİSİ

Elif SAĞLIK , Behice MAĞDEN , Arzu POLAT KUVANCI 135

Bölüm 9

MARDİN'İN KIZILTEPE KIRSALINDAKİ KİLİSELERİN MİMARİ ANALİZİ VE KORUMA YAKLAŞIMLARI

Erdal DİNÇ..... 155

Bölüm 10

MİMARLIKTA KÜLTÜR VE MEKÂN KAVRAMI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA; KİMLİĞİN SÜREKLİLİĞİ VE DEĞİŞİM-KONYA ARMAĞAN MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Esra ARI ÇOKYÜRÜR , Murat ORAL 177

Bölüm 11

ARKİTEKT VE MİMARLIK DERGİLERİ KAPSAMINDA MİMARLIK SORUNLARININ ELE ALINIŞI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

Sevde DİNÇER, Muteber ERBAY..... 201

Bölüm 1

KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNDE TOPLUMSAL BELLEĞİN ÖNEMİ

H. Burçin HENDEN ŞOLT[1]

A. Didem ÖZDEMİR[2]

1 Doç.Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Alaplı MYO Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, burcinhenden@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1570-5356

2 Dr.,Terreform UR, İleri Kentsel Araştırma Merkezi, New York City/USA, ORCID ID: 0000-0001-9885-6760

GİRİŞ

Geçmişten günümüze yaşanan fiziksel, ekonomik, sosyal ve politik değişim süreçleri hem bireyleri hem de kentleri etkilemektedir. Bireyle mekân arasındaki doğrudan ilişki kentsel yaşam pratiklerinin döngüsünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla kentsel mekânlardaki değişim ve dönüşüm bireylerin yaşam alanlarını ilgilendirmektedir. Kentle kurulan bağ sadece fiziksel değildir. Toplumsal ve psikolojik anlamda etkileşim söz konusudur. Yaşananların kentliler üzerinde bıraktığı izler bütünü "kentsel bellek" olarak tanımlanabilmektedir.

Dinamik mekânsal ihtiyaçlar ve farklılaşan koşullar, kentlilerin yaşamlarını geçirdikleri kentle olan temaslarına yansımaktadır. Kentsel mekânlar, o mekânların kullanıcılarının ortak hafızalarında yer etmektedir. Yıllar içerisinde kullanıcıların mekânlarla kurdukları ilişki kenti yorumlama biçimlerine etki edebilecek güçtedir. Kentler birbirinden farklı nitelikteki bireyleri aynı mekânsal kurguda bir araya getirebilmektedir. Farklı cinsiyet, yaş, gelir, köken ve inanışlara sahip olmalarına rağmen o kentte yaşayan bireylerin zihinlerinde kalan ortak hafıza kökenleri kentin simgesel nitelikleri olarak sayılabilmektedir.

Kenti o kent yapan; diğerlerinden ayırabilen, kendi yaşam çizgisi üzerinde hayat tecrübeleriyle birleşebilen ve belleğimizde yer eden olgular olarak "toplumsal bellek" oldukça önemli bir kavramdır. Kentin heterojen dokusunda varılabilecek ortak payda olarak yorumlanabilir. Bu nedenle kentin geçmişine dair izleri barındıran bu değerlerin geleceğe de taşınabilmesi ön planda tutulmalıdır. Belleğin kolektif olarak üretilişi toplumsal bellek kavramını ortaya çıkarmıştır. Bilim insanları olguyu farklı açılardan ele almışlardır. Halbwachs(2017) belleğin bireylerin toplum içinde var oldukları yere ve başka toplumlarla olan ilişkilerine göre şekillenebileceğini ele almaktadır. "Hatırlamak için ötekilere ihtiyacımız vardır" düşüncesinden yola çıkmaktadır. Bu nedenle kentlilerin belleklerinden toplumsal belleğe ulaşma yolculuğunda kentteki fiziksel ve kültürel yaşamın büyük önemi vardır. Ünlü(2017) bireysel ve toplumsal bellekte; kişi, hadise, fiziki mekân, ses, koku, görsel gibi hususların kentsel kültürün geleceğe aktarılarak sürdürülebilmesi bakımından önceliğine vurgu yapmaktadır.

Değişim ve dönüşüm durumu kentlerin olağan akışında bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm fiziki ya da sosyal nedenlerle kentlerin sorunlu alanlarının yeniden yapılanması, sağlıklaştırılması, yaşam kalitesinin artırılması süreçlerini içermektedir. Tekil bina yenilenmesinden büyük kentsel alanlara varan ölçeklerde uygulamalar olabilmektedir. Ertaş'a göre kentsel dönüşüm(2011) kentsel gelişmenin, toplumsal, ekonomik ve mekânsal olarak yeniden ele alındığı ve kentteki sorunlu alanların sağlıklı ve yaşanabilir hale getirilmesi için yıkıp yeniden yapma, canlandırma, sağlıklaştırma veya yeniden yapılandırma için proje üretilmesi ve uygulama yapılmasıdır.

Bu çalışma, devingen bir yapıda olduğunu bildiğimiz kentlerin dönüşüm süreçlerinde sadece yenileme olgusunun değil; kentsel belleğin de ele alınması gerekliliğini irdelemektedir. Öncelikle dönüşümü gerektiren durumların tespiti ele alınmaktadır. Bir kentin değişim ve dönüşümünü tetikleyecek kentsel müdahale süreçlerinde kent kültürünün ve dolayısıyla toplumsal hafızanın üzerinde durulmasının gelecekteki yansımaları açıklanmaya çalışılmaktadır. Kentsel gelişme ve sürdürülebilirliğin fiziksel ve ekonomik boyutunun yanı sıra sosyokültürel faktörlere de önemle yer verilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Böylece kentsel dönüşüm gerekliliğinden yola çıkan planlama ve uygulama süreçlerinde; kendine has nitelik ve değerleri olan kentlerin geçmişten geleceğe aktarabileceği ortak değerler köprüsü inşa edilebilecektir.

KENTLER VE KENT KÜLTÜRÜ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dinamik yaşam süreçlerinden dolayı kentlerin yaşayan organizmalara benzetildiği bilinmektedir. Bedenin yaşamsal edinimleri için gereklilikleri var ise, kentlerinde belirli fonksiyonları ve onların aralarındaki ilişkinin kurgulanma gerekliliği vardır. Bedenin organları arasındaki etkileşimin doğru işleyişi ve dolaşımı sağlıklı kalmanın anahtarı niteliğindedir. Çoklu organ yetmezliği olarak adlandırılan sağlık sorununun, vücuttaki organların birbiri ile olan alışverişinin düzgün işlemediğine bağlı olduğu bilinen bir gerçektir. Kentlerde de konut, sanayi, ticaret, eğitim, sağlık gibi kentsel fonksiyonlar arasındaki ilişki doğru planlanmadığında yaşamsal bir döngü problemi doğabilmektedir.

Kentlerin sorunları sadece fiziksel değil; sosyal, siyasal ve ekonomik etkiler içerebilmektedir. Bu sorunların çözüm süreci o kentleri değişmeye doğru itmektedir. Ancak tek çözüm fiziki değişim olmamalıdır. Kentlerin geçmişten bugüne yaşam kurgusundan doğan; kullanıcılarının mekânı ortak kullanma biçimleriyle şekillenen kültürel nitelikleri mevcuttur. Bu değerler silsilesinin yok sayılmasının kentin geleceğine vurulacak bir darbe olabileceği açıktır. Bu noktada kent ve kent kültürü tanımlarından yola çıkmak doğru olacaktır.

Kültür sözcüğünün tanımlaması farklı disiplinlerde yapılabilmektedir. Toplum bilimi bakımından kültür; inanış ve değerlerin nesilden nesile aktarımının yapılabilmesidir. Maddi ve manevi öğeler sayesinde toplumun bir arada tutulabilmesinde rol oynayabilmektedir. Toplu yaşam dinamiklerine mana kazandıran olgulardan biri olarak kentsel kültür, kuşaklar arası ortak anılar zincirini şehir ölçeğinde ortaya koyabilmektedir. Hayta(2016) kent kültürünü tanımlarken her kente özgü niteliklerin sosyoekonomik, toplumsal, fiziksel ve tarihsel öğelerle bütünleşerek kentlilerin yaşam tarzına yansıyabildiğini vurgulamaktadır.

Güvenç'e göre kültür (1994) bir toplumun uygarlık birikimi ve sosyal süreçlerinin bütünüdür. Birey ve toplum ilişkisinin kuramı niteliğindedir.

Kültürün medeni olmakla eşleştirilmesi toplumlara entelektüel bir mana atfetmektedir. Weber (1986) kültürü sanat ve felsefenin yanı sıra bilim ve teknik bilgiyle de ilişkilendirmiştir. Böylece uygar sayılabilen toplumların kültürel gelişmişliklerine dikkat çekilebilmektedir. Ortak yaşamın getirdiği ahlaki, dini, yasal, bilimsel, politik ve ekonomik süreçlerin kentlilere olan etkilerinin zamana yayılmış hali gibidir. Aktarımların edinimsel bir yanı vardır. Kentliler ile kent arasındaki bağın yansıması gibidir. Sosyolojik açıdan önemli bir kavramdır. Kentsel normların sürdürülebilirliği bakımından oldukça değerlidir.

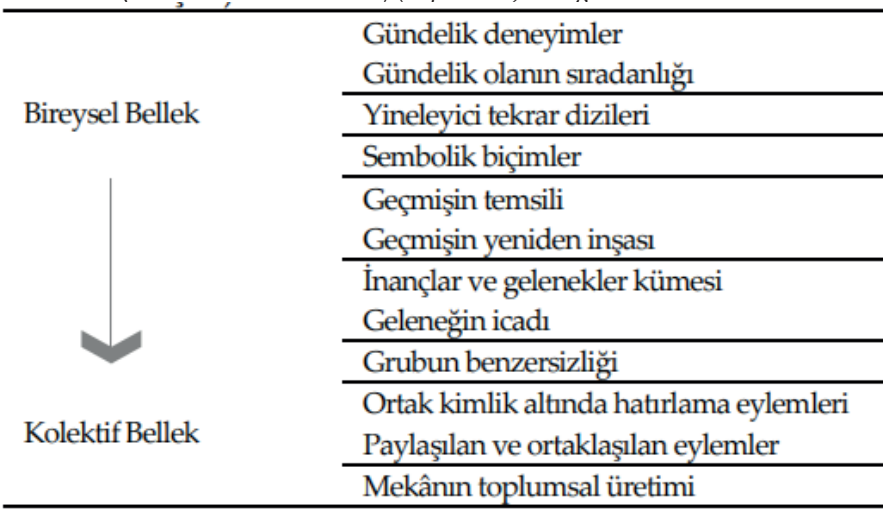
KENTSEL VE TOPLUMSAL BELLEK

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre bellek; "yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Buradan hareketle kentsel belleğin, kentsel mekânlardaki yaşam edinimlerimizin zihnimizde bıraktığı tortu olduğunu söyleyebiliriz. Kentler, mekânlarla bireylerin iki yönlü etkileşiminin var olduğu alanlardır. Böylece kentlerin kentlilere sunduğu hizmet ve fırsatların deneyimlenme sürecinde eşzamanlı olarak kentlilerin de o kente katkıları olabilmektedir.

Kentlilerin yaşamları boyunca kentsel kamusal alanlardaki deneyimleri, yaşam pratikleri, yöresel tutumlara dair alışkanlıkları gibi etkenler hafızamızda önemli yer bırakabilmektedir. Böylece bazı anıların o kentle eşleştirilmesi, dolayısıyla da belleğimizde ilişkisel bir bağlantı olarak yer edinmesi mümkündür. Genel anlamda bakılırsa; o kentin kültürel yapısı içerisinde yaşayanların ortak edinimlerinin, kentlilerin zihinlerinde yarattığı denklikler "kentsel bellek" olgusunu işaret edebilecektir. Kentlerin dinamizmi ve süreç içerisindeki değişkenliği tarihsel anlamda kentsel belleğin de değişimsel yapısının göstergesi olabilmektedir.

Bir kentin kültürü, kentsel mekânlarda yaşananların bireylerin belleğindeki yeri ve genel anlamda kentlilerin değerler bütünü olarak toplumsal hafızanın güçlü bir etkileşimi söz konusudur. Bireysel ya da toplumsal belleğin içeriğinde; fiziksel kentsel yapılar, mekânlar, doğal bitki örtüsü, kokular ve renkler bulunabilmektedir. Hatırlama eyleminin mekânla olan ilişkisi niteliğindedir. Ancak sadece fiziksel doku ile sınırlanamaz. Davranış kalıpları ile kentsel mekânların ilişkisini, kent kültüründen doğan diyalogların anımsattıklarını içerebilmektedir. Kentlinin bireysel anımsama eyleminin yanı sıra ortak noktaları aynı kentte yaşamış olmak olanların "ortak anılar biriktirme" potansiyelleri önemli bir etkendir.Halbwachs'a(1992) göre toplumsal hafıza yapılı çevreyle değil, sosyal olarak oluşturulan bir nosyondur.

Şekil 1: Kentsel ve Kolektif (Toplumsal) Belleğe Dair Unsurlar

Kaynak: Gürleyen, T.; Ocakçı, M. (2021). Kentsel Mekân Üretiminde Belleğin Başkalaşımı: Bomonti Örneği, İdealkent Dergisi, 12 (32), 123-154.

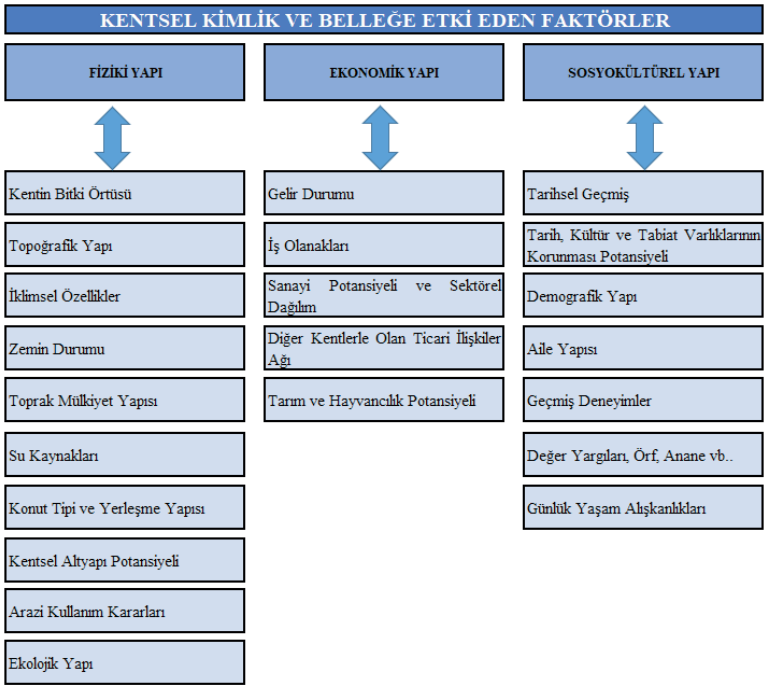
Şekil 1'de görüldüğü gibi; kolektif belleğin ya da başka bir deyişle kentsel toplumsal hafızanın çıkış noktası bireysel anlamda kentlilerin günlük yaşam deneyimleridir. Kentliler kentin onlara sunduğu olanaklar dahilinde tekrarlayan yaşam alışkanlıkları edinebilmektedir. Özellikle eşzamanlı kentsel yaşamların getirdiği; kentsel kamusal alanların ortak kullanımından doğan sembolik değerlerin oluşumu söz konusu olabilmektedir. Şehirlerin tarihsel yapısından doğan etkilerin buna etkisi yadsınamaz. Geleneksel aile yapısı, örf, adet, görenek gibi etmenlerle bireyselden toplumsala kadar gidebilen bir davranış ölçeği oluşabilmektedir. Paylaşılan ortak eylemler sayesinde kentsel mekânın toplumsal bir tezahürü ortaya çıkabilmektedir. Lefebvre(1993) kentlerdeki toplumsal belleği; kamusal mekânların toplumlarca üretilmesiyle güçlenebileceği üzerinde durmaktadır.

Kent yaşamı içerisinde bireylerin hafızasına yer etmiş; o kentte yaşamaktan gelen kültürel özelliklerle anlam kazanan; geçmişten gelen ve geleceğe aktarılabilecek olan değerler bütünü olarak adlandırabileceğimiz toplumsal bellek; kenti diğerlerinden farklılaştıran değerli bir unsurdur. Schudson (2007) belleğin standardize edilmiş uygulamalardan, yasalardan, kurumsal tutum ve kurallardan, kültürel pratiklerden oluştuğunu; bundan dolayı toplumsal olduğunu belirtmektedir. Bir toplumun üyesi olmak; ortak değerleri paylaşmak, geçmişten bugüne kültürel devamlılığa şahitlik edebilmek anlamına gelebilmektedir. Yazılı ve sözlü tarihin ortaya koyduğu değerlerin ortak bir anlayışla yaşam alanlarına yansıması kentlilerin anılarında yer etmektedir. Ortak yaşanmışlıkların getirdiği farkındalık kentle olan bağı güçlü kılabilmektedir.

Şekil 2'de görüldüğü gibi; kentlerin kimliğinin ve kentlilerin ortak belleğinin oluşumunu etkileyebilecek çeşitli faktörler söz konusudur. Kentin fiziki yapısına ilişkin doğal eşikler, iklim, bitki örtüsü, jeolojik nitelikler, topografik yapı gibi özellikler kentsel yerleşimleri doğrudan etkilemektedir. Bu durum kentlerdeki arazi kullanım kararlarını; dolayısıyla da yerleşim yapısına yansımaktadır. Kentsel altyapının oluşum ve sürekliliğini de etkileyebilecek nitelikler barındırabilmektedir. Başka bir deyişle kentin fiziki yapısı kentlilerin yaşam biçimlerini, ulaşım alışkanlıklarını, kamusal mekanları kullanım biçimlerini etkileyebilmektedir. Bu durum bireylerin kenti algılama şekillerini etkileyebilmekte; kente dair imgesel algılara da yansıyabilmektedir.

Kentsel yerleşimleri etkileyen önemli unsurlardan birisi de ekonomik yapıdır. Kentteki istihdam olanakları o kente olan göç nedenleri arasında sayılabilmektedir. Bu nedenle kentin tarım ve hayvancılık potansiyelinin yanı sıra diğer kentlerle olan ticari ilişkiler ağı da kentlilerin yaşam koşullarıyla ilintilidir. Kent belleğin varoluşunun önemli etkenlerinden biri kentin sosyal ve kültürel yapısıdır. Rossi(1960) kentsel kolektif belleğin meydana gelişinin şehrin mekanları ile kentlilerin kurduğu ilişkiden doğan değerler bütünü olduğunu vurgulamaktadır. Farklı bir deyişle kent yaşamındaki eylemlerin hatırlanmasıyla canlı tutulan ortak bir belleği işaret etmektedir. Bu nedenle kentteki günlük yaşam alışkanlıkları, geçmiş deneyimler, aile yapısı, örf ve ananeler bellek adına önemli faktörlerdir.

Şekil 2: Kentsel Kimlik ve Belleğe Etki Eden Faktörler

FARKLI BOYUTLARIYLA KENTSEL DÖNÜŞÜM

Kentlerin yaşamın getirdiği hareketli süreçlerden etkilendiği ve bunların kentlilerin hayatına yansıdığı bilinmektedir. Kentin fiziki yapısı, sosyal ortamı ve çevre şartları bakımından belli değişim süreçlerine girmesi kentsel politikalar anlamında dönüşümü işaret edebilmektedir. Dönüşüm var olan mevcut halden farklı bir duruma evirilme süreci olarak anlamlandırılabilir. Kent bilim anlamında dönüşüm ise kentsel yapı stoku ve kentsel mekânların mevcut durumlarından farklı bir hale getirilme süreçlerini ifade etmektedir. Bu süreç tekil bina yenilenmesinden başlayarak daha büyük kentsel alanlara yapılacak müdahalelere kadar boyut farklılıkları içerebilmektedir. Ana tema değişim gerekliliğidir. Bu gereklilik bina yâda mekânın fiziki ömrünü tamamlaması olabileceği gibi; sosyal bir sorunsalı da işaret edebilmektedir. Bu nedenle kentsel dönüşümde ölçek faktörü görülebilmektedir. Her ne ölçekte olursa olsun hedef nokta "daha iyi yaşam olanaklarına kavuşma arzusu" ve "kentsel fayda elde etmek için uygulama süreci" olmalıdır.

Farklı nedenlerle ortaya çıksa dahi kentsel dönüşüm uygulama yöntemleri aşağıdaki şekliyle kategorize edilebilmektedir: (Roberts, 2000; Şahin, S.Z., 2003)

- ✓ Koruma
- ✓ Yeniden canlandırma
- ✓ Sağlıklaştırma
- ✓ Yenileme
- ✓ Temizleme
- ✓ Düzenleme
- ✓ Soylulaştırma
- ✓ Düzenleme
- ✓ Yaşam Kalitesinin Artırılması
- ✓ Yeniden Geliştirme
- ✓ Yeniden Üretim

Kentsel dönüşüm eylemlerinin çıkış noktası daha çağdaş ve yaşanabilir kentler inşa etme arzusu olarak değerlendirilebilir. Kınık ve Kınık (2014) kentsel dönüşümün amacını "*zamanla niteliğini kaybeden, fiziksel ve çevresel açıdan bozulmuş kentsel alanların belirli sosyal ve ekonomik programlarla yenilenmesi yoluyla şehrin cazibesini arttırmak*" olarak tanımlamaktadır. Kentlerde var olan sorunlu yapı yahut alanların günümüz koşullarına uyarlanarak problemlerin ortadan kaldırılması çabasıdır. Kentsel dönüşümün amaçları şu şekilde gruplandırılabilir:

- Kentin geçmişten gelen niteliklerini yaşatabilme arzusu (Kent kültürünün devamlılığı)
- Fiziksel ömrünü bitirmiş yapı stokunun azaltılması (Afete dirençli kentler)
- Tarihi dokunun korunması (Koruma amaçlı planlama tavrı)
- Kentsel işlev kaybına uğramış mekânların kente tekrar kazandırılması (Kentsel ekonominin canlanabilmesi, Endüstri Mirası vb.)
- Kentsel estetik müdahale (Kentsel görünüm)
- Yaşam kalitesini artırmak (Kentsel kamusal alanlar yoluyla kaliteli kent yaşamı oluşturma)
- Doğal faktörler nedeniyle önlem amaçlı kentsel müdahaleler (Coğrafi doğal eşikler, risk faktörleri)
- Çevre Sorunları (Kentsel dönüşümle kentsel açık yeşil alan miktarının artırılabilmesi vb)

Kentsel dönüşüm müdahalelerinin çıkış noktası bakımından kategoriler de sayılabilmektedir. Başka bir deyişle kentsel dönüşüm farklı boyutlarıyla ele alınabilmektedir. Şekil 2'de görüldüğü gibi; fiziki anlamda kentsel dönüşüm gerekliliği tek bir binanın yapılıp yenisinin yapılmasından başlayarak bölgesel toplu konut alanlarının inşa edilmesine kadar genişleyebilmektedir. Fiziki kentsel dönüşümde esas nokta riskli olarak adlandırılan binaların çağın gereklerine uygun malzeme, yöntem ve kurallar çerçevesinde güvenli hale getirilebilmesidir. Günümüzde bu süreç 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (2012) uyarınca riskli yapı tespiti ile başlamaktadır. Ekonomik anlamda ömrünü tamamlamış olan ve yeni teknik verilere göre yeniden yapılandırılması gereken binaların teknik veriler ışığında yenilenmesini ifade etmektedir. Bu tipte depreme yada diğer doğal afetlere dayanıklılık konusu ön plandadır. Afete dirençli kentlerin planlanması kapsamında riskli binaların dönüştürülmesi parsel, yapı adası ve hatta mahalle/semt bazında yapılabilmektedir. Burada dikkat edilecek husus sürecin çevresel nitelikleri göz ardı edilmeden planlanması; ekolojik hassasiyete sahip olması olmalıdır. Aksi halde dönüşümün işlediği süreç kentlilere yeni ve çağa uygun fiziksel alanlar sağlasa dahi sürdürülebilirlik anlamında sıkıntılı sonuçlar doğurabilme potansiyeli içerebilecektir. Bu nedenle her ne kadar farklı boyutlarla anılsa da kentsel dönüşüm bütünsel bir bakışla ele alınması gereken bir olgudur.

Şekil 2: Kentsel Dönüşümün Boyutları

Kaynak: Henden Şolt (2019). Kentsel Dönüşüme Eleştirel Bakış, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 05 (02)

Kentsel alanların dönüşümünü gerektiren durumlardan birisi de toplumsal sorunların yaşandığı mekânlardır. Sosyal problemlerin sıklıkla yaşandığı çöküntü alanlarının iyileştirilmesi, rehabilite edilmesi amaçlarıyla yapılan müdahaleler kentin bu bölgelerinin suçtan ve olaylardan arınmış bir hale dönüştürülebilmesini hedeflemektedir. Başka bir deyişle kentsel dönüşüm mekânsal ve toplumsal bir iyileştirme hareketi olarak yorumlanabilmektedir. Ulaşılması arzu edilen nokta kentlilerin yaşam kalitesinin fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda artırılabilmesidir.Bunun sağlanması sürecinde kentlilerin sosyal ve kültürel yaşam alışkanlıklarına dikkat edilmelidir. Çünkü kentsel yaşam döngüsünde oluşabilecek keskin bir değişim kent kültürüne yansıyacak; bu durumda kentlilerin psikolojik durumunu etkileyebilecektir. Bu nedenledir ki; büyük ölçekli yapılacak kentsel dönüşüm süreçlerinde fiziki planlamanın yürütülmesi için mimar, plancı ve farklı mühendislik alanlarından; hukuki planlama için avukatlardan, sosyal ve kültürel danışmanlık için sosyolog ve psikologlardan oluşan bir kurul oluşturulması gereklidir. Bu kurulun kentin doğru analizini yapabilmesi ve süreci doğru yürütebilmesi adına kentli katılımının sağlanabilmesi projenin başarısını artırabilecek etkenlerden olacaktır.

KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİNDE KENTSEL VE TOPLUMSAL BELLEK

Kentler geçmişten bugüne farklı verilerle zenginleşen ve de çağın getirdiği dönüşümlere maruz kalan yaşam alanlarıdır. Tarihsel, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik süreçlerin kent dokusuna etkileri mevcuttur. Fiziki mekân kullanımları ve yaşam kültürlerinden dolayı kentlilerin zihinlerinde yer edinmiş kentlerin bireylerle kurduğu bağın sürdürülebilirliği bir anlamda "kentsel bellek" olgusuyla eşleştirilebilmektedir. Bütünsel olarak bakıldığında, aynı kentsel mekânlarda eşzamanlı olmasa dahi aynı tecrübeleri edinmiş bireylerin kentle etkileşimi toplumsal belleği oluşturmaktadır. Bu yalnızca fiziki anlamda kamusal mekân kullanımından değil; geleneksel hayat normlarına eşlik etmiş olmayı da içermektedir. Değişim süreçlerinin kentsel dokuyu etkileyebileceği açıktır. Önemli olan kentin öz kültüründen uzaklaşmadan oluşturulabilecek tasarım süreçlerinin tesis edilebilmesidir.

Kentsel dönüşüm planlaması yapılırken her kent için ayrı bir süreç yürütülmelidir. Basmakalıp sabit süreç yönetimi kentlerin yaşam alışkanlıklarına zarar verebilecek nitelik taşıyabilir. Tıpta "hastalık değil; hasta vardır" anlayışının olduğu bilinmektedir. Kentsel dönüşüme de aynı pencereden bakılmalıdır. O kentin analizinin iyi yapılması; kentsel kültürün, yaşayış biçiminin, kentsel belleğin, o kente has niteliklerin, bu niteliklerin kent ekonomisine yansımasının ayrıntıları belirlenmelidir. Yaşam kalitesi sadece kentsel ve fiziksel altyapısı güncel konutlarda yaşamakla sınırlı değildir. Kentlilerin ortak yaşamlarından gelen ve yıllar içerisinde varlığını güçlendiren kentsel toplumsal bellek olgusunun devamlılığı oldukça önemlidir.

Kentsel dönüşüm planlaması yapılırken halkın katılımının sağlanmasının olumlu yanları olduğu bilinmektedir. Halk katılımının güçlendirilebilmesi için, kentlilerin kentsel alışkanlıklarından koparılmadan çağa uygun yaşam kalitesi unsurlarına sahip olabilmeleri ideal hedef olarak yorumlanabilmektedir. Öyleyse, yaşadıkları alanlardan, günlük alışkanlıklarından, bildikleri kentsel mekânların verdiği anlamlardan koparılmadan "yerinde dönüşüm" olgusu ile bütünleşebilecek süreçlerin yürütülebilmesi oldukça anlamlı olacaktır.

Mekânla birey ilişkisinde ev, sokak, mahalle, semt, şehir ölçekleri birbirine bağlı olarak kurgulanmaktadır. Bu ilişki kentsel aidiyeti artırmaktadır. Bu durum kentsel belleğin derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Kentin mevcut durumu ve geleceğe yönelik değişim ve gelişiminde bireysel ve kolektif belleğin önemli etkileri bulunmaktadır(Lewicka, 2008). Lynch (1960) bir kentin kimliğini; kentin doğal, kültürel, ekonomik ve yapılı çevresinin mekânsal öğeleriyle bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bütünlük yaşam alışkanlıklarıyla beraber ele alındığında kentsel bellek ortaya çıkmaktadır. Özbayraktar (2014) kentsel belleğin sadece mev-

cutta aynı kenti paylaşan kişilerle değil; geçmişteki kentlilerin bıraktığı izlerle de anlam kazandığını belirtmektedir. Böylece kentsel bellek nesilden nesile evrilerek aktarılabilecek bir olgudur. Kolektif(toplumsal) bellek "kolektif kimliğin" oluşumunda vazgeçilmezdir. Kentlerin heterojen yapısı içerisinde birbirinden farklı cinsiyet, yaş, köken, inanış sahibi bireylerin yaşam mekânlarından doğan ortak hafızalarının sürdürülebilirliğine atfettikleri değer olarak yorumlanabilmektedir. Aynı kent kültüründe birleşerek toplumsal bir ortaklık yaratma ve bunun devamlılığına katkıda bulunma halidir. Aidiyet ve duyarlılık, toplumları çok daha güvenilir, yaşanılabilir, sağlıklı ve dolayısı ile kimlikli hale getirir. Planlama yapılırken, kullanıcının anlam yüklediği her mekân, tarihi bir yer ya da unutulmayan bir değere dikkat edilmesi gerekir. Çünkü fiziksel her türlü müdahale sosyal düzeni de yakından etkiler. Bu bağlamda planlama ve tasarımcılara önemli sorumluluklar düşmektedir (Özdede v.d., 2021).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geçmişten bugüne kentlere doğru bir akımın yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu göçün yarattığı sonuçların başında plansız kentleşme ve beraberinde kentsel altyapı sorunları yaşayan alanlardır. Sadece fiziksel değil, toplumsal anlamda da değişim gerekliliği olan kentsel mekânlar söz konusudur. Kentlerin yaşadığı sorunlardan biri de afetlerdir. Özellikle son yıllarda iklim değişikliğine yol açan olumsuz etkenler nedeniyle kentsel alanlarda sıklıkla sorunlar yaşanmaktadır. Sel, deprem, heyelan gibi afetler kentleri fiziksel, ekonomik ve sosyal anlamda olumsuz etkileyebilmektedir. Tüm bu süreçler doğrultusunda kentlerde gerekli görülen değişim gerekliliği kentsel dönüşüm olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Kentler kendi yapıları gereği devinim içerisinde olup, çağın gereklerine uygun farklılaşma süreçleri yaşamaktadır. Kentsel dönüşüm süreçleri de bu düzenin içerisinde bir müdahale olarak algılanabilir.

Kentlerin yaşayan organizmalar olarak algılanmasından yola çıkılarak, kent kültürü, kentsel ve kolektif bellek unsurları sıklıkla tartışılan konular olmuştur. Kentteki fiziki yapılanma, doğal yapı unsurları, tarihten gelen deneyimler, günlük yaşam alışkanlıkları, kültürel davranış normları gibi unsurlar kentsel belleğin oluşumunu etkileyen faktörlerdir. O kentte yaşayanların, farklı zaman dilimlerinde dahi olsa ortak deneyimlerinden oluşan kolektif bir hafızası oluşabilmektedir. Başka bir deyişle kentle ilgili anıların kentliler üzerinde bıraktığı deneyimsel etkiler bütünüdür. Bu bütünsel bakış kentli ile kentin arasında güçlü bir bağ tesis etmektedir.

Bu çalışma; kentsel dönüşümü farklı boyutlarıyla ele alırken, dönüşüm süreçlerinde kentsel ve toplumsal belleğin yadsınmamasına vurgu yapmaktadır. Kentler sadece içinde yaşadığımız fiziksel mekânlar değildir. O kamusal mekânların kullanımından doğan ortak hisler, anılar ve davranış biçimleri-

nin bileşimidir. Kentli ile kent arasındaki bağın kuvvetli olması kentsel gelişmenin anahtarlarından biridir. Kentler için yapılacak dönüşüm müdahalelerine kentlilerin katılımının dâhil edilebilmesi son derece önemlidir. Kent planlamada katılımın gücü sadece projelendirme değil; uygulama ve sonrasındaki yaşam süreçlerine doğrudan etki edebilmektedir. Analiz sürecindeki anket, gözlem, mülakat gibi bilgi toplama teknikleri kentsel belleğin algılanmasında önemli rol oynayabilmektedir.

Kentsel dönüşümün ana fikri kentlilerin yaşam kalitesinin artırılabilmesidir. Çağın getirdiği olanaklara dayanarak teknolojik ve yeni malzemelerle donatılmış fiziki ortamlar yaratılabilmektedir. Ancak bu süreçte yeni ve başka bir tasarımla kentin kültürel belleğinden uzak bir mekânın sunulması kentlilerin kamusal davranışlarında farklılıklara yol açabilecek niteliktedir. Kolektif belleğin doğru algılanmasının kentlilerin yaşam mutluluğuna etki edebilecek etkide olabileceği unutulmamalıdır. Afete dirençli kent tasarımlarında yer alan kentsel dönüşüm süreçlerinde de aynı hususa dikkat edilmelidir. Afet ihtimali olan kentlerde yapılan parçalı ya da toplu dönüşüm süreçlerinde kent kimliğinden kopmadan; kentin kendine has kültürel özelliklerinden uzaklaşmadan yapılabilecek dönüşümlere yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

6306 Sayılı Kanun (2012). Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, Kabul Tarihi: 16/5/2012

Ertaş, M.(2011). Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Sosyal Boyutun İncelenmesi, Ankara Ve Londra Örnekleri, Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Teknik-Online Dergi Cilt 10, Sayı:1

Gürleyen, T. Ocakçı, M. (2021). Kentsel Mekân Üretiminde Belleğin Başkalaşımı: Bomonti Örneği, İdealkent Dergisi, 12 (32) , 123-154.

Güvenç, B.(1994). İnsan ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. Basım

Halbwachs, M. (1992). On Collective Memory, Chicago: University of ChicagoPress.

Halbwachs, M. (2017). Kolektif hafıza. (Çev: B. Barış). İstanbul: Heretik Yayıncılık. (Kitabın orijinal basımı 1925)

Hayta, Y. (2016). Kent Kültürü ve Değişen Kent Kavramı, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:2, s. 165-184.

Henden Şolt (2019). Kentsel Dönüşüme Eleştirel Bakış, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 05 (02)

Kınık, A.U.; Kınık, P. (2014). Kentsel Dönüşümde Konsept ve Kimlik Sorunu, 1. Uluslararası Kentsel Planlama Mimarlık Tasarım Kongresi, Kocaeli Üniversitesi Mimarlık veTasarım Fakültesi, 8-11 Mayıs, Kocaeli.

Lefebvre, H. (1993). The production of space. Blackwell: Oxford.

Lewicka, M. (2008). Place Attachment, Place Identity, and Place Memory: Restoring the Forgotten City Past. Journal of Environmental Psychology, 28(3), 209-231.

Lynch, K. (1960). The Image of the City, The M.I.T Press, Cambridge.

Özbayraktar, M. (2014), Kolektif Bellek, Kent Belleği ve Sokaklar: İzmit Merkez Geleneksel Sokakları, Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, (1555-1569).

Özdede, S.; Doğan, D.; Zengin, M. (2021). Kolektif Bellekte Antik Kentlerin İzi: Denizli Kenti Örneği, Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 6(2), 688-703

Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. P. Roberts ve H. Sykes, (Ed.), Urban regeneration a handbook .London: SAGE Publications.

Rossi, A. (1960). The Architecture of theCity. Cambridge, MA: MIT Press.

Schudson, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri,Cogito. Bellek: Öncesiz, Sonrasız (50), s. 179-199.

Şahin, S. Z. (2003). İmar Planı Değişiklikleri ve İmar Hakları Aracılığıyla Yanıltıcı (Pseudo) Kentsel Dönüşüm Senaryoları: Ankara Altındağ İlçesi Örneği, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-

Yayın Merkezi, İstanbul

TDK (2023). Türk Dil Kurumu Sözlüğü, , Erişim Tarihi:06.04.2023

Ünlü, T. S. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği, Planlama, 27(1), 75-93

Weber, M. (1986). Sosyoloji Yazıları, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları

Bölüm 2

ELAZIĞ (HARPUT) BÖLGESİ GELENEKSEL KONUTLARINDA MİMARLIK VE TURİZM İLİŞKİSİNİN TASARIMA YANSIMASI

Özge DAĞOĞLU[1]
İclal ALUÇLU[2]

1 Dicle Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, Diyarbakır, Türkiye, e-mail: ozgedagoglu@gmail.com
2 Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Diyarbakır, Türkiye, e-mail: ialuclu@dicle.edu.tr

1. GİRİŞ

Bireylerin temel ihtiyaç ve yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için ortaya çıkan konutlar zamanla içerisinde yaşayan ailelerin sosyal ve kültürel statüsünü yansıtan mekanlara dönüşür. Bu yön geleneksel konutlara turizm açısından fayda sağlayarak ve mimarlığın ortak paydası olan en önemli mekânlardan biri haline getirmiştir. . Mimari tasarımı etkileyen tüm faktörler tasarımcının ait olduğu toplumun yaşam şeklinden kaynaklanan verilerdir. Yöreden yöreye farklılık gösteren bu etmenler sayesinde tasarımlar zamanla belirli kurallara göre şekil almaktadır. Bu kurallar ise mimaride turizm açısından ülkelere, bölgelere hatta yörelere öznellik katmaktadır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ve TURİZM

2.1. Sürdürülebilirlik ve Çevre Kavramı

Sürdürülebilirlik günümüz gereksinimlerini gelecek kuşakların ihtiyaçlarıda göz önüne alınarak karşılaması, kaynakların özenli kullanılması, çevreye zarar verilmemesi, atıkların geri dönüşümlü kullanılması, gelecek nesiller içinde mevcut kaynaklarla sürdürülebilir bir dünya bırakılması şeklinde tanımlanabilir (Aydın ve Lakot Alemdağ, 2014).

Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu (WCED) tarafından 1987 yılında ilk defa sürdürülebilirlik kavramı ortaya atılmıştır. Ortak Geleceğimiz ismi verilen raporda bu kavram "Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da mevcut gereksinimlerini karşılama imkanlarını ellerinden almadan karşılamak" şeklinde ifade edilmiştir.

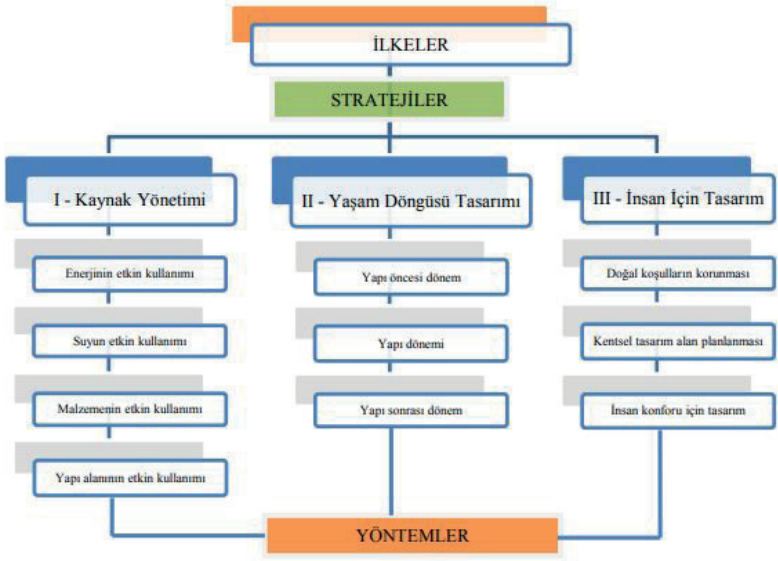
Kendini denetleyebilen ve yenileyebilen kararlı sistemler ekolojik dengeyi oluşturmaktadır. Bu kararlı ekosistemlerin doğal dengesinin bozulmadan ilerlemesi "sürdürülebilirlik" olarak tanımlanmaktadır (Yüceer, 2015).

Çevre, çoğunlukla ekolojik anlamda kullanılan bir sözcük olmakla birlikte, yaşam ortamı içerisinde oluşturulan tüm ilişkilerin bir sistemi olarak da ifade edilmektedir. Çevre coğrafi, kültürel, tarihsel, fiziksel, teknik ve beşeri ortam ögelerinin bir bütünü olarak tanımlanabilir. En geniş anlamıyla çevre, tüm sistemlerin bir ilişki içinde bulunduğu süreçler bütünü olarak ifade edilebilir (Kancıoğlu, 2001). Çevreyi doğal, yapay, sosyokültürel ve algısal çevre başlıkları altında incelemek mümkündür.

2. 2. Sürdürülebilir Mimarlık ve Bina Kavramı

Sürdürülebilir mimarlık, günümüzde, gelecek kuşakları da düşünerek yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımında öncelik gözeten, su, malzeme, enerji ve bulunduğu alanı etkin şekilde kullanan, çevre duyarlılığının ön planda olduğu, insanların sağlık ve konforuna öncelik veren yapılar tasarlama faaliyetlerinin tümüdür. Başka bir deyişle insanların en temel ihtiyaçla-

rından olan barınma ihtiyacını, doğal sistemlerin varlığını ve gelecekte devamını riske atmadan yerine getirme sanatı olarak ifade edilmiştir. (Sev, 2009).

Şekil 1. *Sürdürülebilir mimarlık için geliştirilen kavramsal çerçeve (Sev, 2008).*

Sürdürülebilir binalar doğal aydınlanma ve iyi bir iç mekân hava sirkülasyonu ile kullanıcıların konfor ve sağlıklarını düşünür, korur ve gelişmesine katkıda bulunur. İnşa edilme ve kullanım evrelerinde doğal kaynakların tüketimine duyarlılık gösterir. Çevre kirliliğine sebep vermez. Yıkımının ardından başka yapılar için kaynak oluşturur ya da çevreye negatif bir etki yaratmadan doğa içerisinde döngüsünü devam ettirir (Sev, 2009).

2. 3.Turizm Kavramı

Endüstri devriminin topluma kazandırdığı değişiklikler, insanların iş hayatındaki değişim, bu değişim sonrasında iş verimini arttırmak için verilen molalar ve ulaşım olanaklarının artmasıyla birlikte, dinlenme ve gezme amacıyla seyahat etme kavramı ortaya çıkmış ve turizm hareketleri oluşmuştur. Turizm kavramı ilk defa 19. yüzyılda İngilizler'in Avrupa'ya düzenledikleri seyahatler esnasında kullanılmaya başlanmıştır (Çelik, 2008).

Turizm bireylerin mevcut ikametlerinin bulunduğu, çalıştıkları ve olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, çoğunlukla turizm işletmelerinin sunduğu hizmetlerden faydalanarak, geçici konaklamalarından doğan olaylar bütünü şeklinde tanımlanmıştır (Toskay, 1978).

2. 4.Turizmin Tarihçesi

Orta çağda turizm hareketleri çeşitlenmiş ve dinlenme, din, sağlık yabancı ülke ve insanların tanınma ve araştırılma isteği, yeni şeyler öğrenme amacı, görsel estetik merakı, politik toplantılara katılma ve temaslarda bulunma, doğadan zevk alma turizm hareketlerini artırmıştır.

Yeniçağın ilk döneminde zevk ve tatil için seyahat, toplumun üst kesimlerine ait bir özellikti. Toplumun elit tabakasına mensup küçük bir sınıf eğitim, zevk veya görev için seyahat etmekte, bunun yanı sıra tüccarlar da iş sebebi ile seyahatler yapmaktadır.

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, turizm hareketlerinde Endüstri Devriminin etkisi görülmüş ve XIX. yüzyılda ortaya çıkan işveren sınıfı aşırı çalışma sebebiyle dinlenme ihtiyacı hissetmeye başlamıştır (Çelik, 2008).

XIX. yüzyılda teknolojik gelişmeler sonucu tren seferlerinin başlaması ve yaygınlaşması, ulaşımın hızlanmasını ve yolcu kapasitesinin artmasını sağlayarak örgütlü turizmin oluşmasına yol açmıştır. XIX. Yüzyıl boyunca boş zaman kavramı şehirde yaşayan insanların hayatlarında yer etmiş, yıllık izin, çalışma şartlarından biri haline gelmeye başlamıştır. Ulaşımda demiryollarının kullanılmaya başlamasıyla ulaşımın hızlanması ve ucuzlaması sonucunda daha geniş toplumsal sınıflar seyahat etme imkânı bulmuş ve 'seyahatin demokratikleşmesini sağlamıştır. Teknolojik gelişmeler doğrultusunda meydana gelen bir diğer yenilikte buharlı gemilerin seyahat amaçlı kullanılması ile deniz ulaşımının hız kazanmasıdır.

XX. Yüzyılın başlangıcından bugüne kadar dünyada, iki büyük savaş yaşanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları toplumların yaşantıları üzerinde ciddi etkiler yaratmıştır. XX. Yüzyıl turizminin ulaşım açısından gelişebilmesine motorlu kara taşıtları ve havayollarının varlığı katkı sağlamıştır (Çelik, 2008).

2. 5. Sürdürülebilir Turizm

"Sürdürülebilir Kalkınma" kavramı, 1992 Rio Konferansı ile gündeme gelen tüm sektörlerin kendi alanlarında "sürdürülebilirlik" faaliyetlerini doğru şekilde yönetmeleri gereğinin önemini vurgulamaktadır (Ercan, 2014).

Turizm faaliyetlerinin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bu etkilerin turizmin mevcut geleceğini de tehlikeye attığının fark edilmeye başlanması ile sürdürülebilirlik anlayışı her sektörde olduğu gibi turizme de yansımış ve "sürdürülebilir turizm" başlığı altında ele alınmaya başlamıştır (Erdoğan, 2005). Burada savunulan ana fikir, turizmin de tüketilebilecek çevreye sahip olduğu, özenle korunması ve dikkatli kullanılması gerektiğidir.

2.6. Turizm Çerçevesi İçerisinde Mimarlık

Turizm faaliyetlerinin en büyük desteği olarak sunulacak hizmetler bütününü sağlamaya yönelik doğru yaklaşımlar arayışı içine girmek, turizm çerçevesi içerisinde mimarlığın tanımı olmaktadır (Ağaoğlu, 20002).

Bireyler turizm amaçlı gittikleri yerlerde tatil, dinlenme, seyahat gibi amaçlarla bulundukları için en temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyacını konforlu bir şekilde geçirmek isterler. Buda turizm ve mimarlık arasındaki ilişkiyi daima dinamik tutar.

2. 7.Turizm Yapılarında Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramı ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda kalkınmayı sağlayan bir anlayıştır. Bina bazında sürdürülebilirlik, ancak bu kavramları bünyesinde barındırması ile oluşabilir.

Bir bölgenin turizm alanında sürdürülebilirliği için ilk yapı taşı olan otellerin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun inşa edilmesi gerekmektedir. Otellerin, kentin doğal akışı yani yaşamı içerisinde baskı yapmaması için bulunduğu çevre ile bütünleşmesi oldukça önem taşımaktadır. Hem mimari, hem de doğal kaynaklar yönünde titizlikle konumlandırılmaları gereklidir. Çoğu şehirde oteller bölgeleri, turistik gezilecek alanlara yakın konumlandırılır. Ancak, artan talepler doğrultusunda son yıllarda yapılan oteller kentin bütünlüğüne ve silüetine zararlar verebilmektedir. Bu durumda, hem politik, hem de duyarlılık anlamında uygulanması gereken birçok ölçüt mevcuttur (Ercan, 2014).

3.BULGULAR

3.1. Elazığ İlinin Tarihi ve Coğrafi Yapısı

Elazığ, Doğu Anadolu bölgesinin güneybatısında, yukarı Fırat bölümünde bulunan bir ildir (Heyet, 1998).

Şekil 2: *Elazığ ili haritası (Karakaş, 2008)*

Elazığ insanoğlunun ilk iskân sahalarından biri olan Mezopotamya'da bulunan bir yerleşim bölgesidir. Şekil 2'de görülen Elazığ sınırları içerisinde Fırat Nehrinin geçtiği verimli toprakların yer alması, bölgenin ilk insanlardan günümüze kadar kullanılmasını ve yerleşim alanlarından biri olmasını sağlayan önemli unsurlardan biridir. Anadolu'dan geçen tarihi İpek ve Baharat yolları güzergâhları, yörenin sosyo-ekonomik açıdan zenginleşmesine katkı sağlamıştır (Özer, 2014).

Harput, Hazar Gölü, Fırat ve Dicle nehirleri ile çevrilmiş bir yerleşim birimidir. Göç güzergâhlarında önemli su kaynaklarının olması, tarih boyunca bir yerleşim merkezini çekici hale getiren ana faktör olmuştur (Çolak, 2019).

Harput ve çevresi, Anadolu'nun en eski yerleşim birimleri arasındadır. Fırat Irmağı'nın çizdiği büyük yay içinde, sulak ve verimli bir ova üzerinde bulunması, doğal kaya sığınakları, kara ve su hayvanlarının bolluğu gibi avantajlı yönleriyle yöre, Paleozoik (Yontma Taş Devri M.Ö. 10.000) dönemden beri, önemli bir yerleşme alanıdır (Karakaş, 2008).

Şekil 3: *Elazığ Harput Kalesi (URL-1)*

En son bulgulara göre Harput'a ilk yerleşen M.Ö. 3. Yüzyılın Mutani Devleti'dir. Mutani Devleti'nin hâkimiyetini Hititler, Hititlerinkini ise Urartuluların hâkimiyeti izlemiştir. Şekil 3'te görülen Elazığ'ın ünlü tarihi mekânlarından 'Harput Kalesi' de Urartuluların Harput'taki uzun hâkimiyet dönemini gösterir biçimde kendilerinden izler taşımaktadır. M.Ö. süren Harput üzerindeki hâkimiyet değişimlerini Urartuluların ardından Medlerin hâkimiyeti ele geçirmesi ile devam etmiştir. M.S. 3. yüzyıla kadar ise Persler ile Romalılar arasında Harput'un hâkimiyeti üzerine mücadeleler sürmüştür. Roma'nın bölünüşünün ardından ise bu mücadele yerini Sasani-Bizans mücadelesine bırakmıştır (Özdemir, 2019).

3.2. İklim ve Topografya

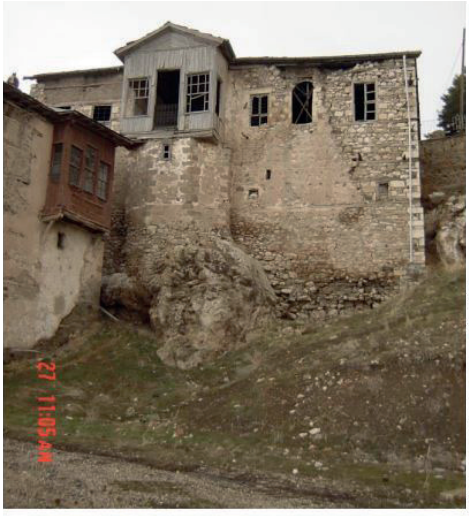
Doğu Anadolu Bölgesinin güneybatısında, Yukarı Fırat Bölümünde yer alan Elazığ ili coğrafi konumu itibariyle Doğu Anadolu Bölgesini batıya bağlayan yolların kesişim noktasında bulunmaktadır (Karakaş, 2008).

İklim sınıflandırmaları incelendiğinde ılıman-kuru iklim bölgesinde yer aldığı bilinen Elazığ ilinin 1300-1400 m ortalama yükseklik ile içerisinde yer aldığı bölgenin ortalamasına göre daha düşük bir yüksekliğe sahip olduğu bilinmektedir. Kendi bölgesinden yine farklı olarak nispeten daha az engebeli arazileri bulunmaktadır.

Şehrin en önemli plato arazisi Harput Platosudur. Harput; Elazığ Ovası ve Uluova'nın kuzeyinde, Doğu Anadolu Bölgesinin ise Yukarı Fırat bölümünde bulunmaktadır. Güneyinde kutupsal ve tropikal hava kütlelerinin hareket yönüne dik bir şekilde uzanan Güneydoğu Toroslar yer almakta ve bu dağlar özellikle soğuk dönemlerde güneyden gelen daha ılık hava kütlelerinin sahaya sokulmasını engelleyerek olumsuz bir durum oluşturmaktadırlar (Tonbul, 1990).

Kışın kutupsal iklim özellikleri, yazın ise tropikal iklim etkisi görülmektedir. Elazığ ili ve etrafındaki yörenin iklimi kendine has özellikler göstermekte, içerisinde bulunduğu iklime göre kışları daha ılıman geçmektedir. Bu durum ilin iklimsel durumunun "Karasallık genel karakteri bozulmuş İklim" olarak ifade edilmesine sebep olmaktadır (Tonbul, 1985).

3.3. Harput Evleri

Şekil 4: *Hacı Kerimlerin Evi (Karakaş, 2008) Müftügil*

Şekil 5: *Küçük Efendi ve Sağır Konakları(Karakaş, 2008)*

Türk-İslam toplumun da aile yaşantısının dışa kapalılığı ve sosyal davranışların etkisi; geleneksel Türk konutunun içe dönük şekilde düzenlenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu nedenle evler, bir avlu ya da bahçeye açılan düzenlemeye göre tasarlanmıştır. Kadının faaliyetlerinin konutun zemin katında olması nedeniyle bütün bölgelerde zemin katlar penceresiz, ya da küçük pencereli olarak kullanılmıştır. Konutun avlu ya da bahçe kapısı ailenin iç dünyasını koruyan küçük bir kalenin kapısına benzetilebilir. Kapıdan girildiğinde küçükte olsa bir bahçe, taşlık veya avlu ile karşılaşılır. Bahçe veya avlu duvarları ile dış ortamdan izole edilen zemin kat dinlenme mekânı şeklinde düzenlenmiştir. Üst katlar ise cumbaları ve çok sayıda penceresiyle dışarıya açılacak ve aydınlatmayı arttıracak şekilde planlanmıştır.

Harput evleri, Türk evlerinin mimari özelliklerinin son aşamalarından biri olan 'orta sofalı' plana göre tasarlanmıştır (Karaman, 2005). Harput konut mimarisinde, kapılar büyük bir öneme sahiptir. Harput evlerinde, avludaki harem dairesine girerken büyük taş döşemeli bir dış mekân avlusu ve büyük bir iç avlu olduğu gözlemlenmiştir.

Harput, dar sokakları ve sıralı evleri ile etkileyici bir bölgedir. Evler çoğunlukla kilden-kerpiçten, pencereler ve kapılar ise yontma kireçtaşlarından yapılmıştır. Tamamen taş örgülü duvarlı evler de bulunmaktadır (Çolak, 2019).

3.4. Şefik Gül Kültür Evi

Şefik Gül Kültür Evi Elazığ merkeze 7 km uzaklıkta olan Harput Mahallesi, Nizamettin Caddesi'nde yer almaktadır. Odaları, çeşmesi, bahçesi, avlusu ve içindeki otantik eşyalarıyla insanı geçmişe götürüp tarihi ve nostaljik bir yolculuğa çıkaran bir mekandır.

Şekil 6: *Şefik Gül Kültür Evi (URL-2)*

Tarihçe

Bina yapım tarihiyle ilgili net bir bilgi olmamasına rağmen diğer geleneksel yapılarla karşılaştırıldığında yapımının 19. yy'ın başına dayandığı tahmin edilmektedir.

Evin ilk sahibi Saraylı Muharrem Ağa olarak bilinirken eser daha sonra sık sık el değiştirmiş olup, Harput'un günümüze ulaşabilen geleneksel mimari yapılarında biri olan bu eser, Gülsan Holding tarafından kente kazandırılmak üzere satın alınmıştır. Yapının restorasyon projesi ÇEKÜL Vakfı Başkanı Prof. Dr. Metin Sözen önderliğinde, Yüksek Mimar Metin Keskin tarafından hazırlanmış ve Gülsan tarafından gerçekleştirilmiştir. Harput Şefik Gül Kültür Evi 2005 yılında "Müze Ev" olarak halka hizmet vermeye başlamıştır.

Şefik Gül Kültür Evi, eğimli bir arazi üzerinde üç katlı tasarlanmış olup, ayrık nizamlıdır. Evin girişi batıda konumlanan avlu kısmından sağlanmaktadır. Evin kuzeyinde Nizamettin Caddesi, batısında ve güneyinde başka parseller, doğusunda ise Harput Ulu Cami'nin avlusu yer almaktadır.

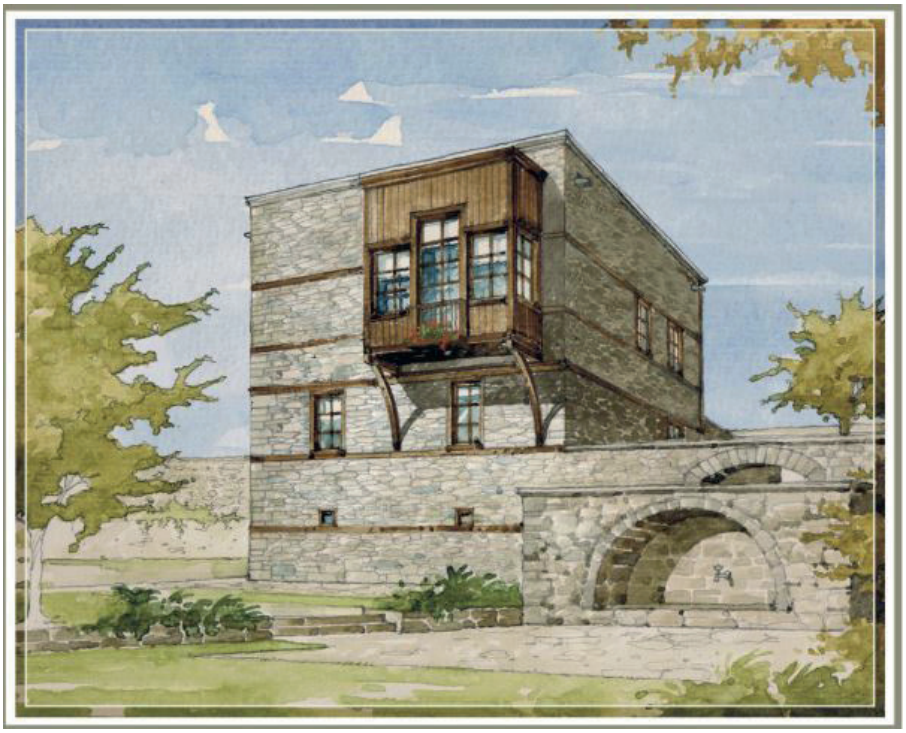

Şekil 7: *Şefik Gül Kültür Evi (URL-3)*

Yapısal Özellikler

Geleneksel Harput evleri mimari özelliğinde olan eser, geleneksel malzeme ile inşa edilmiş olup düz dam yapısına sahiptir.

Evin kuzeyi ana yol ve çevre duvarı ile sınırlandırılmıştır. Çevre duvarı üzerinde yer alan basık yuvarlak bir kemer içerisinde bulunan çift kanatlı ahşap kapı ile evin avlu bölümüne giriş yapılır. Avlu girişi kapısı ile evin batı zemin giriş kapısı arasında bulunan yaklaşık 3 m kot farkı merdiven basamakları yardımıyla aşağı kota inilmektedir.

Şekil 8: *Şefik Gül Kültür Evi (URL-4)*

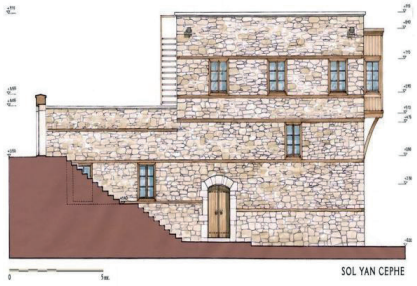

Şekil 9: *Şefik Gül Kültür Evi (URL-5)*

Şekil 10: *Şefik Gül Kültür Evi Giriş Kapısı*

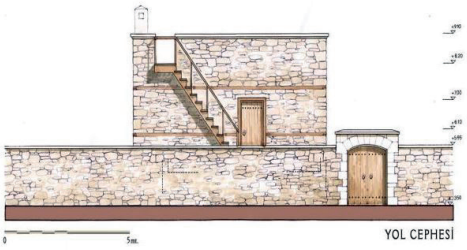
Cepheler

Şekil 11: *Batı Cephe (Coşkun, 2014)*

Şekil 12: *Doğu Cephe (Coşkun, 2014)*

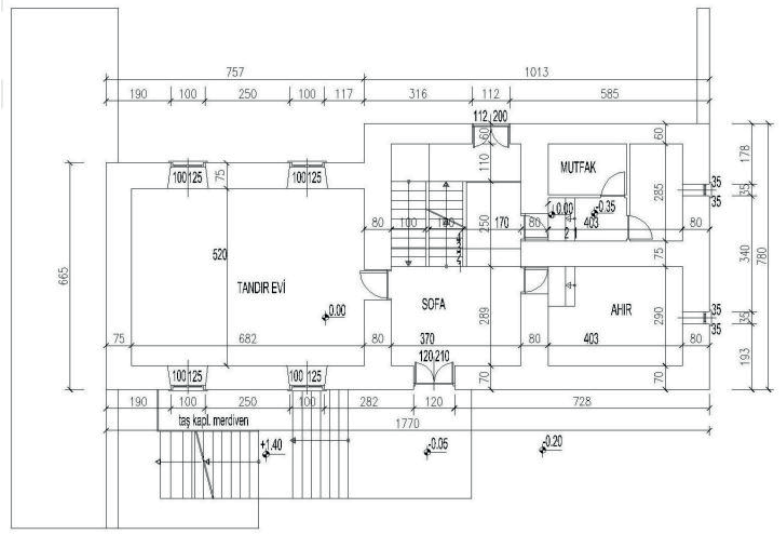

Şekil 13: *Kuzey Cephe (Coşkun, 2014)*

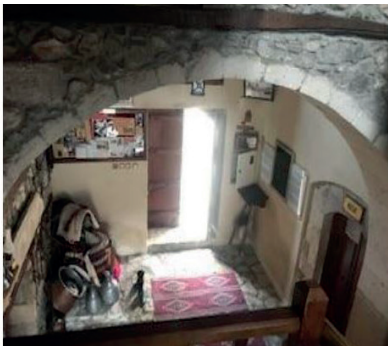

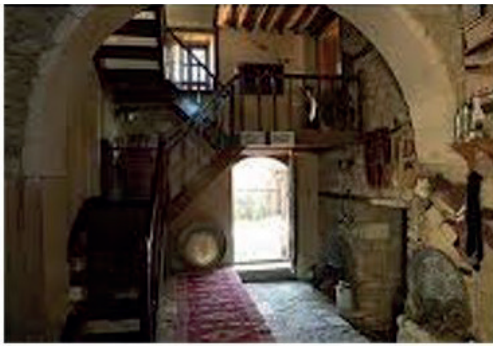
Şekil 14: *Güney Cephe (Coşkun, 2014)*

Kat Planları

Şekil 15: *Zemin Kat Planı (Özdemir, 2019)*

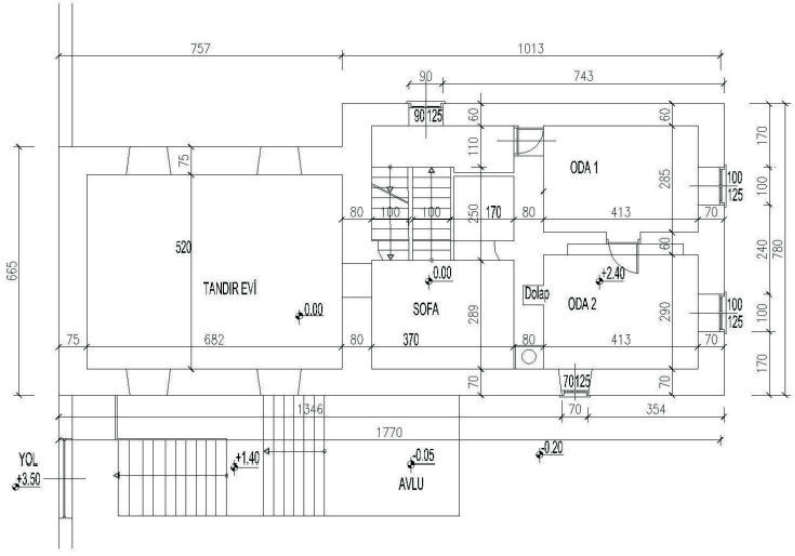
Şekil 16: *Sofa Görünümleri*

Şekil 17: *Doğu Cephe Kapı Detayı (URL-6)*

Şekil 18: *Avlu Görünümleri (URL-7)*

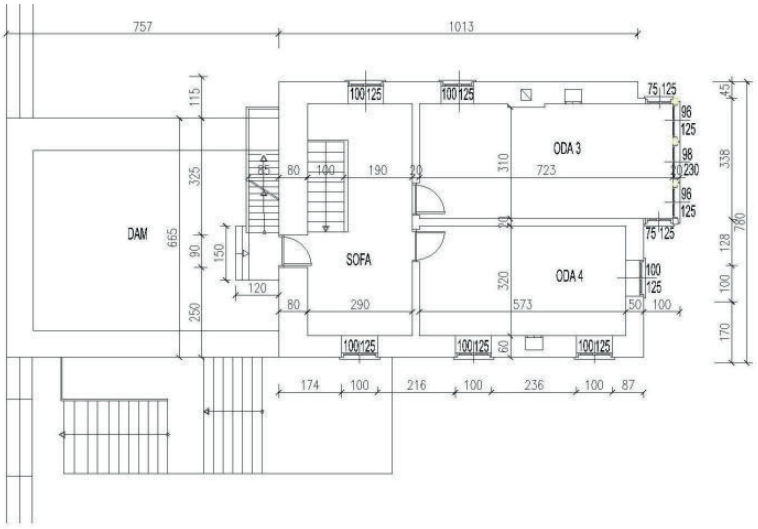

Şekil 19: *Ara Kat Planı (Özdemir, 2019)*

Şekil 20: *Ara Kat Odası (URL-8)*

Ahşap merdivenle çıkılan ara kat galeri boşluğundan açılan kapı oda 1'e, oda 1'de yer alan kemer yardımıyla da oda 2'ye geçiş sağlanmaktadır. Oda 1 ve oda 2 geleneksel olarak düzenlenmiştir.

Şekil 21: *1. Kat Planı (Özdemir, 2019)*

Şekil 22: *Geleneksel Harput Odası (URL-9)*

Ara katın tek kollu ahşap merdiveni ile üst katın sofasına çıkılmaktadır. Sofanın güneydoğu kısmında bulunan kapı yardımıyla günümüzde Geleneksel Harput Odası olarak adlandırılan odaya (oda 3), güneybatı kısmında bulunan kapı yardımıyla ise günümüzde kitaplık olarak kullanılan oda 4'e geçiş sağlanmaktadır.

4.SONUÇ

Son yıllarda dünyada ve Tükiye'de turizm sektöründe oluşan rekabet sonucu, büyük oranda çevre tahribatı meydana gelmiştir. Bu tahribatın olduğu her konuda yeni bir anlayış olan sürdürülebilirlik kavramı altında özellikle ekolojik alanda olmak üzere tüm alanlarda yeni bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Çalışma, bu noktada sorun haline dönüşen, geleneksel kitle turizmi yapılarına, sürdürülebilirliği muhakkak dahil etmek gerektiğini vurgulamak ve bu yöntemleri belirlemek amacı ile yapılmıştır. Aynı zamanda mimarlığın doğuşunda bulunan sürdürülebilirlik öğelerini nasıl kaybettiği ve nasıl geri elde edileceği ile ilgili verilere yer verilmiştir.

Sürdürülebilir mimarlık, yeryüzünde yaşayan insanlar ve diğer canlıların varlığını gelecek nesillerde de devam ettirmesine yönelik çözümler ortaya koymaktır. Bu çözümler yapıların planlama ve tasarım aşamasından başlayarak, yapının gerçekleştirilmesi, kullanımı, bakım-onarım işleri ve yıkım

süreçlerini kapsayan bir süreçtir. Bu süreçte yapı strüktür sisteminin belirlenmesi, yapı form ve kabuk seçimi, enerji etkinlik stratejileri, uygun yapı malzemesi kullanımı ve arazi yerleşimi gibi konularda sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda verilen kararlar yapının sürdürülebilir karakterini belirlemektedir.

Sürdürülebilir turizm kapsamında, çevre bilincinin geliştirilmesi, çevrenin korunması, turistik tesislerin çevreye olan katkılarının teşvik edilmesi ve özendirilmesi temel amaçlar arasındadır. Yatırımcı, tasarımcı, uygulamacı, kullanıcı bu amaçları gerçekleştirebilecek dört ana unsurdur. Bu ayaklardan herhangi birinde eksiklik oluşması durumunda başarısızlık kaçınılmaz olacaktır. Türkiye'de turizm faaliyetleri içerisinde sürdürülebilir turizm yaratmak için, tüm disiplinlerin bir arada çalışarak, sağlıklı mekânlar ve çevre yaratmak amacıyla, insanlık ve gelecek nesiller için, belirlenen ilkelere göre tasarım ve yatırım yapılmalıdır.

Alan çalışmaları esnasında restorasyon geçirmiş olan yapıda bu faktörlere özen gösterildiği ve yapıda işlev değişikliğine gidildiği görülmektedir. Şehri turizm amaçlı ziyaret eden bireyler için Elazığ'ın eski yerleşim yeri olarak bilinen Harput uğrak noktalar arasındadır. Yapılan incelemeler sonrasında kültür evinin Elazığ'ın eski yerleşim bölgesi olarak nitelendirilen ve merkeze 7 km uzaklıkta bulunan Harput'a turist çekme açısından fayda sağladığı tespit edilmiştir. Eser restorasyon sonrasında işlev değişikliği yaşasa (konak – müze) da bu değişim esere koruma noktasında avantajlar sağladığı için turizm amaçlı gelen bireylere de geçmişin mimarisi hakkında bilgi aktarmaktadır.

KAYNAKÇA

Açıcı, F., Ertaş, Ş., Sönmez, E. 2017. "Sürdürülebilir Turizm: Kültür Turizmi ve Kültürel Miras", Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi 3 (1), 52-66.

Aydın, B., 2011., Sürdürülebilir Çelik Yapı Uygulama Olanakları, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Aydın, Ö. ve Lakot Alemdağ, E., 2014. Karadeniz Geleneksel Mimarisinde Sürdürülebilir Malzemeler; Ahşap ve Taş, The Journal of International Social Research, Cilt: 7, Sayı: 35.

Çelik, E., 2008. Türkiye'de Popüler Kültürün Turizm Yapılarına Yansımaları: 1980 Sonrası Konaklama Tesisleri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Direk, Y., Mühürdaroğlu, K., 2019. "Hakkari Yerel Konutlarının Turizm Açısından İrdelenmesi", Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 311-328.

Ercan, P., 2014. Sürdürülebilir Turizm Çerçevesinde Kitle Turizmi ve Otel Tasarımlarının İrdelenmesi , Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erdoğan, N., (2005). "Sürdürülebilirlik Açısından Türkiye'de Ekoturizm Gerçeği", Ekoloji Magazin Dergisi, 6:21-25.

Kaypak, Ş., 2012. "Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma ", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (22): 11-29.

Heyet, 1998, Elazığ İl Yıllığı.

Karakaş, S., 2008, Elazığ Konut Kültürü, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Karaman, F., (2005) Dünü ve Bugünüyle Harput: Sempozyumu: 24-27 Eylül 1998, (2.Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı, Elazığ.

Özdemir, S., 2019. Geleneksel Harput Evlerinin Enerji Performansının Değerlendirilmesi: Şefik Gül Evi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Özer, G., 2014. Restorasyon Sonrası Yeniden İşlevlendirilmiş Geleneksel Harput Evlerinde Ekolojik Değerlendirme , Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Öztürk, G., Coşkun, M., 2014. Geleneksel Harput & Elazığ evleri, Kültür Yayınları.

Sev, A., 2009. Sürdürülebilir Mimarlık, YEM Yayın- 155, Birinci Baskı, Mart 2009, İstanbul.

Tonbul, S., 1985. Kuzova-Hasandağı ve çevresinin (Elazığ batısı) fiziki coğrafyası, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Toskay, Tunca, "Turizm Olayına Genel Yaklaşım", Kalem Yayınları Matbaası, İstanbul, 19, 21, 34, 68-85 (1978)

Yüceer, N.S., 2015. Yapıda Çevre Ve Enerji, (Dizi Editörü: Taliha Aslan), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Yayın No:1211, 1. Basım Nisan, Ankara, s. 40-51.

URL-1 https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/elazig/gezilecekyer/harput-kalesi

URL-2 http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=121211

URL- 3, 4, 5 https://www.gulsanholding.com.tr/harput_sefikgul_kulturevi.asp

URL- 6, 7 https://www.tripadvisor.com.tr/Attraction_Review-g672950-d17351411-Reviews-Sefik_Gul_Kultur_Evi-Elazig_Elazig_Province.html

URL-8 http://gezginogretmen.blogspot.com/2019/06/

URL-9 https://www.facebook.com/elazigcity/photos/pcb.1091693054227891/1091693007561229/?type=3&theater

Bölüm 3

TASARIMDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE DİJİTALLEŞME: YENİ TEKNOLOJİLERİN TASARIM VE ÜRETİMDEKİ ETKİSİ

H. Merve DEMİRCİ BERBEROĞLU[1]

1 Araştırma Görevlisi, Atılım Üniversitesi- Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Endüstriyel Tasarım Bölümü, Kızılcaşar Mahallesi, İncek, Gölbaşı, Ankara/Türkiye, merve.demirci@atilim.edu.tr
ORCID- 0000-0002-0315-5898

1. GİRİŞ

Endüstriyel ürün tasarımı, hem tüketici ihtiyaçlarını karşılamak, hem de toplumsal ve çevresel sorumlulukları ele almak için gerekli olan evrimsel bir süreç içerisindedir (Bhamra & Lofthouse, 2007). Bu dönüşüm, sürdürülebilirlik ilkesinin benimsenmesi ve yeni dijital teknolojilerin yükselişiyle işaretlenmiştir, çifte hedefli bu süreç endüstriyel tasarımcıları ve araştırmacıları ürün tasarımı ve üretim süreçlerini yeniden değerlendirmeye itmektedir (Thompson, 2017).

Sürdürülebilirlik, çağımızın en acil ve küresel meselelerinden biri olarak kabul edilirken, bu konuya duyulan artan farkındalık, tasarım süreçlerinde paradigmaların değişmesine yol açmaktadır (Chapman, 2005). Endüstriyel tasarımın, ürünlerin çevresel etkisini azaltmaya yönelik bir araç olarak nasıl kullanılabileceği sorusu, akademik çevrelerde giderek daha merkezi bir konu haline gelmiştir (Bovea & Perez-Belis, 2012).

Bununla birlikte, dijital teknolojiler - özellikle Sanal Gerçeklik (VR), Artırılmış Gerçeklik (AR), 3D baskı ve İnternet of Things (IoT) - ürün tasarım süreçlerinin evriminde kilit rol oynamaktadır (Skirbunt et al., 2020). Bu teknolojiler, tasarım süreçlerini hızlandırmak, yeni tasarım olanakları açmak ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma stratejilerini genişletmek açısından önemli bir değer sunmaktadır (Yee et al., 2020).

Bu bölüm, sürdürülebilirlik ve dijital teknolojilerin endüstriyel tasarım pratiğine etkisini ele alırken, literatürde genellikle bu iki alanın kesişimi üzerinde az durulan bir bakış açısı sunmaktadır. Hem fırsatları hem de zorlukları dikkate alarak, sürdürülebilirlik ve dijital teknolojilerin entegrasyonunun ürün tasarım süreçlerini ve sonuçları nasıl şekillendirdiğine dair bir inceleme sunar. Bu durum, belirli vaka çalışmaları üzerinden bu entegrasyonun uygulamalı yönlerini de ele alır. Bu geniş çerçeve, gelecekteki tasarım süreçlerinin ve pratiğinin nasıl evrilebileceği konusunda bilgilendirici bir bakış sunmayı hedeflemektedir. Bu nedenle, bu çalışma, hem akademik literatürü genişletmekte hem de tasarım pratiğine sürdürülebilirlik ve dijital teknolojilerin daha bütüncül bir entegrasyonunu sağlama potansiyeli olan önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

2. METODOLOJİ

Bu araştırma, literatür taraması ve alan çalışmalarının incelenmesi yöntemlerini bir arada kullanmaktadır (bakınız Tablo 1). Araştırmanın amacı, dijital teknolojilerin ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine nasıl etki ettiğini anlamaktır.

Öncelikle, literatür taraması yöntemi kullanılarak, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik konularında son on yıl içinde yayınlanan akademik makaleler, kitaplar ve konferans bildirileri incelenecektir. Literatür taraması, yeni tekno-

lojilerin ürün tasarımı ve üretimine etkisi konusunda geniş bir teorik temel oluşturmak için kullanılacaktır.

Ardından, literatür taramasından elde edilen teorik çerçeve, tasarım ve üretim süreçlerinde dijital teknolojilerin ve sürdürülebilirlik stratejilerinin nasıl kullanıldığını anlamak için alan çalışmalarını incelemekte kullanılacaktır. Alan çalışmaları, farklı endüstrilerden ve coğrafi bölgelerden seçilecek ve bir dizi kıstas (örneğin, ürün türü, üretim hacmi, kullanılan teknolojiler) temel alınarak analiz edilecektir.

Son olarak, literatür taraması ve alan çalışmalarının sonuçları bir arada değerlendirilerek, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine etkisi hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Bu değerlendirme, bu alandaki mevcut durumu anlamak ve gelecekteki araştırmalar için önerilerde bulunmak için bir temel oluşturacaktır.

Tablo 1: *Araştırma Metodolojisi Özeti*

Araştırma Aşaması	Yöntem	Detaylar
Literatür Taraması	Akademik kaynakların incelenmesi	Dijitalleşme ve sürdürülebilirlik konularında son on yıl içinde yayınlanan akademik makaleler, kitaplar ve konferans bildirileri incelenir.
Alan Çalışmalarının İncelenmesi	Seçilmiş örneklerin analizi	Farklı endüstrilerden ve coğrafi bölgelerden seçilen örnekler, belirlenen kıstaslar temel alınarak analiz edilir.
Değerlendirme	Literatür ve alan çalışmalarının bir arada değerlendirilmesi	Literatür taraması ve alan çalışmalarının sonuçları bir arada değerlendirilerek, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine etkisi hakkında bir değerlendirme yapılır.

Literatür incelemesi, ürün tasarımı ve üretiminde dijital teknolojilerin ve sürdürülebilirlik stratejilerinin kullanımını konu alan makaleleri, kitapları ve konferans bildirilerini içermektedir. İncelenen literatürde, 3D baskı, yapay zeka, nesnelerin interneti ve sanal/ artırılmış gerçeklik teknolojileri gibi yeni teknolojilerin ve sürdürülebilir malzeme seçimi, enerji verimliliği, atık azaltma ve geri dönüşüm gibi sürdürülebilirlik stratejilerinin, tasarım ve üretim süreçlerine nasıl etki ettiği konuları incelenmektedir.

3. LİTERATÜR

Bu başlıkta sürdürülebilirlik ve dijital teknolojilerin, endüstriyel ürün tasarımında nasıl bir etkisi olduğuna dair çalışmalar analiz edilmiştir. İlk olarak, sürdürülebilir ürün tasarımı kavramının, tasarımcılar ve araştırmacılar tarafından nasıl anlaşıldığı ve uygulandığı incelenecektir. Daha sonra, dijital teknolojilerin - özellikle VR, AR, 3D baskı ve IoT - tasarım süreçleri-

ni ve ürünlerin özelliklerini nasıl dönüştürdüğü üzerinde durulacaktır. Son olarak, bu iki temanın kesişiminde ortaya çıkan fırsatlar ve zorluklar incelenecektir. Bu bölümde ayrıca, dijital teknolojilerin sürdürülebilir ürün tasarımına nasıl katkıda bulunduğunu gösteren özel vaka çalışmalarına da yer verilecektir. Bu tarama, endüstriyel tasarımın geleceğini şekillendiren ana temaları anlamamıza yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

3.1 **Sürdürülebilir Ürün Tasarımının Anlaşılması ve Uygulanması**

Sürdürülebilir ürün tasarımı, çevresel sorumluluk ile ekonomik verimliliği bir araya getiren bir alanı kapsar ve bu nedenle tasarımın hem ekonomik hem de çevresel yönleri üzerinde kritik bir etkisi vardır (Bhamra & Lofthouse, 2007). Tasarım sürecinde sürdürülebilirlik ilkesinin entegrasyonu, malzeme seçimi, enerji kullanımı, üretim süreçleri ve atık yönetimi gibi çeşitli boyutlarda tasarımcılara ve araştırmacılara ciddi zorluklar sunmuştur (Chapman, 2005). Bu zorlukları aşmak için, tasarım uygulamalarının farklı alanlarında çeşitli stratejiler ve yöntemler önerilmiştir.

Lofthouse (2004) ve Walker (2006) gibi araştırmacılar, tasarım süreçlerine sürdürülebilirlik ilkelerini ve yöntemlerini nasıl entegre edebileceğimize dair bir dizi yol önermişlerdir. Önerilen yöntemler, sürdürülebilir malzeme ve üretim teknolojilerini seçmekten, enerji ve su verimliliğini artırmak için yenilikçi tasarım çözümleri geliştirmeye, ve ürünlerin kullanım ömrünü uzatmak için tasarım stratejilerini uygulamaya kadar uzanmaktadır (Lofthouse, 2004; Walker, 2006). Bu stratejiler, tasarımcılara ve üreticilere, sürdürülebilir tasarım hedeflerine ulaşmak için gerçek ve somut yollar sunmaktadır.

Ürünlerin atık yönetimi ve geri dönüşüm süreçleri de sürdürülebilir ürün tasarımının önemli bir parçasıdır. Özellikle tasarımcılar ve araştırmacılar, ürünlerin yaşam döngüsünün sonunda oluşabilecek atığın azaltılması ve geri dönüştürülmesi için çeşitli tasarım stratejileri önermişlerdir (McDonough & Braungart, 2002; Chapman, 2005). Bu süreçler, bir ürünün tam yaşam döngüsü boyunca çevresel etkisini düşünmeyi gerektirir ve bu nedenle sürdürülebilir ürün tasarımının kritik bir bileşenidir.

Ayrıca, sürdürülebilir ürün tasarımı, ürünlerin kullanıcıları üzerindeki etkisini de dikkate alır. Bu, ürünlerin kullanıcıları tarafından nasıl kullanıldığına, bakıldığına ve nasıl değerlendirildiğine odaklanmayı içerir. Örneğin, Bhamra ve Lofthouse (2007) ve Chapman (2005) gibi araştırmacılar, ürünlerin kullanıcıları için anlam ve değer yaratma ve bu süreçte çevresel etkileri azaltma konusundaki önemine dikkat çekmişlerdir. Bu, tasarımcıların ve araştırmacıların, ürünlerin hem çevresel etkisini hem de kullanıcıları üzerindeki etkisini dikkate alarak daha holistik ve etkili tasarım stratejileri geliştirebilmeleri için önemli bir yaklaşımdır.

3.2 **Dijital Teknolojilerin Ürün Tasarımına Etkisi**

Dijital teknolojilerin endüstriyel tasarım ve üretim süreçlerine olan etkisine yönelik son yıllarda yapılan araştırmalar, bu teknolojilerin tasarım ve üretim süreçlerini kökten dönüştürme potansiyeline işaret etmektedir (Monostori, 2014). Bu teknolojiler, Sanal Gerçeklik (VR), Artırılmış Gerçeklik (AR), 3D baskı, Nesnelerin İnterneti (IoT) ve Yapay Zeka (AI) gibi çeşitli alanlarda belirginleşmektedir (Skirbunt et al., 2020; Yee et al., 2020).

Özellikle, 3D baskı teknolojisinin yüksek özelleştirme yetenekleri ve hızlı prototipleme yetenekleri, tasarım süreçlerini hızlandırmakta ve bu süreçlerin daha az atıkla sonuçlanmasına yardımcı olmaktadır (Gibson et al., 2015). Buna ek olarak, bu teknoloji karmaşık geometrilerin ve yapıların oluşturulmasını kolaylaştırır, bu da tasarımcılara daha önce mümkün olmayan yeni tasarım özgürlükleri sunar (Hilton et al., 2017).

AR ve VR teknolojileri de tasarım sürecine önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu teknolojiler, tasarımcılara ve kullanıcılara, ürünlerin işlevselliğini ve kullanılabilirliğini daha derinlemesine anlama imkanı sağlar. Bu, tasarım süreçlerini daha verimli hale getirirken, aynı zamanda daha kullanıcı odaklı ve deneyim odaklı ürünlerin tasarlanmasını sağlar (Yee et al., 2020).

AI ve IoT teknolojileri, ürünlerin geliştirilmesi ve kullanılmasındaki paradigmayı değiştirmektedir. IoT cihazları, kullanıcı deneyimini geliştirmek ve daha etkili hizmetler sunmak için büyük miktarda veri toplamaktadır. Bu veriler, AI teknolojisi tarafından analiz edilir ve kullanıcı deneyimini iyileştirmek veya üretim süreçlerini otomatikleştirmek için kullanılır (Lu et al., 2019).

Böylece, dijital teknolojiler, endüstriyel tasarım ve üretim süreçlerinde dönüştürücü bir rol oynar ve bu süreçlerin daha hızlı, daha verimli ve daha sürdürülebilir hale gelmesini sağlar. Bu teknolojiler, ürün tasarımı ve üretim süreçlerini gelecekte nasıl şekillendireceği konusunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3 **Sürdürülebilirlik ve Dijital Teknolojilerin Kesişimi**

Sürdürülebilirlik ve dijital teknolojilerin kesişimi, endüstriyel ürün tasarımında yeni fırsatlar ve zorluklar ortaya koymaktadır. Özellikle, dijital teknolojilerin sürdürülebilir tasarım hedeflerine ulaşmada yeni yollar sunduğu, daha etkin malzeme kullanımı, atık azaltma, ve ürün yaşam döngüsünü uzatma gibi önemli sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Birtchnell & Urry, 2013; Reichertz & Wulf, 2019).

Örneğin, 3D baskı teknolojisi, üretim süreçlerinde daha az atık oluşturarak ve üretim aşamasında sadece gerekli olan malzemeyi kullanarak sürdürülebilirliği artırma potansiyeline sahiptir (Gebler et al., 2014). Bunun yanı

sıra, AR ve VR teknolojileri, ürün tasarım ve geliştirme süreçlerini hızlandırarak ve tasarımcılara gerçekçi simülasyonlar ve prototipler sunarak kaynak tüketimini azaltabilir (Yee et al., 2020).

AI ve IoT teknolojileri ise, veri analitiği ve süreç optimizasyonu yoluyla enerji ve malzeme verimliliğini artırabilir. Örneğin, IoT cihazları, ürünlerin kullanımının gerçek zamanlı izlenmesini ve enerji verimliliğinin iyileştirilmesini sağlar, AI ise bu verileri analiz eder ve tasarım sürecini daha sürdürülebilir hale getirebilecek çözümler önerir (Lu et al., 2019).

Bu teknolojik ilerlemeler, sürdürülebilir tasarımı daha da önemli kılarken, aynı zamanda sürdürülebilirliğin ürün tasarım ve geliştirme süreçlerine daha derinlemesine entegre edilmesini sağlar.

3.4 **Yeni Teknolojilerin Tasarım ve Üretimdeki Etkisi**

Yeni teknolojilerin hızla gelişimi ve geniş çaplı benimsenmesi, tasarım ve üretim süreçlerini her geçen gün daha da etkiliyor. Dijitalleşme süreci, bu alanlarda devrim niteliğinde değişikliklere yol açmakta ve giderek karmaşıklaşan global talepleri karşılamak için stratejileri yeniden şekillendirmektedir (Berman, 2012).

3D baskı teknolojisi gibi üretim teknikleri, özelleştirilmiş ve karmaşık ürünlerin hızlı, uygun maliyetli ve yerinde üretimine olanak sağlamaktadır (Gebler, Schoot Uiterkamp, & Visser, 2014). Tasarımcılar, bu teknolojiyi kullanarak prototipleme süreçlerini hızlandırabilir, yenilikçi tasarımlar oluşturabilir ve maliyetleri düşürebilirler.

Yapay zeka (AI) ve makine öğrenmesi teknolojileri, tasarım ve üretim süreçlerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Yapay zeka, tasarım süreçlerinde karmaşık analizleri ve modellemeleri gerçekleştirebilir, verimliliği artırabilir ve zaman tasarrufu sağlayabilir (Nguyen, Kira, Chapelle, Zak, & Bengio, 2018).

Aynı şekilde, nesnelerin interneti (IoT) teknolojileri, gerçek zamanlı veri toplama ve analizini mümkün kılarken, tasarım ve üretim süreçlerinin otomasyonunu ve optimizasyonunu sağlar (Lu, Li, Zhang, Yang, & Huang, 2017). Bu teknolojiler, süreçleri daha hızlı ve daha verimli hale getirirken, daha iyi kalite kontrolü ve daha düşük atık seviyeleri gibi avantajlar sunmaktadır.

Sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojileri, tasarım aşamasında tasarımcılara ve mühendislere, prototipler ve ürün modelleri üzerinde daha fazla kontrol ve görsel anlayış sunmaktadır (Carmigniani & Furht, 2011). Bu teknolojiler ayrıca eğitim ve eğitim süreçlerini de iyileştirebilir ve üretim hatası riskini azaltabilir.

Bunlar ve diğer birçok yeni teknoloji, tasarım ve üretim süreçlerini hızla dönüştürmekte ve yeni olanaklar sunmaktadır. Ancak bu teknolojilerin etkili

bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli eğitim, altyapı ve politika çerçevelerinin oluşturulması gerekmektedir (Rüßmann et al., 2015).

4. BULGULAR

Araştırmanın literatür tarama aşamasından elde edilen bulgular, dijital teknolojilerin ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine önemli ölçüde etki ettiğini göstermektedir.

4.1 3D Baskı Teknolojisi ve Ürün Tasarımı

3D baskı teknolojisi, tasarım ve üretim süreçlerinde belirgin bir evrim yaratmaktadır. Önceleri çoğunlukla prototipleme süreçlerinde kullanılan bu teknoloji, günümüzde birçok sektörde son ürünlerin tamamını veya bir kısmını üretmede önemli bir rol oynamaktadır (Gebler, Schoot Uiterkamp, & Visser, 2014).

Alan çalışmaları, otomotiv, havacılık ve tıbbi cihaz endüstrilerinde 3D baskı teknolojisinin hızlı bir şekilde benimsendiğini ve bu sürecin hızlanarak devam ettiğini göstermektedir. Otomotiv sektöründe, 3D baskı teknolojisi, özelleştirilmiş parçaların ve karmaşık bileşenlerin hızlı ve maliyet-etkin üretimine olanak sağlamaktadır. Bu, hem yeni araç tasarımlarının hızla prototipinin oluşturulmasını hem de belirli müşteri ihtiyaçlarını karşılamak üzere özel parçaların üretimini mümkün kılar (Berman, 2012).

Havacılık sektöründe, 3D baskı, hafif ve dayanıklı uçak bileşenlerinin üretiminde etkin bir rol oynar. Bu teknoloji, geleneksel üretim teknikleriyle üretilemeyen karmaşık ve hafif bileşenlerin üretimini mümkün kılar. Ayrıca, uçak bakım ve onarım süreçlerinde de önemli bir rol oynamaktadır, çünkü gerekli parçaların yerinde ve hızla üretilmesine olanak sağlar (Berman, 2012).

Tıbbi cihaz sektöründe, 3D baskı teknolojisi, özelleştirilmiş protezler ve implantlar üretmekte ve biyo-baskı teknolojileri ile doku ve organ baskısının potansiyelini araştırmaktadır. Örneğin, hastanın özel ihtiyaçlarına ve vücut özelliklerine göre özelleştirilmiş protezler ve implantlar üretmek mümkündür. Ayrıca, biyo-baskı teknolojileri, tıbbi araştırmalarda ve potansiyel olarak organ nakli süreçlerinde kullanılmak üzere doku ve organların baskısının potansiyelini ortaya çıkarabilir (Murphy & Atala, 2014).

3D baskı teknolojisi, ürün tasarımı ve üretim süreçlerinde önemli bir dönüşüm yaratmakta ve birçok sektörde yeni olanaklar sunmaktadır. Bu teknoloji, daha hızlı ve daha maliyet-etkin prototipleme, kişiselleştirilmiş üretim, ve karmaşık bileşenlerin üretimini mümkün kılar. Ayrıca, biyo-baskı gibi ileri teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması ile tıp sektöründe yeni ve heyecan verici olanaklar sunmaktadır. Bu ve diğer uygulamalar, 3D baskı teknolojisinin sürekli evrimini ve etkisini ortaya koyar.

Şekil 1- *3D Basılmış Ürün Örnekleri*

3D baskı, ayrıca küçük ölçekli girişimler ve bağımsız tasarımcılar için de önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu teknoloji, düşük hacimli veya özelleştirilmiş üretimde maliyetleri önemli ölçüde azaltabilir ve ürünlerin piyasaya sürülme süresini kısaltabilir.

Alan çalışmalarından elde edilen bulgular, 3D baskı teknolojisinin ürün tasarımını ve üretim süreçlerini nasıl dönüştürdüğüne dair somut örnekler sunar. Bu bulgular, teorik çerçeveyi zenginleştirir ve dijital teknolojilerin ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine etkisini daha iyi anlamamızı sağlar.

4.2 **Yapay Zeka ve Üretim Süreçleri**

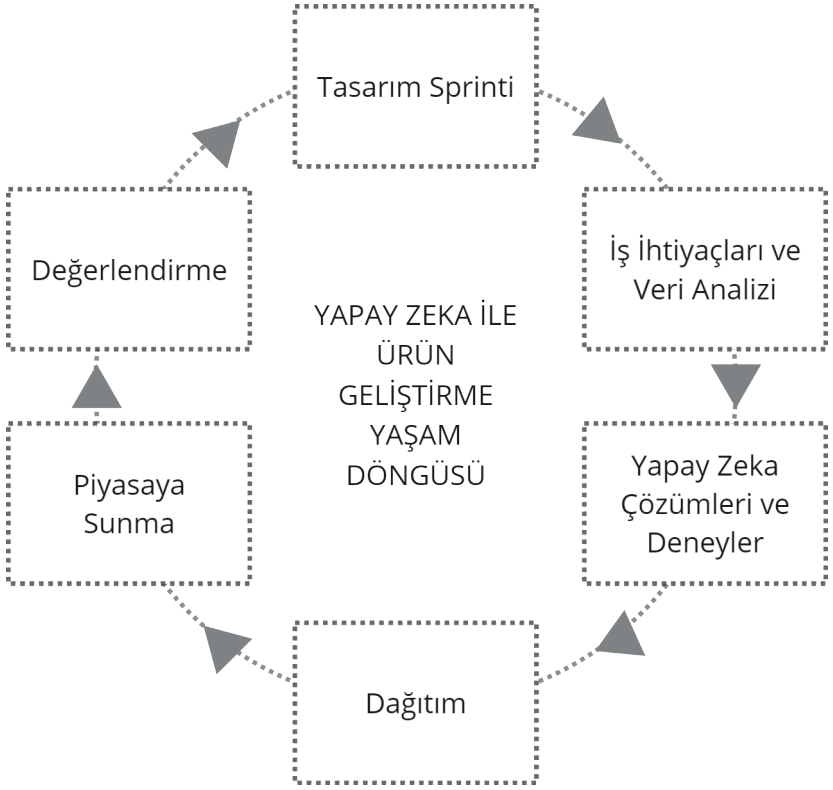
Yapay Zeka (AI) ve Makine Öğrenmesi (ML), tasarım ve üretim süreçlerinin evriminde önemli roller oynamaktadır. AI, hızlı ve etkili veri analizi yeteneği ile geniş veri setlerini işlemekte ve analiz etmektedir. Bu teknolojiler, büyük veri setlerinin işlenmesini ve hızlı analizini sağlayarak, karar verme süreçlerinde öngörülebilirlik ve verimlilik artışı sağlamaktadır (Nguyen et al., 2018).

AI, geniş veri setlerini hızla analiz edebilir ve sonuçlarıyla doğru kararlar verilmesini kolaylaştırabilir. Bu yetenek, özellikle üretim süreçlerinde önemlidir, çünkü üretim süreçlerinde zamanlama, kaynak yönetimi ve lojistik gibi çok sayıda faktörün dikkate alınması gerekmektedir. AI teknolojileri, bu faktörlerin her birini hızla analiz edebilir ve en verimli çözümleri belirlemek için bir dizi karmaşık optimizasyon problemi çözebilir. Bu, verimliliği artırır ve maliyetleri düşürür, bu da genel üretim süreçlerini daha sürdürülebilir hale getirir (Banga, 2018).

Ayrıca, AI ve ML teknolojileri, özellikle otomatikleştirilmiş üretim süreçlerinde kalite kontrolünün iyileştirilmesinde önemli roller oynamaktadır. Makine öğrenmesi algoritmaları, üretim sürecinin her aşamasında kalite kontrolü sağlayabilir, hataları önceden belirleyebilir ve bu hataları düzeltmek için gerekli düzeltmeleri önerir (Tsai et al., 2018).

Sonuç olarak, AI ve ML teknolojilerinin, tasarım ve üretim süreçlerinin daha verimli ve sürdürülebilir hale getirilmesinde önemli rolleri vardır. Bu

teknolojilerin süreçlere dahil edilmesi, gelecekteki sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştırabilir ve aynı zamanda bu süreçlerin genel verimliliğini ve etkinliğini artırabilir.

Şekil 2- *Yapay Zeka ile Ürün geliştirme Yaşam Döngüsü*

Farklı alan araştırmaları, yapay zekanın çeşitli sektörlerde nasıl kullanıldığını göstermektedir. Örneğin, otomotiv sektöründe, AI, otonom araçların geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yapay zeka teknolojileri, araçların çevresini algılamak, karar vermek ve hareket etmek için kullanılır, bu da ürün tasarımı ve üretim süreçlerini önemli ölçüde etkiler (Chen et al., 2021).

Tekstil sektöründe, AI ve makine öğrenmesi, desen tanıma ve malzeme kalitesi kontrolünde etkili bir araç olarak kullanılıyor. Yapay zeka tabanlı sistemler, tekstil kalitesini değerlendirebilir ve hataları tespit edebilir, böylece üretim süreçlerinin verimliliğini artırabilir (Yildiz et al., 2019).

Ayrıca, AI teknolojileri, tıbbi cihazların tasarımında ve üretiminde de kullanılmaktadır. Özellikle, makine öğrenmesi algoritmaları, yeni tıbbi cihazların tasarımında kullanılan karmaşık hesaplamaların hızlandırılmasına yardımcı olur (Rajpurkar et al., 2017).

Bu alan çalışmaları, AI ve makine öğrenmesinin tasarım ve üretim süreçlerinde nasıl kullanıldığını gösterir. Bu bulgular, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine etkisi konusunda daha geniş bir anlayış sağlar.

4.3 **Sanal Gerçeklik (VR) ve Ürün Tasarımı**

Sanal Gerçeklik (VR) teknolojisi, tasarım süreçlerinin sunum ve değerlendirmesi alanında önemli bir devrim yaratmıştır. Bu teknoloji, tasarımcılara ve mühendislere ürünlerin son görünüm ve işleyiş hakkında derinlemesine bir anlayış sağlar. Bu, daha hızlı ve daha etkin prototipleme ve ürün geliştirme süreçlerini mümkün kılar ve tasarım süreçlerinde daha fazla iteraşyonu mümkün kılar, böylece daha gelişmiş ve kullanıcı odaklı ürünlerin geliştirilmesini sağlar (Chalil Madathil & Greenstein, 2017).

VR teknolojisi, çeşitli sektörlerde değerli uygulamalara sahip olmuştur. Otomotiv endüstrisinde, VR teknolojisi tasarımcıların ve mühendislerin yeni araç tasarımlarını erken aşamalarında değerlendirmelerine olanak sağlar. Bu, bir aracın iç ve dış mekanlarının sanal bir ortamda incelenmesine ve kullanıcı deneyiminin optimize edilmesine olanak tanır (Borsoi et al., 2020). Bu, tasarımcılara ve mühendislere, gerçek dünyada yüksek maliyetli ve zaman alıcı olabilecek prototip oluşturma ve test süreçlerine girmeden önce ürünlerin performansını ve estetiğini değerlendirme olanağı sağlar (Khan et al., 2020).

Ayrıca, eğitim alanında, VR teknolojisi öğrencilere karmaşık konuları anlamalarına yardımcı olmak için kullanılır. Örneğin, tıbbi eğitimde, VR teknolojisi öğrencilere karmaşık anatomik yapıları ve cerrahi prosedürleri görselleştirmelerine ve anlamalarına yardımcı olur (Ma et al., 2020).

Mimarlık ve inşaat sektörlerinde, VR teknolojisi, mimarların ve mühendislerin tasarımlarını daha iyi görselleştirmelerine ve müşterilerine sunmalarına yardımcı olur. Müşteriler, bir projenin tamamlanmadan önce bir binayı veya alanı sanal olarak deneyimleyebilirler, bu da onların beklentilerinin daha doğru bir şekilde karşılanmasını sağlar (Whyte, 2003).

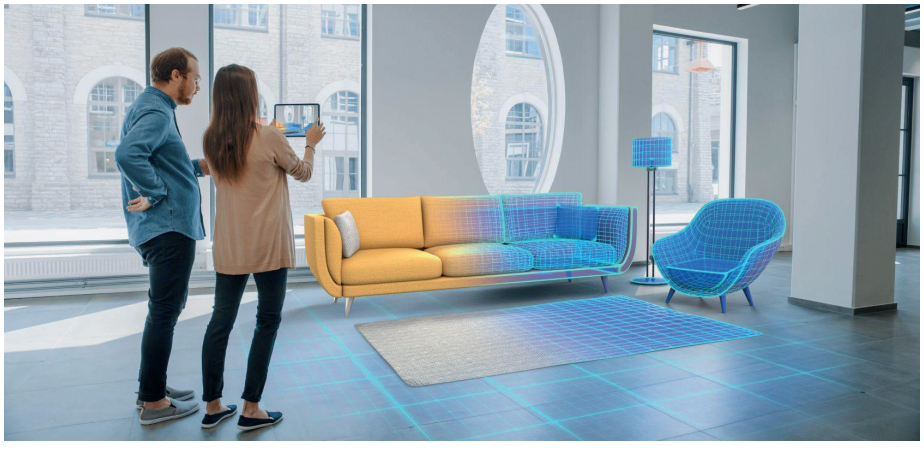
Bu bulgular, VR teknolojisinin tasarım ve değerlendirme süreçlerindeki uygulamalarını ve potansiyelini gösterir. Bu teknoloji, tasarım süreçlerini daha hızlı, daha verimli ve daha kullanıcı odaklı hale getirmeye yardımcı olur.

Şekil 3- *VR ile Araç Tasarımının Sanal Ortamda İncelenmesi*

Artırılmış ve sanal gerçeklik (AR ve VR) teknolojileri, mobilya tasarımında sürdürülebilirliği desteklemek için benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Yakın tarihli çalışmalar, bu teknolojilerin tasarım sürecini dönüştürdüğünü ve malzeme israfını önemli ölçüde azalttığını belgelemektedir (Birtchnell & Urry, 2016).

AR, tüketicilere ve tasarımcılara bir mobilya ürününün estetiği ve boyutları konusunda gerçek zamanlı geri bildirim sağlar, bu da fiziksel bir prototipin geliştirilmesine olan ihtiyacı azaltır (Lee & Lee, 2018). Bu, ürünlerin yeniden tasarlanması veya atılması durumunda oluşabilecek atıkları önleyerek kaynakları korur.

Şekil 4- *AR'ın Mobilya Tasarımının Estetiği ve Boyutları Konusunda Gerçek Zamanlı Geri Bildirim Sunması*

VR, öte yandan, tüketicilere evlerinin belirli bir alanında bir ürünün nasıl görüneceğini gösterme yeteneği sunar (Shen et al., 2019). Bu, daha bilinçli satın alma kararlarını destekler ve gereksiz tüketimin ve sonuçta ortaya çıkan çevresel etkilerin azaltılmasına yardımcı olur.

Tasarımcılar açısından, AR ve VR teknolojileri hızlı prototiplendirme ve iterasyon imkanı sunar, bu da daha sürdürülebilir malzemeler ve üretim tekniklerinin keşfedilmesine ve kullanılmasına olanak sağlar (Wong et al., 2020). Bu durum, AR ve VR teknolojilerinin mobilya tasarımında sürdürülebilirlik hedeflerine doğru ilerlemeyi sağlama potansiyelini ortaya koyar.

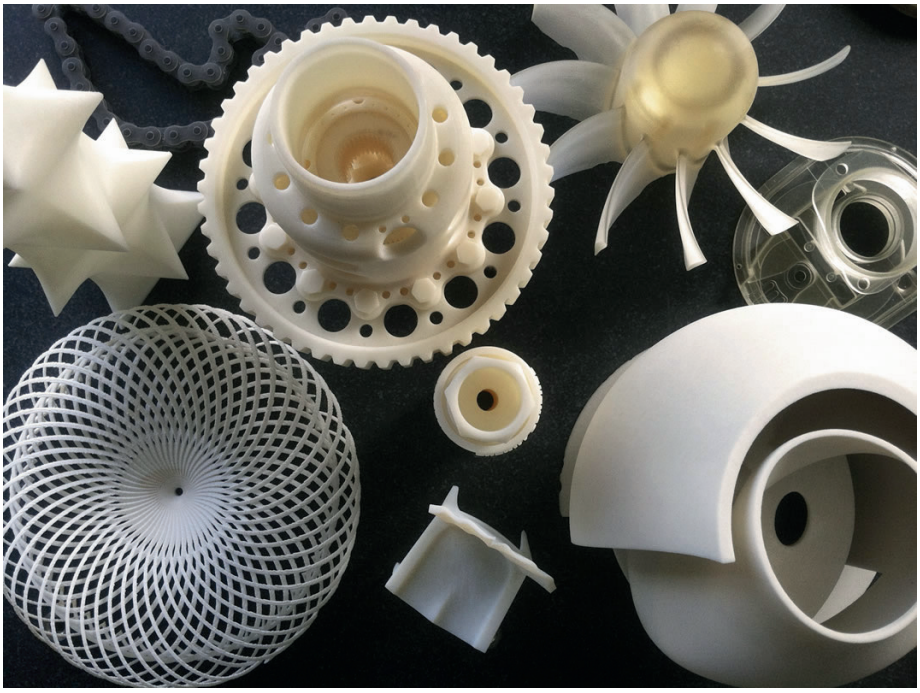
Ayrıca, eğitim ve öğretim sektöründe, VR teknolojisi, öğrencilere karmaşık tasarım kavramlarını anlamalarında yardımcı olur. Sanal ortamlar, öğrencilerin teorik bilgileri uygulamada deneyimlemelerine olanak sağlar, bu da öğrenme sürecini iyileştirir (Radianti et al., 2020). Bu alan çalışmaları, VR teknolojisinin tasarım ve üretim süreçlerinde nasıl kullanıldığını gösterir. Bu bulgular, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine etkisi konusunda daha geniş bir anlayış sağlar.

4.4 **Additive Manufacturing (3D Baskı) ve Tasarım Süreçleri**

Additive manufacturing, yaygın olarak 3D baskı olarak bilinir, tasarım ve üretim süreçlerinde devrimsel bir teknoloji olarak kabul edilmektedir. Bu teknoloji, özelleştirilmiş ürünlerin oluşturulması, prototipleme ve ürün geliştirme konusunda tasarımcılara ve mühendislere benzersiz fırsatlar sunmaktadır (Ford & Despeisse, 2016). Bu yetenekler, geleneksel üretim tekniklerinin limitlerini aşan ve daha esnek, yenilikçi ve özelleştirilmiş çözümlerin sunulmasına olanak sağlayan özelleştirilmiş, karmaşık ve çok işlevli tasarımların oluşturulmasını mümkün kılar (Ventola, 2014).

3D baskı teknolojisinin çeşitli sektörlerde uygulamaları vardır ve bunların geniş kapsamlı uygulamaları, sürekli olarak yeni alanları araştırma ve keşfetme potansiyeline sahiptir. Otomotiv sektöründe, 3D baskı, karmaşık ve özelleştirilmiş parçaların hızlı ve maliyet-etkin üretimini mümkün kılar. Ayrıca, bu teknoloji daha hızlı ürün geliştirme süreçlerini ve daha verimli stok yönetimini sağlar, bu da genel verimliliği artırır ve atıkları azaltır (Khajavi et al., 2018).

Sağlık sektöründe, 3D baskı teknolojisi, özel ihtiyaçları karşılamak için tasarlanmış tıbbi cihazlar ve protezlerin üretimini mümkün kılar. Bu, hastaların özelleştirilmiş tedavi çözümlerine erişimini artırır ve tıbbi cihazların tasarım ve üretim süreçlerini hızlandırır, bu da genel hastane verimliliğini ve hasta memnuniyetini artırır (Tack et al., 2016).

Şekil 5- *3D Baskı Özelleştirilmiş Parçalar*

Ayrıca, 3D baskı teknolojisi, enerji tüketimini azaltma ve atık üretimini minimize etme potansiyeli nedeniyle sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır. Örneğin, geleneksel imalat süreçleri genellikle fazla malzeme gerektirir ve atık oluştururken, 3D baskı teknolojisi yalnızca gerektiği kadar malzeme kullanır ve neredeyse hiç atık oluşturmaz (Gebler et al., 2014).

Bu araştırmalar, 3D baskı teknolojisinin tasarım ve üretim süreçlerine nasıl entegre edilebileceğini ve sürdürülebilirlik stratejilerinin bu süreçlere nasıl dahil edilebileceğini göstermektedir. Bu bulgular, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik stratejilerinin tasarım ve üretim süreçlerine etkisi konusunda daha geniş bir anlayış sağlamaktadır.

5. ÖZET ve TARTIŞMA

Bu çalışma, ürün tasarımı ve endüstriyel üretim pratiklerine uygulanan sürdürülebilirlik ve dijitalleşme kavramları arasındaki ilişkileri analiz etmeyi amaçladı. Özellikle yeni teknolojilerin tasarım ve üretim süreçlerine nasıl nüfuz ettiğini belirlemek için mevcut literatürü ve çeşitli disiplinlerden son araştırmaları derinlemesine inceledik.

Dijitalleşmenin artması, özellikle otomasyon, yapay zeka, sanal ve artırılmış gerçeklik, ve 3D baskı gibi yenilikçi teknolojilerin, tasarım ve üretim süreçlerini hızlandırdığı, maliyetleri düşürdüğü ve daha özelleştirilmiş ürün-

ler üretme yeteneği sağladığı gözlendi (Sung et al., 2018). Ayrıca, bu teknolojilerin, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynadığı ortaya çıktı (Chiarello et al., 2018). Yenilikçi tasarım ve üretim teknikleri, malzeme israfını azaltabilir (Moultrie et al., 2015), enerji kullanımını optimize edebilir (Masi et al., 2017) ve tüketici taleplerini daha doğrudan ve verimli bir şekilde karşılayabilir (Chen, 2015).

Teknolojik ilerlemeler ve dijitalleşme, ürün tasarımı ve endüstriyel üretim süreçlerini etkileyen önemli faktörler haline geldi. Sürdürülebilir ürün tasarımı ve üretim süreçleri, hem çevresel hem de ekonomik hedeflere ulaşma potansiyeli sunabilir (Bocken et al., 2016). Bu nedenle, bu teknolojilerin tasarım ve üretim süreçlerine entegrasyonu, gelecekteki sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasında önemli bir rol oynayabilir (Moreno et al., 2016). Ancak, mevcut literatürde dijitalleşmenin ve sürdürülebilirliğin nasıl birleştiği konusunda geniş bir anlaşma yoktur. Bu araştırma, bu konudaki mevcut bilgiyi genişletmeye yardımcı olmayı hedefledi ve daha fazla araştırma, bu konunun gelecekteki gelişimini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir (Tukker & Tischner, 2017).

Ancak, dijitalleşme ve sürdürülebilirlik arasındaki bu ilişki, birçok farklı faktöre bağlıdır ve bunların her biri ayrı ayrı ele alınmalıdır. Örneğin, 3D baskı teknolojileri malzeme israfını azaltabilirken, aynı zamanda enerji tüketimini artırabilir (Faludi et al., 2015). Bu nedenle, bu teknolojilerin sürdürülebilirlik hedeflerine ne kadar etkili olduğunu belirlemek için daha kapsamlı bir değerlendirme gereklidir.

Sonuç olarak, bu araştırma, dijital teknolojilerin sürdürülebilir ürün tasarımı ve üretim üzerindeki etkisini derinlemesine analiz etti. Bulgular, bu teknolojilerin hem sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada yardımcı olabileceğini hem de bazı durumlarda beklenmedik zorluklar ortaya çıkarabileceğini gösterdi. Bu bulgular, tasarımcılara ve üreticilere, teknolojinin sunduğu fırsatları ve zorlukları daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir ve bu alandaki gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturabilir.

KAYNAKÇA

Bhamra, T., & Lofthouse, V. (2007). Design for Sustainability: A Practical Approach. Gower.

Thompson, M. (2017). Sustainable Design: A Critical Guide. Princeton Architectural Press.

Chapman, J. (2005). Emotionally Durable Design: Objects, Experiences and Empathy. Earthscan.

Bovea, M. D., & Perez-Belis, V. (2012). A taxonomy of ecodesign tools for integrating environmental requirements into the product design.

Skirbunt et al., (2020). The Impact of Digital Technologies on Product Design. Journal of Design History.

Berman, B. (2012). 3-D printing: The new industrial revolution. Business Horizons, 55(2), 155-162.

Gebler, M., Schoot Uiterkamp, A. J. M., & Visser, C. (2014). A global sustainability perspective on 3D printing technologies. Energy Policy, 74, 158-167.

Nguyen, A., Yosinski, J., Clune, J., Bengio, Y., Dosovitskiy, A., & de Freitas, N. (2018). Plug & Play Generative Networks: Conditional Iterative Generation of Images in Latent Space. In Proceedings of the IEEE Conference on Computer Vision and Pattern Recognition.

Lu, Y., Li, Y., Zhang, L., Yang, Y., & Huang, R. (2017). The Internet of Things: a new revolution in the digital world. Internet of Things (iThings) and IEEE Green Computing and Communications (GreenCom) and IEEE Cyber, Physical and Social Computing (CPSCom) and IEEE Smart Data (SmartData), 2017 IEEE International Conference on. IEEE.

Carmigniani, J., & Furht, B. (2011). Augmented reality: an overview. In Handbook of augmented reality (pp. 3-46). Springer, New York, NY.

Rüßmann, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P., & Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. Boston Consulting Group, 9(1), 54-89.

Chen, T., Liu, P., & Gao, F. (2021). The role of artificial intelligence in the design of autonomous vehicles: A systematic research review. Expert Systems with Applications, 173, 114682.

Nguyen, T., Khosravi, A., Creighton, D., & Nahavandi, S. (2018). Artificial intelligence in product design: Review and a case study of designing household products. Journal of Computer Science and Technology, 33(1), 1-21.

Rajpurkar, P., Irvin, J., Ball, R. L., Zhu, K., Yang, B., Mehta, H., ... & Langlotz, C. (2017). Deep learning for chest radiograph diagnosis: A retrospective comparison of the CheXNeXt algorithm to practicing radiologists. PLoS medicine, 15(11), e1002686.

Yildiz, I., Sacan, A., Sever, H., & Dolen, M. (2019). A novel method for automatic inspection of textile fabrics based on artificial intelligence. Journal of Textile Institute, 110(7), 946-953.

Ford, S., & Despeisse, M. (2016). Additive manufacturing and sustainability: an exploratory study of the advantages and challenges. Journal of Cleaner Production, 137, 1573-1587.

Khajavi, S. H., Partanen, J., & Holmström, J. (2018). Additive manufacturing in the spare parts supply chain: hub configuration and transportation mode selection. Computers & Industrial Engineering, 115, 285-295.

Wohlers, T. (2019). Wohlers report 2019: 3D printing and additive manufacturing state of the industry. Wohlers Associates.

Tack, P., Victor, J., Gemmel, P., & Annemans, L. (2016). 3D-printing techniques in a medical setting: a systematic literature review. Biomedical engineering online, 15(1), 1-21.

Birtchnell, T., & Urry, J. (2016). A New Industrial Future? 3D Printing and the Reconfiguring of Production, Distribution, and Consumption. Routledge.

Lee, H., & Lee, W. (2018). Using Augmented Reality for Perceiving Abstract Information: A Case Study on Measuring Perceptions of Sustainability Features in Hotels. International Journal of Human-Computer Interaction, 34(9), 841–852.

Shen, J., Ong, S. K., & Nee, A. Y. (2019). An overview of immersive virtual reality applications for product design and assembly. Journal of Computing and Information Science in Engineering, 19(1), 010801.

Wong, K. W., Lee, N., & Ho, W. (2020). Augmented reality for environmental sustainability. In Sustainable Cities and Communities. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals. Springer.

Bölüm 4

HOBİ BAHÇELERİNİN ÇEVRE DUYARLILIĞI, FİZİKSEL AKTİVİTE VE YEME ALIŞKANLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ: BARTIN İNÖNÜ İLKOKULU ÖRNEĞİ

Selma YEMELEK[1]

Deniz ÇELİK

1 Ön lisans Öğrencisi, Selma YEMELEK, Bartın Üniversitesi,
Bartın MYO, Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı,
ORCID No: 0009-0005-0543-6692, e-mail: 20015238005@ogrenci.bartin.edu.tr,
[2] Doç. Dr. Deniz ÇELİK, Bartın Üniversitesi, Bartın MYO,
Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı, ORCID No: 0000-0003-4230-2157,
e-mail: dcelik@bartin.edu.tr

1. GİRİŞ

Çevrenin korunması, geliştirilmesi, çevre sorunlarına karşı önlemlerin alınması ancak çevre bilinci yüksek ve duyarlı bireylerden oluşan toplumlar ile mümkün olabilecektir. Bireylerin bilinç ve farkındalık düzeylerinin artmasında eğitim önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte çevre bilincinin oluşması ve duyarlılığın gelişmesi için eğitimin yanı sıra belli bir sürece de ihtiyaç duyulmaktadır. Bireylere doğa ile ilgili bilgi vermek, bireysel hak ve sorumlulukların bilincine varmasını sağlamak, çevreyi tahrip eden kişilerin uyarılması gerektiğini belirtmek çevre eğitimi ile mümkün olabilecektir. Bu eğitim ile de çevreye duyarlı yeni bir davranış modeli geliştirilebilecektir (Nazlıoğlu, 1991; Karabıçak ve Armağan, 2004). Ayrıca, çevre eğitimi, öğrencilerin çevre sorunları hakkında sosyal bilimsel bir anlayış kazanmalarına da yardımcı olmaktadır (Kang, ve Hong 2021). Çevre duyarlılığının oluşması ve geliştirilmesi yönünde yapılan çalışmaların direkt veya endirekt birtakım faydaları bulunmaktadır. Bunlar, çevre sorunlarına karşı politika ve kararların alınmasına zemin oluşturmak, atıkların geri dönüşüm ile tekrar kullanılmasını sağlayarak ülke ekonomisine katkıda bulunmak, çevrenin bilinçli kullanımında otokontrol sağlamak, kaynakların optimum düzeyde kullanılmasını toplumsal düzeye indirgemek şeklinde özetlenebilir (Yücel vd., 2008).

Ayrıca modern teknolojiler yanı sıra farklı uygulamalar çevre bilincini artırmaya yardımcı olmak, çevreye duyarlı bireyler ve öğrenciler yetiştirmek, çevre dostu davranış modelini motive etmek için kullanılabilmektedir (Calitz Cullen ve Odendaa 2020). Bunun yanı sıra teknolojik ilerleme, yazılım programlarının gelişmesi tıp, tarım, ulaşım gibi birçok sektöre olumlu katkıda bulunurken, bireylerin sosyal hayatında ise birtakım olumsuz etkilere neden olmaktadır. Çocukların arkadaşları ile birlikte olma, fiziksel aktivitede bulunma sıklığı ve süresinde azalmalar görülmektedir.

Hobi bahçeleri de insanlar üzerinde hem merak, yaratıcılık, doğanın keşfedilmesi gibi duygular yaratır hem de insanların sosyal ve kültürel gelişimine katkıda bulunmaktadır. Özellikle çocuklar ve gençler için açık bir laboratuvar alanı niteliğindedir (Erduran, vd. 2008). Aynı zamanda Hobi bahçeleri çocukların toprağı oyun oynayarak tanımasında da eğitim amaçlı kullanılabilmektedir (Yılmaz, Turgut ve Demircan 2006). Bununla birlikte Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2019 verilerine göre Türkiye nüfusunun %27,5'ini çocuk nüfus (0-17 yaş grubu) oluşturmaktadır. 2018 verilerine göre ise; 5 yaş altı çocuklarda kötü beslenmeye bağlı olarak obezite yaygınlığı erkek çocuklarında %9,3; kız çocuklarında ise %6,8 olarak belirlenmiştir (URL1, 2020). STEPS (STEPwise approach to surveillance - Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Prevalansı Hanehalkı Sağlık Araştırması) 2017 yılı çalışması sonuçları ise Türkiye'de nüfusun %43.6'sının Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık için fiziksel aktivite tavsiyelerini karşılamadığını göstermektedir (Anonim, 2019).

Bu bağlamda araştırmada günümüzde önemli olarak görülen iki sorun ele alınmıştır. Birincisi artış gösteren çevre sorunları, ikincisi yine artan obez çocuk sayısıdır. Bu kapsamda "Bu iki soruna birlikte nasıl çözüm bulunabilir?" sorusuna cevap aranmış ve araştırmanın hipotezi; "Hobi bahçeleri öğrencilerin çevre duyarlılığı, fiziksel aktivite ve yeme alışkanlığı üzerinde eğitici rol üstlenmektedir" şeklinde kurgulanmıştır.

Bu çerçevede araştırmanın amacı, çevre sorunlarının azaltılması, önlemesi için çevre bilinci yüksek, çevreye duyarlı bireylerin yetiştirilmesi; teknolojik ilerlemeler sonucunda teknoloji bağımlısı olup hareketsiz kalan ve yeme alışkanlığı değişen çocuklarda fiziksel aktivitenin artırılması, sebze meyve tüketim alışkanlığının kazandırılması için hobi bahçelerinin eğitim amaçlı kullanılmasıdır.

2. MATERYAL VE METOT

Araştırmanın ana materyalini Bartın kent merkezinde yer alan Bartın İnönü İlkokulu bahçesi ve 2021-2022 eğitim öğretim döneminde eğitim gören 4. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. 3948 m^2lik bir alanda yer alan okul Demirciler Mahallesi Hendekyanı Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Okulun ön bahçesinde sert zemin ve bitkiler mevcut olup 800 m^2lik bir alana sahiptir. Bahçe yoldan daha yüksek kotta olduğu için bahçeye ulaşım merdiven ile sağlanmaktadır. Okulda günümüzde 26 derslik, 2 anasınıfı ve 1 özel eğitim alt sınıfı ile eğitim öğretime devam edilmektedir (URL2, 2021). İnönü İlkokulu hobi bahçesi oluşturmak için yeterli mekana sahip olduğu için çalışma alanı olarak tercih edilmiştir. Hobi bahçesi 84 m^2 olacak şekilde ön bahçede tasarlanmıştır (Şekil 1 ve 2). Hobi bahçesi 4. Sınıf öğrencileri ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya gönüllü olan 30 öğrenci katılmıştır. Her bir öğrenciye 2,8 m^2'lik alan düşmektedir.

Bartın İnönü İlkokulunun yer aldığı Bartın ilinde Karadeniz ikliminin genel özellikleri görülmektedir. Yazları sıcak, kışları serin ve yağışlı geçmektedir. En sıcak ay Temmuz ortalama sıcaklık 23 C^0; en soğuk ay ise Ocak olup ortalama sıcaklık 4.4 C^0dir. Yıllık yağış miktarı da m^2'ye 1.200 mm'yi geçmektedir (Anonim, 2008). İklim, bitki gelişimi için uygun özellikler taşımaktadır.

Araştırmanın yöntemi ve anket soruları literatürdeki çalışmalar (Ballantyne ve Packer 2002; Özdemir, 2010; Önder, 2015; Bakırcı, Artun ve Deniz, 2019; Çelikler, Aksan, Yenikalaycı, 2019; Peker ve Ceylan, 2020) incelenerek geliştirilmiştir. Bu bağlamda araştırma altı aşamadan oluşan bir yöntem kapsamında gerçekleştirilmiştir. Bunlar, alan analizleri; hedef kitle olan 4. Sınıf öğrencilerine anket uygulanması; hobi bahçesinin oluşturulması, bitki dikimi ve bakım işlerinin yapılması; öğrencilere hobi bahçesini kullandıktan sonra anket uygulanması; bulguların değerlendirilmesi; sonuç ve önerilerdir.

Anketlerde 28 adet kapalı uçlu soru bulunmaktadır. Anket verilerinin değerlendirilmesinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences-Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi) paket programı kullanılmıştır. Anket verilerinin yorumlanması için, betimsel (frekans, yüzde) istatistikleri yapılmıştır. Ayrıca çeşitli çıkarımsal istatistiklerin hesaplanması amacıyla t-testleri uygulanmıştır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004; Altunışık vd., 2010; Daşdemir, 2016).

***Şekil 1**. Bartın ilinin Konum Haritası (URL 3, 2021).*

***Şekil 2**. Bartın İnönü İlkokulu'nun konumu (URL 4, 2023).*

3. HOBİ BAHÇESİNİN OLUŞTURULMASI VE EĞİTİM FAALİYETLERİ

Araştırmanın en önemli aşaması öğrenciler ile birlikte hobi bahçesinin oluşturulması aşamasıdır. Bu amaçla ilk etapta okul bahçesinde sörvey çalışması yapılarak hobi bahçesi alanı belirlenmiştir. Daha sonra hedef kitle olan

4. Sınıf öğrencilerine anket uygulanmıştır. Ankete 4. Sınıf öğrencilerinden gönüllü olarak 30 kişi katılmıştır. Birinci anketin amacı, öğrencilerin hobi bahçesini kullanmadan önceki çevre bilinci, çevre duyarlılığı, fiziksel aktivite ve yeme alışkanlığına yönelik veri teminidir. Anketler 2022 yılının Şubat ayında yüz yüze anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Anket yapıldıktan sonra, öğrencilere araştırmanın içeriği, hobi bahçesi, toprak, bitki, tohum, ata tohum, tohum nasıl ekilir, fide, fide nasıl dikilir, torf, çiçek soğanı, yumru, rizom, bahçe aletleri, can suyu, gübre, kompost, yağmur hasadı gibi konularda sunum yapılarak bilgi verilmiştir. 2022 yılı mart ayında ise bu öğrenciler ile atölye çalışması yapılmıştır. Atölye çalışmasından önce öğrencilere dikilecek soğan ve ekilecek tohum türlerini anlatan sunum gerçekleştirilmiştir. Daha sonra öğrenciler tarafından lale, sümbül, nergis soğanları dikilmiştir. Bunun yanı sıra fide elde etmek için sebze, bahçe çiçeği, aromatik bitki tohumları da ekilmiştir. Uygulama sonucunda çiçek kasaları okulun boş bir odasına alınmış, belirli aralıklarda öğrencilerin sulama yaparak bitki gelişimini izlemeleri sağlanmıştır (Şekil 3).

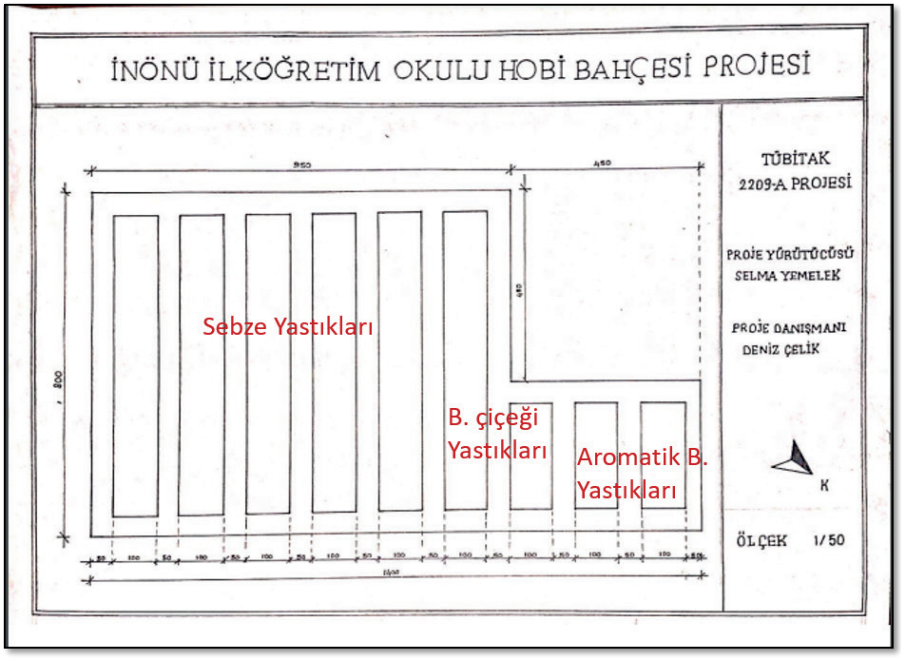
a *b*

***Şekil 3. a)** Öğrencilere sunum yapılması, **b)** atölye çalışması (Orijinal, 2022).*

Öğrenciler ve sınıf öğretmeni ile birlikte hobi bahçesi oluşturulmadan önce toprak ıslah edilerek bitkisel üretime uygun hale getirilmiştir. Toprak derinliğini artırmak, alt ve üst toprak katmanlarını homojen hale getirmek, topraktaki kök artıkları, taş, kaya gibi yabancı maddeleri temizlemek için toprağın 40-60 cm derinliğinde işlenmesi gerekmektedir (Köksal, vd. 1987). Hobi bahçesi alanındaki toprağın kalitesini artırmak için de toprak ıslahı gerekmektedir. Toprak ıslahı, tarım topraklarının fiziksel ve kimyasal yapısının iyileştirilmesi anlamına gelmektedir. Toprak ıslahında drenaj, havalandırma, su tutma kapasitesi, işlenebilirlik önem taşımaktadır. Toprağa kum, çakıl, karıştırılarak ve havalandırılarak drenajı geliştirilebilir. Ağır killi yapıdaki topraklar, toprak işleme aletleri ile kolay çalışılabilir hale getirilebilir. Toprağın su tutma kapasitesini artırmak için de toprağa organik gübre verilmelidir (URL 5, 2021).

Bu bağlamda Nisan ayında çapa makinesi ile toprak 2 kez işlenmiş ve alana eşit miktarda kum serilip tekrar 2 kez işlenerek toprağa karışması sağlanmıştır. Daha sonra alınan torflar yine yüzeye serilmiş, toprağa karışması için çapa makinesi ile toprak işlenmiştir. Son aşamada çizilen projeye göre (Şekil 4) dokuz adet dikim yastığı oluşturulurmuştur (Şekil 5). Bu yastıkların beşi sebze, ikişer adedi bahçe çiçeği ve aromatik bitki olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Her bir alan için mevsimine göre bahçe çiçekleri [*Bellis perennis* L. (Şeker tabağı), *Dianthus caryophyllus* L. (bahçe karanfili), *Viola tricolor* L. (Hercai Menekşe), *Salvia officinalis* L. (Adaçayı), *Portulaca grandiflora* L. (İpek çiçeği)], aromatik bitkiler, [(*Rosmarinus officinalis* L. (Biberiye), *Ocimum basilicum* L. (Fesleğen), *Lavandula officinalis* Chaix (Lavanta), *Mentha x piperita* L. (Nane)] ve meyve/sebze [(*Cucumis sativus* L. (Hıyar), *Solanum lycopersicum* L. (Domates), *Helianthus annuus* L. (Ayçekirdeği), *Abelmoschus esculentus* (L.) Moench (Bamya), *Spinacia oleracea* L. (Ispanak), *Lactuca sativa* L. (Marul), *Raphanus sativus* L. (Turp), *Capsicum annuum* L.(Biber), *Cucurbita pepo* L. (Kabak), *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. & Nakai (Karpuz), *Phaseolus vulgaris* L. (Fasülye), *Zea mays* L. (Mısır)] dikilmiştir.

Yine dikim öncesi öğrencilere fidelerin nasıl dikileceğine yönelik bilgi aktarılmıştır. Dikilen bitkilerin öğrenciler tarafından bilinmesi için bitki etiketleri hazırlanmıştır (Şekil 6). Bitkisel üretim sırasında sulama, yabancı ot alma, gübreleme (organik gübre) gibi bakım işleri yapılmıştır.

Şekil 4. *Hobi bahçesi projesi.*

Şekil 5. *Toprağın çapa makinesi ile işlenmesi ve dikim yastıklarının hazırlanması (Orijinal, 2022).*

Şekil 6. *Öğrenciler ile hobi bahçesinin oluşturulması (Orijinal, 2022).*

Öğrencilere Haziran 2022'de atölye çalışması ve hobi bahçesine bitki dikimi yaptıktan sonra tekrar anket uygulanmıştır. Aynı zamanda bitki gelişimi için toprağın önemi, sürdürülebilir tarım da ata tohumunun önemi, dış mekanda fiziksel aktivitenin gerekliliği, yeme alışkanlığında sebze-meyve tüketiminin önemi, çiçeklerin ürüne geçişi, aromatik bitkilerin özellikleri gibi konular hobi bahçesinde anlatılmış ve açık mekanda öğrenciler ders yapma imkanı bulmuşlardır.

Daha sonra öğrenciler ile ürün hasadı gerçekleştirilmiştir (Şekil 7). *Cucurbita pepo* L. (Kabak), *Solanum lycopersicum* L. (Domates), *Cucumis sativus* L. (Hıyar), *Capsicum annuum* L.(Biber), *Lactuca sativa* L.(Marul), *Ocimum basilicum var. purpurascens* Benth. (Reyhan), *Mentha x piperita* L. (Nane), *Anethum graveolens* L. (Dereotu), *Petroselinum crispum* (Mill.) Fuss (Maydanoz), *Lepidium sativum* L. (Tere), *Eruca vesicaria* (L.) Cav. (Roka) ve Cucurbita *andreana* Naudin (Süs kabağı) hasat edilmiştir. Gelişen aromatik bitkilerin kokuları deneyimlenmiş, bahçe çiçeklerinin farklı renk ve büyüklükte olan çiçekleri incelenmiş ve kullanım alanları anlatılmıştır. Tarımsal üretimde sürdürülebilirliğin gerçekleştirilmesinde tohum temininin önemini anlatmak, çiçekten ürüne ve üründen tohuma geçisin döngüsünü tanımlamak için olgunlaşan *Antirrhinum majus* L. (Aslanağzı), *Calendula officinalis* L. (Portakal nergisi), *Impatiens balsamina* L. (Kına kına), *Tagetes erecta* L. (Top kadife), *Mirabilis jalapa* L. (Akşamsefası), *Gomphrena globosa* L. (Medine düğmesi), *Zinnia elegans* L. (Zinnia), *Ageratum houstonianum* Mill. (Vapurdumanı), *Helianthus annuus* L. (Ayçekirdeği)), *Cucumis sativus* L. (Hıyar), *Capsicum annuum* L. (Biber), *Abelmoschus esculentus* (L.) Moench (Bamya), *Phaseolus vulgaris* L. (Fasülye), *Lactuca sativa* L.(Marul), *Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsum. & Nakai (Karpuz), *Ocimum basilicum* L. (Fesleğen) tohumları toplanmıştır. Ürün hasadı biten sebzelerin sökümleri gerçekleştirilmiştir. Yabancı otlar temizlenmiş, toprak kazılarak havalandırılmıştır. Öğrencilerin sonbaharda yetişen bitkileri de tanıması için yastıklara *Brassica oleracea var. italica* Plenck (Brokoli), *Brassica oleracea var. botrytis* L. (Karnabahar) ve *Lactuca sativa* L. (Marul) fideleri dikilip, *Spinacia oleracea* L. (Ispanak), *Lepidium sativum* L. (Tere), *Eruca vesicaria* (L.) Cav. (Roka) tohumları ekilmiştir.

Şekil 7. *Ürün ve tohum hasatı (Orijinal, 2022).*

Çevre bilincinin ve farkındalığın artırılması, günlük kullanımlardan sonra çıkan atıkların çöp olmadığı ve geri dönüşüm ile daha temiz bir gelecek elde etmemizin mümkün olabileceğini göstermek için kompost hazırlanmıştır. Kompot hazırlamak için öğrencilerden yumurta kabuğu, sebze meyve gibi organik evsel atıkları getirmeleri istenmiştir. Böylece uygulama sırasında geri dönüşümle bitkilerin ihityaç duyduğu materyeli kendilerinin hazırlayabileceklerini fark etmişlerdir. Kompost hazırlarken kurumuş yapraklar, kahverengi kutu parçaları karbon temini, alandan sökülen bitkiler, öğrencilerin getirdiği organik atıklar azot temini ve organik gübre mikroorganizma faaliyetini artırmak için sırasıyla ahşap kasaya yerleştirilmiştir. Her aşamada sulama yapılmış ve öğrencilere kompostun neden gerekli olduğu ve yapım aşamaları anlatılmıştır (Şekil 8).

***Şekil 8**. Kompost hazırlığı (Orijinal, 2022).*

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu aşamasında elde edilen anket bulguları analiz edilerek değerlendirilmiştir. Anket verilerinin yorumlanması için, betimsel (frekans, yüzde) istatistikleri yapılmıştır. Aşağıda bu analizler özetlenerek verilmiştir.

Birinci ankete ait frekans analizleri: Anket katılan 30 öğrencinin %56.7'si kadın, % 43.3'ü erkektir. % 83.3'ü 10-11 yaş aralığındadır. Öğrencilerin %80'i bahçesi olan bir ev ya da apartmanda oturmaktadır. %50 öğrenci evcil hayvan beslemektedir. Öğrencilerin % 13.3'ü daha önce doğa kampı veya benzeri etkinliğe katılmıştır. Öğrencilerin %96.7'si doğanın kirlenmemesi için yerlere çöp atılmamasının gerektiğini ifade etmiştir. 29 öğrenci çevre korunmanın hepimizin görevi olduğunu belirtmiştir. %93.3 öğrenci atıklarını geri dönüşüm kutusuna attığını söylemiştir. Öğrencilerin %100'ü doğada yaşayan tüm canlılara saygı duyulması gerektiğini; %96.7'si elektrik ile suyu gereksiz yere harcamadığını; %96.7'si havayı suyu ve toprağı kirletmenin tüm canlılara zarar verdiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %83.3'ü okul bahçesinde bitki yetiştirecek alan olmasının gerektiğini; %63.3'ü seçmeli çevre dersi olsa seçeceğini; %56.7'si bitki ve hayvan türlerini korumak için çevre vakfına üye olmak istediğini belirtmiştir.

Öğrencilerin boş zamanlarında, % 33.3'ü tablet ya da telefon ile oynadığını %43.3'ü TV izlediğini %43.3 spor yaptığını %33.3'ü müzik aleti çaldığını %60'ı arkadaşları ile dışarıda oynadığını % 50 'si kitap okuduğunu belirtmiştir. Öğrencilerin % 73.3'ü yeterli ve dengeli beslendiğine inandığını söylemiştir. Ankete katılan öğrencilerin atıştırmalık olarak %13.3'ü Cola cips, %50'si bisküvi, %36.7'si çikolata, %83.3'ü meyve suyu, %30 u şekerleme , %70'i süt , %10'u fast food yediğini belirtmiştir. Öğrencilerin %63.3'ü düzenli olarak spor yaptığını; % 56.7'si sinema tiyatro konser gibi etkinliklere düzenli olarak

gittiğini; % 30'u hobi bahçesi ile ilgili bilgisi olduğunu ifade etmiştir.

Hobi bahçesi oluşturmanın sağladığı fayda oranları %53.3 yaşayarak öğrenmeyi sağlar, %56.7 araştırma yapma alışkanlığı kazandırır, %66.7 sebze meyve yeme alışkanlığı kazandırır, %76,7 doğayı sevdirir, %76.7 çevre duyarlılığını artırır, %66.7 fiziksel aktivite yapmayı sağlar, %50 sosyalleşmeyi sağlar, %43.3 stres atmaya yardımcı olur, %53.3 ekip çalışmasına katılmayı sağlar şeklinde sıralanmaktadır. Öğrencilerin %60'ı'ü hobi bahçelerinin derse olan ilgi ve başarısını olumlu yönde etkileyeceğini; %73.3 'ü hobi bahçelerinin çevreye karşı bakış açısını etkileyeceğini düşünmüştür. Öğrencilerin %73.3' ü kendi hobi bahçelerini kurmak istemektedir.

Öğrenci annelerinin meslekleri %30 memur %26.7 ev hanımı %23.3 kendi işini yapıyor; babalarının meslekleri %40 işçi %26.7 kendi işini yapıyor, %20 memur şeklinde sıralanmaktadır. Anne eğitimi %36.7 üniversite, %33.3 lise, %23.3 ortaokul mezunu; baba eğitim durumları %46.7 lise %26.7 üniversite %16.7 ilkokul olarak sıralanmaktadır.

İkinci ankete ait frekans analizleri**:** Anket katılan 30 öğrencinin %56.7'si kadın, % 43.3'ü erkektir. % 83.3'ü 10-11 yaş aralığındadır. %76.7 si bahçesi olan ev ya da apartman dairesinde oturmaktadır. %60'ının evcil hayvanı bulunmaktadır. %40'ı doğa kampı veya benzeri etkinliklerde bulunmuştur. Öğrencilerin %96.7'si doğanın kirlenmemesi için yere çöp atılmaması gerekliliğini; %100'ü çevre korunmanın hepimizin görevi olması gerektiğini; %96.7 atıklarını geri dönüşüm kutusuna attıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin tümü doğada yaşayan tüm canlılara saygı duyulması gerektiğini; %100'ü havayı suyu toprağı kirletmenin tüm canlılara zarar verdiğini; %96.7'si okul eğitiminde çevreye duyarlı olmamız gerektiği bilgisinin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %100'ü elektrik ve suyu gereksiz yere kullanmadığını ve okul bahçelerinde bitki yetiştirecek alanlar olması gerektiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %76.7'si seçmeli çevre dersi olduğunda seçebileceğini; %63.3'ü bitki ve hayvan türlerini korumak için bir çevre vakfına üye olabileceğini söylemiştir.

Boş zamanlarında öğrencilerin % 26.7'si telefon/tablet ile oynadığını, %43.3'ü TV izlediğini, % 70 i spor yaptığını , %56.7 si müzik aleti çaldığını,%73.3'ü arkadaşları ile dışarıda oynadığını % 70 'i kitap okuduğunu; %80'i yeterli ve dengeli beslendiğini belirtmiştir. Öğrencilerin %30'u bisküviyi %56.7 si çikolatayı, %80' i meyve/ meyve suyunu, %23.3 'ü şekerlemeyi %80 i sütü, %6.7' si fastfoodu atıştırmalık olarak yediğini belirtmiştir. Öğrencilerin hepsi Cola içmediğini; söylemektedir; % 80 i düzenli olarak spor yaptığını; %66.7 si sinema tiyatro konser gibi etkinliklere düzenli olarak gittiğini belirtmiştir.

Öğrencilerin tümü hobi bahçesi ile ilgili bilgisi olduğunu belirtmiştir. Hobi bahçesi oluşturmanın sağladığı fayda oranlarını %83.3 yaşayarak öğ-

renmeyi sağlar %73.3 araştırma yapma alışkanlığı kazandırır, %83.3 sebze meyve yeme alışkanlığı kazandırır, %86.7 doğayı sevdirir, %83.3 çevre duyarlılığını artırır, %86.7 fiziksel aktivite ve sosyalleşmeye imkan sağlar, %70 i stres atmayı sağlar, %90'ı ekip çalışmasına katılmaya imkan verir şeklinde sıralamaktadır. Öğrencilerin %80'i hobi bahçelerinin derse olan ilgi ve başarılarını olumlu etkileyeceğini; %86.7'si hobi bahçelerinin çevreye karşı bakış açısını etkileyeceğini; %83.3 kendi hobi bahçesini kurmak istediğini belirtmiştir.

Öğrenci annelerinin meslekleri %30 memur %26.7 ev hanımı %23.3 kendi işini yapıyor; babalarının meslekleri %40 işçi %26.7 kendi işini yapıyor, %20 memur şeklinde sıralanmaktadır. Anne eğitimi %36.7 üniversite, %33.3 lise, %23.3 ortaokul mezunu; baba eğitim durumları %46.7lise %26.7 üniversite %16.7 ilkokul olarak sıralanmaktadır.

Ayrıca anket verilerinin analizinden sonra çıkarımsal istatistiklerin hesaplanması amacıyla t-testleri uygulanmıştır. Aşağıda betimsel istatistikler tablosunda her gruptaki kişi sayısı, ortalaması, standart sapması ve sig. değerleri yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. *Betimsel istatistikler tablosu.*

	Cinsiyet	**N**	**Ortalama**	**Standart sapma**	**Sig.**
Boş zamanımda; TV izlerim	Kadın	18	1,5000	,51450	,158
	Erkek	12	1,6667	,49237	
Tablet/telefonda oyun oynarım	Kadın	18	1,7222	,46089	,187
	Erkek	12	1,5833	,51493	
Spor yaparım	Kadın	18	1,1667	,38348	,006
	Erkek	12	1,5000	,52223	
Müzik aleti çalarım	Kadın	18	1,3333	,48507	,421
	Erkek	12	1,5833	,51493	
Arkadaşlarımla dışarıda oynarım	Kadın	18	1,2222	,42779	,221
	Erkek	12	1,3333	,49237	
Kitap okurum	Kadın	18	1,1667	,38348	,006
	Erkek	12	1,5000	,52223	
Hobi bahçeleri derse olan ilgiyi olumlu etkiler	Kadın	18	1,3333	,76696	,706
	Erkek	12	1,4167	,79296	

Bağımsız örneklem analiz tablosunda Sig. değeri 0,05'ten küçükse varyanslar homojen değil anlamı taşımaktadır. Tablo 1'de Sig. değerleri 0,05'ten büyük olduğu için varyansların homojen olduğu kabul edilmiştir. Sig. (2-tailed) değeri gruplar arasında fark olup olmadığını göstermektedir. Bu değer 0,05'ten büyük olduğu zaman karşılaştırılan gruplar arasında anlamlı fark olmadığını ifade etmektedir. Tablo 2'de bu değer 0,05'ten büyük olduğu için

karşılaştırılan gruplar arasında anlamlı fark olmadığı sonucuna varılmıştır. Tabloda Sig. (2-tailed) değeri 0,05 ten büyük olduğu için öğrencilerin boş zamanlarında TV izleme, tablet telefonda oyun oynama, spor yapma, müzik aleti çalma, arkadaşları ile dışarıda oynama, hobi bahçelerini kullanmanın derse olan ilgi ve başarıyı artırma da olumlu etkide bulunacağı düşüncesi cinsiyetten bağımsız olarak şekillenmektedir.

Tablo 2. *t testi.*

t testi							
	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart sapma	t	df	Sig. (2-tailed) p
Boş zamanımda; TV izlerim	Kadın	18	1,5000	,51450	-,892	24,458	,384
	Erkek	12	1,6667	,49237			
Tablet/ telefonda oyun oynarım	Kadın	18	1,7222	,46089	,754	21,854	,447
	Erkek	12	1,5833	,51493			
Spor yaparım	Kadın	18	1,1667	,38348	-1,896	18,761	,053
	Erkek	12	1,5000	,52223			
Müzik aleti çalarım	Kadın	18	1,3333	,48507	-1,333	22,720	,188
	Erkek	12	1,5833	,51493			
Arkadaşlarımla dışarıda oynarım	Kadın	18	1,2222	,42779	-,638	21,358	,517
	Erkek	12	1,3333	,49237			
Kitap okurum	Kadın	18	1,1667	,38348	-1,896	18,761	,053
	Erkek	12	1,5000	,52223			
Hobi bahçeleri derse olan ilgiyi olumlu etkiler	Kadın	18	1,3333	,76696	-2,86	23,168	,776
	Erkek	12	1,4167	,79296			

Tablo 3'de öğrencilere hobi bahçesini kullanmadan önce ve kullandıktan sonra yapılan anketler arasında aynı soruya verdikleri cevaplarda değişen frekans değerleri görülmektedir. Örneğin, okul bahçelerinde bitki yetiştirecek alan olması gerektiğini ifade edenler 1. ankette %83.3 iken, 2. Ankette %100 olmuştur. Boş zamanlarında tablet/telefonda oyun oynayanlar %33.3'den %26.7'ye; atıştırmalık olarak şekerleme tercih edenler %30'dan %23.3'e düşmüştür. Süt içenlerin sayısı ise %70'den %80'e; hobi bahçesi ile ilgili bilgisi olanlar %30'dan %100' yükselmiştir. Hobi bahçesi oluşturmanın sebze meyve yeme alışkanlığı kazandıracağını düşünenler %66.7'den %83.3'e; fiziksel aktivite yapmaya imkan sağlar önermesi %66.7'den %86.7'e; hobi bahçelerinin derse olan ilgi ve başarısını olumlu etkileyeceğini düşünenler ise %60.0'dan %80.0'e yükselmiştir.

Hobi bahçesini kullanmadan ve kullandıktan sonra elde edilen iki anketin karşılaştırılmalı analiziyle araştırma hipotezinin gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumda öğrencilerin çevreye duyarlı davranış geliştirme, fiziksel aktivitesini artırma ve sağlıklı yeme alışkanlığı kazanmasında hobi bahçelerinin eğitici rol üstlendiği ifade edilebilir.

Bununla birlikte araştırmanın ulusal ve uluslararası yapılan diğer araştırmalar ile benzer ya da farklı yönleri aşağıda özetlenmiştir.

Gerçekleştirilen araştırmada öğrencilerin %96.7'si çevreyi korumak için atıklarını geri dönüşüm kutusuna atmasının gerektiğini belirtmiştir. Bu sonuç öğrencilerde çevre koruma bilincinin oluştuğu şeklinde yorumlanabilir. Benzer olarak ilkokul öğrencilerinin çevreye yönelik davranışlarını belirleyen çalışmalarda öğrencilerin çevre farkındalığının yüksek ve davranışlarının olumlu düzeyde olduğu (Çelikler, Aksan ve Yenikalaycı, 2019; Peker ve Ceylan 2020;), öğrencilerin %84'ünün çevre sorunlarının önlenmesine yönelik olarak geri dönüşüm kutularının kullanılması gerektiğini belirttikleri ifade edilmiştir (Ertürk, 2017).

Tablo 3. *Birinci ve ikinci anket frekans analizlerinin karşılaştırması.*

	1.Anket (%)	2.Anket(%)
Daha önce doğa kampı veya benzeri bir etkinliğe gidenler	13.3	40
Çevre korunmanın hepimizin görevi olduğunu düşünenler	96.7	100
Kâğıt, metal, plastik, cam gibi çöpleri geri dönüşüm kutusuna atanlar	93.3	96.7
Elektrik ve suyu gereksiz yere harcamadığını belirtenler	96.7	100.0
Okul bahçelerinde bitki yetiştirecek alan olması gerektiğini ifade edenler	83.3	100.0
Seçmeli çevre dersi olsa seçeceğini belirtenler	63.3	76.7
Bitki ve hayvan türlerini korumak için bir çevre vakfına üye olmak isteyenler	56.7	63.3
Boş zamanlarında yapabilecekleri aktiviteler		
• Tablet/telefonda oyun oynarım	33.3	26.7
• TV izlerim	43.3	43.3
• Spor yaparım	43.3	70.0
• Müzik aleti çalarım	33.3	56.7
• Arkadaşlarımla dışarıda oynarım	60.0	73.3
• Kitap okurum	50.0	70.0
Atıştırmalık olarak tercih ettikleri		
• Cola-cips	13.3	0
• Bisküvi	50.0	30.0
• Çikolata	36.7	56.7
• Meyve/meyve suyu	83.3	80.0

• Şekerleme	30.0	23.3
• Süt	70.0	80.0
• Fast food (hamburger vb)	10.0	6.7
Hobi bahçesi ile ilgili bilgisi olanlar	30.0	100
Sizce hobi bahçesi oluşturmanın ne gibi faydaları vardır?		
• Yaşayarak öğrenmeyi sağlar	53.3	83.3
• Araştırma yapma alışkanlığı kazandırır	56.7	73.3
• Sebze meyve yeme alışkanlığı kazandırır	66.7	83.3
• Doğayı sevdirir	76.7	86.7
• Çevre duyarlılığını artırır	76.7	83.3
• Fiziksel aktivite yapma	66.7	86.7
• Sosyalleşme	50.0	86.7
• Stres atma	43.3	70.0
• Ekip çalışmasına katılma	53.3	90.0
Hobi bahçelerinin derse olan ilgi ve başarısını olumlu etkileyeceğini düşünenler	60.0	80.0
Hobi bahçelerinin çevreye karşı bakış açını etkileyeceğini düşünenler	73.3	86.7
Kendi hobi bahçeni kurmak isteyenler	73.3	83.3

Yapılan bu araştırmada öğrencilerin %83.3'ü hobi bahçesi oluşturmanın çevre duyarlılığını artırdığını, %86.7'i ise doğayı sevdirdiğini belirtmiştir. Buna benzer olarak Otto ve Pensini (2017) doğa ve çevre bilgisini belirleyen ekolojik davranış üzerinde doğa temelli çevre eğitiminin etkili olduğunu belirmişlerdir. Bu sonuca paralel olarak doğa deneyimine dayalı çevre eğitimi programlarının/etkinliklerinin öğrencilerin çevre duyarlılığı, sosyal ilişkileri, çevresel farkındalık ve algılarını artırdığını ve çevre eğitimlerinin teorik ve uygulamalı olarak verilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir (Oweini ve Houri, 2006); Gökçe ve ark. 2007; Özdemir, 2010; Erdem, Meriç ve Meriç 2019; Alexander ve Grannum, 2022).

Araştırmada öğrencilerin %96.7'si okul eğitiminde çevreye karşı duyarlı olunması gerektiği bilgisinin verilmesi gerektiğini belirtilmiştir. Benzer olarak ilkokul öğrencileri ile yapılan başka bir araştırmada öğrencilerin çevreye ve çevre sorunlarına duyarlı olduğu ve okulda çevre eğitimi ile ilgili çevre eğitimlerinin verilmesini istedikleri belirtilmiştir (Ertürk, 2017). Yapılan araştırmada cinsiyetten bağımsız olarak hobi bahçelerini kullanmanın derse olan ilgi ve başarıyı artırma da olumlu etkide bulunacağı düşüncesi hakimdir. Bu sonuç, dördüncü sınıf kız öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarında erkek öğrencilerden daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları (Peker ve Ceylan 2020); üniversitede eğitim alan kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla çevre eğitimi talep ettiği, çevre korumaya daha duyarlı olduğu ve daha bilinçli hareket ettiği sonuçlarından farklılık göstermektedir (Çabuk ve Kara-

caoğlu, 2003; Fernández Manzanal, Rodriguez-Barreiro ve Carrasquer, 2007; ; AbdelRaman, 2016).

Bu araştırmada hobi bahçesi oluşturan öğrencilerin tamamı çevre korumanın herkesin görevi olduğunu ifade etmiştir. %63.3'ü de bir çevre vakfına üye olabileceğini söylemiştir. İlkokul öğrencileri ile yapılan başka bir araştırmada da benzer olarak öğrencilerin çevreyi koruma ve güzelleştirmede kendilerine de görev düştüğü bilincinin olduğu ifade edilmiştir. Fakat öğrencilerin çevre ile ilgili toplantı ya da etkinliklere katılma isteğinin düşük olduğu belirttirilerek, bu yönü ile ulaşılan sonuç farklılık göstermektedir (Yaşaroğlu ve Akdağ, 2013). Yapılan araştırmada öğrencilerin çevre bilinci, fiziksel aktivite ve yeme alışkanlığı üzerinde olumlu etkilerinin görüleceği düşünülerek okul bahçelerinde hobi bahçelerinin kurulması önerilmiştir. Benzer olarak yapılan başka bir araştırmada ilkokul öğrencilerinin uygulama yaparak doğaya ilişkin algılarının gelişebilmesi, biyolojik çeşitliliği öğrenebilmesi için okul bahçelerinin bu amaçla yeniden tasarlanması önerilmiştir (Köşker, 2013).

Araştırmada öğrencilerin %83.3'ü hobi bahçesini oluşturmanın çevre duyarlılığını artırdığını ifade etmiştir. Ballantyne ve Packer (2002) yaptıkları araştırmada doğal ortamlarda öğrenmenin öğrenciler için çekici olduğunu ve çevreye karşı tutumları, çevreye özen gösterme istekleri ve doğal alanlardaki davranışlarında önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuçlar bu yönü ile benzerlik göstermektedir. Farklı bir araştırma ise fidan dikmenin ilköğretim öğrencilerinin çevre tutumu üzerinde bir etkisi olmadığı belirtilmektedir (Önder, 2015). Bu sonuçlar çevre duyarlılığı üzerinde doğal ortamlarda yapılan çevre eğitimlerinin bir süreç aldığı ve birçok faaliyeti kapsaması gerektirdiği düşüncesini oluşturmaktadır.

Araştırmada hobi bahçesini kullandıktan sonra yapılan anket sonucunda öğrencilerin bisküvi, şekerleme ve fastfood yeme alışkanlığında düşüş olduğu görülmektedir. Benzer olarak Blair (2009) okul bahçelerinde yapılan bitkisel üretim girişimlerinin öğrencinin gıda davranışı ve beslenme bilgisi alanlarında olumlu sonuçlar verdiğini ifade etmektedir. Gerçekleştirilen araştırmada dördüncü sınıf öğrencileri hobi bahçesi kullandıktan sonra hobi bahçelerinin fiziksel aktivite ve sosyalleşme, stres atma, ekip çalışmasına katılma, araştırma yapma alışkanlığı kazandırma, çevre duyarlılığını artırma gibi faydaları olduğunu belirtmiştir. Ortaokul altıncı sınıf öğrencileri ile yapılan farklı çalışma sonuçları bu sonuçlarla benzerlik göstermektedir (Bakırcı, Artun ve Deniz, 2019). Yine başka araştırma sonucu okul bahçelerindeki yeşil alanların öğrencilerin fiziksel, sosyal, zihinsel ve ruhsal sağlığı üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucu ile paralellik göstermektedir (Dyment ve Bell, 2008; Mason ve ark., 2022). Hobi bahçesini kullanan öğrencilerin telefon/ tablet ile oynadığı sürede azalma, spor yapma ve arkadaşları ile dışarıda oynadığı sürede artış olduğu görülmektedir. Bu da öğrencilerin fiziksel aktivitesinde artış olduğunu göstermektedir. Benzer olarak okul bahçesindeki bitkisel uy-

gulamaların hareketi artırarak fiziksel sağlık üzerinde obeziteyi azaltma gibi etkileri olabileceği ifadesi ile örtüşmektedir (Dyment ve Bell, 2008).

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Teknolojik gelişme, fosil yakıtların kullanımı, nüfus artışı, kentlere olan göç, ulaşım ve iletişimin artması gibi birçok faktör insanoğlunun doğaya olan müdahalesini artırmıştır. Bunun sonucunda da çevre sorunları gündeme gelmektedir. Ekosistemin kendini yenileyebilmesi, ekolojik dengenin korunabilmesi ancak çevreye duyarlı, çevre bilinci gelişmiş bireyler ile mümkün olabilecektir. Teknolojik ilerleme, yazılım programlarının gelişmesi tıp, tarım, ulaşım gibi birçok sektöre olumlu katkıda bulunurken, bireylerin sosyal hayatında ise birtakım olumsuz etkilere neden olmaktadır. Çocukların arkadaşları ile birlikte olma, fiziksel aktivitede bulunma sıklığı ve süresinde azalmalar görülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, çevre sorunlarının azaltılması, önlemesi için çevre bilinci yüksek, çevreye duyarlı bireylerin yetiştirilmesi; teknolojik ilerlemeler sonucunda teknoloji bağımlısı olup hareketsiz kalan ve yeme alışkanlığı değişen çocuklarda fiziksel aktivitenin artırılması, sebze meyve tüketim alışkanlığının kazandırılması için hobi bahçelerinin eğitim amaçlı kullanılmasıdır. Bu araştırma sonucunda öğrenciler hobi bahçesini kullanarak:

- Toprağı kullanma,
- Bitki yetiştirme,
- Bitki bakımı yapma,
- Ürün hasadında bulunma,
- Tohum toplama,
- Fiziksel aktivitede bulunma,
- Teorik edindiği bilgileri uygulama deneyimi kazanma,
- Elde edilen ürünlerin belli bir süreçte gerçekleştiğini gözlemleme,
- Çiçekten tohuma geçişin aşamalarını inceleme,
- Çevreye daha duyarlı olma,
- Sosyalleşme imkanlarını bulmuşlardır. Hobi bahçesinin kullanmada ve kullandıktan sonra yapılan karşılaştırmalı anket analizi araştırma hipotezinin gerçekleştiğini göstermektedir.

Öğrencilerin hobi bahçesini kullandıktan sonra hobi bahçelerinin yaşayarak öğrenmeyi sağladığı, araştırma yapma alışkanlığı, sebze meyve yeme alışkanlığı kazandırdığı, doğayı sevdirdiği, çevre duyarlılığını artırdığı, fiziksel aktivite yapma, sosyalleşme, stres atma ve ekip çalışmasına katılma gibi faydaları olduğunu düşünenlerin sayısında artış olmuştur. Yine hobi bahçe-

lerinin derse olan ilgi ve başarılarını olumlu etkileyeceğini; hobi bahçelerinin çevreye karşı bakış açısını etkileyeceğini; kendi hobi bahçesini kurmak istediğini belirtenlerin sayısında da artış olmuştur. Boş zamanlarında tablet/telefonda oyun oynayanların sayısında; atıştırmalık olarak bisküvi, şekerleme, fast food yiyenlerin ve cola içenlerin sayısında ise azalma olmuştur.

Öğrencilerin doğadan kopuk bir şekilde büyümelerinin en önemli göstergesi ise *Mentha x piperita* L. (Nane), *Lavandula officinalis* Chaix (Lavanta) gibi aromatik bitkilerin yapraklarını elle ovuşturarak kokularını istendiğinde verdikleri cevaplar göstermektedir. Bazı öğrenciler "Bu bitki sakız kokuyor, sabun kokuyor" gibi geri bildirimlerde bulunmuşlardır. Bu durumda bitkiye ait olan kokunun yiyecek ya da kimyasallardan geldiği düşüncesinin hakim olduğunu göstermektedir. Bu nedenle öğrencilerin hobi bahçesi kullanımının artırılarak, doğayı, bitkileri daha ayrıntılı öğrenmelerinin sağlanması önerilmiştir. Bu nedenle imar planları hazırlanırken okul bahçelerinde hobi bahçesi oluşturacak mekânsal büyüklükler dikkate alınarak planlama yapılması, öğretmenlerin ilgili ders ve konuları hobi bahçesini kullanarak anlatması, torf, fide, tohum gibi üretim materyali için ödenek ayrılması, hobi bahçelerinde damla sulama sisteminin kullanılması, okul bahçesinin konum, toprak özelliği ve iklim koşulları dikkate alınarak bitki tür ve çeşidinin seçilmesi, ders müfredatına hobi bahçesini kullanıma yönelik seçmeli derslerin eklenmesi de öneriler arasında yer almaktadır.

Ayrıca okul bahçelerinde yapılacak hobi bahçelerinden sorumlu bir komisyonun olması önerilmiştir. Bu komisyonda okul yönetimi, öğretmenler, okul aile birliği üyeleri, okuldaki görevli kişiler, gönüllüler ve danışman olarak peyzaj mimarı bulunmalıdır. Bahçenin oluşturulması, uygulanması, sürekliliğinin sağlanması ve kullanılması sırasında devamlı çalışacak kişilere ihtiyaç duyulacaktır. Bu ihtiyaç gönüllü olarak çalışacak kişilerle sağlanabilir. Bahçelerin işlevselliğinin azalmaması için sulama, gübreleme, meyve ve tohum hasadı gibi bakım ve onarım işlerinin uygun mevsimlerde yapılması gerekmektedir. Bunun için uygun strateji ve eylem planlarının yapılması, politikaların geliştirilmesi önem taşımaktadır. Bu araştırmanın benzer çalışmalar için veri kaynağı oluşturacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu araştırma, TÜBİTAK 2209/A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destek Programı kapsamında "1919B012101197" numaralı proje ile desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Abdel Raman, R. (2017). Attitudes and Behaviour of Ajman University of Science and Technology Students Towards the Environment. IAFOR Journal of Education. https://doi.org/10.22492/ije.4.1.04

Alexander G.K., Grannum D.R. (2022). School Garden Benefits: Health Promotion and Environmental Conservation. NASN School Nurse, 37(2):79-82.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. 6. Baskı, Sakarya Yayıncılık, İstanbul.

Anonim, (2008). Bartın 2023 Stratejik Amaçlar ve İl Gelişme Planı, T.C. Bartın Valiliği, Bartın İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, Bartın.

Anonim, (2019). *Türkiye Beslenme Ve Sağlık Araştırması (TBSA),* Ankara, Türkiye, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Dairesi Başkanlığı, https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Yayinlar/kitaplar/TBSA_RAPOR_KITAP_20.08.pdf,

Bakırcı, H. , Artun, H. ve Deniz, A. N. (2019). Ortaokul Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Hobi Bahçeleri Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi, 2 (1) , 36-45. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/fmgted/issue/47360/495621

Ballantyne, R. ve Packer, J. (2002). Nature-Based Excursions: School Students"Perspections of Learning in Natural Environments. International Research in Geographical and Environmental Education, 11(3), 218-236.

Blair, D. (2009). The child in the garden: An evaluative review of the benefits of school gardening. Journal of Environmental Education, 40(2), 15-38.

Calitz A., Cullen M., ve Odendaa F. (2020). Creating Environmental Awareness using an Eco-Feedback Application at a Higher Education Institution, Southern African Journal of Environmental Education, 36:2, 17-34.

Çabuk, B. ve Karacaoğlu, Ö. C. (2003). Üniversite öğrencilerinin çevre duyarlılıklarının incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36(1-2), 189- 198.

Çelikler, D , Aksan, Z , Yenikalaycı, N . (2019). İlkokul Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Farkındalıklarının Belirlenmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (2) , 425-438.

Dyment, J. E., & Bell, A. C. (2008). Grounds for health: The intersection of green school grounds and health-promoting schools. Environmental Education Research, 14(1), 77- 90.

Erdem, M., Meriç E. ve Meriç A. (2019). İlkokul Öğrencilerinin Çevresel Farkındalıklarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik ve Sanat Eğitimi Dergisi, 2(1), 21-38.

Erduran, F., Kelkit, A., Ayhan K. Ç., Kabaş, S., (2008). Çanakkale kentinde hobi bahçesi amaçlı kullanılan alanların peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale Kenti Çevre Sorunları Sempozyumu, 5-6 Haziran 2008, Çanakkale, 151 s.

Ertürk, R. (2017). İlkokul Öğrencilerinin Çevre Sorunları Ve Çevre Eğitimine Yönelik Algıları. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18 (3), 12-24.

Fernández-Manzanal, R., Rodríguez-Barreiro, L., & Carrasquer, J. (2007). Evaluation of environmental attitudes: Analysis and results of a scale applied to university students. Science Education. 91(6), ss.988-1009. https://doi.org/10.1002/sce.20218

Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S. ve Özden, M. (2007). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. İlköğretim Online, 6(3), 452-468.

Kang, J. ve Hong J. H. (2021) Framing effect of environmental cost information on environmental awareness among high school students, Environmental Education Research, 27:6, 936-953

Karabıçak M, Armağan R, (2004), "Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.9, S.2 s.203-228.

Köksal, İ., Ağaoğlu, S., Gülşen Y. ve Abak K. (1987), "Yıllık bakım işleri," *Bahçe Bitkileri*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları:1009, ofset basım: 31, böl. 7, ss.183-258. Ankara.

Köşker, N..(2013).İlkokul Öğrencileri ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Doğaya İlişkin Algıları ve Sorumluluklarına Yönelik Düşünceleri.Journal of Turkish Studies. 8(3), 341-355.

Mason L, Manzione L, Ronconi A, Pazzaglia F. (2022). Lessons in a Green School Environment and in the Classroom: Effects on Students' Cognitive Functioning and Affect. Int J Environ Res Public Health. 19(24):16823

Nazlıoğlu, M . (1991). Çevre Duyarlılığı ve Eğitim . Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 2 (4) , 6-8 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/atad/issue/53059/702711

Otto, S., & Pensini, P. (2017). Nature-based environmental education of children: Environmental knowledge and connectedness to nature together are related to ecological behaviour. Global Environmental Change, (47), 88-94. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2017.09.009

Oweini, A. ve Houri, A. (2006). Factors Affecting environmental knowledge and attitudes among Lebanese College Students. Applied Environmental Education and Communication, 5, 95-105.

Önder, R. (2015). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Tutumlarının İncelenmesi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (1) , 115-124.

Özdemir, O. (2010). Doğa deneyimine dayalı çevre eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin çevrelerine yönelik algı ve davranışlarına etkisi. Pamukkale Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Dergisi, (27), 125-138.

Peker, R. ve Ceylan, S. (2020) İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, TBMM 100. Yıl Özel Sayısı, 60-90

Taşdemir, İ. (2016) *Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* 2. baskı, Nobel, böl. 6, ss. 111-141, Ankara.

URL 1, (2020). Türkiye İstatistik Kurumu, "İstatistiklerle Çocuk, 2019", https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2019-33733, Erişim Tarihi:21 Ağustos 2020).

URL 2, (2021). *İnönü İlkokulu Tarihçesi* https://bartininonu.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/74/01/393312/dosyalar/2020_04/07120123_Tarihce.pdf?CHK=20c2d40b40703a7f7b3fef8b3cbf0f56, Erişim Tarihi: 27 Ocak 2021.

URL 3, (2021). Bartın İli konum Haritası. http://cografyaharita.com/haritalarim/4o-bartin-konum-haritasi.png, Erişim Tarihi:14 Ocak 2021.

URL 4, (2023), "İnönü İlkokulu Konumu," GoogleHaritalar. https://www.google.com/maps/@41.6298627,32.3467085,416m/data=!3m1!1e3!5m1!1e4, Erişim Tarihi: 28.04.2023

URL 5, (2021). Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü "Toprak Islahı," https://arastirma.tarimorman.gov.tr/ttae/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=73. Erişim Tarihi: (03 Ocak2021).

Yaşaroğlu, C. ve Akdağ, M. (2013). İlköğretim birinci kademe (ilkokul) öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi, 2(4), 50-65. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejedus/issue/15936/167571

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004) SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık, Ankara.

Yılmaz, H., Turgut, H. ve Demircan, N. (2006). Erzurum kent halkının hobi bahçesi hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A (1): 96-110

Yücel, M., Uslu, C., Altunkasa, F., Güçray, S. ve Say, N.P. (2008). Adana'da Halkın Çevre Duyarlılığının Saptanması ve Bu Duyarlılığı Arttırabilecek Önlemlerin Geliştirilmesi. Adana Kent Sempozyumu, 31:364-382.

Bölüm 5

KONUT YAŞAMA MEKANLARINDA KULLANICI BEKLENTİLERİNİN CİNSİYET BAĞLAMI

Zeynep Nilsun KONAKOĞLU[1]

İrem BEKAR[2]

1 Yüksek İç Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. ORCID: 0000-0002-1539-305X

2 Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon. ORCID: 0000-0002-6371-9958

1. GİRİŞ

İnsanlar yaşamları boyunca mekanlarla var olmakta ve açık, yarı açık, kapalı mekanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu mekanların şekillenmesinde mekanların kullanıcıları ve hangi amaçla kullandıkları etkili olmaktadır. Mekanlar içerisinde gerçekleştirilen eylemlere göre tasarlanmakta veya var olan mekanlar kullanılma süreleri ile zamanla yeni hallerini almaktadırlar. Mekanların birbirinden farklı hale getiren de aslında bu eylemler ve beklentilerdir. Mekânsal beklentileri farklılaştıran en belirgin etkenlerden biri de cinsiyet olgusudur. Kaiser'e göre (1990: 36) kişi diğer insanlarla iletişim kurarken kendini onlara çevresinde seçtiği objeler ve sahip olduğu materyaller ile ifade etmektedir. Bu durum cinsiyet kavramı ile doğrudan etkilediği bir süreci tanımlamaktadır. Kadın ve erkek arasındaki biyolojik ayrım, toplumsal cinsiyet ve mekân açısından da bir ayrımın oluşmasına sebebiyet vermektedir (Durmuş ve Sever, 2016). Alkan'a (2009: 12-13) göre "... cinsiyet tanımlarıyla ilişkilerinin zaman ve mekân içinde değiştiğini söylemek, bu tanım ve ilişkilerin "yer"le yakından bağlantılı olduğunu da görmeyi gerektirir. Cinsiyet rolleriyle erkeklik ve kadınlık tanımlarının toplumsal (yeniden) yapılandırılması sürecinde mekânsal ayrışmalar ve mekanla ilişkiler kritik önemdedir..." Bu yüzden yaşama mekanları oluşturulurken, kadın-erkek beklentilerine yönelik yaklaşımlar esas alınmaktadır.

Bireyler mekânsal tercihlerinde kendi kişisel özellikleri ile bağlantılı kararlar almaktadır. Bu noktada cinsiyet olgusu birçok tüketim tercihlerindeki gibi mekânsal kararların alınmasında da en önemli belirleyicilerden biridir. Bireyler, içinde bulundukları kültürlerin cinsiyetlere biçmiş olduğu rollere uygun olarak davranırlar (Bourdieu, 2015). Bireylerin cinsiyet farklılıkları tüketim tercihlerinde bazı toplumlarda belirgin bir şekilde gözlemlenirken, bazı toplumlarda ise gözlemlenememiştir (Atabeyli ve Keleş, 2020). Tüketici tercihindeki cinsiyet farklılıkları kültürel olmaktan çok genetiktir ve bu farklılıklar birçok satın alma kararına yansır (Costa, 1994). Konutlar birçok bileşenin ürünü olmakla birlikte, tercih edilirken kullanıcılar sadece izole ekonomik aktörler olmakla kalmayıp birer birey ve cinsiyettir (Atabeyli ve Keleş, 2020).

Mekân ile cinsiyet kavramlarını biraraya getiren çalışmalar ilk olarak 1960'lar sonrası, o yılların değişken atmosferi ile gelen sosyal kabullerdeki devinim ile eskiden üzerinde durulmamış konuların toplum tartışmalarında yer edinmesi sonucu gündeme gelmiştir. Mekan ve cinsiyet kapsamında yapılan güncel çalışmalara bakıldığında ise; Koçak Turhanoğlu ve Beklan Çetin'in (2023) "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında 'Ev'in Anlamı ve Ev ile Kurulan İlişkinin Farklılaşması", Erdaş ve Özmen'in (2019) "Toplumsal cinsiyet kavramının konut mekân organizasyonu ve konut reklamları üzerine etkisi", Öztürk ve Benek'in (2018) "Toplumsal cinsiyet bağlamında mekanın algılanması ve kullanılmasına ilişkin bir değerlendirme: Şanlıurfa örneği", Kan Ülkü'nün

(2018) "Konutun cinsiyeti", Yalçınkaya'nın (2015) "Toplumsal cinsiyet bağlamında mekânsal davranış: yurt odaları", Özgüder'in (2010) "Mobilya cinsiyeti üzerine düşünmek", Erarslan'ın (2004) "XX-XY: Tasarımda Baskın Gen: Cinsiyetler Arası Mücadele Alanı Olarak Modern Konut Tasarımı", Zengin'in (2017) "Genç odası mobilyalarında kullanıcı beklentilerinin cinsiyet bağlamı" isimli çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmada ise cinsiyetin mekân ile oluşturduğu etkileşim konut yaşama mekanları üzerinden ele alınmaktadır.

Konut, ev ya da yuva; kamusal alanın hem bir öğesi hem de ondan bağımsız, bireylerin barınma, korunma vb. gibi tüm insani ihtiyaçlarını karşıladığı özel alanlardır. Eskiden konut insanların barınma ve üretim ihtiyaçlarını karşıladıkları bir mekân iken ilerleyen zamanlardaki teknolojik gelişmeler ve refah düzeyinin artışı ile konut mekanlarında da algı, istek ve gereksinimler de değiştirmiştir (Yayar ve Gül, 2014). Bireylerin tercihleri doğrultusunda seçtikleri konut; hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri barınağı, sosyoekonomik yapı içendeki konumu, varlığını yansıtan simgesi ve birçok psikososyal özellikleri barındıran yaşadıkları fiziksel ve sosyal çevreyle olan ilişkilerinin konumlandığı mekândır (Francescato vd., 1998). Bireysel kimliğin ve aidiyetin merkezi olarak yorumlanabilecek mekânsal bir tipolojiye sahip konutlar yaşanılan ortam ve o ortamın kaynaklarının oluşturulduğu yerler olmakla kalmamakta; toplumun çıktılarını simgeleyen bir ifade dili olmaktadır (Öztürk ve Benek 2018). Türkiye'de de günümüz konut üretimi bu anlam dönüşümünü doğrudan yaşamaktadır. Konut mekânları ile kişinin kendi kuralları bağlamında, kendisini olduğu gibi ifade edebildiği mekânlar olarak karşılaşılmaktadır. Konut içinde kullanıcı, kendi istekleri doğrultusunda kendi kimliğini ortaya koymaktadır (Soygeniş, 2019: 99). Bundan kaynaklı olarak kullanıcıların istek, beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen konutlardan kişileri okumak mümkün olmaktadır.

Konutlar, cinsiyet ayrımının gözlemlenebildiği birincil mekanlar olup, gündelik yaşamdaki farklılıkların ve mekânsal ayrışmanın yaşandığı en önemli alanlardır (Ülkü, 2018). Ev ve aile yaşamının temelinde bulunan toplumsal cinsiyete dayalı ilişkilerin, konutların tasarım ve planlama süreçlerinde de mekânsal olarak etkili olmaktadır. Modern toplumlarda çekirdek ailenin yaşam biçiminin işlevsel olarak tanımlanması konutların mekân organizasyonunu tek tipleştirmekte ve yalnız yaşayanlar, evi paylaşan arkadaşlar, tek ebeveynli aileler gibi alternatif hane halklarının "mekân kullanımı ve mahremiyet kavramına farklı dinamikler" getirmelerine (Ünsal Gülmez ve Ulusu Uraz, 2010, s. 56) karşın, evdeki iç mekânların işlevleri ve kullanımı, zihinlere yerleşen toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluklarıyla bağlantılı olarak şekillenmektedir (Koçak Turhanoğlu ve Beklan Çetin, 2023). Tarihte geri dönüldüğünde, konutun ortaya çıkışında da kadın-erkek arasındaki ilişkilerin yansımaları görülebilmektedir (Erdaş ve Özmen, 2019). Kadın-erkek ayrımı sadece biyolojik farklılıklardan ve toplumun kişilerin üzerinde da-

yattığı rollerden ibaret olmakla kalmayıp, bireylerin var olduğu günden bu yana tüketim tercihlerini etkileyen en temel faktörlerinden de biri olmaktadır (Bourdieu, 2015). Mekânsal kimliğin ve bireysel seçme özgürlüğünün yansımaları özne-nesne ilişkilerinde görülebilmektedir (Gür, 1996: 107). Eski zamanlardan bugüne kadar konut tasarımında cinsiyet rolleri rasyonel ve irrasyonel olarak analiz edilebilmektedir (Erkarslan, 2004). Cinsiyetler, yaşam alanları içerisindeki tercihleri büyük ölçüde farklılaştırarak farklı mekânsal kurgular oluşturmaktadır. Mekânların barındırdığı fiziksel eylemler yoluyla konutlar, kullanıcılarının cinsiyetleri ile anlamlı bir ilişki içinde olmaktadır. Bu bağlamda eylemlerin farklılaşmasına neden olan cinsiyet bağlamındaki kişisel özelliklerin, tercih ve beklentilerin farkında olunması gerekmektedir. Özne ile bir bütün olarak düşünülen mekânın, zaman ile olan ilişkisinin özneler aracılığıyla ne şekilde deneyimlendiği ortaya konulmalıdır. Zaman hem mekânın içinde üretmekte hem de mekânın kendisini üretmesine yardımcı olmaktadır. Lefebvre (2015; 2017), zamanın döngüsel ya da çizgisel oluşunun özneler ile deneyimlendiğini ve bunu bedenleri yardımıyla gerçekleştirdiklerini dile getirmektedir (Şenol ve Karmaz, 2020). Bununla ilgili olarak beden, zaman ve mekâna dair şunları belirtmektedir (2015, s. 218); "Beden, döngüsel ile doğrusalı ayıran analitik düşüncenin dışında kalır. Düşünümün deşifre etmek istediği birlik, bedenin büyük sırrı olan kiptik geçirimsizliğin içine girer. Çünkü beden döngüsel ile doğrusalı birleştirir: Zamanın, ihtiyaçla ve arzuların döngüleri; bedensel hareketlerin, yürüyüşün, şeyleri, maddi ve soyut aletleri elle tutmanın doğrusallıkları. Beden, döngüselle doğrusalın birbirine daimî göndermesi içinde, bunların yaşanan ama düşünülmeyen farklılıkları içinde varlık sürdürür."

Konut içerisinde oturma, TV izleme, yemek yeme, hobilerin gerçekleştirilmesi gibi birçok aktivitenin gerçekleştirildiği ve gün içerisinde en çok zaman geçirilen yaşama mekanlarından (oturma odası) cinsiyet ayrımını gözlemlemek mümkündür. Konutta bireylerin en fazla vakit geçirdiği mekanlardan biri olan yaşama mekanlarında kullanıcı tercihlerinin şekillenmesinde cinsiyet olgusu ve mekân birlikte düşünüldüğünde pek çok soruyu da beraberinde gelmektedir: kim kullanacak, ne zaman kullanacak, hangi eylemleri gerçekleştirecek vb. Bu sorulara zihninde cevap veren birey o mekânın biçimi, tasarımı, rengi, mobilyalarına dair zihninde bir resim oluşturmaktadır (Yalçınkaya, 2015).

Yaşama mekanlarındaki eylemlerin gerçekleştirilmesi için birtakım mobilyaların mekân içerisinde bulunması gerekmektedir. Yaşam alanlarındaki iletişim ve etkileşimin etkili bir şekilde kullanılmasına yardımcı olan bu mobilyalar yaşam alanlarında 90'ların sonuna kadarki resmiyetinden çıkıp günümüzde daha sıcak ve rahat bir ortam kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir (Temel, 2021). Konut yaşama mekanları tasarımında kullanıcıların beklentilerini kadın ve erkeklere yönelik eğilimlerini belirlemede yardımcı

olan bu mobilyalar içinde bulunduğu dönemin yaşam biçimi ve ihtiyaçlarına bağlı belli bir cinsiyet kazandığı görülmektedir (Altıparmakoğlu Sakarya, 2019). Mobilyaların cinsiyetleşmesinde en önemli etken, mobilyalara yüklenen imgeler ve gerçekleştirilen eylemler doğrultusunda seçilen mobilyalardan beklenen fiziksel özelliklerdir. Kadın-erkek ayrımı doğrultusundaki tercihler yaşama mekanlarında aranılan mekânsal özellikleri oluşturmakta ve mekâna karşı memnuniyet düzeylerini belirlemektedir. Kullanıcı beklentileri doğrultusunda şekillenen yaşama mekanlarındaki mobilyaların nitelikleri ve işlevsel oranları kadar marka ve stilleri de tüketici tercihlerini etkilemektedir.

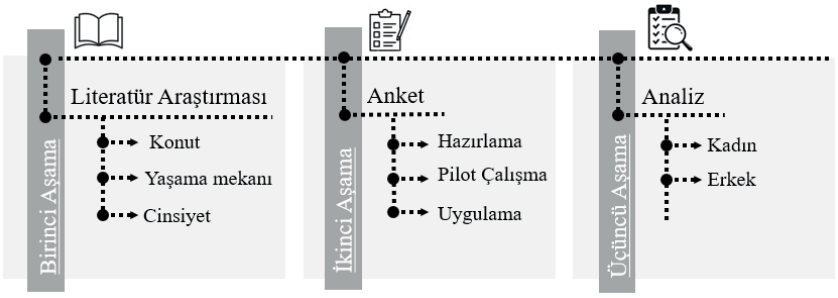
Bu çalışmada, kullanıcıların konut yaşama mekanlarının cinsiyete dayalı olarak farklılaşan tercih, davranış ve beklentilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla kullanıcıların konut yaşama mekanına ilişkin görüşleri, kadın ve erkeklerin konut yaşama mekanlarına yönelik beklentilerinin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konularak değerlendirmelerin yapılması hedeflenmektedir. Çalışma sonucu elde edilen bulgular, literatüre katkı sağlamanın yanında mobilya sektörü aktörlerine yeni bir bakış açısı kazandıracağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Çalışma üç aşamalı olarak gerçekleşmiştir. İlk aşama konuya ilişkin literatür araştırmalarının yapıldığı aşamadır. Bu aşamada literatürde yer alan konut, yaşama mekânı ve cinsiyet konularına ilişkin yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu aşamada elde edilen veriler ayrıca anketin içeriğini oluşturmak için kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşaması anketin hazırlandığı ve uygulandığı aşamadır. Bu aşamada katılımcılara çevrimiçi anketler uygulanmıştır. Anket üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcının cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim durumu ve evi kaç kişi kullandıklarına dair veriler elde edilmiştir. İkinci aşamada katılımcıların konut yaşama mekanlarına sorular yönlendirilmiştir. Bu kapsamda yaşama mekanlarını kullanım amacı, kullanım sıklıkları ve mekândan beklentileri sorgulanmıştır. Üçüncü bölüm ise konut yaşama mekânında kullanılan mobilya ve eşyalara yönelik sorular yönlendirilmiştir. Bu kapsamda yaşama mekanlarında kullandıkları mobilya ve eşyalar, bu mobilya ve eşyaların düzenini değiştirme sıklıkları, değişimde söz hakkı olma durumları ve konut yaşama mekanlarında mobilya ve eşyalardan beklentileri sorgulanmıştır.

Üçüncü aşamada anket verileri kadın ve erkek cinsiyet gruplarına göre ayrılarak analiz edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında kadın ve erkeklerin konut yaşama mekanlarına yönelik beklentilerinin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konularak değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın aşamalarını göster temsil Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. *Çalışmanın aşamalarını gösteren temsil*

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Araştırmaya 241 kişi katılmıştır. Kalıtımcıların cinsiyetinin %57,26'sı kadın %42,742'ü erkek; yaşlarının %0,83'ü 14 ve altı, %22,41'i 15-25, %53,94'ü 26-45 ve %22,82'si 45 yaş ve üstü; öğrenim durumlarının %0,41'i ortaokul, %5,39'u lise, %63,90'ı lisans ve %30,29'u lisansüstü seviyesinde; medeni durumlarının %53,11'i evli ve %46,89'u bekar katılımcılardan oluşmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. *Katılımcı profili*

Katılımcı Profili		n	%	Katılımcı Profili		n	%
Cinsiyet	Kadın	138	57,26	Medeni durum	Evli	128	53,11
	Erkek	103	42,74		Bekar	113	46,89
Yaş	14 ve altı	2	0,83	Öğrenim durumu	İlkokul	-	0,00
	15-25	54	22,41		Ortaokul	1	0,41
	26-45	130	53,94		Lise	13	5,39
	45+	55	22,82		Lisans	154	63,90
					Lisansüstü	73	30,29

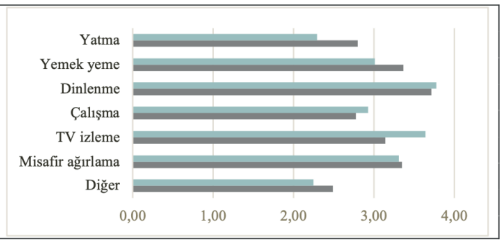
Katılımcılara evde kaç kişi yaşadıkları sorulduğunda 23'ü (%9,54) evde tek başına, 57'si (%23,65) iki kişi, 53'ü (%21,99) üç kişi, 66'sı (%27,39) dört kişi, 35'i (%14,52) beş kişi ve 6'sı (%2,90) altı ve daha fazla kişi olarak yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların 209'u (%86,73) ailesiyle, 24'ü (%9,95) tek başına ve 8'i (%3,32) arkadaşı ile yaşamaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle katılımcıların konutlarının yaşama mekanlarını ne amaçla ve hangi sıklıkla kullanıldığı sorgulanmıştır. Elde edilen verilerden hareketle kadınlar en sıktan en aza sırasıyla dinlenme (%75, 52), televizyon izleme (72,87), misafir ağırlama (66,15), yemek yeme (60,28), çalışma (58,60), yatma (%45,87) ve diğer (%44,90) olarak ortaya çıkmıştır. Erkekler en sıktan kullanımdan en az sıklıkta kullanım amacına göre sıralandığında ise dinlenme (%74,29), yemek yeme (%67,35), misafir ağırlama (%66,94), televizyon izleme (%62,86), yatma (%55,92), çalışma (%55,51) diğer (%49,80) olarak ortaya çıkmıştır. Bu sıralamaya bakıldığında kadın ve erkeklerin konut yaşama mekanlarında kullanım önceliklerinin belirgin olarak farklılık gösterdiği

söylenebilir. Kadın ve erkeklerin kullanım önceliklerindeki en büyük farklar ise televizyon izleme (%10,01) ve yatma (10,05) eylemlerinde ortaya çıkmıştır. Kadınlar erkeklere göre yaşama mekanlarını daha sık televizyon izleme amaçlı kullanırken; erkekler ise kadınlara göre salonu daha sık yatma eylemi amaçlı kullanmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki en düşük fark ise misafir ağırlama (%0,79) eyleminde ortaya çıkmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. *Salonda gerçekleşen eylemlere yönelik veriler*

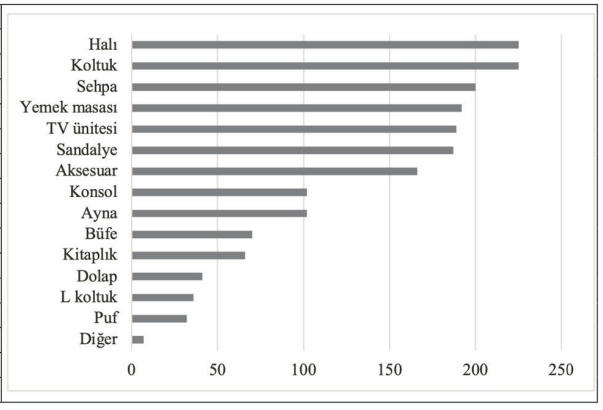
	Erkek		Kadın	
Eylemler	**n**	**%**	**n**	**%**
Yatma	2,80	55,92	2,29	45,87
Yemek yeme	3,37	67,35	3,01	60,28
Dinlenme	3,71	74,29	3,78	75,52
Çalışma	2,78	55,51	2,93	58,60
TV izleme	3,14	62,86	3,64	72,87
Misafir ağırl.	3,35	66,94	3,31	66,15
Diğer	2,49	49,80	2,24	44,90

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara konut yaşama mekanlarında kullanılan mobilya ve eşyalara yönelik sorular yönlendirilmiştir. Öncelikle katılımcılara kullandıkları yaşama mekanlarında bulunan mobilyalar çoklu işaretleme seçeneğine sahip soru ile sorulmuştur. Yaşama mekanlarında katılımcıların %93,36'lık bir oranla belirgin olarak en fazla kullandığı mobilya veya eşyanın koltuk ve halı kullandığı görülmektedir. Ardından ise sırasıyla yaşama mekanlarında en sık kullanılan mobilya veya eşyalar sehpa (%82,99), yemek masası (%79,67), TV ünitesi (%78,42), sandalye (%77,59), aksesuar (%68,88), ayna (%42,32), konsol (%42,32), büfe (%29,05), kitaplık (%27,39), dolap (%17,01), L koltuk (%14,94), puf (%13,28) ve diğer (%2,90) olmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. *Katılımcıların yaşama mekanlarında bulunan mobilyalar*

Mobilya Türü	n	Yüzde %
Koltuk	225	93,36
Halı	225	93,36
Sehpa	200	82,99
Yemek masası	192	79,67
TV ünitesi	189	78,42
Sandalye	187	77,59
Aksesuar	166	68,88
Ayna	102	42,32
Konsol	102	42,32
Büfe	70	29,05
Kitaplık	66	27,39
Dolap	41	17,01
L koltuk	36	14,94
Puf	32	13,28
Diğer	7	2,90

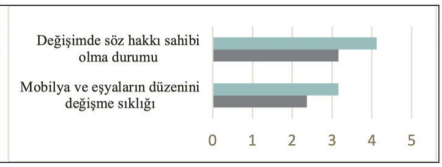

Katılımcılara salonlarında bulunan mobilya ve eşyaları kullanma süreleri sorulduğunda katılımcıların %62,66'sı beş yıl ve daha uzun süre, %8,71'i dört yıl, %16,18'i iki yıl, %9,13'ü bir yıl ve %3,32's, altı ay ve daha az süre boyunca kullanmaktadır.

Katılımcılara ne sıklıkla yaşama mekanlarındaki mobilya ve eşya düzenini değiştirdikleri sorulduğunda, kadınların (%63), erkeklere (%47,35) oranla belirgin bir farkla daha fazla değişiklik yaptığı görülmektedir. Değişimde söz hakkı sahibi olma durumları incelendiğinde ise benzer şekilde kadınlar (%82,52), erkeklere (%51,33) kıyasla daha fazla söz sahibidir (Tablo 4).

Tablo 4. *Mobilya ve eşyaların düzenine ilişkin veriler*

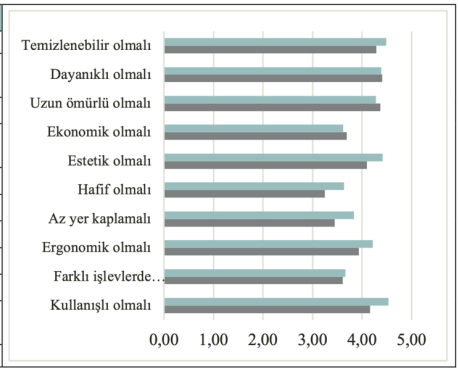
Mobilya ve eşya düzeni	Erkek		Kadın	
	n	%	n	%
Mobilya ve eşyaların düzenini değişme sıklığı	2,37	47,35	3,16	63,27
Değişimde söz hakkı sahibi olma durumu	2,57	51,33	4,13	82,52

Katılımcılara konut yaşama mekanlarında mobilyalardan beklentileri sorulduğunda erkeklerin en yüksek beklentisi dayanıklılık (%88,16), en düşük beklentisi ise hafiflik (%64,90) olarak görülmüştür. Kadınlarda en yüksek beklenti mobilyanın kullanışlı olması (90,63) yönündeyken, en düşük beklenti ise ekonomik olması (%72,31) yönünde çıkmıştır. Anket sonuçlarına bakıldığında mobilyada kadın ve erkek beklentileri arasındaki en büyük fark (%7,83) hafiflik kriterinde görülmektedir. Kadınlar için hafif olma kriteri erkeklere kıyasla daha önemli görülmüştür. Kadın ve erkek beklentileri arasındaki en küçük farkın ise dayanıklılık (%0,33) kriterinde olduğu görülmektedir. Tüm kriterler incelendiğinde ise kadınların erkeklere kıyasla daha fazla önemsediği kriterler temizlenebilir olması, estetik olması, hafif olması, az yer kaplaması, ergonomik olması, farklı işlevlerde kullanılabilmesi ve kullanışlı olması olarak görülmektedir. Erkekler ise dayanıklı olma, uzun ömürlü olma, ekonomik olma kriterlerini kadınlara kıyasla aha fazla önemsemekledir. Bu verilerden hareketle kadınların mobilyadan beklentilerinin erkeklere göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 5).

Tablo 5. *Mobilyada beklenen özellikler*

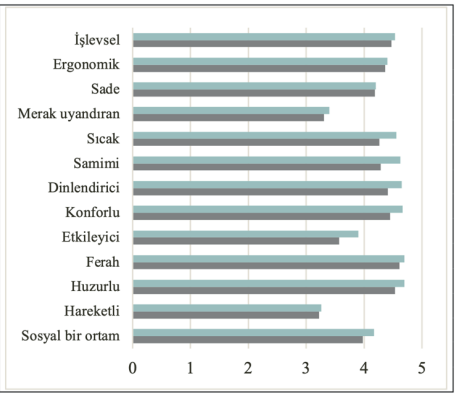
Mobilyada beklenen özellikler	Erkek		Kadın	
	n	%	n	%
Temizlenebilir olmalı	4,29	85,71	4,48	89,65
Dayanıklı olmalı	**4,41**	**88,16**	4,39	87,83
Uzun ömürlü olmalı	4,37	87,35	4,28	85,59
Ekonomik olmalı	3,69	73,88	**3,62**	**72,31**
Estetik olmalı	4,10	82,04	4,41	88,25
Hafif olmalı	**3,24**	**64,90**	3,64	72,73
Az yer kaplamalı	3,45	68,98	3,83	76,64
Ergonomik olmalı	3,94	78,78	4,22	84,34
Farklı işlevlerde kul.	3,61	72,24	3,66	73,29
Kullanışlı olmalı	4,16	83,27	**4,53**	**90,63**

Çalışmanın bu bölümünde kullanıcıların konut yaşama mekanlarından beklentileri ve memnuniyet düzeylerine ilişkin ilişkin veriler analiz edilmiştir. Katılımcılara konut yaşama mekanlarından beklentileri sorulduğunda erkeklerin en yüksek beklentisi huzurlu bir mekân olması (%90,61) yönündeyken, en düşük beklentisi ise hareketli bir mekân (%64,49) olması yönündedir. Benzer şekilde kadınların yaşama mekanlarından en fazla beklentisi ferah (%93,99) ve huzurlu (%93,99) bir mekân olması yönündeyken, en düşük beklentisi hareketli bir mekân olması (%65,17) yönündedir. Kadın ve erkeklerin konut yaşama mekanlarından beklentileri kıyaslandığında en yüksek fark samimiyet (%6,87) olmuştur. Kadınlar erkeklere göre yaşama mekanlarında samimiyeti daha fazla önemsemektedir. En düşük fark ise yaşama mekanlarındaki sadelik (%0,38) olarak çıkmıştır. Tüm kriterler incelendiğinde ise kadınların konut yaşama mekanlarından beklentilerinin erkeklere göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 6).

Tablo 6. *Yaşama mekânlarından beklenen özellikler*

Yaşama mekânında beklenen özellikler	Erkek		Kadın	
	n	%	n	%
İşlevsel	4,47	89,39	4,53	90,63
Ergonomik	4,37	87,35	4,41	88,11
Sade	4,18	83,67	4,20	84,06
Merak uyandıran	3,31	66,12	3,40	67,97
Sıcak	4,27	85,31	4,56	91,19
Samimi	4,29	85,71	4,63	92,59
Dinlendirici	4,41	88,16	4,65	93,01
Konforlu	4,45	88,98	4,66	93,29
Etkileyici	3,57	71,43	3,90	78,04
Ferah	4,61	92,24	**4,70**	**93,99**
Huzurlu	**4,53**	**90,61**	**4,70**	**93,99**
Hareketli	**3,22**	**64,49**	**3,26**	**65,17**
Sosyal bir ortam	3,98	79,59	4,17	83,36

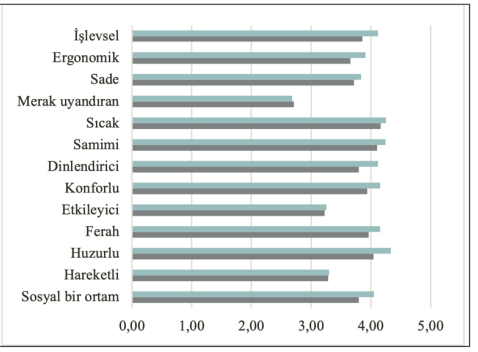

Katılımcılara yaşadıkları konutta yaşama mekanlarından memnuniyet düzeyleri sorulduğunda erkeklerin mevcutta kullandıkları yaşama mekânın-

dan en yüksek memnuniyeti sıcak bir mekân olmasıyken (%83,27), en düşük memnuniyeti ise merak uyandıran (%54,29) bir mekân olması yönündedir. Kadınların ise kullandıkları yaşama mekanlarından en yüksek memnuniyeti huzurlu (%86,71) bir mekân olması yönündeyken, en düşük memnuniyeti erkeklere benzer şekilde merak uzandıran bir mekân olması (%53,57) yönündedir. Kadın ve erkeklerin konut yaşama mekanlarından memnuniyetleri kıyaslandığında en yüksek fark dinlendirici (%6,46) olmasıdır. En düşük fark ise yaşama mekanlarındaki merak uyandırması (%0,72) olarak çıkmıştır. Tüm kriterler incelendiğinde ise kadınların konut yaşama mekanlarından memnuniyetlerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Tablo 7).

Tablo 7. *Yaşama mekânından duyulan memnuniyete ilişkin veriler*

Yaşama mekânı memnuniyeti	Erkek		Kadın	
	n	%	n	%
Sosyal bir ortam	3,80	75,92	4,05	80,98
Hareketli	3,29	65,71	3,30	66,01
Huzurlu	4,04	80,82	4,34	**86,71**
Ferah	3,96	79,18	4,15	83,08
Etkileyici	3,22	64,49	3,25	65,03
Konforlu	3,94	78,78	4,15	83,08
Dinlendirici	3,80	75,92	4,12	82,38
Samimi	4,10	82,04	4,24	84,90
Sıcak	4,16	**83,27**	4,25	85,03
Merak uyandıran	2,71	**54,29**	2,68	**53,57**
Sade	3,71	74,29	3,83	76,64
Ergonomik	3,65	73,06	3,91	78,18
İşlevsel	3,86	77,14	4,12	82,38

Anketin sonunda katılımcılardan kullandıkları yaşama mekanlarına ait görseller yüklemeleri istenmiştir. Görsel yükleyen bazı katılımcıların yaşama mekanlarına ait fotoğraflar aşağıda verilmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. *Katılımcıların konutlarındaki yaşama mekanlarına ait genel görünümler*

Konut yaşama mekanları tasarımında kullanıcıların beklentilerini kadın ve erkeklere yönelik eğilimlerini ele alan çalışmada anket sonuçlarından elde edilen veriler değerlendirilerek aşağıda sıralanmıştır.

- Bir konutun manevi olarak anlam kazanarak eve/yuvaya dönüşmesi sürecinde konutla kurulan ilişki biçimleri toplumsal cinsiyet anlamında farklı deneyimlenmekte ve özellikle kadınlar için içerisinde çelişkiler barındırmaktadır.

- Kadınların erkeklere göre yaşama mekânı tasarımında daha fazla söz sahibi olması ve daha fazla değiştirme eğilimi, kadınların konutlarda mekânsal tasarım konusunda daha ilgili olması ile açıklanabilir. Öyle ki kadınların yaşama mekanlarından beklentilerinin erkeklere kıyasla daha fazla olması da bunu destekler niteliktedir.

- Kadınlar erkeklere oranla konutlarda daha fazla zaman geçirmektedir. Bu durum kadınların konut yaşama mekânı tasarımında erkeklere kıyasla daha etkili olmasının bir diğer sebebi olarak görülebilir.

- Konut yaşama mekanlarında bulunan mobilyalarda kadınların beklentileri genellikle kullanışlılık ve estetik konuları üzerine yoğunlaşırken, erkeklerde kadınlardan farklı olarak uzun ömürlülük ve ekonomiklik gibi kriterlerin de ön plana çıktığı görülmektedir.

- Günlük yaşamanın kargaşası ve iş hayatındaki yoğunlukların sonucunda insanlar eve geldiklerinde daha sakin ve dingin mekanlar ile karşılaşmak istemektedir. Kadınlar ve erkeklerin konut yaşama mekanlarının genellikle huzurlu ve ferah olması yönünde ortak bir eğilimi olması bunun bir sonucu olarak açıklanabilir. Katılımcı verilerine göre yaşama mekanlarında hareketli ve merak uyandıran tasarımların hem erkekler hem de kadınlar açısından en az tercih edilen özellikler olması da bunu destekler niteliktedir.

- Kadın ve erkeklerin hem mobilya eğilimlerinin hem de yaşama mekânı genel tasarımlarında ferah, sakin, sadelik gibi özelliklerin daha belirgin olduğu görülmektedir. Kullanım, ergonomi gibi konular da hem erkekler hem de kadınlar için önemli görülmektedir. Yaşama mekanlarının kişilerde uyandırdığı his açısından değerlendirildiğinde ise sıcaklık, huzur, samimiyet gibi kavramların hem erkekler hem de kadınlar açısından önemli görüldüğü ve bu doğrultuda beklentilerinin de yüksek olduğu söylenebilir.

5. SONUÇ

Günümüz konutları içerisinde günlük pek çok aktivitenin gerçekleştirildiği, ailenin birlikte zaman geçirdiği oturma odası olarak da adlandırılan yaşama mekanları konut içerisinde kullanıcıların en çok zaman geçirdikleri mekanlardır. Bu yüzden yaşama mekanlarının kullanıcılarının beklentilerini karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır. Tasarım açısından birbirinden fark-

lılaşan yaşama mekanlarının kullanıcılarının ihtiyaçlarına cevap vermesi ve kullanıcısının estetik ve işlevsel gereksinimlerini karşılaması gerekmektedir.

Yapılan araştırma kapsamında, kullanıcıların konut yaşama mekanları kullanıcılarının farklılaşan tercih, davranış ve beklentilerinin cinsiyet bağlamı araştırılmıştır. Araştırma kapsamında ortaya konan; cinsiyete göre yaşama mekanları tasarımında kullanıcıların beklentilerinin yapılan araştırmalar ve kullanıcılarla gerçekleştirilen anketler ile test edilerek kimi zaman benzediği kimi zaman ise farklılaştığı çalışma sonucunda doğrulanmıştır. Kadın ve erkeklere yönelik eğilimlerin farklılaşmasında mekân içerisinde gerçekleştirilen aktiviteler, geçirilen süre, beğeniler, iş durumu, hobiler etkili olmaktadır. Burada kullanıcılar için önceliğin ne olduğu da önemlidir. Bahsi geçen etkenlerin farklılaşması ile yaşama mekanları tasarımları ve iç mekân mobilyaları da değişiklik gösterdiğinin sonucuna ulaşılmaktadır. Yaşama mekanlarındaki tercihler ve organize biçimleri kullanıcının fiziksel ve psikolojik olarak doygunluğa ulaşmasını sağlamaktadır. Fakat bazı ekonomik, alan vb. sıkıntılar yüzünden kullanıcılar kendi mekanlarında istenilen özellikleri karşılayamamaktadır. Bu çalışma literatüre katkı sağlamanın yanında mobilya sektörü aktörlerine yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

Alkan, A. (2009). "Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden Mekânın İzini Sürmek", Cins Cins Mekân, (der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul, 7-35.

Altıparmakoğlu Sakarya, G. (2019). Mobilyada cinsiyet kavramı üzerine bir araştırma: tuvalet masası örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21*(2), 647-656.

Atabeyli, O. ve Keleş, Ş. (2020). Konut tercihinde cinsiyet etkili mi? Davranışsal iktisat ve rasyonelite paradoksu, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *8*(2), 126-145.

Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Costa, J. A. (1994). Gender issues and consumer behavior. International Edition: Sage Publications.

Durmuş, S. ve Sever, E. (2016). Reklam-Retorik-Mimarlık: Konut Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet Algısı. *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, ASOS*, *16*, 1162-1182.

Erdaş, G. ve Özmen, E. F. (2019). Toplumsal cinsiyet kavramının konut mekân organizasyonu ve Konut Reklamları Üzerine Etkisi. *Megaron*, *14*, 11-28.

Erkarslan, Ö. E. (2004). "XX-XY: Tasarımda Baskın Gen: Cinsiyetler Arası Mücadele Alanı Olarak Modern Konut Tasarımı," Mimar. İst, S. 14 – Dosya: Mimarlık ve Cinsiyet, 59-62.

Francescato, G. W. (1998). Residential satisfaction. Encyclopedia of housing, 484-486

Gür, Ş.Ö. (1996). Mekân Örgütlenmesi. Trabzon, Türkiye: Gür Yayıncılık, 1-280.

Kaiser, S. (1997). The social psychology of clothing: symbolic appearances in context, New York: Fairchild.

Kan Ülkü, G. (2018). Konutun cinsiyeti. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, *3*(2), 63-80. doi: 10.30785/mbud.287911

Koçak Turhanoğlu, F. A. ve Beklan Çetin, O. (2023). Toplumsal cinsiyet bağlamında 'ev'in anlamı ve ev ile kurulan ilişkinin farklılaşması. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *26*(1), 40-60. doi: 10.18490/sosars.1290150

Lefebvre, Henri (2015) *Mekanın Üretimi.* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel yayıncılık.

Lefebvre, Henri (2017) *Ritimanaliz.* (A. L. Batur, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Özgüder, E. (2010). Mobilya Cinsiyeti Üzerine Düşünmek. Evim Dergisi, 52, 150.

Öztürk, S. ve Benek, S. (2018). "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Mekânın Algılanması ve Kullanılmasına İlişkin Bir Değerlendirme: Şanlıurfa Örneği". *Tücaum 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ss.1213-1219.

Soygeniş, S. (2019). Mimarlık Düşünmek Düşlemek. İstanbul, Türkiye: YEM Yayınları, ss.1-140.

Şenol, D. ve Karmaz, E. (2020). Mekânın zaman, beden ve cinsiyet ile etkileşimi üzerine bir değerlendirme. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(10), 1-12.

Temel, H. (2021). Konut yaşama alanları mobilya düzenlemesinde farklılıklar, site örneği. *Online Journal of Art and Design*, *9*(4), 294-302.

Vanlıoğlu Yazıcı, N. (2020). Kadınların sesinden kamusal alanda toplumsal cinsiyet söylemi: Türkiye'de 8 Mart kutlamaları. *İdealkent*, *31*(11), 1657-1675. doi: 10.31198/idealkent.746277

Yalçınkaya, Ş. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında mekânsal davranış: yurt odaları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *8*(37), 639-649.

Yayar, R. ve Gül, D. (2014). Mersin kent merkezinde konut piyasası fiyatlarının hedonik tahmini. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(3), 87-99. doi: 10.18037/ausbd.70063

Zengin, G. (2017). Genç odası mobilyalarında kullanıcı beklentilerinin cinsiyet bağlamı. *Turkish Online Journal Of Design Art And Communication*, *7*(4), 589-598.

Bölüm 6

GÜMÜŞHANE HARAVA (İKİSU) KÖPRÜSÜ: RÖLÖVE ÇALIŞMASI

***Mukaddes ATAMAN*[1]**

1 Dr. Öğr. Üyesi, Avrasya Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Trabzon.
ORCID: 0000-0002-3916-6396

1. GİRİŞ

Köprü; Gümüşhane İlinin merkez ilçesi İkisu Köyü'nde İkisu Deresi üzerinde yer almaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer alan Gümüşhane ili, prehistorik devirlerden beri önemli yerleşim izlerinin bulunduğu bir bölge olarak dikkati çekmektedir. Bu eserler; başta kaleler, burçlar, gözetleme kuleleri gibi askeri amaçlı tesisler olmak üzere manastır, kilise, şapel, ayazma, çeşme, konak, evler ve köprüler gibi sivil ve sosyal amaçlı yapılar gerek şehir merkezinde gerekse il sınırları içerisinde devrinin özelliklerini yansıtan tarihi kalıntılar olarak dikkat çekmektedir.

Geçmişten günümüze kadar varlığını kısmen sürdürerek gelmiş olan ve bulunduğu bölgede ulaşımı sağlamakla beraber insanlık tarihi açısından da büyük öneme sahip tarihi köprülerden biri de Harava (İkisu) Köprü'südür. Bu çalışmada, ilgili koruma kurulunun onayladığı[1] projeler üzerinden tarihi, özgün durumu, mimari özellikleri etraflıca ele alınarak, benzer örneklerle birlikte karşılaştırmaları yapılmıştır. Tüm bu çalışmalar; rölöve-analiz projeleri eşliğinde çizimler üzerinden yapılmaktadır. İki açıklıklı geleneksel taş köprü olan bölümü ve sonraki dönemlerde ilave edilen bölümü ile unik bir eser olan köprünün mevcut durumu tespit edilerek, sonraki çalışmalarla birliktev gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

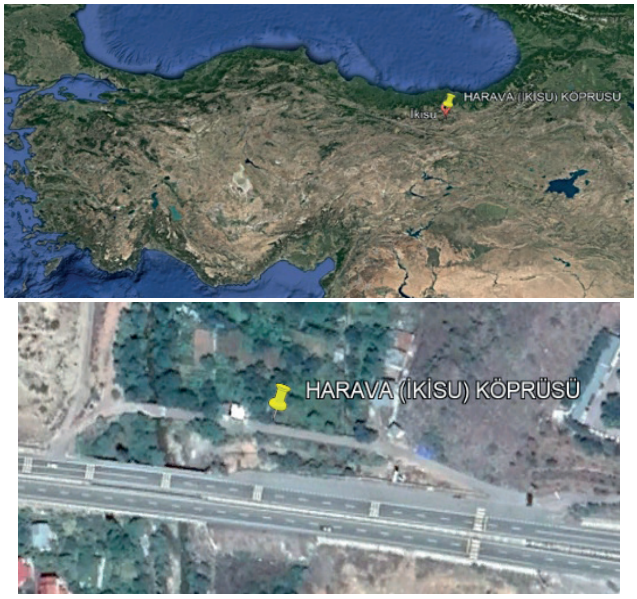
Bu kapsamda arazi çalışmalarında 15.09.2020-12.11.2020 tarihlerinde ilk etapta gözleme dayalı yapılan incelemelerle; yapının mimari özelliklerine ilişkin tüm bilgileri elde edilmiştir. Harava (İkisu) Köprüsü'ne ilişkin tüm detaylar fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır. Sonrasında Faro marka Lazer Tarayıcı ile ölçüm yapılmıştır. Atölye çalışmasında ise; lazer tarayıcı ile alınan ölçüler bilgisayar ortamına aktarılarak Rölöve-Analiz Projeleri hazırlanmıştır. Üçüncü adımda ise; köprüye ilişkin literatür verilerine ve köprüye ilişkin eski görsellere ulaşılmaya çalışılmıştır.

2. HARAVA (İKİSU) KÖPRÜSÜ

2.1. Konumu

Çalışma konusu olan Harava (İkisu) Köprüsü; Gümüşhane ili merkez ilçesi İkisu Köyü'nde, doğu-batı doğrultusunda akan eski adıyla Harşit Çayı günümüzdeki adıyla Doğankent Çayı'na kuzeyden bağlanan kol olan İkisu Deresi üzerinde, 40°31'29.46"K ve 39°23'39.35"D enlem ve boylam derecelerinde (URL-1, 2022) yer almaktadır (Şekil 1).

1 Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 27.06.2012 Tarih ve 613 sayılı kararı ile tescil edilmiş olan Harava (İkisu) Köprüsü; Rölöve, Rölöve Analiz, Restitüsyon, Restorasyon Müdahale ve Restorasyon Projeleri-Proje Raporları ve Sanat Tarihi Raporu, Karayolları Genel Müdürlüğü 10. Bölge Müdürlüğü nezdinde Mukaddes Ataman tarafından hazırlanmış olup Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 28.07.2022 tarih ve 7240 sayılı kararla onaylanmıştır.

Şekil 1. *Harava (İkisu) Köprüsünün Konumu (URL-1, 2022)*

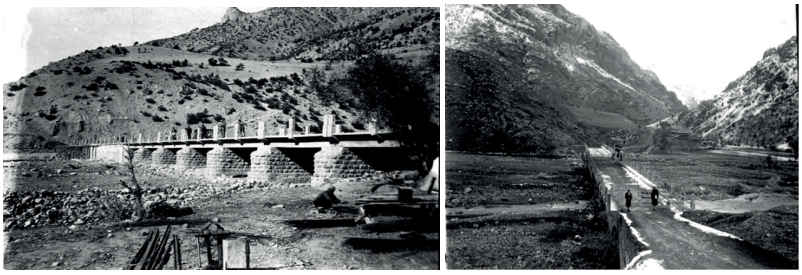
2.2. Tarihi

Gümüşhane ili, merkez ilçesi İkisu Köyü'nde Harava Hanları mevkiinde, köyle aynı isimle anılan dere üzerinde yer alan Harava (İkisu) Köprüsü; günümüze özgün haliyle ve dönem eki niteliğindeki müdahaleleriyle ulaşmıştır (Şekil 2). Köprü günümüzde sağlam olup, aynı işlevde kullanılmaktadır. Taş köprünün mansap cephesi tarafındaki (otoban/viyadük) ana yoldan şehirler arası ulaşım sağlanmaktadır.

Şekil 2. *Harava (İkisu) Köprüsü Özgün Bölüm Memba ve Mansap Cephesinden Genel Görünüm*

Köprünün batı tarafında yer alan kemer açıklıklı özgün kısmına ilişkin, kim tarafından yaptırıldığı ve ustasının kim olduğu konusunda ve inşa tarihi hakkında bilgi verebilecek herhangi bir kitabe mevcut değildir. Bu nedenle; Harava (İkisu) Köprüsü 'nün yapım yılı hakkında da net bir bilgi elde edilememiştir. Fakat üzerinde bulunduğu güzergâh ve mimari niteliği dikkate alınıp, yöredeki örnek köprülerle mukayese edildiğinde ilk yapıldığı günden bu döneme ulaşan mevcut mimari bileşen ve elemanları ile değerlendirildiğinde XIX. yy'da yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Sarıhan, 2004). Doğu tarafında dönem eki niteliğindeki müdahalenin ise; 1930-1955 aralığında yapımı devam eden Trabzon-İran Transit Yolu çalışmalarında W. Cramer isimli mühendisin yönetiminde devlet desteğiyle yapıldığı bilinmektedir (Cramer, 1940) (Şekil 3).

Şekil 3. *Harava (İkisu) Köprüsü'ne Yapılan Dönemsel Müdahaleler (Cramer, 1940)*

3. HARAVA (İKİSU) KÖPRÜSÜ 'NÜN MİMARİ TANIMI ve ÖZELLİKLERİ

3.1. Plan

Harava (İkisu) Köprüsü kuzey – güney yönünde akan derenin üzerine, doğu– batı yönünde, kuzeye 9°'lik sapmayla konumlandırılmıştır (Şekil 4). Tipolojik bakımdan tabliyesi düz, biri büyük biri küçük olmak üzere; iki kemer gözlü ve birbirine yakın iki merkezli kemer yayına sahip köprüler grubunda değerlendirilmektedir. Köprünün kemerli bu özgün bölümünden sonra, dönem eki olarak adlandırılan müdahaleleri ile doğu tarafına doğru uzatılan taş ayaklı beton tablalı-korkuluklu bölümü bulunmaktadır. Tümüyle; tabliyesi asfaltlanmış olup, beton babalı demir korkulukludur. Özgün kısmın tempan duvarlarında moloz taş, ana kemer – ana kemer üzerinde hafifletme kemerinde ve karın taşlarında ince yonu (kesme) taş kullanılmıştır. Devamında küçük bir kemer açıklığının olduğu moloz taş tempan duvarlarına sahip bir müdahale ve sonrasında ince yonu bosajlı taş ayaklar üzerine oturtulmuş kirişli beton tablalı bölümü bulunmaktadır.

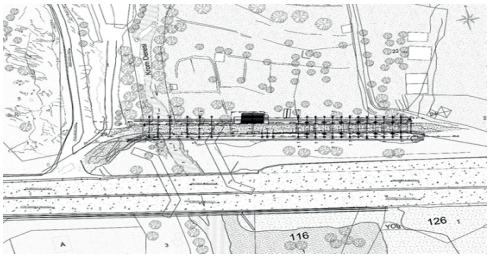

Şekil 4. *Harava (İkisu) Köprüsü'ne Üstten Genel Bir Bakış*

Köprü; Gümüşhane-Trabzon E 97 karayolu yapıldığından beri atıl duruma düşmüştür. Batı tarafında eski kullanımda İkisu Köy yolu bağlantısı hala aktif durumdadır. Doğu tarafından ise; tek yerleşim halinde iki ayrı eve ulaşılan iki ayrı yol bulunmaktadır. Harava (İkisu) Köprüsü; paralelinde bulunan Trabzon-Gümüşhane karayoluna da her iki ucundan bağlanmaktadır. Köprünün memba tarafının orta noktasında köprünün duvarına bitişik konut yapısı yer almaktadır (Şekil 5-6).

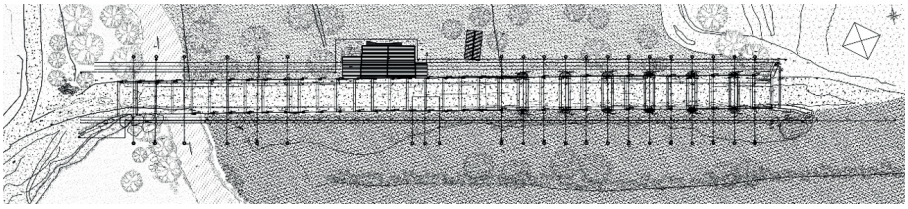
Şekil 5. *Harava (İkisu) Köprüsü Yakın Çevre ve Doğu-Batı Bağlantıları*

Şekil 6. *Harava (İkisu) Köprüsü Vaziyet Planı*

Köprünün özgün döşemesine ilişkin herhangi bir iz mevcut olmamakla birlikte, tabliyesi beton tablalı olup, asfaltlanmıştır (Şekil 7). Döşeme genişliği doğu girişinde 6.19 m., batı girişinde 6.08m. ve orta aksta 6.27 m. olarak ölçülmektedir. Ayrıca tabliyeyi destekleyen betonarme korkuluk taşları dikilmiş ve aralarına ikişer sıra L profilli demir gergiler yapılmıştır. Korkulukların; özgün olan ikili kemer gözünün ve sonradan küçük bir kemer gözüyle uza-

tılan tarafta birer adet, ince yonu bosajlı taş ayaklar üzerine uzatılan tabliye üzerinde ise ayaklarda ikişer aralarda birer adet olacak şekilde düzenlendiği görülmektedir. 20~24 x 40~42 cm. ebatlarında dikdörtgen kesitli korkuluklar memba ve mansap tarafında cephelerden yaklaşık 1.50 cm. yüksekliklerde ölçülmektedir. Döşeme üzerinden ise; değişen zemin koduna göre farklılıklar göstermektedir (Şekil 8-9-10).

Şekil 7. İkisu (Harava) Köprü Tabliyesinin Genel Çizimi

Şekil 8. *Köprünün Beton Tablası ve Beton-L Profil Demir Profilli Korkuluklarına Mansap Cephesinden Bakış*

Şekil 9. *Harava (İkisu) Köprüsü Betonarme Döşemesinin (Tabliyesinin) Doğudan-Batıya ve Batıdan-Doğuya Görünümü*

Şekil 10. *Harava (İkisu) Köprüsü nün Tabliye Kenarlarına Göre Korkuluk Taşlarından Görünüm*

3.2. Cepheler

Köprünün memba cephesine bakıldığında; batı tarafındaki eski köprü ve doğu devamında dönem eki olan cephe ayırt edilmektedir. İlk dönemlere ait olduğu bilinen özgün bölüm; biri büyük bir diğeri daha küçük olmak üzere birbirine çok yakın iki merkezli kemer yayına sahip çift kemerli bir düzenlemeye sahiptir (Şekil 11).

Şekil 11. *Memba Cephesindeki Kemer Gözlerinin Görünümü*

Cephedeki su akışı olan küçük ve olmayan büyük kemerin 54-55 cm. aralığında değişiklik gösteren ince yonu kemer taşları mevcuttur. Bu kemerlerin üzerini, moloz örgü düzenindeki geçişteki yüz açmalardan 10-13 cm. aralığında değişen ince yonu hafifletme kemer taşları çevrelemektedir. Küçük kemerin kemer taşları; sağ tarafta moloz taşlardan oluşturulmuş istinad duvarı üzerine atılan beton değirmen üzerine otururken, sol tarafta dereye gömülü şekilde kalmıştır. Büyük bir kısmı günümüze gelebilen bir sıra tek bir sıra çift taş düzenlemesine sahip olan kemer taşları 64 adettir (Şekil 12).

Şekil 12. *Harava (İkisu) Köprüsü Memba Cephesi, Küçük Kemerin Görünümü*

Büyük kemerin kemer taşlarından bir kısmı toprağa gömülü durumda olup, büyük bir kısmı günümüze gelebilen bir sıra tek bir sıra çift taş düzenlemesine sahip olan kemer taşlarının 77 âdeti görülebilmektedir. Günümüzde odunluk olarak kullanılan kemerin üzerlerindeki ince yonu hafifletme kemerleri orta aksta betonarme tabliyeden kapanmış durumdadır (Şekil 13).

Şekil 13. *Harava (İkisu) Köprüsü Memba Cephesi Büyük Kemerin Görünümü*

Köprü memba cephesi tempan duvarlarının karaya bağlandığı batı yönünde farklı zamanlardaki örgü düzelerini gösteren derzli-derzsiz olmalarının yanısıra, tempan duvarının önünde yıkık moloz örgü düzeninde bir duvar daha bulunmaktadır (Şekil 14).

Şekil 14. *Memba Cephesi Batı Tarafı Kara Bağlantı Noktası ve Tempan Duvarlarında Farklı Zamanlarda Yapılmış Örgü Düzenleri*

Köprünün özgün kısmının üzerinde bosajlı taş ayaklar üzerine beton kiriş ve tabla ile çıkıntı yapan beton döşemesi, beton korkuluk babaları ve aralarındaki iki sıra L profilli demir detayı görülmektedir. Bu döşeme detayının doğuya döğru yapılan uzatma esnasında yapıldığı bilinmektedir. Bu bölümle arasında –bu cepheye bitişik- iki katlı bir konut yapısı bulunmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. *Harava (İkisu) Köprüsü Memba Cephesinde Köprüye Bitişik Ev*

Konut yapısından sonra devam eden ince yonu bosajlı taşlardan örülü ayakların taşıdığı açıklıklar ve ayaklar üzerindeki dairesel ve üzeri kubbeli selyaranlar görülmektedir. Konuttan hemen sonra yer alan briket duvarlarla kapatılmış olan açıklık, sonrasında iki açıklık, tekrar briket duvarlarla kapatılmış açıklık ve karaya bağlandığı doğu tarafındaki moloz taş duvarla kapatılmış olan son açıklık sırası olmak üzere toplamda 7 açıklık yer almaktadır (Şekil 16).

Şekil 16. *Harava (İkisu) Köprüsü Memba Cephesinde Dönem Eki Olarak Uzatılan Bölümü ve Muhdes İlavelerle Kapatılan Açıklıkları ve Doğu Kara Bağlantı Noktası*

Karaya bağlandığı noktada kuzeydoğuya doğru açılan üzerindeki çimento esaslı taşkın derzlerden örgü düzeni tam olarak anlaşılmamakla birlikte moloz taş örgü düzeninde kanat duvarı bulunmaktadır (Şekil 17).

Şekil 17. *İnce Yonu Bosajlı Taş Ayak ve Üzerindeki Çiftli-Açıklık Arası Tekli Betonarme Baba-İki Sıra L Profilli Demir Korkuluk Detayları*

Özgün kısımda olduğu gibi dönem eki olan bu kısımda da aynı şekilde betonarme konsol kirişlerle tablanın genişletildiği, ince yonu bosajlı taş ayaklar üzerine çiftli, açıklık ortalarına gelen yerlerde tekli beton babalar ve aralarında iki sıra l profilli demir korkuluk detayı görülmektedir (Şekil 18).

Şekil 18. *İkisu (Harava) Köprüsü Memba Cephe Çizimi*

Köprünün mansap cephesine bakıldığında; memba cephesinde olduğu gibi biri büyük bir diğeri daha küçük olmak üzere birbirine çok yakın iki merkezli kemer yayının oluşturduğu çift kemerli bir düzenlemenin devamında, memba cephesinde bitişik nizam konuttan dolayı görülemeyen üçüncü bir kemer açıklığı daha görülmektedir. Dolgudan görülebildiği kadarıyla tek merkezli kemer yayı, 5.19 cm. açıklığında ölçülendirilmektedir. Cephedeki doğu yönünden itibaren ilk/küçük- ikinci/büyük kemerin 54 – 55 cm. olarak ölçülen ince yonu kemer taşları mevcuttur. Bu kemerlerin üzerini, moloz taş tempan duvarına geçişteki yüz açmalardan dolayı 10 – 13 cm. aralığında değişen ince yonu hafifletme kemer taşları çevrelemektedir (Şekil 19).

Şekil 19. *Mansap Cephesi Batı Kısmındaki Özgün Kemer Gözlü Açıklıklar ve Doğusundaki Dönem Eki İlavesi*

Karaya bağlandığı batı tarafında düzleştirilen döşeme tablasına göre devam ettirilen moloz taş tempan duvarı ve yapı kalıntısı görülmektedir (Şekil 20).

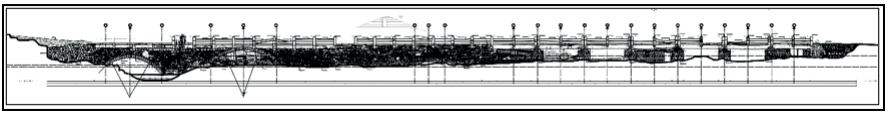

Şekil 20. *Batı Yönündeki Kara Bağlantısı ve Yapı Kalıntısı*

Batı tarafında ilk sırada yer alan ve suyun aktığı açıklığı barındıran kemerin; batıda değirmeni oluşturan moloz taşlardan oluşturulmuş duvar üzerindeki beton hatıla oturmakta, doku kaybına uğradığı görülebilen sağ tarafı ise su içerisinde kalmaktadır. Yükselen dere yatağı nedeniyle görülebilen kemer açıklığı, tekli-ikili döngüden oluşan 60 taş sırasında 9.65 m olarak ölçülmektedir (Şekil 21-22).

Şekil 21. *Harava (İkisu) Köprüsü Mansap Cephesi İlk Kemer Açıklığı*

Şekil 22. *İkisu (Harava) Köprüsü Mansap Cephe Çizimi*

İkinci/büyük kemerin kemer taşları; bir sıra tek bir sıra çift taş düzenlemesinde olup, toprak dolgudan 76 adeti görülebilmektedir. Üzerlerindeki ince yonu hafifletme kemerleri orta aksta betonarme tabliye kirişleri ile kesintiye ve deformasyona uğramaktadır. Kemer açıklığı muhdes bir şekilde taşlarla ve saçlarla kapatılmıştır.

Büyük kemerden sonra devam eden moloz taş tempan duvarında farklı dönem izlerini gösteren örgü düzenleri açıkça görülmektedir. İlk özgün halindeki eğimli tabliye düzenini barındıran izler ve düz tabliye aşamasına geçişteki dönem ekleri tempan duvarındaki dilatasyon derzlerinden anlaşılmaktadır (Şekil 23).

Şekil 23. *Harava (İkisu) Köprüsü Mansap Cephesi, Küçük ve Büyük Kemerin Görünümü ve Tempan Duvarında Eğimli Tabliyeye İlişkin İzler*

Büyük kemerin devamında bosajlı ince yonu tekniğindeki tekil taşlarından oluşan küçük kemerin oldukça hasarlı durumda ve toprağa gömülü olduğu görülmektedir. Parça kaybı ve aşınmadan dolayı çoğunluğu deformasyona uğramış kemer taşlarının sağlam olanları cephede 40 cm. olarak ölçülmekte ve toprak dolgudan dolayı da yalnızca 19 adedi sayılabilmektedir. Hafifletme kemeri bulunmamaktadır (Şekil 24).

Şekil 24. *Harava (İkisu) Köprüsü Mansap Cephesi, Üçüncü Kemerin Görünümü*

İkinci kemerin ve üçüncü kemerin olduğu tempan duvarlarında dönem müdahalelerini gösteren izler görülmektedir. Bu izler sonradan döşeme tabliyesinin ve tempan duvarlarının uzatıldığını düşündürmektedir. Üçüncü kemerden sonra; doğu tarafında altı adet selyaranlı ince yonu teknikte bosajlı taş ayak bulunmaktadır. Bu taş ayaklardan; A7-A8, A9-A10 ve A12-doğu kara bağlantı ayağı arası tuğla-briket ve moloz örgüyle örülerek kapatıldığı ve mekanlara dönüştürüldüğü ve depolama amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Doğu karayla bağlantı noktasında hafif bir açıyla güneydoğuya açılan sıralı moloz örgü düzeninde kanat duvarı görülmektedir (Şekil 25).

Şekil 25. *Harava (İkisu) Köprüsü Mansap Cephesinde Kapatılarak Oluşturulan Mekânlar*

Mansap cephesinde de memba cephesinde olduğu gibi; özgün ve dönem eki olan bölümlerde tablanın betonarme konsol kirişlerle genişletildiği, ince yonu bosajlı taş ayaklar üzerine çiftli, açıklık ortalarına gelen yerlerde tekli beton babalar ve aralarında iki sıra L profilli demir korkuluklar görülmektedir (Şekil 26).

Şekil 26. *İnce Yonu Bosajlı Taş Ayak ve Üzerindeki Çiftli-Açıklık Arası Tekli Betonarme Baba-İki Sıra L Profilli Demir Korkuluk Detayları*

Kemer karın taşları; batı tarafında ilk sırada olan küçük kemerde ise sol tarafta değirmene ait moloz taş istinat duvarı üzerine atılan beton kiriş üzerine otururken, sağ tarafta dereye gömülü şekilde kalmıştır. İkinci/büyük kemerde toprağa oturmuş bir durumdadır (Şekil 27).

Şekil 27. *Harava (İkisu) Köprüsü İlk/ Küçük Kemer, İnce Yonu Kemer-Karın Taşlarının Memba Cephesinden Oturma Düzenine Bakış*

İlk açıklığın batı ayağında su seviyesinden görüldüğü kadarıyla; ince yonu kemer ve karın taşlarında hem memba hem de mansap tarafında doku kayıpları mevcuttur (Şekil 28-29).

Şekil 28. *Harava (İkisu) Köprüsü İlk/ Küçük Kemer, İnce Yonu Kemer-Karın Taşlarının Mansap Cephesinden Oturma Düzenine Bakış*

Şekil 29. *Harava (İkisu) Köprüsü İkinci/ Büyük Kemer, Kemer Taşlarının Memba-Sağ ve Mansap -Sağ Cephesinden Oturma Düzenine Bakış*

Yalnızca mansap cephesinden görülen üçüncü kemerin zemin oturumu ise neredeyse kemeri tümüyle kapatmış olan toprak dolgudan görülememektedir (Şekil 30).

Şekil 30. *Dolan Zemin Kotundan Görülen Üçüncü Kemer*

Tempan duvarlarında; köprünün ilk inşa dönemindeki özgün bölüm ve özgün kısımda farklı dönemlere ait olduğu düşünülen aynı teknikte ancak farklı malzeme-işçilikte örgüler görülmektedir. Bu tamamlamaların dönem eki olarak bu köprüye eklenen ayaklarla bağlantıda eğimli tabliyeye ait tempan duvarının düz tablaya dönüşümünden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Tempan duvarları mansap cephesindeki –dönem eki olduğu düşünülen- belirli bir yüzeydeki sıralı moloz örgü dışında moloz taş örgü düzenindedir. Tempan duvar örgü düzeni; (kabartma-hemyüz) karışık derzli olacak şekilde hafifletme kemerleri üzerinde hem yüz olarak yükseldiği görülmektedir. Bu özgün bölüm üzerini geçen son dönem müdahalesinde eklenen betonarme döşemede, üst zeminde bırakıldığı tahmin edilen ancak günümüzde asfalt dolgu altında kalmış olan su tahliye deliklerinin çıkışları görülmektedir (Şekil 31).

Şekil 31. *İkinci/Büyük Kemer, Memba – Sol/ Mansap Sağ Tarafında Görülen Moloz Duvar Örgüsü*

Memba cephesinin batı tarafında karayla bağlantı noktasında; özgün bölümün moloz taş tempan duvarının önünde, üstte genişletilen döşeme tablasını hiza alan ve bir kısmı doku kaybına uğramış moloz örgü düzenindeki kalın taş duvar da bu türden müdahalelerdir (Şekil 32).

Şekil 32. *Memba Cephesi Batı Karayla Bağlantı Noktasındaki Çıkıntılı Tempan Duvar Yüzeyi*

Aynı hizanın doğu tarafında ikinci büyük kemerden sonra –dönem eki müdahalesi olarak- kaba yonu köşe taşlarıyla çıkıntı yapacak şekilde tekrar başlatıldığı ve bu cepheye bitişik olan konut nedeniyle bitim noktasının görülemediği anlaşılmaktadır (Şekil 33).

Şekil 33. *Memba Cephesinde Kaba Yonu Taş Çıkıntılı Tempan Duvar Detayı*

Memba cephesinin sol, mansap cephesinin sağ tarafının devamında moloz taş örgü düzeninde bir taş duvar ve bu duvarın devamında ise ince yonu bosajlı taş ayaklar (selyaran) bulunmaktadır. Bu ayaklar arasında memba cephesinde kapatılan açıklıkların bu yönde de muhdes olarak kapatıldığı görülmektedir (Şekil 34).

Şekil 34. *Memba Cephesinde Dönem Eki Olarak Uzatılan Kısımlarda Kapatılan Açıklıklar*

Mansap cephesine bakıldığında batı tarafında aynı doğu tarafında olduğu gibi karayla bağlantı noktasına doğru betonarme konsol eninde döşeme genişliğinde açılan, köşelerde iri ebatlı kaba yonu taşların bulunduğu moloz taş örgü düzeninde tempan duvarı bulunmaktadır. Bu tempan duvarından memba cephesindeki gibi; altta özgün kısmın kemer hizasında devam eden kısmı görülememektedir (Şekil 35).

Şekil 35. *Memba Cephesi Batı Karayla Bağlantı Noktasındaki Çıkıntılı Tempan Duvar Yüzeyi*

Mansap cephesinin kuzeydoğu açısından da görüldüğü üzere; kaba yonu köşe taşlarıyla çıkıntılı yaparak döşeme genişliğine kadar açılan moloz taş duvar ve ardından altı adet ince yonu bosajlı taş ayak (selyaran) bulunmaktadır. Çıkıntılı moloz taş duvar ile ilk taş ayak arası uzaklık 5.72 m ve devamındaki taş ayakların birbirleri arasındaki uzaklık ortalama 6.06 m olarak ölçülmüştür. Bu taş ayakların arasının tuğla ve briket malzemelerle örülmesiyle iki kapalı mekân elde edilmiştir (Şekil 36-37).

Şekil 36. *Mansap Cephesi İkinci/Büyük Kemer Sağ Tarafının Devamındaki Moloz Duvar Örgüsü ve Çıkıntılı Yüzeylerin Köşe Başlangıçları*

Şekil 37. *Mansap Cephesi İlk/Büyük Kemer Sol Tarafının Devamındaki Moloz Duvar Örgüsü ve İnce Yonu Bosajlı Kaba Taş Ayaklar (Selyaranlar)*

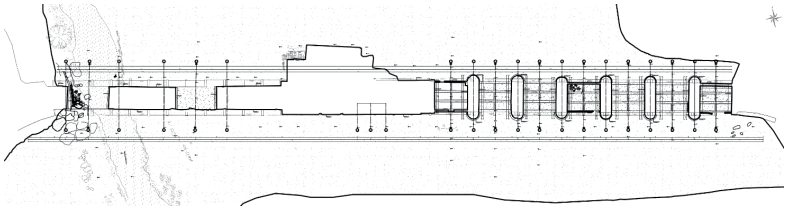
Mansap cephesinde sonraki müdahalelerle yapılan üçüncü kemerin üzerinde hem yüz yükselen tempan duvarında altta moloz taş, üstte sıralı moloz olmak üzere iki ayrı düzende örgü tekniği görülmektedir. Ayrıca; eğimli tabliyeye sahip döşeme izi, sonradan genişletilerek düzleştirilen döşeme hizasına kadar devam ettirilen tempan duvarının izi cephedeki örgü düzeni farklılığının oluşturduğu dilatasyon derzinden anlaşılmaktadır (Şekil 38).

Şekil 38. *Mansap Cephesi Tempan Duvarında Görülen İki Ayrı Örgü Düzeni ve Özgün Kısma Yönelik Müdahale İzleri*

3.3. Karın ve Ayaklar

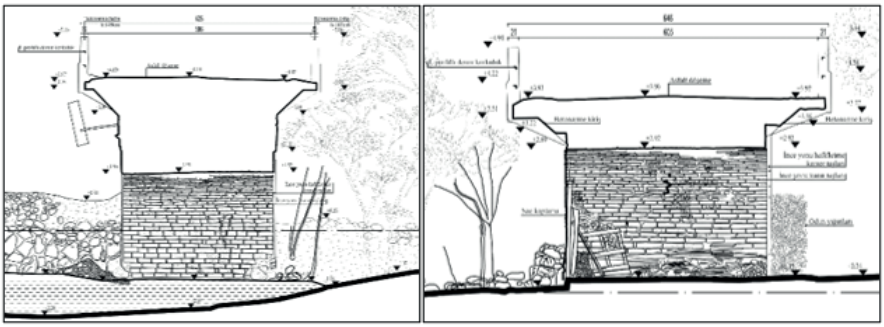
İlk inşa döneminden gelen ve açıklıkları görülebilen iki kemerin orta noktasında kemer taşıyla birlikte karın genişliği; ilk/küçük kemerde 4.04 m ikinci/büyük kemerde 4.11 m olarak ölçülmüştür (Şekil 39). Karın taşları, her iki cepheye yüz veren ve kemeri oluşturan ince yonu taşlardan imal edilmişlerdir. Üçüncü kemer taşlarının karnı ise toprak dolgudan ne yazık ki görülememektedir (Şekil 40-41-42).

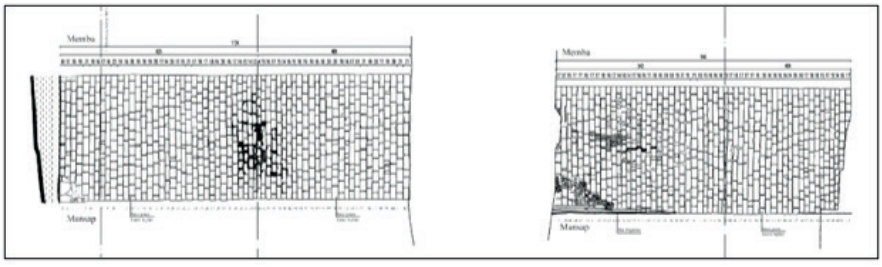
Şekil 39. *Ayak Planı Çizimi*

Şekil 40. *Harava (İkisu) Köprüsü İlk/Küçük ve İkinci/Büyük Kemer Karın Taşlarından Görünümü*

Şekil 41. *Özgün Bölüm İlk/Küçük ve İkinci/Büyük Kemer Kesit Çizimleri*

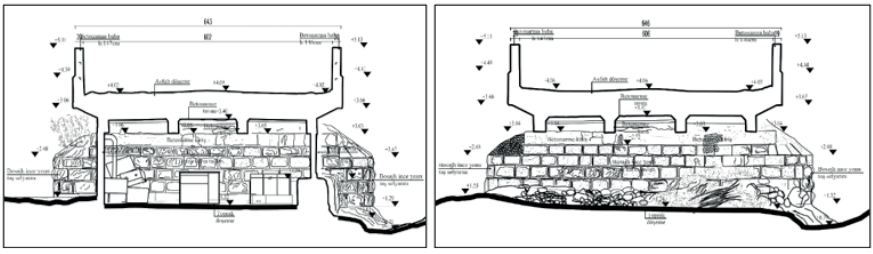

Şekil 42. *Özgün Bölüm İlk/Küçük ve İkinci/Büyük Kemer Karın Açılım Çizimleri*

Dönem eki olan kısımda ise; ince yonu bosajlı taş ayak oturumları ise; mevcutta dolan zemin kotuna göre farklılıklar göstermektedir (Şekil 43-44).

Şekil 43. *Memba Cephesinde Değişen Toprak Dolgu Kotundan Görülen Ayakların Zemin Oturumu ve Açıkta Kalan Ayaklarda Tek Bir Noktada Görülebilen Ampatman Çıkıntısı*

Şekil 44. *Doğuya Doğu Uzatılan Bölümdeki Bosajlı İnce Yonu Taş Ayakların Kesit Çizimleri*

Muhdes olarak kapatılmış ve mekâna dönüştürülmüş ayak aralarında; daha düşük olan zemin kotundan ampatman çıkıntıları görülebilmektedir (Şekil 45).

Şekil 45. *Mansap Cephesinde Değişen Toprak Dolgu Kotundan Zemin Oturumları ve Kapatılmış Ayak Aralarında Görülen Ampatman Çıkıntıları*

Dönem eki olan bu kısımda ince yonu bosajlı taş ayakların taşıdığı betonarme kirişli döşeme tablası görülmektedir. Tablayı; köprü boyunca iki ayak arasında uzanan 4 adet boy kiriş ve tam orta noktadan geçen küçük ebatlı tek en kirişler taşımaktadır (Şekil 46).

Ayaklar üzerinde de boy kirişleri karşılayan ikişer adet en kirişler oturmakta ve bu en kirişler cephelerden çıkarak korkuluk babalarını oluşturmaktadır.

Şekil 46. *Kirişli Betonarme Tabla Detayı*

3.4. Malzeme ve Teknik

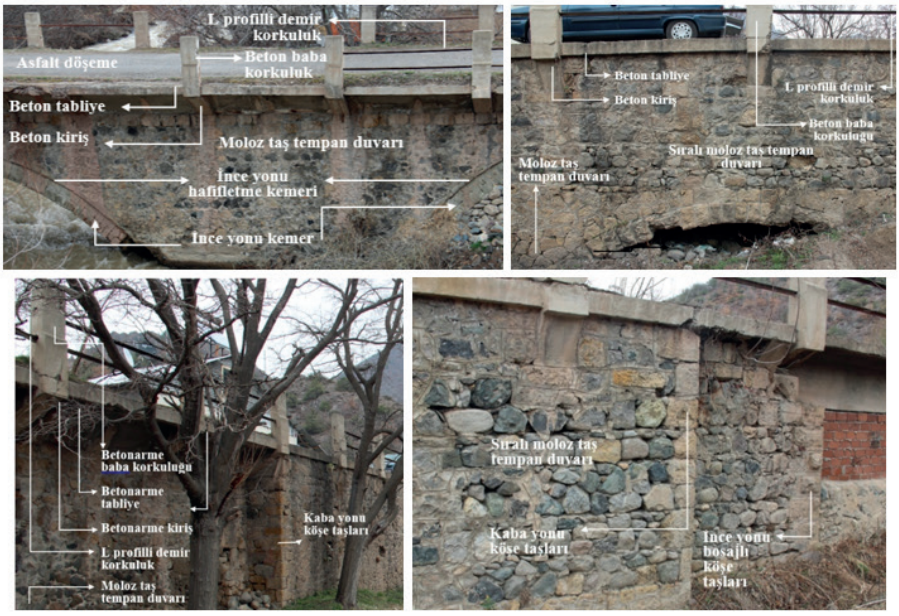
Köprü inşasında tamamen özgün bölümünde tamamıyla taş malzeme; ince yonu (kesme)[2], moloz taş[3] gibi tekniklerinde kullanılmıştır. Nitelikli dö-

2 İlk inşa dönemindeki özgün kısımda; ince yonu (kesme) taş yapının iki büyük ana kemer-ana kemer üzerindeki hafifletme kemer taşlarında ve bu kemerlerin karınlarında görülmektedir.

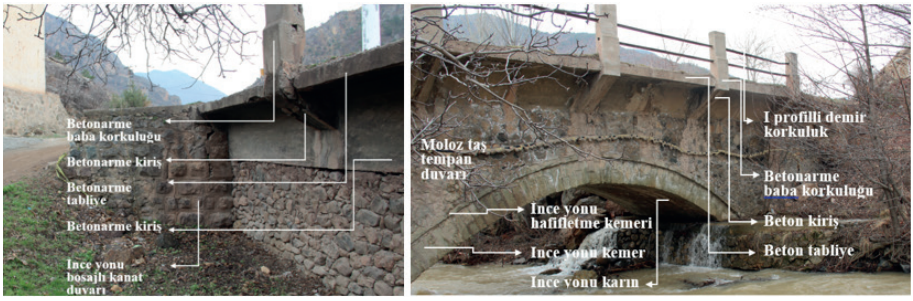
3 İlk inşa dönemindeki özgün kısımda; memba ve mansap cephesindeki tempan duvarlarında kullanılmıştır.

nem eki olan kısımlarda ise; sıralı moloz taş[4], ince yonu bosajlı taş[5] betonarme[6] gibi teknikler kullanılmıştır (Şekil 47-48-49).

Bu malzeme yöreye yakın taş ocaklarından getirilmiş olup, köprünün kemer taşlarında, tempan duvarı, karın ve ampatman taşlarının örgü düzeninde derzlerin olduğu ancak bu derzlerin karışık ve bulamaç şeklinde yapıldığı görülmektedir (Şekil 47-48-49).

Şekil 47. *Harava (İkisu) Köprüsü Mansap Cephesinde Kullanılan Malzeme ve Teknikler*

Şekil 48. *Harava (İkisu) Köprüsü Memba Cephesinde Kullanılan Malzeme ve Teknikler*

4 Dönem eki olan kısımda mansap cephesinde küçük kemerin üzerindeki tempan duvarı tamamlamasında kullanılmıştır.

5 Dönem eki olarak uzatılan kısımda selyaranlı taş ayaklarda, memba cephesi (doğu) sol taraf kanat duvarında ve mansap cephesinden görülen çoğu kısmı toprağa gömülü olan küçük kemerin kemer taşlarında kullanılmıştır.

6 Yapının tabliyesinde, tabliyeyi taşıyan kirişlerde ve devamında oluşturulmuş olan korkuluk babalarında kullanılmıştır. Ayrıca babalar arasında L profilli demir kullanımı da görülmektedir.

Şekil 49. *Harava (İkisu) Köprüsü Memba Cephesinde Kullanılan Malzeme ve Teknikler*

Yukarıda görüldüğü üzere; özgün-iki gözlü kemerli- halini kısmen koruyan ve dönem ekiyle uzatılan köprüde yöreden elde edilen taşlar; gerek moloz, gerekse ince yonu tekniğinde işlenerek kullanılmıştır. Dönem eki olan kısımda ise ince yonu bosajlı taş ve dönemin güncel olan beton ve demir malzeme kullanılmıştır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gümüşhane İli'nin, akarsu vadileri ile yarılmış dağlık ve engebeli bir arazi yapısına sahip olduğu ve ihtiyaç doğrultusunda ulaşımı sağlamak için çok sayıda köprü barındırdığı gözlemlenmiştir. Ancak söz konusu köprülerin çoğunluğu tek kemer gözlü köprüler grubunda yer almaktadır. Bu bağlamda incelenen Harava (İkisu) Köprüsü çok kemer gözlü köprüler grubunda yer almasıyla yöredeki nadir örneklerdendir. Köprü; üzerinde bulunduğu güzergâh ve mimari niteliği dikkate alınıp, yöredeki örnek köprülerle mukayese edildiğinde ilk yapıldığı günden günümüze kadar gelebilen mimari bileşen ve elemanları ile kısmen korunduğu ve nitelikli eklerin yapıldığı müdahalelerle unik bir örnek olma özelliğini kazandığı anlaşılmaktadır.

Köprünün batı tarafında ilk özgün halini barındıran iki kemer gözlü bölümü, sonrasında doğu tarafına ilave edilen üçüncü kemer gözlü hali ve son olarak da selyaranlı ayaklarla doğuya doğru uzatılan bölümüyle üç ayrı dönem özelliği göstermektedir.

İlk dönemi oluşturan özgün bölüm; birbirine yakın iki merkezli kemer yayının ve ince yonu taş tekniğinde oluşturulan kemer-üzerindeki hafifletme kemeri ile hafif sivri iki kemer gözlü, moloz taş tempan duvarlı örgü düzenindedir. Kemer karınlarında ince yonu taş kullanılmıştır. Mansap cephesindeki izden döşeme tabliyesinin eğimli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda; ilk özgün bölüm; Tunç'un (1978) yaptığı sınıflamaya göre, çok (iki) kemer gözlü köprüler; İlter'in (1978) yapmış olduğu tipolojiye göre de tabliyesi eğimli köprüler grubunda yer almaktadır.

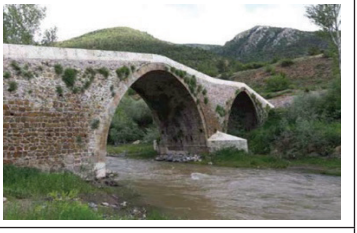
İkinci dönemde ilave edilen üçüncü kemer gözünün kemer yayının tamamı ne yazık ki toprak dolgudan görülememektedir. Yalnızca mansap cephesinden görülebilen, ince yonu bosajlı tekniğinde kemer taşlarının üzerinde

hafifletme kemeri bulunmamaktadır. Tempan duvarı da belirli bir hizaya kadar moloz taş örgü düzenindedir. Üzerindeki döşeme tablasının; izlerden iki yana eğimli olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü dönemde ise; doğu yönünde uzatılan köprüde, ince yonu bosajlı 6 adet taş ayak, memba-mansap cephesinde ince yonu bosajlı taş selyaranlar (membada burun-mansapta topuk) ve özgün kısım da dâhil olmak üzere tüm köprünün üzerinin düzleştirilerek betonarme kirişli döşeme, cephelerde betonarme korkuluk babaları ve aralarına L profilli demir korkuluk sıraları yapılmıştır. Bu durumda; Tunç'un (1978) yaptığı sınıflamaya göre, ikinci dönemle birlikte çok kemer gözlü köprüler grubunda olma özelliği devam ederken, İlter'in (1978) yapmış olduğu tipolojiye göre de tabliyesi eğimli köprüler grubunda olan köprü düz köprüler grubuna dâhil olmuştur.

Bu noktada köprünün değerlendirilmesi noktasında yapılacak olan karşılaştırma da; ilk etapta iki kemer gözünün yer aldığı özgün bölüm dikkate alınarak çok gözlü köprü örnekleri ele alınmaktadır. Bu kapsamda; İkisu Deresi üzerinde yer alan ve İkisu Deresi'ni dolanarak Harşit Çayına dökülen Harava (İkisu) Köprüsü ilk etapta; Harşit Çayı üzerinde bulunan köprülerle, sonrasında da komşu ildeki örneklerle karşılaştırılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. *Harava (İkisu) Köprüsü ile Karşılaştırılan Köprü Örnekleri*

<table>
<tr>
<td>

Harava (İkisu) Köprüsü
Memba Cephesi</td>
<td>
Harava (İkisu) Köprüsü
Mansap Cephesi</td>
<td>

Gümüşhane Merkez, Merkez/
Harşit Köprüsü (Boz, 2016;
Hacıahmetoğlu, 2007)

Gümüşhane –Merkez, Tohumoğlu
Köprüsü (Boz, 2016; Sarıhan, 2004)</td>
</tr>
</table>

Harava (İkisu) Köprüsü – Gümüşhane –Merkez, Tohumoğlu Köprüsü; çok kemer gözlü/ iki kemer açıklıklı, kuzey-güney istikametinde kurulmuş olması, ana kemer- hafifletme kemeri, selyaran olması açısından ortak özellikler göstermektedir (Şekil 50).

Şekil 50. *Harava (İkisu) Köprüsü ve Tohumoğlu Köprüsü*

Biri büyük biri küçük olan köprü kemerleri Harava (İkisu) Köprüsü 'nde birbirine yakın iki merkezli kemer yaylarına sahipken, Tohumoğlu Köprüsü'nde iki merkezin daha uzak ve daha sivri kemer formunda yaylarla farklılaşmaktadır. Ayrıca özgünde Harava (İkisu) Köprüsü ve Tohumoğlu Köprüsü de eğimli tabliyeye sahip olmaları bakımından ortak özellik göstermektedir.

Torul'a ilişkin eski kaynaklara bakıldığında günümüzde olmayan Torul Köprüsü'nün benzer örnek olarak ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Eski Torul Köprüsü; biri büyük diğeri küçük iki açıklı, eğimli tabliyesi olması ve iki merkezli kemer yaylarına sahip olması bakımından Harava (İkisu) Köprüsü'nün ilk özgün hali ile benzeşirken, Torul Köprüsü'nde daha sivri olan kemer yayları bakımından farklılaşmaktadır. Köprü yıkılınca; mevcut ayakları üzerine şimdiki düz tabliyeli köprünün yapıldığı ve eğimli tabliyedeki tipolojinin değiştirildiği bilinmektedir (Şekil 51).

Şekil 51. *Harava (İkisu) Köprüsü ve Torul Merkezindeki Eski ve Yeni Köprü(1894) (Ezber, 2016), (URL-2, 2022)*

Komşu il olan Trabzon'da da günümüzde mevcutta var olan ancak ilk inşa döneminde farklı köprülerden Değirmendere ve Osmanbaba Köprüsü'nün de benzer örnek olarak irdelenmesi gerekmektedir.

Eski Değirmendere Köprüsü[7]; dört kemer gözlü açıklığıyla Harava (İkisu) Köprüsü'nden farklılaşmaktadır. Ancak; iki merkezli kemer yayına sahip olması bakımından benzerdir (Şekil 52).

Şekil 52. *Harava (İkisu) Köprüsü ve Eski-Yeni Değirmendere Köprüsü (URL-3, 2022), (URL-4, 2022)*

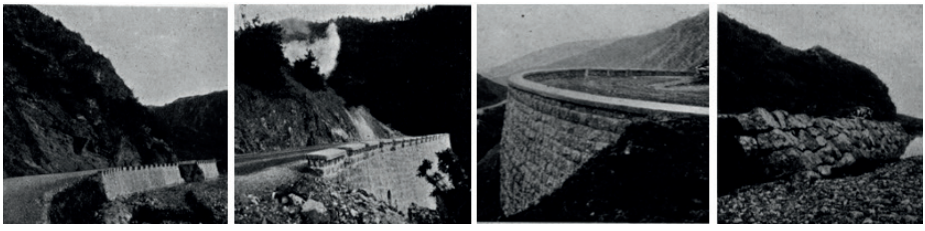
Osmanbaba (Galanima) Köprüsü; birbirine yakın iki merkezli (hafif sivri) kemer formu, iki kemer açıklığıyla ve eğimli tabliyesi ile Harava (İkisu) Köprüsü'nün özgün kısmını yansıtan haline benzemektedir (Şekil 53).

Şekil 53. *Harava (İkisu) Köprüsü ve Osmanbaba (Galanima) Köprüsü'nün (1960) Eski Görünümü (URL-5, 2022)*

Köprünün; doğu tarafına doğru yapılan müdahalenin ise; 1930-1955 yıllarında yapımı devam eden Trabzon-İran Transit Yolu çalışmalarında W. Cramer isimli mühendisin yönetiminde devlet desteğiyle yapıldığı bilinmektedir (Cramer, 1940). Bu nedenle bilgi olarak, yabancı uyruklu mühendisin tasarlayarak yapmış olduğu diğer köprülere de değinmek gerekmektedir.

Çalışma kapsamında; sert iklim koşullarından etkilenen ve Trabzon-İran arasındaki yoğun ticari ilişkilerle yoğun kullanımı-stratejik önemi olan ve mevcutta var olan yolun iyileştirilmesi adına, belirli kilometrelerde bakım-güçlendirme çalışmaları ve yeni köprülerin yapıldığı[21] kaynaklarda belirtilmektedir (Şekil 54-55-56-57).

Şekil 54. *Yol İstinat Duvarları, Zigana Geçidindeki Duvar ve Kaya Tahkimatlı Koruma (Cramer, 1940)*

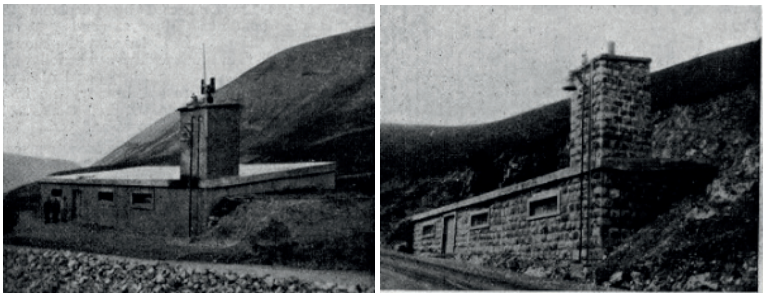
7 Eski köprü 1890 yılındaki selde yıkılmış ve yerine Nemlizadeler tarafından şimdiki köprü yapılmıştır. Harava Köprüsü ile yıkılan köprü benzeşmektedir.

Şekil 55. *Harşit Geçidindeki Düzenleme ve Eski Ayaklar Üzerine Yeni Düzenleme ve Güçlendirilmiş Beton Köprü (Cramer, 1940)*

Şekil 56. *Yeni Yapılan Tipik Betonarme Köprü, ve Betonarme Kemer Yaylı Viyadük (Cramer, 1940)*

Şekil 57. *Kop ve Zigana Geçidindeki Sığınaklar (Cramer, 1940)*

KAYNAKÇA

Boz, G. (2016). *Gümüşhane Kültür Envanteri*. Ankara: Gümüşhane İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Cramer, W. (1940). A.M.I. Struct. E.Construction and Maintenance of The Trebizond-Iran Road, Construction and Maintenance, The Structural Engineer.

Ezber, A. (2016). Pontus Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi, Nika Yayınevi.

Hacıahmetoğlu, İ. (2007). *Gümüşhane İl Merkezindeki Türk-İslam Devri Mimari Eserler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

İlter, F. (1978). *Osmanlılara kadar Anadolu Türk köprüleri*. Karayolları Genel Müdürlüğü.

Sarıhan, M. (2004). *Gümüşhane'deki Türk Dönemi Mimari Eserleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Tunç, G. (1978). *Taş köprülerimiz.* T.C. Bayındırlık Bakanlığı Karayolları GN.

URL-1, (2022). Google Earth (Erişim Tarihi:10.04.2022)

URL-2, (2022). https://ozhanozturk.com/2018/01/14/torul-tarihi (Erişim Tarihi: 24.04.2022)

URL-3, (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/Değirmendere_Köprüsü (Erişim Tarihi: 26.04.2022)

URL-4, (2022). http://www.eskiturkiye.net/3096/degirmendere-koprusu-trabzon (Erişim Tarihi: 05.05.2022)

URL-5, (2022). https://www.facebook.com/sogutlutrabzon (Erişim Tarihi: 12.05.2022)

Bölüm 7

SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARİ TASARIM VE KÜRESEL SALGIN AÇISINDAN EĞİTİM YAPILARI[1]

Nisa KARAKILINÇ[2]

1 Bu makale, Toros Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Ana Bilim dalındaki dersler ve Seminer çalışmasından yararlanarak hazırlanmıştır.

2 Mimar, Nisa KARAKILINÇ, Mimarlık Yüksek Lisans öğrencisi, nisakarakilinc@gmail.com ORCID NO: 000-0001-8696-2873

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK, KÜRESEL SALGIN VE EĞİTİM YAPILARINDA MİMARİ TASARIM

Yapılı çevre, binalar, arabalar, yollar, toplu taşıma ve diğer insan yapımı alanlar da içinde olmak üzere insanların oluşturduğu ortamların tamamı olarak tanımlanır. Çoğu insan günlük yaşamının %90'ını bu çevrede geçirdiğinden, küresel salgın günlerinde yapılı çevrenin sürdürülebilirliği sorgulanmaktadır. İnsan eliyle toprağın, suyun ve çevrenin bozulması, doğrudan ve dolaylı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Sorunlar da yaşamı zorlaştırır. Canlı düzeninin (ekosistemin) olağan akışının bozulmasıyla, her bir insanın yaşamının olağan akışının da bozulması ortaya çıkmaktadır.

Yüzyıllardır süre gelen yapılı çevrenin doğanın canlı düzenine (ekosisteme) etkisi içerisinde geçmişte oluşmuş veya 21. yüzyılda yeryüzünü etkisine almış olan küresel salgınlar, doğal yıkımlar (afetler) bu düzenin bozulmasından kaynaklanmıştır.

İnsan ve doğa arasındaki ilişki tarih öncesi çağlara kadar uzanır. İnsan doğanın içine doğar ve yaşamını sürdürür. İnsanın doğaya her istediğini yapabilecek biçimde davranması büyük bir yanılgı oluşturmaktadır. Yeryüzünün bilinebilir bir yapıda olduğu düşüncesindeki akılcı dünya görüşü, doğayı belli bir kalıp altında değerlendirip istediği kalıba sokabileceği savı uygulanabilir değildir. Doğaya egemen olma düşüncesi, insanın da doğanın bir parçası olması nedeniyle gerçekleştirilebilmesi olanaksız görünmektedir. Bir ülkenin orman canlı düzenindeki (ekosistemindeki) köklü değişiklik, iklimde de değişmelere, bozulma ve yıkıma neden olmakta, böylece insan yaşamı ve tüm canlı düzeni de bundan doğrudan etkilenmektedir. Bu durumda doğaya egemen olmak değil, doğayla birlikte uyumla yaşayabilmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Endüstri Devrimi ile endüstrileşmenin gelişimi, yenilenemeyen fosil enerji kaynaklarının hızlı tüketimini doğurmuştur. Bu sorun ile birlikte; çevresel kaynakların, ekonomik varlıkların ve toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği de tehlike altına girmiştir. Sürdürülebilir mimarlığın ana amacı; toplumların yaşam niteliğini arttırmak, yapılı çevrenin canlılar düzenine (ekosisteme) olumsuz etkilerini azaltmak ve yapıların kullanım giderlerini düşürmektir. Bunlara özen gösterildiğinde, doğanın içinde barındığı temiz ve tükenmez enerjiler olduğu da görülecektir (Koç, Kaya, 2015).

Doğa ile insan yaşamı arasındaki ilişki, uyumlu olmayı, doğaya uygun değişiklikler yapmayı gerektirir. Ancak bu değişikler doğayı bozmak ile ona uyumlu yaşamak arasında ince bir çizgidir. Köklü değişimlere neden olmadan doğadan esinle yaşamın sürekliliğini sağlamak gerekmekte, bu noktada ölçülü olmak kural durumuna gelmektedir.

Bu açıdan düşünüldüğünde iklim ve kültüre duyarlı tasarımlar oluşturmak ve bu tasarımlarda yaşam sürdürmek, hem insanlığa, hem de doğaya iyi gelecektir. İnsanların yaşadığı mekânların sınırlarının ne kadar doğanın içinde ya da ne kadar bu sınırlara el atılacağı tasarım açısından incelenmelidir. Doğadan yararlanılarak yapılabilecek tasarımlar yerine, denetimsiz ve duyarsız yapılan her tasarım sonucunda söz edilen salgınlarda yıkımları doğuracaktır.

Günümüzde eğitim yapılarının önemli bir bölümü ekolojik (canlı ve çevre ilişkisi) kaygılar olmaksızın inşa edildiklerinden doğal kaynaklardan elde edilen enerjinin gereğinden çok tüketilmesine ve 21. yüzyılda küresel salgınların oluşmasında olumsuz etkisi olmaktadır. Çağımızda yeni yapıların ekolojik (canlı ve çevre ilişkisi) özelliklere uygun olarak yapılması ve var olan yapıların da ekolojik özelliklere uygun olacak biçimde yenilenmesi gereklidir. Eğitim sürecinde çocukların ve gençlerin sürdürülebilirlik ve çevre bilincini yaşayarak öğrenmesini sağlayacak ortamların okullarda oluşturulması bir zorunluluk durumuna gelebilmelidir. Çünkü sürdürülebilirlik için doğayı ve gelecek kuşakları korumak eğitimle sağlanabilecektir. (Karadayı, Yüksek, Tunçbiz, 2017). Okul yapılarının sürdürülebilirlik kavramı açısından hem yapısal hem de eğitim yönünden öğrenciler için nasıl tasarlanabileceği sorunun tanımıdır.

Bu çalışma ile çevre yıkımı ve doğal kaynakların yitirilmesine yol açmayacak sürdürülebilir bir mimari tasarım ile eğitim yapılarının yapılması gerekliliğini vurgulamak ve ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bugün, bireyin ve insanlığın varoluşunun tehlikede olduğu; erozyon, küresel salgınlar ve orman yitimleri ile herkesin görebileceği bir açıklıkta ortadadır. İnsanlığın günümüzde kullandığı yaşam alanlarının (özellikle eğitim yapılarının) , tasarlanan mekânların iklime, kültüre ve doğaya ne derece duyarlı olduğu inceleme konusudur. Bu mekânların sınırlarının doğayla ne kadar bütünleştiği düşünülecek ve tartışılacaktır.

Sürdürülebilir tasarım ilkeleriyle çocuklar ve gençler için eğitim yapılarının nasıl tasarlanacağı bu çalışmada ele alınmıştır. Gün ışığı kullanımı, temiz hava, düşük kirletici malzemelerin kullanımı, sıcak su olarak yaşam rahatlığı (konfor) sunan, manzara ile ilişkili, akustik koşulları sağlayan, çevreyi öğrenme kaynağı sunan, iyi içme suyu elde edilen, spor ve sosyal olanakları olan, bireysel güvenliğe duyarlı eğitim yapısının nasıl tasarlanacağı araştırma konusu olması amaçlanmıştır.

Eğitim yapılarında mimari tasarım açısından, insan ve doğa ilişkisinde, tasarımda doğaya ne kadar müdahale edildiği ya da tasarımla bütünleştirildiği, bunun ne sonuç doğurduğu ve aslında nasıl olması gerektiği araştırılmış, bu konudaki deneyimlere değinilmiştir. Yazılı kaynak incelemesi ve günümüz örneklerinin incelenmesi çalışmanın yöntemlerindendir.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KÜRESEL SALGIN

İnsanlık tarihinde ilk uygarlık merkezlerinin kurulmasıyla birlikte insan egemenliği altında doğa çeşitli bozulmalara uğramıştır. Doğayı tamamı ile kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen insanoğlu çevresindeki kaynakları büyük oranda değiştirmiştir. Ardından nüfus artışı ile bu süreç oldukça hızlanmıştır. Bununla birlikte endüstri devriminin oluşması kaçınılmaz duruma gelmiştir.

Endüstri devrimi ile makineleşme doğal kaynakların daha kolay ve hızlı tüketilmesine yol açmıştır. İş makineleri yardımıyla tarım alanları genişlemiştir. Orman kıyımı çok hızlı bir biçimde artınca yağmur ormanlarının büyük bölümü yok edilmiştir. Endüstri devrimiyle kaynakların hızla tüketilmesi günümüzde ve yeryüzünde pek çok çevre sorununa yol açmıştır.

Endüstri devrimi, insanların tüketim biçimlerinin değişmesinin başlangıcı sayılmaktadır. Endüstrileşme, üretim tekniklerini değiştirirken tüketici alışkanlıklarını da değiştirmiştir.

İçinde bulunduğumuz üçüncü endüstri devrimi dönemi ise geçmişte yaşadıklarımızın yinelenmesi niteliğindedir. Bu durumun etkileri en çok doğada görülmektedir. Karşılığı ise insanoğlunu etkilemektedir. (Berktaş, Oraklıbel, 2021)

> *"Yapılı çevrenin biçimlenmesinde önemli payı olan yapılar ve yapı endüstrisindeki uygulamaların çevresel sorunlara doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunduğu açıktır. World Watch Institute tarafından yapılan bir araştırmaya göre yapılar dünya ormanlarının 1/4'ünü, içme suyunun 1/6'sını, malzemenin 2/5'ini tüketmekte ve malzemelerin kaynaklarından çıkarılması, işlenmesi, paketlenmesi, taşınması sırasında harcanan enerji dışında, yapı endüstrisinde kullanılan enerji miktarı dünyadaki yıllık enerji tüketimi toplamının % 40'ını oluşturmaktadır. Bu bağlamda özellikle yoğun kaynak kullanımları, enerji tüketimi ve çevre kirliğindeki etkisi nedeniyle yapılar ve yapı endüstrisindeki uygulamalar sürdürülebilir gelişme hedefine varabilmede stratejik öneme sahiptir"* (Şenel,2010, s.5).

Kentlerdeki bu yoğunluk ve müdahaleler insanlar için olumsuz koşulları oluşturmuştur. Biyolojik tehlikeler ortaya çıkmış ve günümüz salgını gibi çeşitli salgınlar ortaya çıkmıştır. Kaynaklar giderek tükenmiştir ve kıt kaynak kullanımı söz konusu olmuştur. Bu noktada sürdürülebilir mimari kavramı gündeme gelmiştir. Bu kavramın amacı kullanıcıya uzun kullanım süresinin, gereksinimlerinin karşılanmasının, doğal kaynakları tehdit etmeden enerjinin etkili kullanılmasının, düşük maliyetli ve çevre dostu tasarımların yapılmasının önemini açıklamaktır.

> "*Kullanılan nesne/mekân/çevre işlevsel ise, kullanıcının o nesne/mekân/çevreyi yıllar boyu tercih etme, kullanma potansiyeli artar, ek masrafla-*

> *ra girmesine gerek kalmaz ve tüm gereksinimlerini karşılar. Bu, işlevsel olanın aynı zamanda ekonomik olduğunun da bir göstergesidir. Uzun süreli ve çok amaçlı kullanım olanağı, yapım amacına uygun etkin kullanılan mekânlar, gereksiz büyüklüklerden kaçınma, ek masrafları gerektirmeyen bütüncül tasarım kararları mimari işlevselliğin ekonomik çıktıları olarak kabul edilebilir.*"(Sarı, Keskin, Türk, 2019, s.2)

Sürdürülebilirliği mimarlık açısından sağlamak için de, doğaya zarar vermeden, çevreye duyarlı yapılar yapılması önem kazanıyor. Yapıların sürdürülebilir ve çevreye duyarlı olması, o yapılar için yerin seçiminden, yapımına ve yapıldıktan sonra da kullanımına kadar çok uzun bir süreci kapsıyor. Yapıların sürdürülebilir olması açısından yapıların yaşam döngüsü dikkate alınmalıdır. Bu konuda Benli'nin sürdürülebilirlik mimarlık üzerine 2021 de 'Méditerranée' adlı dergide yazdığı makalede ve 2022'de yazdığı sürdürülebilir mimarlıkla ilgili kitapta söyledikleri önemlidir. "*Çevreye duyarlı yapılar üretimi, kullanımı ve yıkımı sırasında çevreye olumsuz etkiler yapmamalı ve kullanıcılar için gerekli günlük rahatlık (konfor) koşullarını da tam olarak sağlamalıdır. Günümüz çağdaş konutları, gerekli günlük rahatlığı (konforu) sağlasa da, üretimi, kullanımı ve yıkımı sırasında çevreye olumsuz etkiler bırakırlar.*" (Benli, 2021, s.29)

> *"Yapım öncesi dönemde, konutun konumlanacağı yerin seçiminde, yapının tasarımının her aşamasında kullanıcının da yer alması, uygulamaların sürdürülebilir sınırlar içinde yapıldığını gösterir. Yapının tasarım sürecine ve kapsamına, topografyaya uyum, yapıların birbirine, yan bahçelere, yollara, açık alanlara uzaklığı, yönlenmesi, bakış açıları gibi, kararların alınması girer."*(Benli, 2022, s.55)

Günümüz çağdaş yapılarının da sürdürülebilirlik özellikleri taşımaları için çevreye duyarlı yapılmaları yapının tasarımı, yer seçimi, yapılması ve kullanımı süreçleri açısından önemle göz önüne alınması gereken konulardır.

EĞİTİM YAPILARINDA ÇOCUK, GENÇ VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Çocuk ve gencin kullandığı konut yapısı olsun, eğitim yapısı olsun, kullandığı mekânlarda, kullanım anında istenilen gizlilik (mahremiyet) ölçüsüne bağlı olarak özel, yarı-özel, yarı kamusal ve kamusal mekânlar olarak dört ayrı kümede toplanabilir. Özel mekân kişinin denetimine bağlı olan, istediğine kapısı açık, istediğine kapalı olan gizli (mahrem) mekândır. Çocuk ya da gencin küçüklüğünden başlayarak kendi denetiminde bir mekânı olamaması, küçüklüğünden başlayarak sağılığını etkiler. Çocuk oyun çağında oyununun kurgusuna göre kendine küçük gizli mekânlar oluşturur, masa altları, koltuk arkaları gibi. Genç için de, en çok da ergenlik çağına geldiğinde ve gençlik yıllarında gizlilik (mahremiyet) sağlayabileceği mekânlara gereksinim duyar (Gür, Zorlu, 2001).

Eğitim yapılarında bu gizlilik mekânları, özel, yarı-özel, yarı kamusal ve kamusal mekânlar olarak dört ayrı kümede toplansa da yine de mekân kurgusu içinde yer alır. Eğitim yapıları için yakın çevrelerine bakıldığında, bahçe ve benzeri boş alanları olan eğitim yapıları çocuğa ve gence birçok yeteneğini çok erken yaşlarda deneme olanağı verir.

Eğitim yapılarında, özel, yarı-özel, yarı kamusal ve kamusal mekânlar için güvenlik yönünden konuya bakıldığında, mekânların denetimli, ulaşılabilir yükseklikte mobilya ve donatının olmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Eğitim yapılarında, özel, yarı-özel, yarı kamusal ve kamusal mekânlar için işlevsellik yönünden konuya bakıldığında, çocuk ve gencin rahatça kullanabileceği biçimde tasarlanmasının önemi görülmektedir. Çocuk ve gence uygun boyutta seçilen donatılar, çocuk ve gencin yeteneklerinin neler olduğunu erkenden bulmasına, çevrelerini kolay kullanmalarına ve böylece özgüvenlerini güçlendirmeye yararı olur (Gür, Zorlu, 2001).

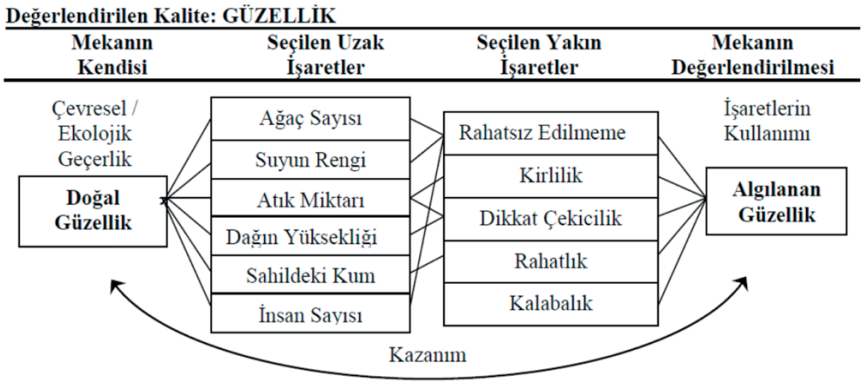
Ayrıca eğitim yapıları çocuk ve gencin yer aldığı ilk toplumsal mekânlar, kuruluşlar ve örgütlerdir. Bu mekânlar onları toplumsal birer birey olmaya hazırlar. Eğitim kurumları eğitim ve öğrenim veren, kültür üreten ve aktaran kurumlardır. Her şeyden önce, asıl amaçları bireyin topluma uyumunu sağlamaktır. Bu nedenle bu kurumlar, eğiticileri de öğrenciye örnek alınacak kişiler olarak sunma; diğer yandan, geçerli davranış kalıplarını ve inançları aktarma, toplumun onayladığı gelenekleri yaygınlaştırma, değişimlerden etkilenen değerleri tartışarak, sınayarak ve ayıklayarak yeni kuşaklara aktarma yoluyla kültürel değişimi sağlama gibi amaçlar taşır ve izlemlerini (stratejilerini) bu amaçlar doğrultusunda belirlerler. (Gür, Zorlu, 2001).

Eğitim yapıları ise toplumun değer ve dünya görüşlerini, eğitim anlayışlarını en iyi yansıtan birer küçük evren örnekleridir. Daha önce yaşamış kültürlerden kalan kentlere bakarak o toplulukların düşünce ve değerleri üzerine yorum yapılabiliyorsa, bugünkü toplumların okul anlayışlarına bakarak o toplumların düşünceleri ve gelecekten beklentileri ile ilgili kolayca bir görüş bildirilebilir (Gür, Zorlu, 2001).

Eğitim yapıları içinde, ilkokul çağındaki çocuklar için sağlıklı (hijyenik) ve eğitimsel (pedagojik) olması açısından, 1960'lardan bu yana ülkemizde eğitimciler tek katlı yapıları savunagelmişlerdir. Bu tek katlı ilkokulların, doğal aydınlatma, havalandırma ve bahçe ile derslik arasındaki ilişkiyi en iyi biçimde sağlandığından ötürüdür. Ancak son yıllarda çok katlı ilköğretim yapılarının varlığı, bu sözü edilen iyi özellikleri yeterince sağlayamasa da, çoğalmıştır. Çok katlı ilkokullarda çocuğun bilişsel gelişimi son sınıfa kadar tamamlanamıyor ve bu nedenle çocuğun bir tür güvensizlik içine itildiği, yere bağlılık (ait olma) duygusunun pekişmediği söylenebiliyor (Gür, Zorlu, 2001(Gür ve diğ. 1989, Gür 1993)).

Günümüz eğitim yapılarının büyük bir bölümü yalnızca eğitim vermek amaçlı tasarlanmıştır, tekdüzedir ve işlevselliği çok düşünülmemiştir. "*Mekân; canlıların fiziksel eylemlerini gerçekleştirebileceği, çevresel öğelerin birlikteliği ile ya da üç boyutlu kütlesel farklılıklar oluşturarak ortaya çıkarılan varlık kavramı olarak tanımlanır.*" (Aydınlı, 1986, s.5).

Gerek gençler gerek çocuklar gerekse yetişkinler için fiziksel çevrenin davranışlar ve öğrenme üzerindeki etkisi oldukça çoktur. Yapılandırılmış fiziksel çevre; sosyal etkinlikler, öğrenme, ortama uyum ve özgür bir birey olma gibi özellikler kazandırır.

Şekil 1. *Brunswik'in çevresel algıya dayalı Lens Modeli. (Kaynak: İlkokul Binalarının Ekolojik Açıdan İyileştirilmesi, Dergi Park)*

"*Mekân algısı fiziksel çevre ve sosyal çevre ile doğrudan ilişkilidir. Çizelgedeki örnekte de çevresel koşulların önemi belirtilmiştir. Böylece çocuklar ve gençler için tasarlanan mekânlarda çevresel koşullara dikkat edilmelidir. Bu koşullar eğitsel ve gelişimsel açıdan gereksinimleri karşılamalıdır*" (Sakarya, 2019, s.47).

Çocuk ve gençlerin zamanlarının çoğu eğitim yapıları içerisinde geçmektedir. Bu durum çocukların eğitim yapılarında geçireceği bu zamanın davranışlarına da etki edeceği anlamına gelir. Mekânın tasarlanış biçimi geçirilen zamanın daha nitelikli ve yaşanabilir duruma gelmesine olanak sağlar.

Öğrenme ortamlarının yaşanabilirliği birincil konudur çünkü çocukların bedenleri gelişme sürecindedir ve dış ögeler bu büyüme ve gelişmeyi bozabilir, sağlık ve başarımı zarara uğratabilir. Çocuklar zayıf hava niteliği, doğal ışık eksikliği veya gürültü gibi çevresel sakıncalı durumlara karşı özellikle savunmasızdır. (Karadayı vd., 2017).

Bu noktada eğitim yapıları sunmuş olduğu sürdürülebilirlik düzeyi ile çocuklara örnek olurken uygulamalı bir öğrenme alanı oluşturmaktadır. Bu önemli amaç doğrultusunda eğitim yapılarında olması gerek bazı sürdürülebilir ölçütler bulunmalıdır. Bunlar:

- Erişilebilirlik
- Uygun arazi seçimi
- Ulaşım planı
- Geri dönüşümlü malzeme kullanımı
- Binanın yaşam döngüsü
- Güvenilir olması
- Kullanıcının doğayla ilişki kurmasını sağlaması
- Eğitim aracı olması

Yukarı da söz edildiği gibi insanın doğa ile olan savaşı hem doğaya hem de insanoğluna büyük zararlar vermektedir. Bu zararların mimari ile azaltılması olağandır. Bu olanak değerlendirilmeli ve sürdürülebilir mimari ve olanakları kullanılmadır. Örneğin; Montessori eğitim yönteminde söz edilen uygun arsanın seçilmesi, iklime göre tasarım yapılması, doğal ışık ve rüzgârın değerlendirilmesi, atık yönetimi, özgür ve sosyal alanların oluşturulması gibi ögeler, konu bağlamındaki eğitim yapılarında kullanılmadır. Sürdürülebilir tasarımlar yapmak konusunda Benli'nin Gözne Evleri kitabında dediği gibi, yerel halk, yerel malzemeler ile yığma ve karma yapım yöntemini kullanarak evlerde iklim koşullarını göz ardı etmemiştir. Yaşam alanlarında yarı açık sofa kullanılmıştır.

> "*Yalnızca insan yarattığı yapılı çevre ile ilgilenirse, doğa ile bağlantıdaki tüm duyarlılık yitirilir. Her biçim, ortaya çıkış düşüncesiyle kendini dışa vuruşu ile çevresine uyan biçimleri ile birlikte düşünülebilir. Doğanın ve yapılı çevrenin yaratılmış karmaşıklığını birbirine uyum içine alabilmek bir amaç olmalıdır*" (Benli, 2022, s.49).

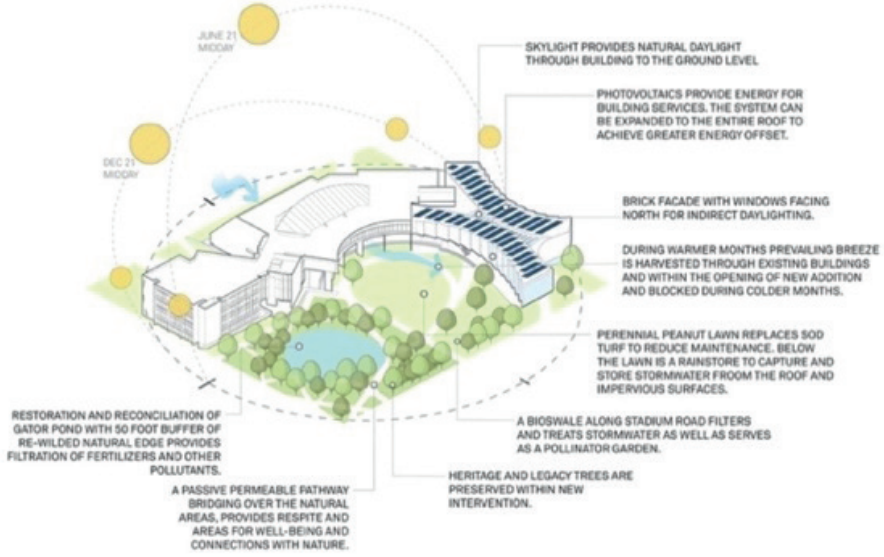
EĞİTİM YAPILARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÖRNEKLERİNİN İNCELENMESİ

Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu

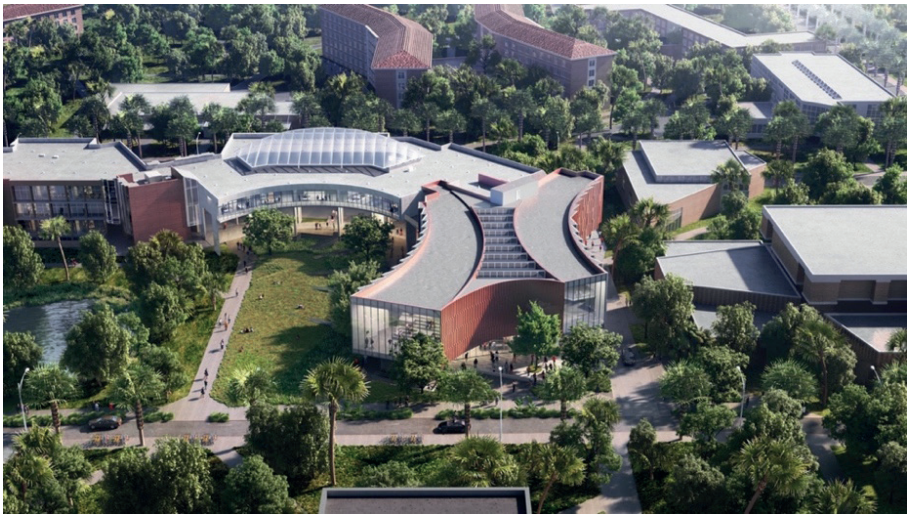
Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu önemli bir onarımdan geçmiş ve eğitim alanına 50.000 fit kare (4.600 metrekare) eğitim alanı eklenmiştir. Bina biçimiyle, eğitim yerleşkesinin birçok yolunu birbirine bağlar konumdadır. Zemin katta serbest dolaşım olması, yerleşkenin işleyişinde devinimi ve bağlayıcılığı sağlar. Ayrıca, Collaboratory yapısı, enerji verimliliğini ve sürdürülebilirliği iyileştirmek için bir dizi tasarım uyarlaması içerir.

Çatı pencereleri, binada zemin kata kadar doğal gün ışığı almasını sağlar. Fotovoltaik paneller ek enerji sağlar ve doğal havalandırma, dış havaya uyum sağlayan bir düzenekle elverişli duruma getirilir.

Yeni binanın çevre düzenlemesi de sürdürülebilir ilkelerle tasarlanmış. Yollardan biri boyunca yer alan yağmur suyunu filtreleme düzeneği, yağmur suyunu arıtır ve bahçeye sulamasında kullanılır. Doğal miras ağaçlar korunmuştur. "Timsah göleti" de yenilenmiştir ve gübreler ile diğer kirleticilerin filtrelenmesini sağlamak için 50 metrelik bir tamponla çevrelenmiştir. Normal çimin yerini, çok yıllık fıstık çimi almıştır. Bu, yerel iklime daha iyi uyum sağlamak ve bakımı azaltmak için yapılmıştır. Geçirgen yollar, doğal alanları birbirine bağlayarak öğrenciler ve öğretim üyeleri için doğal çevrede zevkli bir yol ile erişim sağlamaktadır. (Architecture News, Maria-Cristina Florian**,** Ekim 2022, Archdaily)

Şekil 2. *Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu. (Kaynak: Architecture News, Archdaily, 2022)*

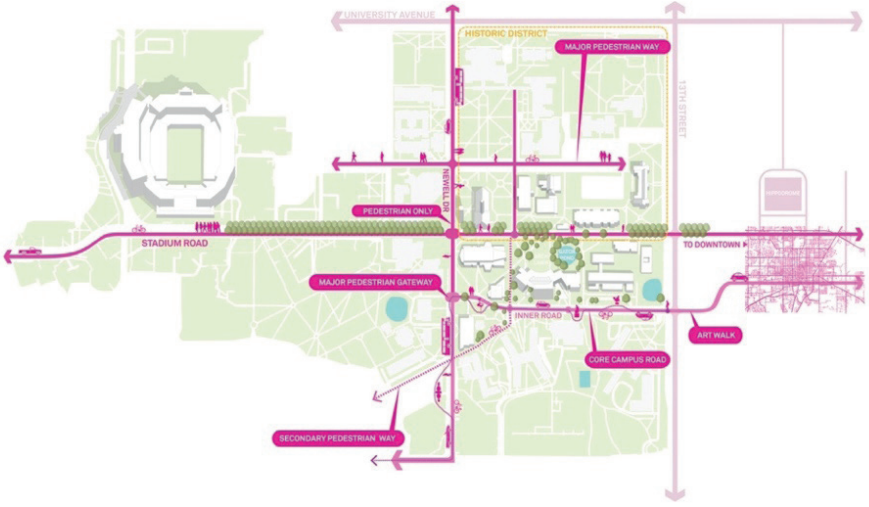
Şekil 3. *Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu. (Kaynak: Architecture News, Archdaily, 2022)*

Şekil 4. *Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu. (Kaynak: Architecture News, Archdaily, 2022)*

Şekil 5. *Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu. (Kaynak: Architecture News, Archdaily, 2022)*

Şekil 6. *Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu. (Kaynak: Architecture News, Archdaily, 2022)*

Santa Monica Lisesi Keşif Binası

Santa Monica Lisesi keşif yapısında, sürdürülebilirlik açısından yapıların ve yerinin daha uzun yıllarca kullanımı, yeni durumlara uyarlanabilme doğası gereği ön karar olarak ele alınmış. Açık bina yaklaşımı uygulanmış.

Tasarımı oluşturan ana düşünceler ile yapının ilk teslim edildiği durumu ile nasıl kullanıldığı yönünden de dayanıklılığının belirleyicisi olduğu düşünülmüş. Mimar, gencin eğitimi açısından yalnızca sınıflara değil, çok işlevli ortak alanlara, derslik ve laboratuvarlara geçiş alanlarının özellikli tasarımına odaklanmış. Bu durum açık bina kullanımı için uygun bir yaklaşım olmuş. California'da yaygın olan tek ve çift yönlü koridor düzenini kullanmak yerine, beş ayrı düzey kullanarak sezgi (keşif) yoluyla binaya yaklaşım oluşturmayı seçmiş. Bu sezgi yoluyla bulma (keşfe dayalı yaklaşım) yaklaşımı değişik öğrenme yöntemlerini destekleyen, çeşitli boyut ve biçimlerdeki alanlarda etkinliklerin kümelenmesini sağlayan, derin katmanları olan bir yaklaşımdır. Sınıflar öğrencilerce yürütülen bireysel ve takım çalışmaları için çeşitli düzenlemelerle sürekli açık bir dolaşım alanı yaratır ve ortak alana camlı sürgülü kapılarla bağlanır. (Paula Pintos, 2021, Archdaily)

Bina dokusunun kendisi aşağıdakilerle tanımlar:

- *Prefabrike çelik moment çerçeveli yapısal sistem, perde duvarlar olmadan çeşitli kat planlarına olanak tanır.*

- *İç duvarlar potansiyel olarak demonte edilebilir ve yeniden yapılandırmaya uygundur.*

- *Pencereler, büyük bloğun iç kısmına doğal ışık getiren merkezi bir avlu ile geniş bir alana yayılmıştır.*

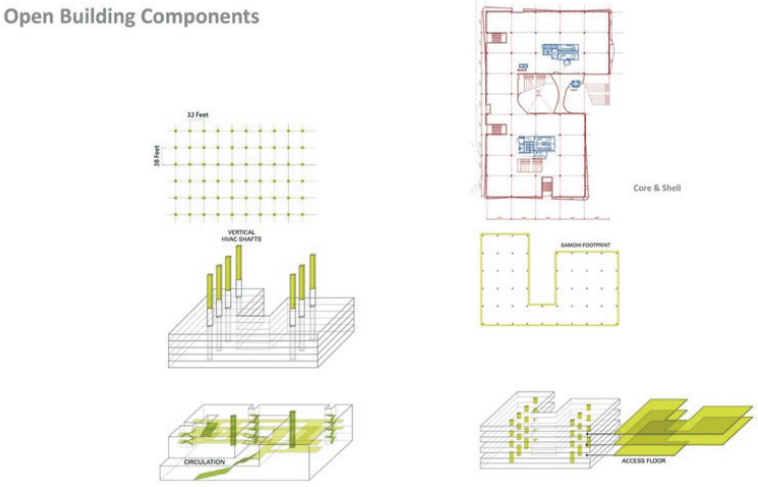
- *Yerden hava dağıtımı uyarlanabilirliğe katkıda bulunur.*' (Paula Pintos, 2021, Archdaily)

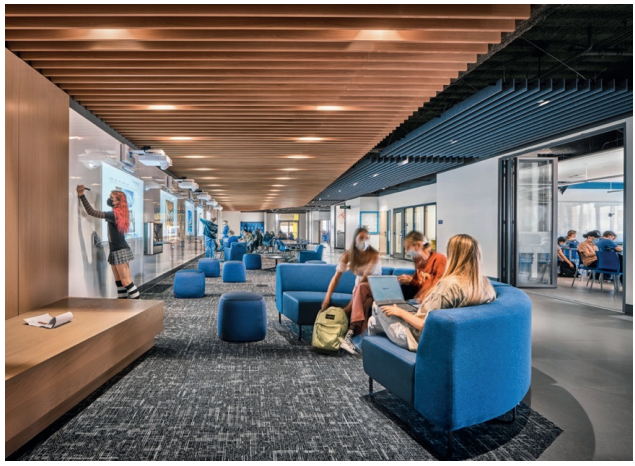
Şekil 7. *Santa Monica Lisesi. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 8. *Santa Monica Lisesi. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 9. *Santa Monica Lisesi. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 10. *Santa Monica Lisesi. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 11. *Santa Monica Lisesi. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects

Guadalajara'nın kültürel mirası ile geleneksel ve modern mimarinin zengin birleşiminden esin alarak, bu projenin parlak renkleri, heykelsi biçimi, doğal malzemeleri ve canlı tasarımı gerçekleştirilmiştir. Meksika'nın avlulu binalarından, avlularından, halka açık heykellerinden yola çıkan okulun tasarımı, kentin mimari tarihini kucaklıyor ve temalı renkler aracılığıyla topluluk kimliğini besliyor.

Yeşil alanın yapıyla bütünleşmesi yoluyla okul dış mekâna bağlanıyor. Bitkiler gerektiği bir biçimde dikilip kullanılarak, ikincil bahçe alanlarına düşük su içeren yerli bitkileri yerleştirilerek bilinçli bir tasarımla planlanmış. Bitki örtüsü, hava niteliği iyileştirilerek sağlıklı bir ortam yaratılmış, ağaçların altında gölgelik alanlar yaratılarak, güneşin yakıcı etkisi azaltılmış. Kentsel bir ortamda doğayla bütünleşme işlevi gören yeşillik, insan zihnini dinç tutup esenlik veriyor.

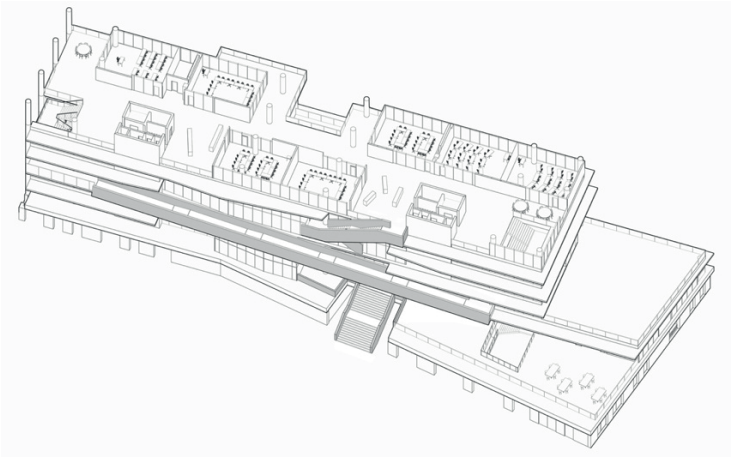
Sürdürülebilirlik, binanın tasarım ve inşaat sürecinin tüm yönlerine bütünleştirilmiştir. Okulun %90'ından çoğu doğal olarak aydınlatılıyor, bu da yapay aydınlatma için elektrik yüklerini azaltıyor. Okulun açık tasarımı, oda düzeni ve çalıştırılabilir havalandırmaları, bina boyunca doğal hava akışını destekliyor. %75'i yerli kum ve kırma taştan yapılmış dayanıklı beton döşemeler, malzemeden tasarruf sağlar, üretim ve nakliye için enerji maliyetlerini en aza indirir. Betonun ısı değişimini yansıtmasındaki gecikme (termal gecikmesi), Guadalajara'nın günlük sıcaklık dalgalanması ile bağlantılı olarak, döşemelerin düşük gece sıcaklıklarından serinlik yaymasına neden olur. Doğal havalandırma ve edilgen (pasif) soğutma, hava dolaşımı ve sıcaklık denetimi için gereken enerjiden tasarruf sağlar. Özgürlük ve okula bağlılık istekliliğinde ve duygusunda olan öğrenciler, açık hava sınıflarında, bahçe balkonlarında ve çatı teraslarında vakit geçirebilir. Modern kurum sonuçta, olumlu eğitimi, okula bağlılığı (topluluk katılımını), yaratıcılığı ve çevre bilincini isteklendirir (teşvik eder). (Paula Pintos, 2021 Meksika, Archdaily)

Şekil 12. *Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 13. *Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 14. *Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 15. *Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

Şekil 16. *Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

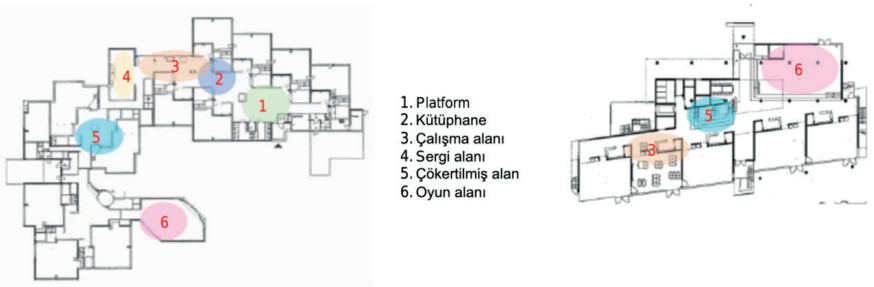
Şekil 17. *Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects. (Kaynak: Pintos Paula, Arcdaily, 2021)*

EĞİTİM YAPILARINDA MONTESSORİ YÖNTEMİNE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN BAKIŞ

Sürdürülebilir mimarlıkta, yerel malzeme, altyapı, yapım teknikleri, iklim ve doğal kaynakların kullanımı önemli olduğu gibi yapının yaşam döngüsünün de önemli olduğu, yapılmadan önceki, yapım sırasındaki ve kullanılma süreçlerinin de önemli olduğu ortadadır. Bir ölçüde yapının kendine yeter olabilmesi ve gelecek kuşakların kullanımına da ulaşabilmesi önemlidir. Tüm bu sürdürülebilir niteliklerin işlevsellikle bağlantısı olması, değişen koşullarda işlevini korumasını gerektirmesi, eğitim yapıları açısından işlevi yönünden dikkat çeken Montessori okullarına da bakmak gerekliliğini göstermektedir.

"Montessori eğitimi, İtalya'nın ilk kadın doktoru olan Maria Montessori tarafından ilkeleri ve kuralları tanımlanan eğitim çeşididir. Kendisi bir pedagog olan Maria Montessori, tasarladığı eğitim ile çocukların ihtiyaçlarını anlayabilmenin ve onlara özel alan oluşturmanın temellerini saptamıştır. Bu bağlamda çocuğun yetenekleriyle ilgi alanlarını baz alan bu eğitim, her çocuğun kendine göre bir öğrenme tarzı ve hızı olduğunu kabul ederek, buna uygun bir eğitim süreci tasarlanmasını öne sürer." (Laboratoires Expanscience 2022, Montessori Eğitimi Nedir?)

Bu bağlamda gençlerin ve çocukların vakitlerinin çoğunu eğitim yapılarında geçirdiği düşünülürse, bu grubun öğrenme ve nitelikli vakit geçirmesi eğitim yapılarının buna elverişli olması ile orantılıdır. İşlevselliğin önem kazandığı eğitim yapılarında çocuklar ve gençlerin sosyal, ahlaki, bütüncül düşünme yeteneklerinin geliştiği görülmüştür. Söz edilen alternatif eğitim yaklaşımında (Montessori Eğitim Yöntemi) işlevsel olma durumu öğrenme koridoru, esnetilmeye uygun alanlar, açık alanlar, doğal hava ve ışık, insan insan ölçülerine uygun (antropometrik) tasarımlar gibi etkenlere bağlıdır.

Şekil 18. *Montessori okulu öğrenme koridoru ve eylem alanları, Hertzberger, 2008.* (*Kaynak: Mimarlıkta İşlevsel ve Ekonomik Bir Yaklaşım: Montessori Okulları, Trakya Üniversitesi, 2019)*

"Çalışmada; Okul koridorları yalnızca sınıfa ulaşmak için kullanılan alışılagelmiş bir güzergâh olmaktan çıkmış, öğrenme eyleminin devam ettiği canlı, hareketli ve davetkâr bir öğrenme koridoruna dönüşmüştür. Doğa ile iç içe konumlandırılan okullar sayesinde okul için ek maliyet harcanarak bahçe yapılmasına gerek kalmamıştır. Duvarlarda sergilenen çalışmalar ve çocukların boyutlarına uygun donatıların varlığı ile çocukların kullanımına özel pek çok alan oluşturulmuş, böylece okul içerisindeki her bir mekânın/nesnenin işlevsel olması sağlanmıştır. Çatı pencereleri ve büyük pencereler ile iç mekâna taşınan doğal ışık miktarının arttırıldığı, yapay aydınlatmaya olan ihtiyacın minimuma indirildiği görülmüştür." (Sarı, Keskin, Türk, 2019, sf.100)

Bu eğitim yönteminin çocuğun özgürlüğüne ve bağımsızlığına odaklanarak tasarlanması ve fiziksel çevrenin de bu ana temaya uyarlanmış olma-

sı dikkat çekicidir. Montessori okullarının sürdürülebilir mimarlıkla uyum gösteren birçok özelliği vardır. Bireysel ve grup çalışmalarına göre eklemlenebilen sınıflar kullanılması, öğrenme koridorlarının oluşturulması, okul bahçelerinin dersliklerle görsel ve fiziksel ilişkisinin sağlanması bunlardandır. Ayrıca insan ölçülerine göre (antropometrik) tasarım yapılıp, öğrenciye yetişkine gerek duymadan her yere erişebilme özgürlüğü tanıması, öğrencinin çalışma istekliliğini artıran doğal aydınlatmanın sağlıklı olarak sağlanması da, bu eğitimle yapılan kurumların sürdürülebilirlikle bağlantısının çok olumlu olduğunu göstermiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

İnsan ve doğa ilişkisi ile doğan etkileşimde, insanlığın doğaya ne kadar karıştığı ya da karışması gerektiği, ne sonuç doğurduğu ve aslında nasıl olması gerektiği ve geçmiş yüzyıllardan bu yana insanın deneyimlerinden ortaya çıkan yapı ve yaşam biçimleri önemli duruma gelmektedir.

Bireyin ve insanlığın varoluşunun tehlikede olduğu; bugün erozyon ve orman yitimleri ile herkesin görebileceği bir açıklıkta ortadadır. Özellikle son yıllarda içinde yaşanılan çevre ve karşılaşılan doğaya ve çevreye yapılan değişimler göz önüne alındığında, kentlerin uzun süreçte bu değişimlerden olumsuz etkileneceği bellidir.

Bina tasarımında çevre çözümlemesi (analizi), tasarım aşamasının başında yapılmaktadır. İklimsel veriler, topografik ögeler gibi etkenler, tasarımın en başında doğru olarak saptanmalı, yapı tasarımında bu veriler göz önüne alınarak tasarıma başlanmalıdır.

Covid-19 küresel salgını ile birlikte, mimarlar ve kent bilimcilerin, içinde yaşanılan çevrenin, kentin yeni bir anlayışla tasarlanması ve öngörülerin yapılması üzerine işe başlaması gerekecektir.

Salgın gibi diğer doğal afetlerde de, doğa ile kurulan sağlıklı ilişkinin önemi artmakta, insanlar yaşadıkları yapılı çevreyi sorgulamaktadırlar. Bu durum COVİD- 19 küresel salgını ile de yeniden gündeme alınmıştır ve toplumlar temiz havayı solumanın, doğa ile iç içe yaşamanın ne kadar önemli olduğunun ayırdına vardılar. Açık hava ve yeşil alanların öneminin ortaya çıktığı, doğaya gereksinimin arttığı salgın süreci, hızlı kentleşme, sınırlı yaşam alanları yaratma izleminin (stratejisinin) doğruluğunun sorgulandığı gerçeği ile tüm insanlığı karşı karşıya bırakmıştır.

Eğitim yapılarından Florida Üniversitesi Tasarım, inşaat ve Planlama Okuluna, Santa Monica Lisesi Keşif binasına, Guadalajara Amerikan Okuluna bakıldığında hepsinde yeşil anlarla, dersliklerin ilişkisinin artırıldığı, doğal havalandırma ve aydınlatmaya önem verildiği, geçiş alanlarının işlevsel olarak tasarlandığı, doğal çevrenin korunduğu görülmüştür. Bunların hepsi hem salgınların önlenmesi, hem de sürdürülebilirlik açısından olumlu

etki yapacak ögelerdir. Güneş ışığından, esintiden, rüzgârdan, açık havadan yararlanmanın ne kadar önemli olduğu belli olmuş ve anlaşılmıştır. Kentsel planlama yapılırken azaltılan yeşil alanların, eğitim yapıları ve konutların çevresindeki bahçelerin, balkonlarının gerçekten birer iç mekân ya da gereksinim ögesi olarak tasarlanması, tasarlanmış olanların işlevinden koparılarak kapatılmamasının veya yok edilmemesinin gerektiği ve bunların yerel yönetimlerce denetlenip işlevlerinin yitirilmemesinin sağlanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Doğal afetler, salgınlar tarih içinde zaman aralıklarıyla görülmüş ve görülebilecektir. Ancak bundan sonraki zamanlarda, bu kriz zamanlarının, mimari yaklaşım açısından tasarımcıları sürdürülebilir, hızlı ve ekonomik olarak tasarlanabilecek, aynı zamanda kendi kendine yetebilen, gereken tüm işlevlere yanıt olabilecek nitelikte yapılar üretmesini isteklendirmesi beklenecektir.

Özellikle günümüz küresel salgını ile gündeme gelen sürdürülebilirlik kavramı eğitim yapıları ve çocuklar-gençler kapsamında düşünüldüğünde, önümüze; Montessori eğitim yöntemi, yağmur suyu toplama, binanın yaşam süresi, sürdürülebilirlik bilinci, erişilebilirlik, güvenlik, ulaşım planı, uygun arsanın seçilmesi, çocuklar ve gençlerin açık alanla erişiminin sağlanması gibi etmenler çıkmaktadır. Bu etmenler yeni yapılacak eğitim yapılarında uygulanmalı, yapılmış olan eğitim yapılarında ise bu yönde iyileştirmeler yapılmalıdır. Çağdaş eğitim yapılarında iç mekân düzenlemelerinde ise çatı ışıklığı, havalandırma, gün ışığı kullanımı, eğitim verilecek yaş grubuna uygun alanlar kullanılmalıdır. Eğitim yapılarının planlamasında yaş gurubu etmeni dikkate alınarak çocuklarda sürdürülebilirlik ve özgür alanlarda doğayla yaşam bilinci oluşturulmalıdır.

Tüm bu ögeler tasarımda ve yapım aşamasında göz önüne alındığında, eğitim yapılarının kullanım sürecinde de sürdürülebilir tasarımlar yapılabileceği ve küresel salgınlarda gencin ve çocuğun sağlığı açısından elverişli mekanlar oluşabileceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, Ö. (2020). Pandemi Mimarisi, *Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi.* Ağustos 2020 s. 32-45.

Baysan, O. (2003). *Sürdürülebilirlik Kavramı ve Mimarlıkta Tasarıma Yansıması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi.

Benli, A. C. (2021), L'architecture durable dans les villages de montagne entourant la ville de Mersin. (Sustainable Architecture in the Mountain Villages Surrounding the City of Mersin). sayı 132-2021, s. 27-32, *Méditerranéé, Revue géographique des pays méditrranéens*, (*Journal of Mediterranean geography)*, https://dx.doi.org/10.4000/mediterranee.12148. https://journals.openedition.org/mediterranee/12060. Fransa.

Benli, A. C. (2022). *Gözne Evleri Akdeniz Yayla Yerleşiminde Yerel Mimarlığın Sürdürülebilirlik Bağlamında İncelenmesi*. ISBN 978 625 8330 23 6 https://cinius.shop/product/gozne-evleri/. Cinius Yayınları, İstanbul.

Berktaş S. Oraklıbel, R. (2021), Sanayi Devrimi ile Gelen Değişim: İş Bölümü ve Yabancılaşma, *Atlas Ulusoy Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 6, Dergi Park.

Gerede, G. (2003) *Sürdürülebilir Konut ve Yakın Çevresi Tasarımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi.

Gür, Öymen, Ş. Özbilen, A. Ertürk, S. (1989). *Çevrresel Psikolojide Çocuk: İlkokul Öğrencilerinin Okul Çevresine Yönelik Bilişsel Değerlendirmelerinin Tasarım Kararlarına Etkisi.* KTÜ yayını 1989. No. 148. Trabzon.

Gür, Öymen, (1993). *İlkokul öğrencilerinin okul çevrelerini bilişsel olarak değerlendirmelerinin tasarımdaki yorumu*. III. Yapı/ Yaşam Uluslararası Kongresi, Bursa Mim. Od. Yayını, 1993d. s. 68-88. Bursa.

Gür, Öymen, Ş. Zorlu, T. (2001). *Çocuk Mekânları*. YEM Yapı-Endüstri Merkezleri yayınları. İstanbul.

Karadayı T. Yüksek, İ. Tunçbiz, İ. (2017), İlkokul Binalarının Ekolojik Açıdan İyileştirilmesi: İstanbul Tuzla Tapduk Emre İlkokulu Örneği, *Makü Febed*, Dergi Park.

Koç E. Kaya K. (2015). Enerji Kaynakları- Yenilenebilir Enerji Durumu, *Mühendis Makine*, Cilt 56, Sayı 668, Dergi Park.

Öztürk, A. F. (2015). *Mimarlıkta Temel Tasarım Eğitim Yöntemi Olarak Biyotak Mimari Tasarımda Topografyanın Kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Sarı, R. Keskin, K. Türk, S. (2019). *Mimarlıkta İşlevsel ve Ekonomik Bir Yaklaşım: Montessori Okulları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi Edirne.

Sakarya, Ş. (2019). *Okul Öncesi Montessori Eğitim Ortamlarının Mekansal Değerlendirmesi Bursa Örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü.

Şenel, A. (2010). Sürdürülebilir Bina Yapım İlkelerinin ve Yeni Yaklaşımların İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tuğaç, Çiğdem. (2020). Kentsel Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Tarihteki Pandemiler ve Covid-19 Pandemisi. *Issue Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*.

Yanılmaz, Z. (2019). Eğitim Yapılarında Sürdürülebilir Yaklaşımlar, *STD Sanat Ve Tasarım Dergisi, Aralık* (s. 359-383).

İNTERNET KAYNAKLARI

[1]. **Maria-Cristina Florian**, (Ekim 2022), Archdaily, Florida Üniversitesi Tasarım, İnşaat ve Planlama Okulu, Architecture News, https://www.archdaily.com/990740/brooks-plus-scarpa-breaks-ground-on-new-collaboratory-building-for-university-of-floridas-school-of-design-construction-and-planning?ad_source=search&ad_medium=projects_tab&ad_source=search&ad_medium=search_result_all

[2]. Pintos Paula, (2021), Santa Monica Lisesi Keşif Binası, Archdaily, https://www.archdaily.com/985346/santa-monica-high-school-discovery-building-hed?ad_source=search&ad_medium=projects_tab

[3]. Pintos Paula, (2021) Meksika, Guadalajara Amerikan Okulu Vakfı / Flansburgh Architects Archdaily, https://www.archdaily.com/985336/american-school-foundation-of-guadalajara-flansburgh-architects?ad_source=search&ad_medium=projects_tab

[4]. Laboratoires Expanscience (2022), Montessori Eğitimi Nedir?,

https://www.mustela.com.tr/mustela-mag/montessori-egitimi-nedir

Bölüm 8

ÇOCUK DOSTU SOKAK TASARIMI ÖNERİSİ

Elif SAĞLIK[1]
Behice MAĞDEN[2]
Arzu POLAT KUVANCI[3]

1 Doç. Dr. Elif SAĞLIK, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, 0000-0002-5230-3869
2 Behice MAĞDEN, Millî Eğitim Bakanlığı, 0000-0002-0707-6636
3 Arzu POLAT KUVANCI, Millî Eğitim Bakanlığı, 0000-0003-0692-0644

1. Çocuk, Çocukluk, Mekân, Kentsel Mekân Kavramlarına Genel Bir Bakış

Çocuk, doğumdan ergenlik dönemine kadar olan yaş aralığındaki insanlara verilen genel bir isimdir. Tipik olarak, çocuklar 0 ila 12-14 yaş arasında kabul edilir, ancak bu yaş aralığı ülkeden ülkeye ve kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Çocuklar, bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal açılardan gelişim süreçlerini yaşayan bireylerdir. Bu dönemde çocuklar, temel becerileri öğrenir, dil gelişimi yaşar, okulda eğitim alır ve toplumsal normları öğrenirler. Aynı zamanda, çocuklar oyun oynayarak, keşfederek, yaratıcılıklarını kullanarak dünyayı keşfederler.

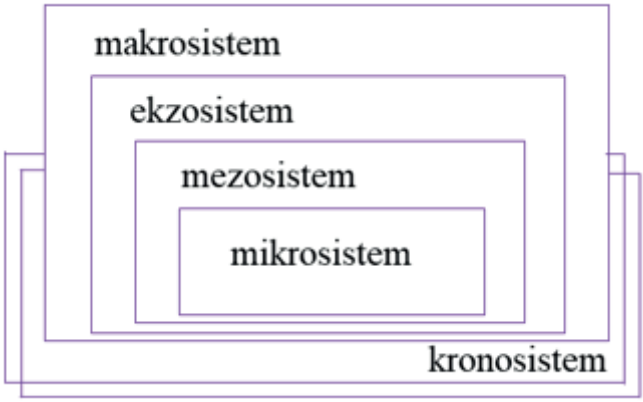
Çocuklar; dünyayı keşfetmek, sosyal becerileri öğrenmek, kişisel kimliklerini oluşturmak için sürekli bir büyüme sürecindedirler. Çocukların gelişimi; beslenme, sağlık, eğitim ve güvenlik gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu nedenle, çocukların haklarına saygı göstermek, onları korumak ve ihtiyaçlarını karşılamak toplumların önemli bir sorumluluğudur. Bu doğrultuda çocukların hakları da uluslararası düzeyde koruma altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların yaşama, hayatta kalma, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim, oyun, ifade özgürlüğü gibi temel haklarını tanımakta ve korumaktadır. Bu sözleşme, çocukların korunması ve refahlarının sağlanması için uluslararası bir çerçeve oluşturur. Aynı sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır ifadesi çocuk kavramını tanımlamıştır (UNICEF, 2023).

Çocuk kavramı; hukuki açıdan bakıldığında, uluslararası mevzuata göre "ulusal kanunlarca erken yaşta ergin sayılma durumu dışında, 18 yaşın altındaki her birey" (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 1. Madde); Türk Medeni Kanunu'na göre (TMK, Madde 11) ise "on dokuz yaşından gün almamış herkes" olarak tanımlanmıştır (Topsümer vd., 2011). Çocuk ile çocukluk kavramlarına yönelik yaklaşımlar geçmişten günümüze çeşitli farklılıkları göstermektedir. Çocukluk kavramı yaşam zincirinin en önemli ve en doğal halkası olup toplumsal bir kavram olan çocukluk kavramı farklı topluluklarda farklı değer yargılarıyla değişik anlamlar yüklenen bir olgudur (Sağlam & Aral, 2016). Çocukluk biyolojik ve psikolojik olduğu kadar kültürel bir olgudur. İnsanlık tarihinde yetişkin bireyler her zaman çocuklar için tanımlamalar yapmış, onlar hakkında konuşmuşlar ve onlar için kararlar almışlardır. Bu pencereden bakıldığında çocuk kendi çocukluğunu analiz edemediği gibi tarih içerisinde de dilsiz kaynak rolünü üstlenmiştir (Frijhoff, 2012).

Çocukla ilgili çalışmalar yapan çeşitli araştırmacılar bu kavramlara ilişkin farklı yaklaşımlar ortaya koymuştur. Bilgiyi, kimliği ve kültürü çoğaltan çocuk; masum ve hayatın en verimli çağında olan çocuk; biyolojik gelişim sürecinin bilimsel yansıması olan çocuk; emek piyasası kaynağı olan çocuk ile en başta vurgulanan kültür, kimlik ve bilginin kesişimini oluşturan ço-

cuk olarak ele almıştır (Dahlberg, Moss ve Pence, 2007; Erdiller vd., 2018). Aynı zamanda çocukların gelişimini, sosyal çevrelerini, haklarını ve katılımlarını farklı açılardan ele alan yaklaşımlar söz konusu olabilmektedir. Birçok meslek disiplini çocukluğu bir araç olarak ele almış ve bu doğrultuda toplum yapısını ve canlıların davranışlarını izlemek, insan zekasını ve yetişkin ruh yapısını gözlemlemek için kullanmıştır (Erdiller vd., 2018).

Çocuk ve çocuklukla ilgili yapılan yaklaşımların beraberinde Bronfenbrenner, çocukluk ve arkadaşlık örüntülerine dayanan ve çocuklar ile çevre arasındaki etkileşimi ortaya koymaya çalışan bir teori geliştirmiştir (Akkaya, 2021). Ekolojik Sistemler Teorisi çok katmanlı olan bu olayı açıklamak için temel bir çerçeve sunmaktadır. Mikro sistem, mezo sistem, ekzo sistem ve makro sistem olmak üzere dört ana başlık altında oluşturulan çerçeve, çocukluk ve çevre arasındaki etkileşimin farklı düzeylerini açıklamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. *Çocuk gelişiminde Bronfenbronner ekolojik modeli (DAP, 2023)*

Bronfenbronner'ın ortaya koymuş olduğu ekolojik teori modeli, çocuğun gelişimini sadece doğrudan etkileyen faktörlerle sınırlamamış aynı zamanda bulunduğu çevresel sistemin etkisini vurgulamıştır (Eranıl, 2021). Bu modele göre öne sürülen farklı düzey açıklamaları ise aşağıda olduğu gibi tanımlanmıştır.

Mikro Sistem: Çocuğun doğrudan etkileşim içinde olduğu en yakın çevreyi temsil etmekte olup aile, okul, arkadaşlar ve komşular gibi çocuğun günlük yaşamında doğrudan etkileşimde bulunduğu faktörleri içerir. Bu sistem, çocuğun bireysel gelişimini ve davranışlarını doğrudan etkileyen düzeydir.

Mezo Sistem: Çocuğun mikro sistemler arasındaki etkileşimini temsil etmektedir. Örneğin, çocuğun ailesiyle olan ilişkisi ve aileyle okul arasındaki etkileşim mezo sistem içinde yer alır. Bu düzeydeki etkileşimler, çocuğun

gelişimini etkilemekte ve çeşitli çevresel faktörler arasında bağlantılar sağlamaktadır.

Ekzo Sistem: Çocuğun doğrudan etkileşimde olmadığı ancak yine de çocuğun yaşamını etkileyen dış çevreleri temsil etmektedir. Örneğin, ebeveynin çalıştığı iş yeri veya yerel topluluk kaynakları gibi faktörler ekzo sistem içinde yer almaktadır.

Makro Sistem: Bir toplumun genel kültürel ve sosyal değerlerini, kurallarını ve kurumlarını temsil etmektedir. Bu düzeydeki faktörler, toplumun genel yapısı, dini inançlar, ekonomik koşullar ve politik sistem gibi çocuğun yaşamını etkileyen daha geniş faktörleri içermektedir. Makro sistem, diğer üç düzeyi ve çocuğun gelişimini etkileyen önemli bir rol oynamaktadır.

Sistemsel olarak tanımlanan bu 4 farklı düzeye göre çocuk, yaşadığı süre boyunca hiyerarşik olarak birbiriyle etkileşim halinde olan, sürekli değişen ve gelişim gösteren olgular içerisinde bulunmaktadır (Akkaya, 2021). Bu model, 4 farklı düzeyin birbirini de etkilediğini ve eş zamanlı olarak çocuk için çevresel etkileşimin sürekliliğini göstermektedir. Böylece gelişim psikoloğu olan Bronfenbronner çocuğun, birey ve çevre arasındaki etkileşimin bir ürünü olduğunu teorize etmiş ve birçok faktörün gelişim ve büyümeyi etkilediğini de ortaya koymuştur (DAP, 2023).

Gelişim ve büyümeyi etkileyen faktörlerden bir tanesi de kentsel perspektifte yapılan çocuk katılımlı ya da çocuk adına kararlar alan üst düzey uzmanlar tarafından oluşturulan çalışmalardır. Bu çalışmalar, uluslararası ölçekte çeşitli rehberlerin ışığında gerçekleştirilmekte ve günümüzde daha da tanınan ve talep edilen olma yolunda ilerlemektedir.

Kentsel çalışmalarda çocuk kavramının ön planda tutulduğu uygulamalar için öncelikli olarak kentsel mekânın bu kavramla birlikte çocuk arasındaki etkileşimin neler olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda çocuk ve mekân olgusu ile ilgili bazı tanımlamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çocuklar ve mekanlar arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Mekanlar, çocukların yaşadığı, büyüdüğü ve geliştiği ortamları ifade etmekte olup bu mekanlar evler, okullar, parklar, oyun alanları, sokaklar ve diğer toplumsal alanları içermektedir.

İyi tasarlanmış ve çocukların ihtiyaçlarını karşılayan mekanlar, sağlıklı büyümelerine, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Örnek olarak, güvenli bir ev ortamı çocuğun güvenliğini ve rahatlığını sağlar. Okullar, çocuklara eğitim ve öğrenme fırsatları sunmaktadır. Parklar ve oyun alanları ise çocukların sosyal etkileşimde, fiziksel aktivitelerde bulunabileceği ve yaratıcılıklarını geliştirebileceği mekanlardır. Çocukların sosyalleşme, kendine güvenme, doğayı keşfetme, hedeflerine ulaşma gibi faaliyetlerde olumlu katkı sunmaktadır (Kul ve Sağlık, 2022).

Diğer bir ifadeyle, sosyal çevre kadar çocuk gelişiminde önemli olan bir diğer unsur ise kaliteli fiziksel çevredir. Kaliteli fiziksel çevrenin sağlanmasında uzman yaklaşımlarının dikkate alındığı ve çocukların ihtiyaçlarının ön planda tutulduğu, onların kente güvenli bir şekilde dahil olduğu ve zaman geçirdiği mekanlar sunmak öncelikli hedeftir. Kaliteli fiziksel çevrenin sunulduğu kentlerde, çocukların o kente karşı aidiyet duygusunun oluşması ve artması paralellik göstermektedir (Çakırer-Özservet, 2015).

Kente karşı gelişen aidiyet duygusu çocukların yaşadıkları kentte yetişkin bireylerden daha uzun süre vakit geçirmesiyle açıklanabilir. Bu doğrultuda kentin mekanlarında daha fazla vakit geçiren çocuk için mekânsal tasarımın önem taşıdığını söylemek mümkündür. Çocukların kentsel günlüğe dahil olduğu konutlar, konut yakın çevresi, okullar, çocuk parkları, oyun alanları ilk olarak akla gelen kentsel mekân imgeleridir. 1992 yılında Senda tarafından yapılan bir araştırmaya göre çocukların kent içerisinde gerçekleştirdiği etkinliklerde en çok kullandıkları alanlar sınıflandırılmıştır (Karakuzu, 2021). Bu sınıflandırmaya göre; doğal alanlar, açık alanlar, sokaklar, macera alanları, gizli alanlar ve çocuk oyun alanları olmak üzere 6 mekân tipi belirlenmiştir. Söz konusu mekân tiplerine ilişkin açıklamalar Şekil 2'de sunulmuştur.

Doğal Alanlar	Açık Alanlar	Sokaklar	Macera Alanları	Gizli Alanlar	Çocuk Oyun Alanları
Ağaç, su ve canlı varlıların bulunduğu doğal mekânlar	*Koşarak oynayabileceği geniş alanlar.*	*Çocukların diğer akranlarıyla karşılaşıp oyun oynadıkları ve sosyalleştikleri ortamlar*	*Çocukların hayal güçlerini geliştiren/onları heyecanlandıran alanlar*	*Çocukların ebeveynleri/ öğretmenleri tarafından bilinmeyen, kendilerine ait bir mekâna sahip olmalarını tecrübe ettiren alanlar*	*Çocukların oyun oynaması için tasarlanan ve oyun aletlerinin bulunduğu alanlar*

Şekil 2. *Çocukların kent içerisinde gerçekleştirdiği etkinliklerde kullandıkları mekanlar*

Bu mekân tiplerinden yola çıkarak çocukların yaşadıkları kentsel ortamda kentin bileşenleri, onların kenti keşfetme, algılama, öğrenme ve ait olma konusunda ilgilerini ortaya çıkarmaktadır. Kenti tanımak ve kentte çocuk olarak yaşamanın getirdiği duyguları mekânsal keşiflerde hissetmektedir (Birol, 2009). Çocuklar ve mekanlar arasındaki ilişki, çocukların sağlıklı büyüme ve gelişme süreçlerinde önemli bir etkendir. Uygun mekanlar, çocukların potansiyellerini ortaya çıkarırken, onların refahını ve mutluluğunu desteklemektedir. Çocuklar için uygun mekanların tasarımı ve düzenlenmesinde; güvenlik, erişilebilirlik, hijyen, oyun ve öğrenme materyalleri gibi faktörleri dikkate alınmalıdır. Böylece, çocuk dostu mekanlar, çocukların kendilerini ifade etmelerine, özerkliklerini geliştirmelerine ve ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak tanımaktadır.

2. Çocuk Dostu Kavramı

Çocuk dostu kavramı, çocukların güvenliği, sağlığı, eğitimi ve refahı için yapılan çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İnsanlar tarih boyunca çocukların korunması ve gelişimi konusunda farklı yaklaşımlar sergilemiş olsa da modern anlamda çocuk dostu kavramının gelişimi 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Çocukların güvenli, sağlıklı ve destekleyici bir ortamda büyümelerini sağlamak için oluşturulan bir yaklaşımdır. Bu kavramın ortaya çıkışı, çocukların haklarına ve ihtiyaçlarına daha fazla dikkat edilmesiyle ilişkilidir (Arın Ensarioğlu, 2021).

Çocuk hakları alanındaki önemli dönüm noktalarından biri, 1924 yılında Cenevre'de yapılan Uluslararası Çocuk Refahı Konferansı'dır. Ardından 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi, çocukların haklarına ilişkin temel ilkeleri ortaya koymuştur. 1989 yılında ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) kabul edilmiştir. Bu sözleşme, çocukların yaşam hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı, oyun hakkı, korunma hakkı gibi birçok temel hakkı güvence altına almaktadır. BMÇHS, çocuk dostu bir dünya yaratma hedefini taşımakta ve ülkeleri çocukların haklarını korumaya teşvik etmektedir.

Çocuk dostu kavramı, bu uluslararası çerçevenin yanı sıra toplumda çocukların ihtiyaçlarına ve haklarına daha fazla önem verilmesiyle de şekillenmiştir. Çocukların sağlıklı bir şekilde büyümeleri, eğitim almaları, güvenli ve destekleyici bir ortamda yetişmeleri için çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler arasında çocuk dostu şehirlerin ve alanların oluşturulması, çocuk dostu politikaların ve yasaların geliştirilmesi, çocukların katılımının sağlanması gibi önlemler yer almaktadır (Topsümer vd., 2011; Arın Ensarioğlu, 2021).

Çocuk Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Çocuk Hakları Sözleşmesi, uluslararası insan haklarının uygula ölçeğinde yapılan örnek çalışmalardan bir tanesi olup çok katılımlı bir sözleşme niteliğindedir. Sözleşmeye imza atan devletler çocuk haklarına dair saygı göstereceklerini kabul ederek sözleşmenin varlığını duyurmuşlardır (UNICEF, 2023).

3. Çocuk Dostu Uygulamalarında Kentsel Tasarım Odaklı Örnekler

Kentsel tasarım yapılan mekanlar, kentlinin gün içinde rekreasyonel ihtiyaçları için kullandığı mekânlardır. Dolayısıyla bu mekanlar herkes içine erişilebilir ve kullanılabilir olmalıdır. Mekânı tamamlayan önemli unsurlardan biri donatılardır. Donatılar bazen oturma gruplarını bazen de oyun ekipmanlarını kapsamaktadır. Mekânı kullanan kişiler farklı olduğu gibi ihtiyaçları da farklı olmaktadır. Çocuklar için tasarlanan mekanlar da onların ergonomik özelleri-ni destekleyen çözümler önem taşımaktadır (Sağlık vd., 2021).

Çocuk Hakları Sözleşmesi perspektifinde UNICEF, çocukların yaşadığı kentleri iyileştirmek ve tasarlamak amacıyla yerel yönetimler için Çocuk Dostu Şehirler Girişimi'ni gerçekleştirmiştir. Bu girişim, kamu, sivil toplum kuruluşları, özel sektörler, üniversiteler, medya kuruluşları ve çocukların kendisi olmak üzere farklı aktörleri bir araya getirmiştir. 1996 yılında başlayan bu girişim Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin ilgili maddesiyle örtüşen bir uygulama olup küresel ölçekte kabul görmüş önemli bir çalışmadır. UNICEF, dünya genelinde çocukların yaşamlarını iyileştirmek ve çocuk dostu şehirlerin oluşumu için çocuk dostu kent girişimlerini destekleyen birçok uygulama ve projeye destek vermektedir. Çocuk dostu şehir planlaması, oyun alanlarının iyileştirilmesi, erişilebilirlik çalışmaları, güvenli yollar ve trafik düzenlemeleri, çocuk dostu eğitim ortamları, çocukların şehir planlama süreçlerine ve karar verme süreçlerine katılımı gibi örnekler, UNICEF'in çocuk dostu kent girişimleri kapsamında desteklediği uygulamalardan sadece birkaçını temsil etmektedir.

Çocuk dostu yaklaşımlarla ilgili yapılan çalışmalarda temel düşünce bir mekânın çocuk dostu olmasının sağlanması ile aynı zamanda herkes için de dost olmasıdır. Bu kapsamda çocuk dostu şehirlerle ilgili yapılan çalışmaların ilk örneğini İtalya'nın Fano kentinde hayata geçirilen Çocukların Kenti Projesi oluşturmaktadır (Akbalık, 2021). Çocuk dostu şehir girişimi kapsamında İtalya ölçeğinde yapılan çalışmalar başarılı sonuçlar vermiştir. İtalya bu anlamda örnek bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. İtalya'nın Fano şehri, çocuk dostu şehir olarak tanımlanan ve seçilen ilk şehir olma özelliği taşımakatdır. Şehirde farklı çözümlerle gerçekleştirilen uygulamalarda çocukların şehir hayatına katılımı öncelikli olarak hedeflenmiş ve katılımcı rol aldıkları süreçte kendi haklarını da fark ederek elde etme imkanı bulmuşlardır. Daha sonra yeniden kullanım kapsamında eski bir çiftlik arazisi çocukların kullanımı için "Çocuk Evi"ne dönüştürülmüştür. Katılımcı durumun desteklendiği bir sonraki adım ise Kent Konseyi kararıyla çocukların yerel yönetime dahil olmasının resmi olarak kabul edilmesi olmuştur. Çocuk Evi ve yakın çevresinde çocuklar tarafından deney, bahçecilik, yemek yapma, oyun oynama, kütüphane, laboratuvar ve tiyatro faaliyetleri için mekansal ihtiyaçlar belirlenmiştir. Bu doğrultuda çocukların da söz sahibi olması ve ihtiyaç listesini belirlemesi ile Fano şehri, çocuk şehri olarak tanımlanma yaklaşımını destekleyen ve pekiştiren örnekler sunmuş olmaktadır (Çakırer Özservet, 2014). Fano şehrinin öncülük etmiş olduğu bir diğer örnek ise Çocuk Şehri Laboratuvarının kurulmasıdır. Laboratuvar "Okula Yalnız Başımıza Gidiyoruz" projesini gerçekleştirmiştir. Proje kapsamında temel amaç çocukların kendi başına okullarına güvenli bir şekilde ulaşabilmelerini sağlamak olmuştur. Bu kapsamda okulun yakın çevresindeki yollar üzerine "Dikkat Çocuklar Geçebilir" "Okula Yalnız Başımıza Gidiyoruz" ifadelerinin bulunduğu çeşitli trafik işaretleri yerleştirilerek okul yolunu kullanan diğer sürücülerin ve yayaların

dikkatini çekmek amaçlanmıştır. Okul yönetimi ile işbirliği yapılarak ders programları iyileştirilmiş ve çocukların çantalarını zorlanmadan taşıyabilmeleri için hafifletme çözümleri yapılmıştır. Okula giderken kullanılan yolda çeşitli süslemeler yapılarak okula gidiş sürecini eğlenceli hale dönüştürmek sağlanmıştır. Aynı zamanda yaya akışının gerçekleştiği kaldırımlarda iyileştirmeler yapılmıştır. Ebeveynlere, yerel yönetimde yer alan çeşitli paydaşlara ve gönüllü olarak çocuklara refakat edebilecek kişilere de eğitimler verilerek proje hayata geçirilmiştir.

Kentsel tasarım odaklı bir diğer örnek ise Woonerf uygulamasıdır. Woonerf, Hollanda dilinden gelen bir terimdir ve "yaşam alanı" veya "yaşam sokağı" anlamı taşımaktadır. Woonerf, sokak düzenleme sistemi olarak kullanılan bir yaklaşımdır ve trafiği yavaşlatmayı, yayaların, bisikletlilerin ve araç sürücülerinin güvenliğini artırmayı hedeflemeketdir. Woonerf kavramı, 1960'lı yıllarda Hollanda'da geleneksel trafik kontrol yöntemlerine alternatif olarak ortaya çıkmıştır ve sokakları birer yaşam alanı olarak görmeyi amaçlamaktadır. Woonerf alanları, yayaların ve bisikletlilerin otomobillerle paylaştığı, sürücülerin daha düşük hızlarda seyahat ettiği ve sosyal etkileşimin teşvik edildiği bölgelerdir. Woonerf'lerde, sokaklar genellikle araç trafiği ile yayalar ve bisikletliler arasında net bir ayrım çizgisi olmadan tasarlanmaktadır. Yol kenarlarındaki kaldırımlar düşük yükseklikliere sahip olabilir veya tamamen ortadan kaldırılabilir. Ayrıca, yayalar ve bisikletliler için geniş geçiş alanları, banklar, bisiklet parkları, yeşil alanlar ve oyun alanları gibi sosyal mekanlar da düzenlenmektedir. Trafiği yavaşlatmak için çeşitli tasarım öğeleri kullanılır. Bunlar arasında dar yollar, yavaşlatıcı tümsekler, araçların park edilmesini teşvik eden alanlar, bitişik park edilen araçlar ve çeşitli bitkisel düzenlemeler yer alabilir. Sokak mobilyaları, çiçeklikler, banklar ve diğer estetik unsurlar da kullanılarak sokakların daha cazip ve konforlu hale getirilmesi amaçlanmıştır (Abatay, 2019; Akbalık, 2021).

Hackney Play Street ise kentsel tasarım odaklı bir başka örnektir. Çocukların güvenli ve oyun odaklı sokaklarda oynamasını teşvik eden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, Hackney, Londra'da başlatılan bir girişimdir. Hackney Play Street, normalde trafiğe açık olan sokakları belirli zamanlarda ve belirli bir süreliğine trafiğe kapatarak çocuklara oyun ve sosyal etkileşim için güvenli bir ortam sunmayı hedefler. Bu zaman dilimlerinde, sokak çocuklar ve yetişkinler için güvenli bir oyun alanı haline gelir. Oyunlar, bisiklet sürme, paten kayma, ip atlama, futbol veya çeşitli diğer sokak oyunları olabilir. Ayrıca, yerel halkın bir araya gelip sosyal etkinlikler düzenleyebileceği, piknikler yapabileceği veya sanatsal etkinlikler gerçekleştirebileceği bir mekân sağlanır (Gill, 2015).

Hackney Play Street ve Woonerf (ya da diğer adıyla "paylaşılan sokak") yaklaşımlarının amacı, insan odaklı bir çevre oluşturmaktır. Trafiği sınırlayarak, sokakların sosyalleşme mekanına dönüşmesini amaçlamaktadır.

Araçlar, yayalar ve bisikletlilerle birlikte kullanımı teşvik etmek adına trafik düzenlemeleri ve sokak tasarımı değişiklikleri yapılmaktadır. Öncelik, yaya ve bisiklet trafiğine verilmekte olup araçların daha yavaş ve dikkatli seyretmesi sağlanmaktadır. Bununla birlikte, Hackney Play Street ve woonerf arasında bulunan bazı ortak noktalar şunlardır:

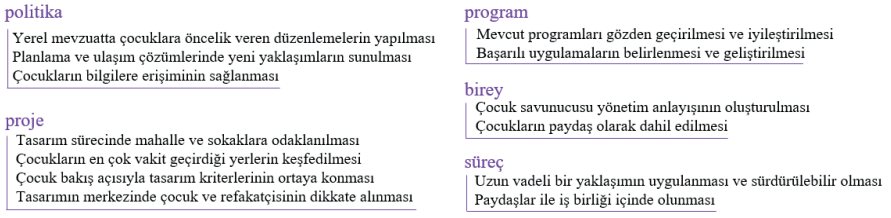
- Trafiği azaltma: Her iki yaklaşım da trafiği azaltmayı amaçlar. Araç trafiğinin kısıtlanması, sokakların güvenliğini ve kullanıcıların rahatlığını artırır. Bu da yayaların, bisiklet sürücülerinin ve diğer sakinlerin daha serbest ve güvenli bir şekilde sokaklarda dolaşmalarını sağlar.

- Paylaşılan alanlar: Hem Hackney Play Street hem de woonerf yaklaşımları, sokakları paylaşılan alanlar haline getirerek farklı kullanıcıların bir arada etkileşimde bulunmasını teşvik eder. Böylce oyun oynamak, yürümek, bisiklet sürmek, sosyal etkinlikler düzenlemek veya dinlenmek gibi çeşitli aktivitelere olanak sağlar.

- Toplum bağları: Her iki yaklaşım da yerel toplulukları bir araya getirme ve toplum bağlarını güçlendirme amacını taşır. Sokakları araç trafiğinden kurtarmak, insanların birbirleriyle etkileşimde bulunabilecekleri, sosyal etkinlikler düzenleyebilecekleri ve komşuluk ilişkilerini geliştirebilecekleri bir alan yaratır.

- Çocukların güvenliği ve oyun: Hem Hackney Play Street hem de woonerf yaklaşımları, çocukların sokaklarda güvenli bir şekilde oyun oynamalarını teşvik eder. Araç trafiğinin azaltılması ve hız sınırlamaları, çocukların sokaklarda serbestçe dolaşmalarını ve oyunlarını güvenli bir şekilde gerçekleştirmelerini sağlar.

Çocuklara öncelik veren sokak tasarımlarında uzun vadeli yaklaşımların uygulanması ve bunların sürdürülebilir olması oldukça önemlidir. Bu kapsamda yerel yönetimler, kenti kullanan kişiler ve diğer paydaşların bir arada olduğu iş birliği süreçleri gerekmektedir. Çocukların kullanıcı olduğu şehirde, yerel yönetimlerde söz sahibi olabilmesi sağlanmalıdır. Bu doğrultuda Şekil 3, çocuk dostu sokak yaklaşımında izlenecek olan yaklaşımların genel içeriklerini yansıtmaktadır (Designing Streets for Kids, 2020).

Şekil 3. *Çocuk dostu sokak yaklaşımının içeriği*

Ayrıca bir sokağın çocuk dostu olup olmadığını, eksiklerinin neler olduğunun belirlenmesi amacıyla "Kid Screet Scan" (Kiss 2.0) isimli gözlem çalışması hazırlanmıştır (Schepel, 2005). Gözlem çalışması, koruma (sosyal güvenlik ve trafik güvenliği), yürünebilirlik, bisiklet kullanabilme, eğlenebilme ve oyun oynayabilme durumuna göre değerlendirmektedir. Bu kapsamda değerlendirme başlıklarına göre çocuk dostu sokak tasarımında önemli ölçütler açıklanmıştır (Tandogan vd., 2013).

- Koruma kavramı; sosyal güvenlik ve trafik güvenliği olmak üzere iki başlık altında el alınmıştır. Sosyal güvenliğin oluşması için çocuğun yaşadığı konutta yaşam alanı mekânlarından sokağın görünebilirliği sağlanırken sokaktan konut mekânlarına görüşün çit, duvar vb. benzeri ögelerle perdelenmesi gerekmektedir.

- Trafik güvenliği öncelikli olarak taşıt hızına bağlı gerçekleşmektedir. Düşük hızla ilerleyen sürücü olası her türlü olumsuz duruma karşı eylemde bulunmak için zaman kazanmış olmaktadır. Yasa ve yönetmeliklere göre resmi hız sınırının belirlenmesi gerekmektedir. Bu gerekçe trafik güvenliğinin sağlanması için önemli bir tamamlayıcı unsurdur. Araç kullanan sürücünün hareket halindeyken herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda birinin aniden ortaya çıkabileceğine hazırlıklı olmalıdır. Bu durum yolu kullana sürücülerin görüş mesafesini ifade etmektedir. Karşıdan karşıya geçiş, bekleme, buluşma, oyun oynama, koşma gibi yaya hareketlerinin gerçekleştiği noktalarda işaretleme ve aydınlatma teknikleriyle farkındalık oluşturulmalıdır. Çöp kutuları, konteynırlar, vitrinler, park edilmiş arabalar ve yüksek çalılar gibi engel oluşturan olguların görüş açısını olumsuz etkilemeyecek şekilde konumlandırılması ya da gerekli sayıda kullanılmasına dikkat edilmelidir.

- Yürünebilirlik: Sokakta yaya hareketinin gerçekleştirilmesinde bazı kriterlere dikkat edilmelidir. Yaya ve bisiklet geçitlerinin konumları, karşıdan karşıya geçiş esnasında sürücülerin ve çocukların ileri ve geri görüş mesafesinin uygunluğu, karşıdan karşıya geçecek olan çocuklar için trafiğin okunabilirliği, tek seferde geçilecek mesafe uzunluğu gibi kriterler yürünebilirlik konusunda çocuk dostu sokaklar için belirleyici detaylardır. Yürünebilirliğin sağlanabilmesi için öncelikli olarak yürüme alanlarının doğru düzenlenmiş olması gerekmektedir. Bu kapsamda yürünebilirlik için genişlik bir metreden az olmamalıdır. Tekerlekli sandalye veya çocuk arabası kullanan bireyler yürüme alanlarında motorlu trafik akışına dahil olmadan hareketini gerçekleştirebilmelidir. Aynı zamanda küçük çocuklar yaşlı bireyler gibi hareketi kısıtlı olan kullanıcıların araçsız şerit ihtiyacı olduğu dikkate alınmalıdır. Araçsız şerit ihtiyacı için farklı kotlandırma seviyeleri uygulanarak ya da bitki ve çeşitli sınır öğeleri kullanarak yürüme alanları oluşturmak çocuk dostu sokak tasarımı için önemli bir tasarım detayı olarak karşımıza çıkmaktadır. Konumlarının doğru uygulanmış olmasıyla birlikte bu alanlarda trafik işaretlemelerinin ve aydınlatma detaylarını önemi büyüktür sokak üzerinde bu

alanların okunabilirliği hem sürücüler için hem de çocuklar için doğru görüş mesafesi içerisinde kalmasıyla birlikte sağlanmalıdır. Trafik ışığı uygulamasının gerekli olduğu durumlarda sinyalizasyon sisteminde bekleme sürelerinin uygun aralıklarla gerçekleşmesi çocuk dostu sokak uygulamasında yürünebilirliği destekleyen diğer detaylardan birisidir.

- Bisiklet kullanabilme: Bisiklet yolu mevcut trafik taşıt trafiği yolundan farklı doku, malzeme ya da renk uygulaması ve kod seviyesi ile ayrıştırılarak sokak üzerinde okunabilir olmalıdır. Bisiklet yolunda düşük resmi bir hız sınırı gereklidir. Bisiklet yolunun genişliği en az bir buçuk metre olup iki bisikletlinin eş zamanlı olarak yolu kullanmasına ya da bisiklet kullanan çocuk ile ebeveynin yürüye bilmesine imkân tanımalıdır. Taşıt yolundan bisiklet yolunu kullanan bireylerin görünebilirliğini sağlamak gerekmektedir. Aynı zamanda hem yürüme alanlarını işgal etmeden hem de taşıt trafiğini aksatmadan sokağın kullanılabilirliğini destekleyen sokak üzerinde bisiklet park istasyonlarının bulunmalıdır. Bir sokak bu şartlarda bisiklet sürmeye imkân tanıdığı zaman çocuk dostu sokak olma kriterlerini de sağlamış olmaktadır.

- Eğlenebilme Durumu: Çekiciliği artıran yaşam ortamı ve çeşitli aktiviteler için uygun mekanlar oluşturmak, park etme, bitki ve sokak mobilyaları kullanımı, vurgu oluşturmak ve dikkat çekme için anıtsal ögeler kullanımı, kaldırımı kullanan bireyler (yetişkin & çocuk) için konut ya ada iş yeri önlerinde farklı zemin uygulamaları kullanarak estetik unsurlar oluşturmak sokağın eğlenebilirliğini desteklemektedir.

- Oyun oynayabilme durumu: Sokakların oyunun bir parçası haline gelmesi çocuk dostu sokak olma özelliklerinden birisidir. Bu kapsamda kaldırımların yeterli genişlikte olması, geleneksel çocuk oyunlarının sokakta oynanabilirliğine imkân tanıyan teknik detaylarla çözümler üretilmesi ve sokak temizliği için tüm önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

- Sokakta buluşma yeri ve yeni yürümeye başlayan çocuklar için oyun alanı, çocukların oynamasına izin verilen yeşil alan (park, halka açık avlu), saklambaç (sessiz, çeşitli köşeler, duvarlar, çalılar), top oyunları, kaykay (sessiz, seviye farklılıkları, düzgün kaldırım) gibi çeşitli eylemler için uygun alanlar oluşturulmalıdır.

Bu yaklaşımlara destek veren, çocukların özellikle şehir sokakları ve kamusal alanlar olmak üzere geleneksel dış ortam yaşam alanlarının çoğunu kaybettiklerini ve bu kayıpların önemli ölçüde motorlu trafikteki artıştan kaynaklandığını düşünerek bir manifesto yayımlanmıştır. Çocuk Dostu Bir Kentsel Çevre Üzerine Delft manifestosu kapsamında politika oluşturma, planlama ve katılım süreçlerinde yüksek önceliğe sahip olması gerektiği belirtilerek Londra bildirgesi temelinde, dünya çapında 22 ülkeden gelen katılımcılara, politikacılara ve şehir planlamacılarına çağrıda bulunulmuştur (Childstreet, 2005).

- Her çocuğun evinin yakınında oyun oynamak, yürümek ve sosyalleşmek için yeterli ve güvenli kamusal alan sağlamak,
- Motorlu taşıt trafiğinin tehlikelerinden korunarak çocukların potansiyellerinin gelişimini desteklemek için alan sağlamak,
- Uygun hız limitleri ile yollarda yeterli ve güvenli geçiş noktaları yapmak, çocukları güvenli trafik ile ilgili bilgiler aktararak çocukların günlük çevrelerindeki tüm önemli yerlere kendi başlarına ulaşmalarını sağlamak,
- Sokakları sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri içeren öğrenme ortamları olarak tasarlamak,
- Alternatif ulaşım biçimlerini oluşturmak ve desteklemek,
- Kentsel çevreyi hava toprak ve gürültü kirliliğinin çocuklar üzerindeki etkileri açısından değerlendirip izlemek ve iyileştirmek gibi öneriler aktarılmıştır.

5. Çocuk Dostu Sokak Tasarımı Önerisi – Ulubey Örneği

Çocuk dostu sokak tasarımında öneriler; yerel ihtiyaçlara, kültürel faktörlere ve kaynaklara göre şekillenmektedir. Tasarım önerisi sunulan alan Ordu ili Ulubey ilçesinde bulunan Bekir Sıtkı Baykal Caddesidir (Şekil 4). İmar planında çalışma alanının cadde olarak tanımlanmasına rağmen iki cephesinde binaların bulunması, kısa ve dar olması bu alanın sokak olarak değerlendirilmesini de mümkün kılmaktadır. Bu alanın seçilmesinde önemli rol oynayan unsur ilçenin tek anaokulu olan Ulubey Anaokuluna cephe oluşturmasıdır. Ayrıca alan üzerinde Aile Sağlığı Merkezi ve 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu olmak üzere sağlık hizmetleri veren yerleşke de bulunmaktadır.

Şekil 4. *Çalışma alanının konumu ve yakın çevresi*

Çalışma alanı belirlendikten sonra alana ve konuya ilişkin araştırımalar yapılmıştır. İlk adım olarak, çocuk dostu sokak tasarımıyla ilgili bilgi edinmek için ilgili literatür incelenmiştir. Literatür taraması ile elde edilen bilgi-

lere göre çocuk dostu sokak tasarımlarında temel alınan yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Bu yaklaşımların ortak noktaları; sokakta yaşayan veya geçiş yapan çocukların güvenliği, oyun ve hareketlilik açısından ihtiyaçlarının ve beklentilerinin neler olabileceği belirlemeye dair yönlendirici olmuştur.

İkinci adımda, çalışma sokağında durum tespiti yapılmıştır. Sokağın ulaşım amaçlı kullanıldığı ve günün belli saat aralıklarında anaokulunda eğitim gören öğrencilerin ve ebeveynlerinin yürüme hareketi ile okul servisinin varlığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla sokakların sosyalleşme alanı olarak kullanılma amacının bu alanda olmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca;

- Yürüme için tanımlı alan olmaması
- Sokak sakinleri için oturma dinlenme alanları olmaması
- Sokak mobilyası yetersizliği
- Aydınlatmanın yetersizliği
- Çocuk oyunları için uygun alan olmaması gibi durumlar tespit edilmiştir.

Üçüncü adım olarak alan ve durum tespitlerinden sonra çocuk dostu sokak niteliğine ulaşabilmesi için neler yapılabilir sorusuna cevaplar aranmıştır. Çocukların güvenli, keyifli ve oyun dolu bir çevrede büyümelerine katkı sağlamak tasarım önerisine dayanak oluşturan düşüncedir. Çocuk dostu sokak tasarımı önerisinde alt başlıklar;

- Güvenlik önlemleri
- Bisiklet ve yaya yolları oluşturmak
- Oyun ve etkinlik alanları
- Yeşil alanlar
- Yerel sanat ve kültürü yansıtmak için görsel çalışmalar yapmak,
- Sokak aydınlatması
- Sürdürülebilirlik olarak belirlenmiştir.

Güvenlik önlemleri kapsamında yapılması önerilen detaylarda çocuk dostu bir sokak tasarımı için güvenlik önlemlerinin büyük önem taşıdığı dikkate alınarak öneriler geliştirilmiştir.

- Yaya ve araç trafiği ayrımı yapılmalıdır.
- Hız sınırlamaları ve hız kesici önlemler ile trafik sakinleştirme uygulanmalıdır.
- Çocukların oyun alanlarına ve okula erişimini kolaylaştıracak güvenli yaya geçitleri, okul geçitleri ve kaldırımlar oluşturulmalıdır.

Bisiklet ve yaya yolları oluşturma kapsamında çocuk dostu bir sokak tasarımında bisiklet ve yaya yolları önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların aktif bir şekilde hareket etmelerini sağlamak için;

- Bisiklet yolları ve yaya yolları oluşturulmalıdır.
- Bisiklet ve yaya yolları, araç trafiğinden fiziksel olarak ayrı tutulmalıdır.
- Bisiklet ve yaya yollarını bilgilendirici trafik işaretleri yerleştirilmelidir.
- Yol üzerinde hareketi engelleyen ya da kısıtlayan kentsel donatı kullanımından kaçınılmalıdır.

Oyun ve etkinlik alanları oluşturma kapsamında çocukların oyun oynayabilecekleri ve etkinliklere katılabilecekleri alanlar oluşturulmalıdır.

- Parklar, oyun alanları, basketbol veya futbol sahaları gibi çocukların spor yapabileceği yerler düşünülmelidir.
- Çocukların hayal güçlerini kullanabilecekleri yaratıcı etkinlik alanları planlanmalıdır.
- Güvenli ve çocukların yaşına uygun oyun gereçleri bulunmalıdır.
- Alanın mevcut topografik yapısından yararlanarak oyun donatısı geliştirilmelidir.

Yeşil alanlar; çocuk dostu sokak tasarımında doğal ve yeşil alanlara da yer vermek önemlidir. Doğayla daha fazla etkileşimde bulunmaları sağlanmalıdır.

Yerel sanat ve kültürü yansıtmak için görsel çalışmalar yapmak kapsamında sokaklarda yerel sanatı ifade eden cephe çalışmaları yapılmalıdır. Çalışma alanı üzerinde yer alan binaların cephelerinde bu anlamda iyileştirmeler yapılarak alana estetik bir görünüm kazandırılmalıdır.

Sokak aydınlatması yeterli düzeyde yapılmalıdır. Gündüz kullanılan alanların gece kullanımına da sunulması için yeterli sayıda armatürler ile doğru aydınlatma seçenekleriyle sokak aydınlatması iyileştirilmelidir.

Sürdürülebilirlik kapsamında geri dönüştürülebilir malzemelerin kullanımı, enerji verimliliği, su tasarrufu gibi faktörler dikkate alınarak yerel paydaşlar ile iş birliği yapılarak sokak tasarımı desteklenmelidir.

Çocuk dostu sokak tasarımı için genel yaklaşımlar doğrultusunda; çalışma alanı olarak ele alınan sokakta öncelikli olarak alan kullanım kararlarının belirlenmesi uygun olmuştur görülmüştür (Şekil 5). Alan kullanım kararlarına göre sokak, yürüme alanı, dinlenme alanı, oyun alanı, arazi kaydırağı, araç yolu ve okul girişi olmak üzere alt bölgelere ayrılmıştır.

Şekil 5. *Çalışma alanı konumu ve önerilen alan kullanım kararları*

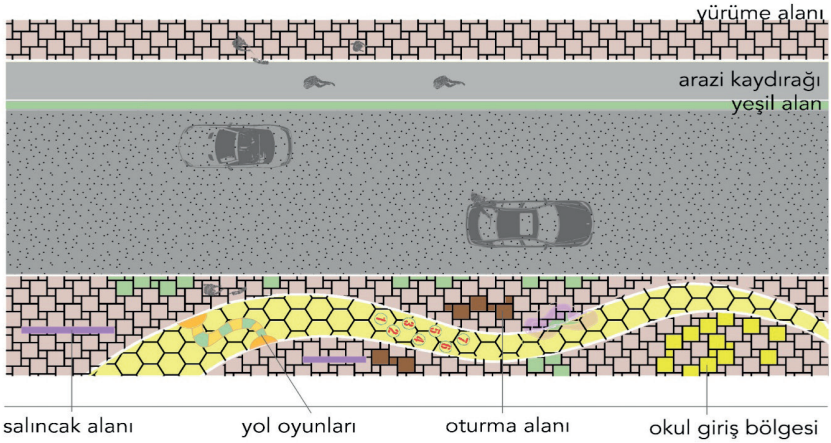
- Güvenli ve ayrılmış yaya yolları ile oyun alanı, çocukların yürüyüş yapmalarını ve hareket etmelerini teşvik edecek şekilde kurgulanmıştır. Yürüme alanı olarak ifade edilen bölümde yürüme eyleminin gerçekleştirilmesi ve günün belli saatlerinde artan yaya trafiğinin rahat bir şekilde sağlanması için uygun genişlik olarak 140 cm dikkate alınarak oluşturulmuştur (Şekil 6).

- Yürüme alanı üzerinde donatılarla desteklenen oturma cepleri, oturma cepleri ile aynı aks üzerinde bulunan salıncak donatısı yerleştirilmesi düşünülmüş. Salıncak alanıyla oturma alanı arasında kalan bölgelerde yeşil doku tanımlaması yapılmıştır ve yürüme alanı yol boyunca devam etmesi öngörülmüştür (Şekil 6).

- Mevcut yolun eğim profili dikkate alındığında arazi kaydırağının kullanımı için uygun olduğu gözlemlenmiştir. Yürüme alanına paralel eş doğrultuda ilerleyen 80 cm genişlikte arazi kaydırağı planlanmıştır (Şekil 6).

- Okulun cephe aldı yönde ise yürüme alanı, oyun alanı, oturma ve dinlenme alanı ile okul giriş bölgesi olarak tanımlamalar yapılmıştır. Okul giriş bölgesinde farklı döşeme deseni ile algılama ve tanımlama güçlendirilmiştir. Böylece sokaktan okula yönelim ya da okuldan sokağa açılım şeklinde vurgu oluşturmak amacıyla de desenin farklı olmasına önem gösterilmiştir (Şekil 6).

• Yürüme alanı üzerinde oturma cepleri ve salıncak donatısına yer verilmesi düşünülmüştür. Bu bölgede oyun alanı tanımlaması yapılmış ve oyun alanı informal biçimde yürüme alanı içerisine entegre edilmiştir. Oyun alanı olarak tanımlanan bölgede mevcut geleneksel sokak oyunlarına atıfta bulunarak oyun desenleriyle alanlar oluşturulması planlanmıştır. Oyun alanı bölgesi üzerinde yapay tepe oluşturularak tırmanma eylemini gerçekleştirilmesi için çocuklara fırsat sunulmuştur (Şekil 6).

Şekil 6. *Çalışma alanı tasarım önerisi*

Alan kullanım kararlarına göre mekânsal çözüm önerisi yukarıda aktarıldığı yapılmıştır. Bu doğrultuda, tasarlanan mekânsal kullanımın başarılı olması için malzeme ve materyal seçiminin uygun yapılması gerekmektedir. Malzeme ve materyal seçimi, tasarımı destekleyen ve mekân kullanımını teşvik eden ve kullanım sonrası değerlendirmede olumlu /olumsuz bildirimler sunan önemli bir aşamadır. Ulubey ilçesi ölçeğinde yapılan çocuk dostu sokak tasarımı önerisinde malzeme ve materyal seçimi yaklaşımı için kriterler şu şekilde belirlenmiştir.

• Oyun alanlarında ve bu alanların yakın çevresinde, çocukların hareket ettiği diğer bölgelerde yumuşak zemin kaplamaları kullanılabilir. Kauçuk döşemeler, sentetik çim ya da özel oyun halıları gibi darbeyi emerek düşmelerden kaynaklanan yaralanma riskini azaltan malzemeler düşünülmüştür.

• Güvenli önlemleri kapsamında yollarda; çocukların güvenli şekilde hareketini gerçekleştirmesi için yaya geçitleri, kaldırımlar ve trafik işaretleri kullanılmalıdır.

• Oyun alanında kaydıraklar, salıncaklar, tırmanma duvarları ve ip parkurları gibi oyun ekipmanlarına yer verilmelidir.

• Çocuklar ve ebeveynler için yorulan çocukların dinlenmeleri ve sosyal etkileşim kurmalarını sağlama adına rahat oturma alanları oluşturulma-

lıdır. Rahat ve güvenli banklar, piknik masaları veya taşlar gibi malzemeler kullanılabilir.

- Çalışma alanında bulunan bina duvarlarında cephe çalışması yapılmalıdır. Üniversite iş birliği ile güzel sanatlar disiplininden destek alınarak cephelerde çocuk dostu sokak tasarımını destekleyen görseller hazırlanmalıdır.

- Yürüme alanları ve oyun alanları gibi bölgelerde çocukların dikkatini çekecek renkli ve eğlenceli grafik olarak resimler, karikatürler, yol oyunları, labirentler gibi unsurlar uygulanmalıdır.

Malzeme ve materyal seçiminde dikkate alınan kriterler, çocuk dostu sokak tasarımının yapılacağı alanın yerel özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Sokakta mekân kompozisyonu, mekanlar içerisindeki donatılar, donatılarda kullanılacak malzemeler, kullanıcı yoğunluğu ve istekleri gibi değerler, tasarım sürecinde rol alan farklı disiplin temsilcileriyle kararlaştırılan özelliklerdir.

Kentsel tasarımın bir parçası olan çocuk dostu sokak tasarımlarının çözümünde, yerel yönetimler üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, çocuklara hitap ettiği için çocukların eğitim gördüğü farklı düzeydeki okulların çalışanları ve öğrencilerinin görüşleri dikkate alınarak iş birliği içerisinde ya da diğer bir ifadeyle katılımcı değerlendirmeyle gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Bu çalışmayla ilçe bazında çocuk dostu sokak tasarımı için neler yapılabilir sorusunun en yalın haliyle cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın; örnek alan seçilen sokağın bağlı olduğu ilçede, yapılması planlanan kentsel tasarım odaklı diğer çalışmalara öncülük etmesi, referans oluşturması ve geliştirilerek farklı paydaşların da sürece dahil edildiği ölçüye taşınması, pratik fayda boyutunda sağlayacağı katkı olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abatay, G. (2019). Çocukların Farklı Mahallelerdeki Okullara Aktif Gidiş-gelişi: Sokakların Çocuk Dostu Çevreler Olarak Tasarımı. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Teknoloji Enstitüsü, İzmir.

Akbalık, T. (2021). Çocuk Dostu Kentler: Bursa Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Akkaya, F. (2021). Ekolojik Sistemler Teorisi Kavramları ile Bir Vaka Değerlendirilmesi. Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.

Arın Ensarioğlu, S., (2021). Çocukların İdeal Kenti. Yapı, 465: 48-53.

Birol, G. (2009). Çocuk Dostu Kent Neresidir?. Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, 10-13.

Childstreet (2005). Delft manifesto on a Child Friendly Urban Environment.

Collarte, N. (2012). The Woonerf Concept. Rethinking a Residential Street in Somerville. Master of Arts in Urban and Environmental Policy and Planning, Tufts University.

Çakırer Özservet , Y. (2014). 1990'lardan Bu Yana Çocuk Dostu Bir Şehir: Fano. Dünyadan, 120-125.

Çakırer-Özservet, Y., (2015). Çocuk Dostu Belediyecilik, TBB İller Belediyeler Dergisi. 38-43.

Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. (2007). Beyond quality in early childhood education and care: Languages of evaluation. New York: Routledge.

DAP, (2023). Forming Positive Relationships. Erişim tarihi: 08.06.2023. http://olms.cte.jhu.edu/mah-m03-wrapup

Designing Streets for Kids (2020). National Association of City Transportation Officials. New York.

Eranıl, A. K. (2021). Eğitim Yönetimi Modelinin Ekolojik Sistemler Kuramı Bağlamında Geliştirilmesi. Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Erdiller-Yatmaz, Z. B., Erdemir, E. & Erbil, F. (2018). Çocuk ve Çocukluk: Okulöncesi Öğretmen Adayları Anlatıyor. Journal of Qualitative Research in Education, 6(3), 284-312.

Frijhoff, W. (2012). Historian's discovery of childhood. Paedagogica Historica, 48(1), 11-29.

Gill, T. (2015). Hackney Play Streets Evaluation Report.

Karakuzu, E. (2021). Çocuk Dostu Kent Kurgusunda Planlama Stratejileri. Yüksek Lisans Tezi . İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Kul, D. & Sağlık, A., (2022). ÇOMÜ Kreş – Anaokulu ve Yakın Çevresinin Peyzaj

Tasarımı Açısından İncelenmesi. World Children Conference-III (pp.437-445). Antalya, Turkey.

Sağlam, M. & Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. Çocuk ve Medeniyet, 2: 43-56.

Sağlık, A., Demir, S., Çelik, R., Durdymyradov, O., & Bayrak, M. İ., (2021). Çanakkale Halk Bahçesi'nin Herkes için Tasarım İlkeleri Açısından İrdelenmesi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 23 (3):1-13.

Schepel, S. (2005). KiSS 2.0: Tool to Test the Child Friendliness of Street Layout. Childstreet Conference. Delft, Netherlands.

Topsümer, F., Babacan, E. & Baytekin, E. P. (2011). Şehir ve Çocuk: Çocuk Dostu Şehir Girişiminin Şehir İmajına Katkısı. Istanbul University Faculty of Communication Journal , 35:5-20.

UNICEF (2023). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.

Bölüm 9

MARDİN'İN KIZILTEPE KIRSALINDAKİ KİLİSELERİN MİMARİ ANALİZİ VE KORUMA YAKLAŞIMLARI

Erdal DİNÇ[1]

1 Erdal DİNÇ, Öğr.Gör. Dr. , Mardin Artuklu Üniversitesi MYO, Orcid:0000-0001-8616-0889

Kızıltepe, Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bir bölgede yer alan ve tarihi M.Ö. 300'lerde Huriler, sonrasında Mitanni, Asur, Med ve Babil gibi krallıkların hüküm sürdüğü Mardin ilinin bir ilçesidir. Kızıltepe ilçesi Mardin'in güneybatısında, yaklaşık olarak 23 km uzaklıkta bulunan geniş bir ova üzerinde kurulmuştur. Kuzeyinde Mazıdağı, kuzeydoğusunda Midyat, güneydoğusunda Nusaybin ve kuzeybatısında Derik ilçeleri ile güneyinde Suriye devleti sınırları ile çevrili olan Kızıltepe, Urfa ve Diyarbakır'ı Musul'a bağlayan tarihi İpekyolu üzerinde yer almaktadır.

Kızıltepe'nin bilinen en eski adı Duneyser'dir. Duneyser, İbn İlalmış'ın yaşadığı dönem olan 6-7/12. yüzyılda hem ticari hem de ilmi olarak canlı bir kent konumundaydı. Aynı zamanda Endülüs'lü meşhur seyyah İbn Cubeyr (Ö. 614/1217) de seyahatnamesinde Duneyser'in kalabalık, ticari yönü canlı ve tarım açısından verimli bir şehir olduğunu açıkça dile getirmiştir. Kızıltepe'nin korunaklı bir yerde olmaması ve çevrili bir kalesinin bulunmaması, tarihte birçok kez tahrip edilmesine neden olmuştur. Dolasıyla köy, belde ve şehir arasında gerileyip gelişmesinin dönem dönem farklılık gösterdiği muhtemeldir. Orta çağlarda ve özellikle Artukoğulları zamanında Duneyser'in büyük bir şehir olması ve Osmanlı zamanında ise bir kasaba konumunda olduğunun belirtilmesi buna işaret etmektedir (Göyünç, 1991: 66; Akçay, 2019: 199).

Kızıltepe, bir nahiye statüsündeyken 1929 yılında Cumhuriyet döneminde Koçhisar, 1931 yılında ise Kızıltepe ismini alarak Mardin'e bağlı bir ilçe olmuştur (Url-1). Kızıltepe, bağlı olduğu Mardin ili ile tarihsel süreçte birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmış, köklü bir geçmişi olan Turabdin bölgesi'nin sınırları içerisindedir. Tur Abdin bölgesi, Midyat merkez alındığında kuzeyde Dicle Nehri ve Hasno d'Kifo (Hasankeyf), doğuda yine Dicle Nehri üzerinde kurulu bulunan Gozarto (Cizre), güneyde dağların bittiği ve Beth-nahrin (Mezopotamya) ovasının başladığı yerde kurulan Nsibin (Nusaybin), batıda Mardin ve kuzeybatıda ise Savro (Savur)'nun yer aldığı coğrafyadır (Çelik, 2014, s. 17).

İ.S. II. yüzyılda Roma İmparatoru Traianus ve sonrasındaki imparator Julianus'un Hristiyanlara baskıları sonucu, Turabdin Bölgesi, dünya zevklerinden vazgeçen münzevilerin diyarı ve sonrasında da manastır hayatının yaygınlaştığı bir bölge olmuştur (Keser, 2002, s. 14). Dolayısıyla bölgede çok sayıda Hristiyan dini yapıları olan manastır ve kilise yapıları inşa edilmiştir. 1915 ve 1980 yıllarında bölgede çeşitli nedenlerden dolayı çıkan karışıklıklar sonucu gerçekleşen göçlerle bu dini yapılar terk edilmişlerdir.

Terk edilen Hristiyan dini yapılarından özellikle kırsal alanlarda yer alanlar, doğanın olumsuz etkilerine ve vandalizme karşı savunmasız kalarak zaman içerisinde birçoğu harabeye dönüşmüştür. Göç sonrası geri dönüşlerde bu yapıların birçoğu yeni kullanıcıları/cemaatleri tarafından onarılmıştır. Ancak Kırsalda yapılan bu onarımların büyük çoğunluğu, özellikle geçmiş

yıllarda yapılanlar, resmî kurumlardan izin alınmadan, restorasyon ilkelerine aykırı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Onarım çalışmaları yapının bozulma sürecini durdurmuşsa da özgün plan ve cephe düzenine aykırı eklerin yapılması, özgün ile uyumsuz malzeme ve yapım tekniklerinin uygulanması; yapının ilk tasarımındaki mimari bütünselliğini bozmakta, özgün dokusuna zarar vermektedir. Mardin'i de içine alan Turabdin Bölgesi'nde kırsal kesimde yer alan tüm kilise ve manastırlarda benzer koruma sorunları görülmektedir.

Tarihi değere sahip bu kültürel varlıkların sonraki nesillere özgün halleriyle aktarılmasında mimari analizlerinin yapılması, restorasyon ve koruma sorunlarının tespiti ve çözümü önem arz etmektedir.

Bu çalışmada Mardin'in Kızıltepe kırsalında yer alan Mor Gevargis (Deyra Meşkok - Meşkuk), Deham (Dehime- Deame), Mor Stefanos Kilisesi (Mort Mariana Kilisesi) ve Mor Circis (Mor Cercis) kiliselerinin konum, tarihçe, mekânsal ve yapısal özellikleri ile bozulma ve koruma sorunları irdelenmiştir.

Bu kiliselerden Mor Gevargis ve Deham kiliseleri harabe halindedir. Mor Stefanos Kilisesi (Mort Mariana Kilisesi) 2018, Mor Cercis Kilisesi ise 2020 yılında yapılan restorasyon uygulamalarıyla Hristiyan cemaatin (Süryaniler) ibadetine açık hale getirilmiştir.

Mor Gevargis Kilisesi (Deyra Meşkok-Meşkuk)

Konumu

Kilise, Mardin'in Kızıltepe ilçesinin yaklaşık olarak 20 km batısında yer alan Büyükayrık (Meşkok, Meşqoqa mezin) Köyü'nde, yerleşim alanının kuzeybatısında bulunmaktadır (Resim 1.). Köy, kuzeyinde Kovanlı, kuzeydoğusunda Gölbaşı, Sürekli ve Akkoç, doğusunda Tuzluca, güneydoğusunda Güngören, Küçükayrık ve Yayıklı, güneyinde Yumrucak, güneybatısında Bağrıbütün ve Çadırlı, batısında Kovalı ve kuzeybatısında Boyaklı köyleri ile çevrilidir.

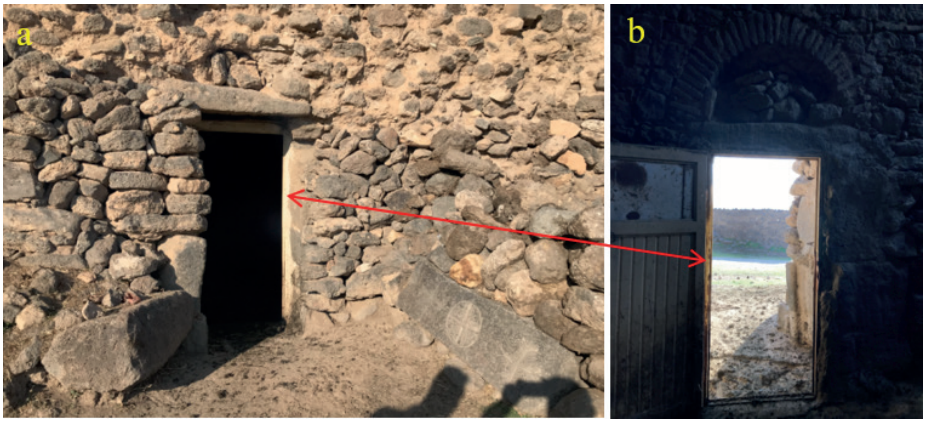
Resim 1. *Mor Gevargis Kilisesi*

Tarihçesi

Yapım tarihini belirten bir kitabesi bulunmayan Mor Gevargis Kilisesi, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri'ne göre M.S. 1125 yılında Patrik Yuhannon İbn-i Şaallah tarafından Aziz ve Şehit Mor Gevargis adına inşa edilmiştir (D.K.V.K.E, 2017). Bu bilgiyi otuz sekiz yıl metropolitlik yapmış olan Mardin Metropoliti Yuhannon'un (Ö. 1165) hayat hikâyesinde görmekteyiz. Hayat hikâyesinde, kendisinin çok sayıda kilise ve manastır inşa ya da restore ettirdiğini ve özellikle beş kilisenin Dunisar, Maskuk, Saba ve Tel Besmai köylerinde yer aldığını söyler. Bahsedilen Maskuk, bugün Meşkok olarak da bilinen Büyük Ayrık ve kilise de bu köyde bulunan Mor Gevargis Kilisesi olarak bilinen kilise olabilir. Dolayısıyla bu kilise 12. yüzyıla tarihlendirilebilir. Bu tarihlendirmeyi yapının taş işçiliği de destekler (Pekol, 2022, s. 116).

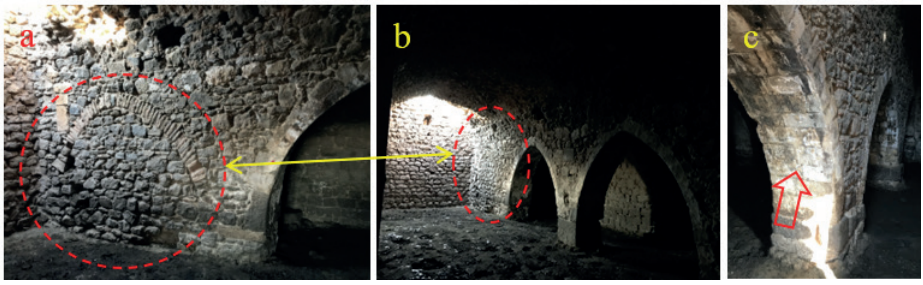
Mekânsal ve Yapısal Özellikleri

Mor Gevargis Kilisesi, Mor İliyo Manastırı (Çiftlik Köyü) ve Mor Theodoros Kilisesi (Göllü Köyü) gibi doğu - batı doğrultusunda uzayan üç nefli naos ve naosun doğu ucunda üç bölümlü mezbahı olan bir plan düzenine sahip kilisedir (Çizim 1.). Dıştan uzunluğu 21.76 m, genişliği 11.30-11.50 m olan kiliseye, güney cephesinde bulunan düz atkılı, 85 cm genişliğinde, dikdörtgen formlu bir kapıdan girilmektedir (Resim 2. a). Özgün olmayan pvc kanatlı bu kapı kilisenin naosuna açılmaktadır (Resim 2. b).

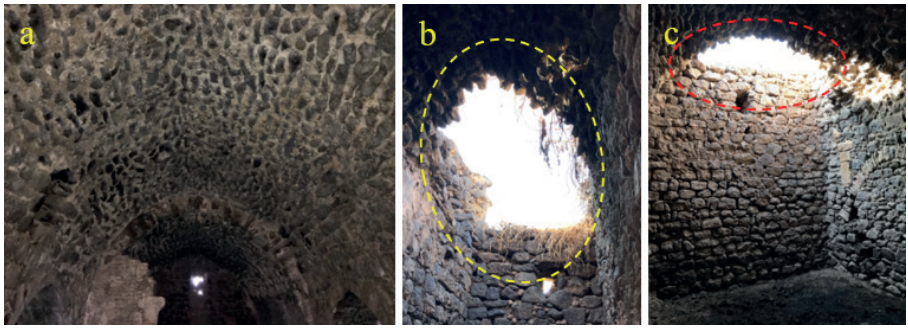
Resim 2. *Kilisenin güney cephesindeki giriş kapısı (a), naosa açılan giriş kapısı (b)*

Naos, altı fil payenin taşıdığı sivri kemerli arkatlarla üç nefe ayrılmıştır. Payelerin taşıdığı iki sıra arkat kemerler sekiz tanedir. Arkat kemerlerin batı ucundaki birer kemeri, kemer karnı ile zemin arası taş malzemeyle örülmüştür (Resim 3. a). Arkatların batı uçtaki bu iki kemeri tuğladan, diğer kemerleri ince yonu taştan yapılmıştır (Resim 3. a, b, c).

Resim 3. *Arkatların batı ucundaki kemerleri (a, b), arkat kemerleri (c)*

Üç nefli naosun orta nefi yan neflerden daha geniş tutulmuştur. Orta nef 4 m, yan nefler 1.85-1.95 m arasında değişmektedir. Naosun nefleri ayrı ayrı üç beşik tonozla örtülüdür (Resim 4. a). Tonozlar üstten düz dam şeklinde geçilmiştir. Doğu - batı doğrultusunda uzayan güney (Resim 4. b) ve orta (Resim 4. c) neflerin tonozları batı uç taraflarından kısmen çökmüştür.

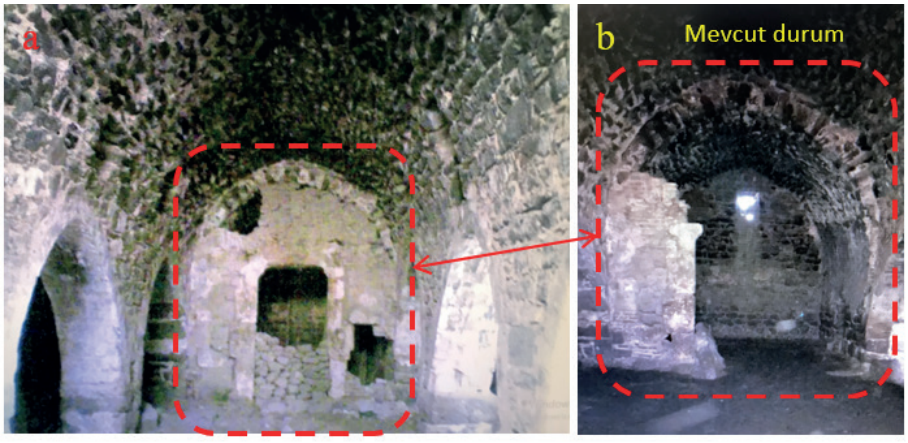
Resim 4. *Naosun tonoz örtüsü (a), güney (b) ve orta (c) neflerin batı ucunda yıkılmış tonozları*

Doğu - batı doğrultusunda uzayan naosun doğu ucunda kuzey - güney doğrultuda yan yana dizilmiş üç bölümlü mezbah vardır (Resim 5. a, b, c). Ortadaki bölüm ana mezbah (bema, sunak odası), kuzeydeki bölüm (prothesis), duayı yürüteceklerin hazırlandığı (Keser, 2002, s. 97) ve şarap ekmek ayininde kullanılan kutsal nesnelerin altara (kduşkudşine) getirilmesinden önce gerekli törensel hazırlığın yapıldığı kısımdır. Güneydeki mezbah (diakonikon) ise genellikle kilise adamlarının değişik mekân ihtiyaçlarını karşılayan (Tiryaki & Uzbek, 2015, s. 12), özellikle tören elbiseleri ve kutsal metinlerin yer aldığı kısımdır (Keser, 2002, s. 98).

Resim 5. *Orta nefin kuzeyindeki nef (a), orta nef (b) ve güneyindeki nef (c)*

Ölçüleri 4.31 x 3.88 m olan ana mezbah, kuzey ve güney duvarlarında bulunan birer kapı açıklığıyla prothesis ve diakonikona bağlanmaktadır. Her iki kapı açıklığı da 80 cm genişliğinde, düz atkılıdır. Ana mezbahın batı duvarında ise naosun orta nefine geçişi sağlayan 130 cm genişliğinde, düz atkılı bir kapı açıklığı vardır. Ancak bu duvarın büyük bir bölümü açıklıkla beraber yıkılmıştır. Diakonikon, batı duvarında bulunan 80 cm genişliğindeki kapı açıklığıyla naosun yan nefine (güney nef) açılmaktadır. Prothesisin yan nefe (kuzey nef) geçişini sağlayan açıklığın olduğu batı duvarı tamamen yıkılmıştır. Naosun üç beşik tonozu mezbahın bölümlerini de örter (Resim 6. a, b).

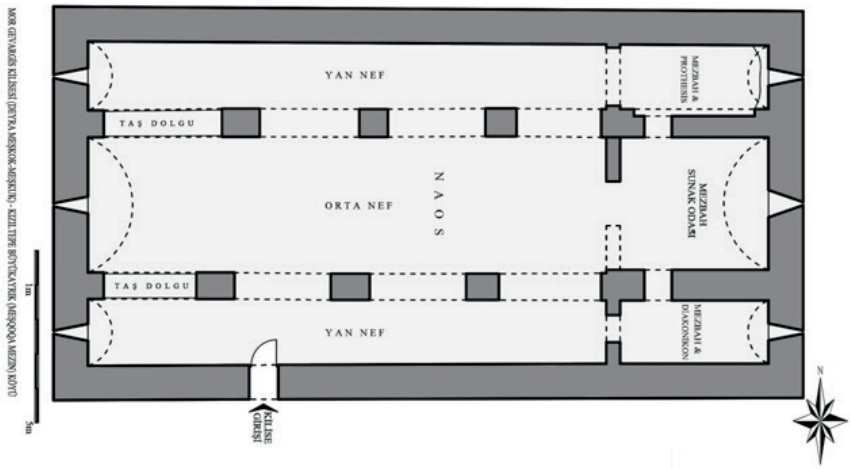
Resim 6. *Büyükayrık köyü kilisesi, (a, Url-4), (b)*

Kilisenin üç nefli naosunun batı duvarında nefleri, üç bölümlü mezbahının da doğu duvarında bölümlerini ayrı ayrı aydınlatan birer düz atkılı şevli pencere vardır.

Köyün jeolojik yapısı Volkanik Karacadağ formasyonun etkileşimi dâhilinde olması (D.K.V.K.E, 2017) köydeki sivil yapılar gibi kilisenin yapımında

da bazalt ana malzeme olmuştur. Bazalt malzemenin yanında tuğla malzeme de kullanılmıştır. Tuğla, özellikle ana giriş kapısının iç kemerinde, arkatların birer kemerinde ve ana mezbahın batı duvarında kullanılmıştır. Kilisenin çan kulesi yoktur.

İnsan, hayvan ve doğa tahribatına açık olan yapının üst örtüsündeki çökmeler sebebiyle yapısal bütünlük zayıflamıştır. Bu durum, duvarlardaki ciddi çatlaklar ile beraber yapıda kısmen çökme tehlikesi oluşturmaktadır. Restorasyon projesi bağlamında bu hali ile güçlendirilmeli ve çökmüş tonozların tamamlanması yapılarak korumaya alınmalıdır (Pekol, 2022, s. 118)

Çizim 1. *Mor Gevargis Kilisesi – Kat planı*

Deham (Dehime-Deame) Kilisesi

Konumu

Kilise, Mardin'in Kızıltepe ilçesinin yaklaşık olarak 18 km batısında yer alan Sürekli (Dehime- Deame) Köyü'nde, yerleşim alanının içerisinde bulunmaktadır (Resim 7.). Köy, kuzeyinde Akkoç, kuzeydoğusunda Demet, Düğürk ve Kalaycık, doğusunda Yalınkılıç ve Akça, güneydoğusunda Yeşilköy ve Tuzluca, güneyinde Güngören, güneybatısında Büyükayrık ve Küçükayrık ve kuzeybatısında Gölbaşı köyleri ile komşudur.

Resim 7. *Deham Kilisesi*

Tarihçesi

Kilisenin inşa tarihini belirten bir kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Gabriel Akyüz (Horiepiskopos) kilisenin Mardin Metropoliti Mor Yuhannon (Ö. 1165) tarafından 12. yüzyılda yaptırıldığını söylemektedir (Sözlü görüşme, Gabriel Akyüz, 2022). Mor Yuhannon, yaşamı boyunca beş büyük, yirmi dört küçük kilise inşa ettirmiştir. Yaşam hikayesi, inşa ettirdiği büyük kiliselerden birinin Maşkok'ta (Büyükayrık/Kızıltepe) olduğunu söyler. Yaşam hikâyesine göre, Yuhannon, Deame'de küçük bir kilise inşa ettirmiştir. Bugün Deame/Deham Kilisesi olarak bilinen yapı Maşkok'taki kiliseden daha büyüktür. Dolayısıyla Yuhannon'ın hayat hikâyesinde geçen kilise başka bir yapı olmalıdır. Bugün harabe halindeki Deame Kilisesi'ne dair tarihsel veriye ulaşılmamış olmakla birlikte, yukarıdaki aktarımla, Deame'nin 12. yüzyılda önemli bir köy olduğunu anlıyoruz (Zakar, 2022, s. 119).

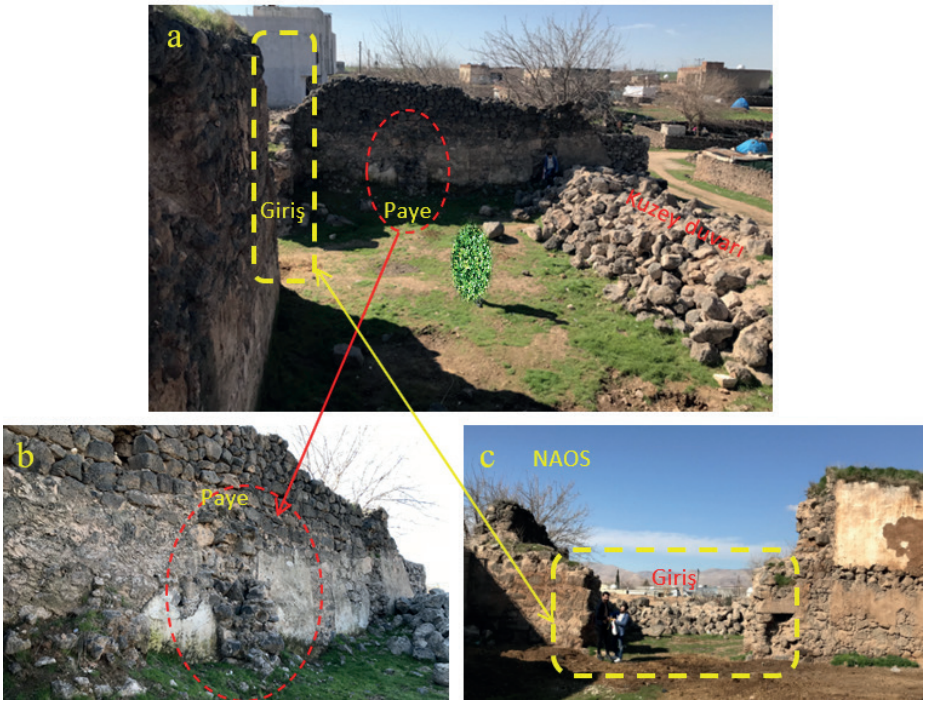
Mekânsal ve Yapısal Özellikleri

Harabe durumundaki Deham Kilisesi, Mor Gevargis Kilisesi (Büyükayrık-Meşkuk) gibi doğu-batı doğrultusunda uzayan üç nefli naos ve doğu uçta üç bölümlü mezbahı olan bir plan şemasına (Çizim 2.) sahip olduğu mevcut izlerden anlaşılmaktadır. Dıştan uzunluğu 24.30 m, genişliği 16.50 m olan kilise, dikdörtgen formludur.

Kilisenin üç nefli naosunun kuzey duvarı tamamen, güney duvarı ise kısmen çökmüştür. Naosu üç nefe ayıran arkatlar ve nefleri örten tonozlar tamamen yıkılıp yok olmuştur. Sadece naosun batı duvarında arkat kemerlerin oturduğu kısmen duvara gömülü payelerin kalıntıları vardır (Resim 8. a, b). Diğer payelerin zemindeki izleri molozlar temizlendikten sonra ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

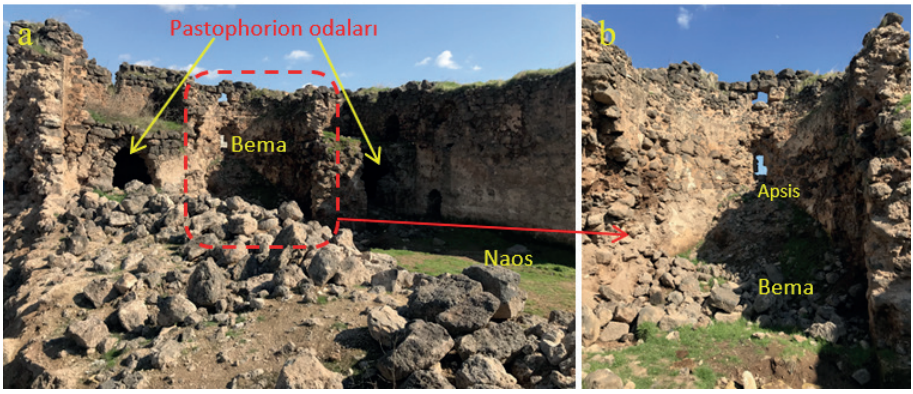
Kilise naosundaki izlerden arkatların altı fil payenin taşıdığı kemerlerden oluştuğu ve bu arkat kemerlerin sekiz tane olduğu tahmin edilmektedir.

Naosa girişi sağlayan güney duvarındaki kapı yıkılarak daha da genişlemiştir (Resim 8. a, c).

Resim 8. *Kilise naosunun mevcut durumu (a), naosun batı (b) ve güney duvarı/giriş cephesi (c)*

Üç nefli naosun doğu ucunda üç bölümlü mezbah vardır. Mezbah bölümleri kuzey - güney doğrultuda yan yana dizilmişlerdir. Ortadaki bema (sunak odası) yanlardakiler pastophorion odalarıdır (Resim 9. a). Bemanın doğu duvarı içten yarım daire şeklinde (apsis), dıştan düz duvar olarak geçilmiştir. Bema, üst örtüsünün (yarım kubbe) tamamen, yan duvarlarının ise kısmen çökmesi nedeniyle molozla doludur (Resim 9. b). Bema, pastophorion odalarıyla mekânsal bağlantıda değildir muhtemelen bağlantılar sonradan kapatılmıştır.

Resim 9. *Naosun doğu ucundaki mezbah bölümleri (a), bema ve doğu ucunda apsis (b)*

Bemanın kuzeyindeki pastophorion odasına (prothesis) naostan, 107 cm genişliğinde kısmen çökmüş kemerli bir kapı açıklığından girilmektedir (Resim 10. a). Beşik tonozla örtülü olan bu oda molozla doludur (Resim 10. b).

Resim 10. *Prothesis giriş kapı açıklığı (a), prothesisin mevcut durumu (b)*

Bemanın güneyindeki pastophorion odasına (diakonikon) ise naostan 94 cm genişliğinde üst kısmı yıkılmış bir kapı açıklığından ulaşılmaktadır (Resim 11. a). Bu oda da beşik tonozla örtülü olup molozla dolmuştur (Resim 11. b).

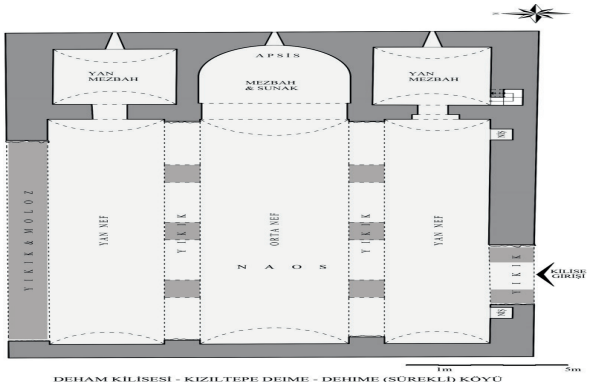

Resim 11. *Diakonikon giriş kapı açıklığı (a), diakonikon mevcut durumu (b)*

Pastophorion odalarının ikisinin de üzerinde birer oda olduğu mevcut kalıntılardan anlaşılmaktadır. Prothesisin üzerindeki odaya bağlantının nasıl yapıldığı anlaşılmazken diakonikonun üzerindeki odaya güney duvarında bulunan 60 cm genişliğinde, düz atkılı bir geçitten beş basamakla çıkılmaktadır. Bu odaların da üst örtüleri tamamen, duvarları ise kısmen yıkılıp yok olmuştur.

Kilisede mezbah bölümlerinin doğu duvarlarında birer düz atkılı, şevli pencere vardır. Prothesis ve diakonikonun üzerlerindeki odaların doğu duvarlarında da birer şevli pencere vardır. Naosun batı duvarında ise Mor Gevargis Kilisesi'ndeki (Meşkok Köyü/Kızıltepe) gibi üç nefi ayrı ayrı aydınlatan birer penceresi mevcut kalıntılardan tespit edilememiştir. Deham Kilisesi, Mor Gevargis Kilisesi gibi yörede bulunan bazalt taşlarından inşa edilmiştir.

Yapının tamamen yok olmasını önlemek adına alınabilecek acil önlemler, kilisenin bazı kısımlarının doğanın tahribatından korunması ve ihtiyaç olan kısımlarda strüktürel desteğin sağlanmasıdır. Özellikle ağır hasar görmüş olan apsis odalarının (bema ve pastophorion) döşeme ve duvarlarının askı sistemiyle desteklenmesi önerilmektedir (Zakar, 2022: 121).

Çizim 2. *Deham (Dehime) Kilisesi – Kat planı*

Mor Stefanos Kilisesi (Mort Mariana Kilisesi)

Konumu

Kilise, Mardin'in Kızıltepe ilçesinin yaklaşık olarak 5 km güneyinde yer alan Halkalı (Kıleybin-Klebin) Köyü'nde, yerleşim alanının kuzey ucunda bulunmaktadır (Resim 12.). Köy, kuzeydoğusunda Beşevler, doğusunda Akalın ve Aktepe, güneydoğusunda Aslanlı, güneybatısında Alemdar, kuzeybatısında Akyazı ve Sandıklı köyleri ile komşudur.

Resim 12. *Mor Stefanos Kilisesi / Mort Mariana Kilisesi*

Tarihçesi

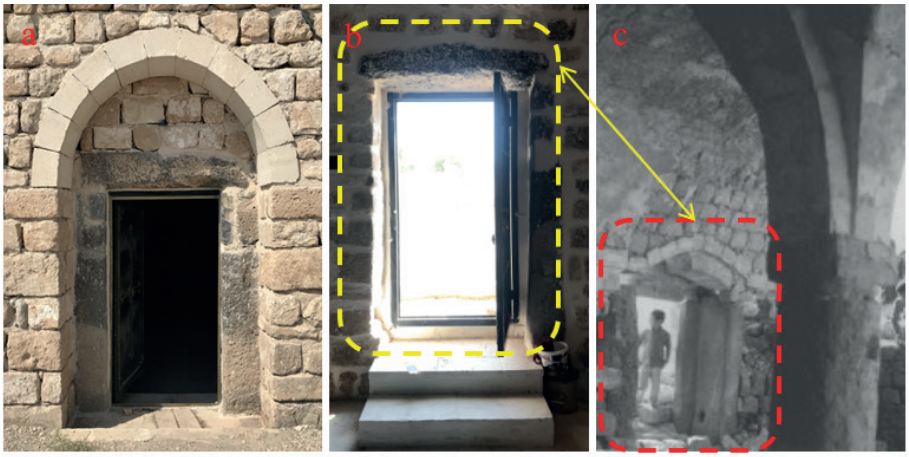
Yapım tarihini belirten bir kitabesi bulunmayan kiliseyi, G. Akyüz 8. - 9. yüzyıla tarihlendirir. Kilise, 2018 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu'nda "Mort Mariana Kilisesi" ismiyle tescil edilmiştir. Ancak Mardin Kırklar Kilisesi Horiepiskopos'u Gabriel Akyüz, Rahip Hanna Dolabani'nin (sonradan Mardin Metropoliti) 3 Kasım 1930 tarihinde yazmış olduğu günlüğünde, kilisenin adının Mor Stefanos Kilisesi olarak geçtiğini söyler.

Günlüğünde şunlar yazılıydı: "*… 3 Kasım sabahı, öğlen yemeği yedikten sonra köylülerle vedalaşarak Kefertüth'e doğru hareket ettik. Kefertüth onlara yakındı. Kefertüth'ün büyüklüğünü teyid eden günümüze kadar ulaşan tarihi eserlerden büyük taşlar, sütunlar ve tuğla parçaları gibi kalıntılardan oluşuyordu. Daha sonra Klebin Köyü'ne gittik. Oradaki Mor Stefanos Kilisesi'ni gördük. Günümüze dek ayaktadır. Ortasında dört büyük sütun mevcut olup üç bölümden oluşmaktadır. İçinde vaftiz bölümü, azizlere ait yeşil perdelerle örtülü bir mezar vardı. Üzerine bir Kuran vb. şeyler konulmuştu. Orada kırık bir yürekle Peygamber Doniyel'in duasını okudum*" (Akyüz, 2022, s. 10). 1989 tarihli A.K. Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri'nde ismi Kileybin Ziyareti olarak geçen kilise, ilk yapılışında kilise olup sonradan cami olarak kullanılmıştır yazılıdır.

Mekânsal ve Yapısal Özellikleri

Kilise, dıştan 13.66 x 12.90 m ölçülerinde, üç nefli naos ve naosun doğu ucunda kuzey - güney doğrultusunda uzayan, kemerlerle sınırlandırılmış üç bölümlü mezbahı olan bir plana sahiptir (Çizim 3.). Kilise bu plan yapısıyla Deham Kilisesi (Kızıltepe-Sürekli Köyü), Deyra Kızılle- Süryani Kilisesi (Derik-Boyaklı Köyü), Mor Theodoros Kilisesi (Mardin-Göllü Köyü), Mor Cercis Kilisesi (Mardin-Eskikale Köyü) ve Mor Gevargis Kilisesi (Kızıltepe-Büyükayrık Köyü) gibi doğu - batı doğrultusunda uzayan üç nefli naos ve doğu uçta da kuzey-güney doğrultuda yan yana dizilmiş üç bölümlü mezbahı olan kiliselere benzemektedir. Ancak doğu-batı doğrultusunda uzayan dikdörtgen planlı bu kiliselerden farklı olarak Mor Stefanos Kilisesi kare bir plan sergilemektedir. Plan düzenlerindeki bozulmaların /değişikliklerin tarihsel süreç içerisinde yıkılan yapılara yapılan hatalı müdahalelerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Naos ve mezbah bölümlerinden oluşan kiliseye, güney cephesinde bulunan beşik kemerli bir nişteki kapıyla girilmektedir. 2018 yılında yapılan restorasyon çalışmasında (Akyüz, 2022, s. 11) düz atkılı, 1 m genişliğinde, tek kanatlı olarak onarılan bu kapı (Resim 13. a, b) kilisenin naosuna açılmaktadır. Ancak naosa açılan bu giriş kapısı 1989 tarihli D.K.V.K.E. 'de yer alan yazılı metinde ve fotoğrafta basık sivri kemerli bir kapı olduğu anlaşılmaktadır (Resim 13. c).

Resim 13. *Kilise giriş kapsı (a, b), D.K.V.K.E., 1989 tarihli fotoğraf kilise giriş kapısı (c)*

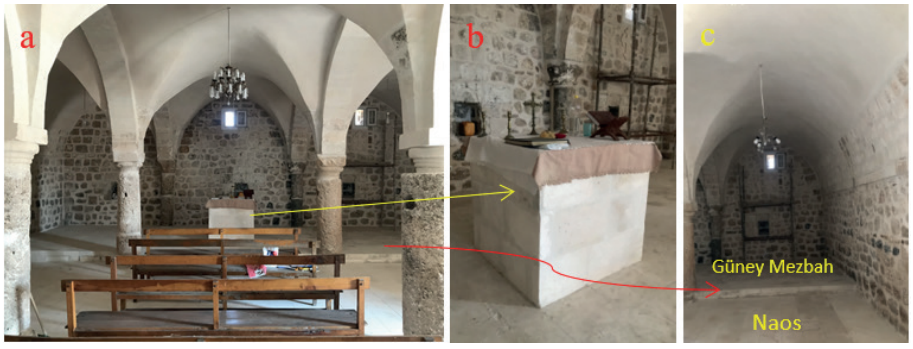
Naos, ortada dört sütun ve bu sütunların doğrultusunda batı duvarına dayalı iki paye ile taşınan tonoz çeşitleri ile örtülüdür. Üç nefli naosun yan nefleri birer beşik tonoz, orta nefi ise biri sivri diğeri yuvarlak kemerli iki haç tonozla örtülmüştür (Resim 14. a). Üç nefli naosun uzunluğu 10.55 m, genişliği 8.25 m'dir. Naosun kuzey duvarında 90 x 52 cm ve 240 x 82 cm ölçülerinde iki sivri kemerli niş vardır. Büyük olan nişin dışa taşkın kemerleri yanlarda sütun başlıkları olan iki yarım (kısa) sütuna oturmaktadır (Resim 14. b).

Resim 14. *Noas (a), sivri kemerli büyük niş (b)*

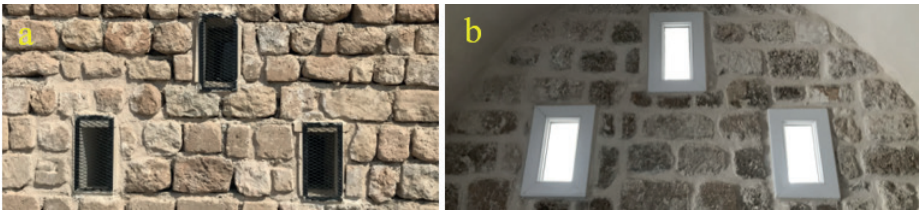
Naosun doğu ucunda yer alan mezbah bölümlerine neflerden birer basamakla çıkılmaktadır. Naosun nefleri ile mezbahın bölümleri arasında diğer kiliselerde olduğu gibi geçiş açıklığı olan sınırlayıcı bir duvar yoktur. Mezbahın bölümleri de sadece sütunlar arasındaki kemerlerle sınırlandırılmıştır. Mezbahın orta bölümünün üzeri sivri kemerli haç tonoz, yan bölümleri ise yan neflerden gelen beşik tonozlarla geçilmiştir. Bölümlerin tonozlarını doğu duvarına dayalı iki sütun taşımaktadır. Naos ve mezbahın tonozları kireç sıva ile

sıvanmıştır (Resim 15. a, c). Mezbah bölümlerinin doğu duvarlarında yaklaşık olarak 35 x 30 cm ölçülerinde birer düz atkılı niş bulunmaktadır. Mezbahın orta bölümünde 100 x 100 cm ölçülerinde kesme taştan yapılmış bir kduşkudşin (sunak) vardır (Resim 15. b).

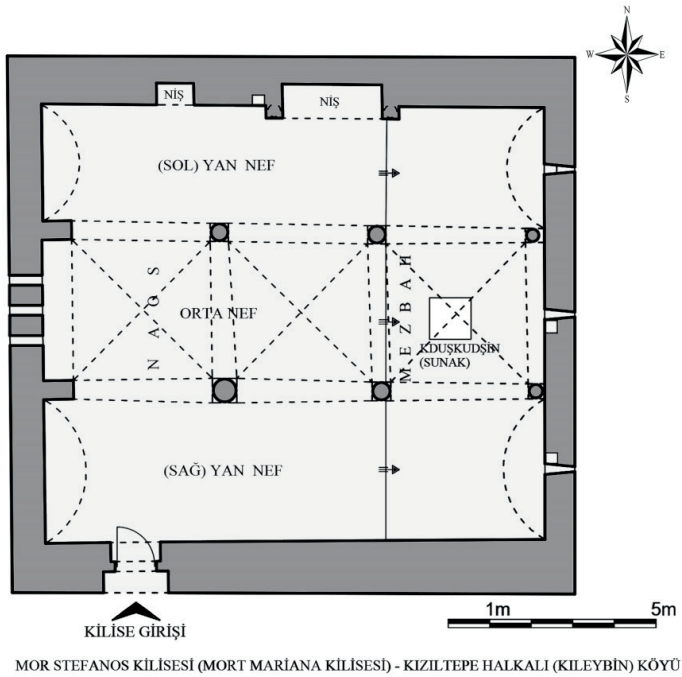
Resim 15. *Naosun doğu ucunda mezbah bölümü (a), kduşkudşin/sunak (b), yan nef ve tonozu (c)*

Kilise, mezbah bölümlerinin doğu duvarlarında bulunan birer düz atkılı üç şevli pencereyle ve naosun orta nefinin batı duvarında yer alan üç düz atkılı pencereyle aydınlanmaktadır. Naosun batı duvarındaki üçlü pencere, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'u anmanın sembolik ifadesi olarak biri, aynı hizada olan iki pencerenin üzerinde tasarlanmıştır (Resim 16. a, b).

Resim 16. *Naosun batı cephesinde/duvarındaki üçlü pencere (a, b)*

Kilisede tonozlar, iç ve dış duvarlar kaba yonu, çörten, kemer, sütun ve sütun başlıkları ince yonu taştan yapılmıştır. Tonozların üzeri toprak dolgulu düz damdır. Ancak yapılan onarımda kemer, zemin, çatı saçak ve alınlıklarında kesme taş kullanımı görülmektedir. Ayrıca özgün toprak dolgulu düz dam betonarme ile geçilmiştir.

Çizim 3. *Mor Stefanos Kilisesi (Mort Mariana Kilisesi) – Kat ve vaziyet planları*

Mor Circis (Mor Cercis) Kilisesi (Işıklar Köyü)

Konumu

Kilise, Mardin'in Kızıltepe ilçesinin yaklaşık olarak 5 km batısında yer alan Işıklar (İbrahimiye-Bırahımıye) Köyü'nde, yerleşim alanının içerisinde bulunmaktadır (Resim 17.). Köy, kuzeydoğusunda Esenli, güneydoğusunda Yolüstü ve Akyazı, güneyinde Karakuyu ve Arıtepe, güneybatısında Kılduman, Demirler, Çaybaşı ve Büyüktepe, batısında Karakulak ve kuzeybatısında Araköy ve Akziyaret köyleri ile çevrilidir.

Resim 17. *Mor Circis Kilisesi*

Tarihçesi

Mor Circis Kilisesi'nin inşa tarihi, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri'nde, "*Kilise 7. yüzyılda İslam devleti halifesi Hazreti Ömer döneminde devlet hazinesinden sağlanan yüzde kırk hibe ile yaptırılmıştır.*" (D.K.V.K.E, 2010) Yazılıdır. Ancak Horiepiskopos Gabriel Akyüz ise kiliseyi 8.- 9. yüzyılla tarihlemektedir. Tarihsel süreç içerisinde kilisenin üç defa onarım gördüğünü söyleyen kilisenin bakımından sorumlu Cemil Yılmaz, son onarımın 2020 yılında olduğunu, aynı zamanda kuzey cephe duvarının desteklenmesi için iki payandanın eklendiğini söylemektedir.

Mekânsal ve Yapısal Özellikleri

Mor Circis Kilisesi, onu çevreleyen bir bahçe duvarına sahip değildir. Dıştan uzunluğu 16.37 m, genişliği 10.08-10.25 m olan kilise, doğu - batı doğrultusunda uzayan ve doğu uçta iki bölümlü mezbahı olan planıyla iki nefli bir kilisedir (Çizim 4.). Genelde benzer plan düzenine sahip kiliselerde doğu uçta üç bölümlü mezbah olmaktadır. Ancak Mor Circis Kilisesi'nde iki bölümlü olarak inşa edilmiştir.Kilise, naos ve mezbah bölümlerinden oluşmaktadır. Kiliseye naosun güney duvarında bulunan 101 cm genişliğinde, basık kemerli, dikdörtgen formlu, demir kanatlı bir kapıdan girilmektedir (Resim 18. a).

Naos, 110 x 96 cm ve 127 x 94 cm ölçülerinde iki fil ayağın taşıdığı sivri kemerli arkatla iki nefe ayrılmıştır. Doğu- batı doğrultusunda uzan her bir nef kireç sıvalı beşik tonozla örtülüdür. İki neften oluşan naosun uzunluğu 10.41-10.61 m, genişliği 7.65-7.78 m arasında değişmektedir (Resim 18. b).

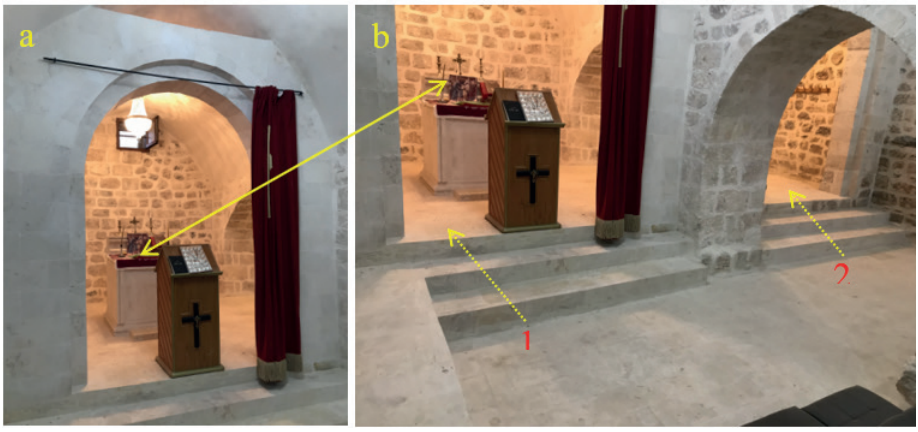
Resim 18. *Kilise giriş kapısı (a), naos bölümü ve arkat (b)*

Kilise naosunun kuzey (Resim 4.406. a) ve güney duvarlarında, Mor İliyo Manastırı (Çiftlik Köyü), Mor Gevargis Kilisesi (Büyükayrık Köyü) gibi çok nefli kiliselerde olduğu gibi dayanma kemer ve ayaklar (paye) yoktur. Bunun yerine duvar kalınlıkları artırılmıştır. Ayrıca kuzey cephe duvarı iki payandayla desteklenmiştir (Resim 19. b). Naosun kuzey duvarında 189 x 56 cm ölçülerinde sivri kemerli bir niş vardır (Resim 19. a). Diğer duvarlarında niş yoktur.

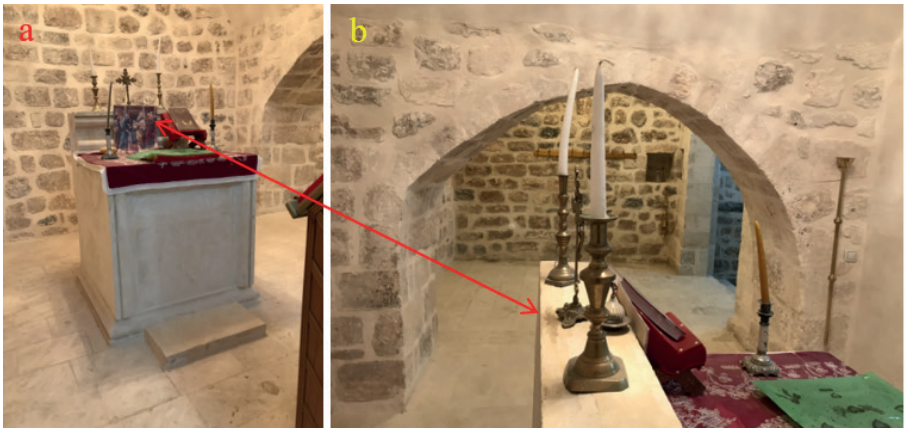
Resim 19. *Naos ve kuzey duvarı (a), kilisenin kuzey cephe duvarı ve payandalar (b)*

Naosun doğu ucunda her bir nefine karşılık gelen birer mezbah (sunak odası) bölümleri vardır. Mezbahın bu iki bölümüne naostan üçer basamakla çıkılmaktadır. Bu bölümler naostan birer kemerli açıklıklarla ayrılmaktadır (Resim 20. a, b).

Resim 20. *İki bölümlü mezbah (b), ana mezbah (a, b)*

Mezbahın soldaki bölümü ana mezbah, sağdaki (Resim 21. b) ise liturjide (ayin-ibadet) kullanılan malzemelerin saklandığı bölüm olarak kullanılmaktadır. Ana mezbahta taştan bir kduşkudşin (altar-sunak) bulunmaktadır (Resim 21. a). Naosun kireç sıvalı iki beşik tonozu mezbah bölümlerini de örter.

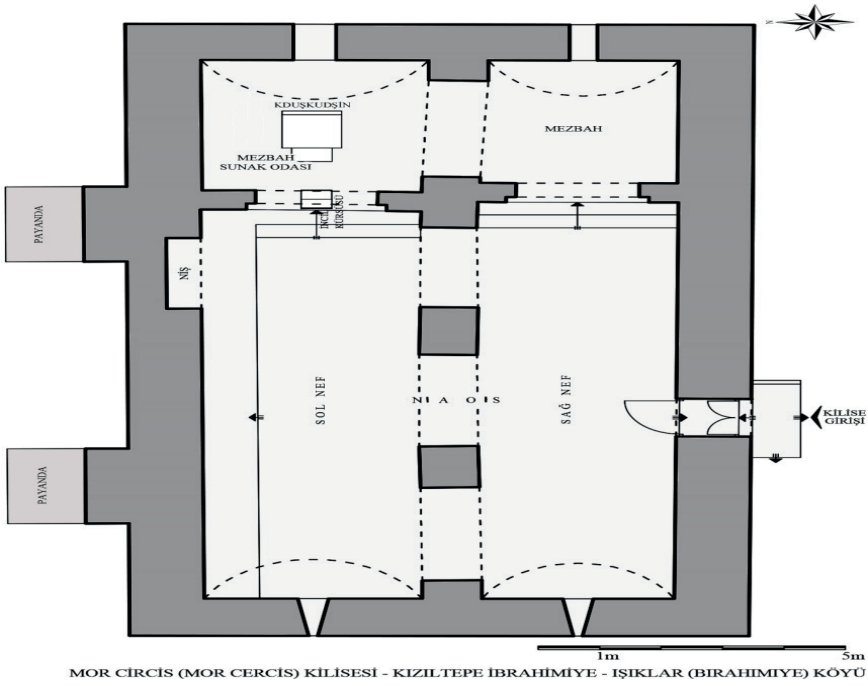
Resim 21. *Kduşkudşin /sunak (a), mezbah bölümleri (b)*

Kilise naosunun batı duvarında nefleri aydınlatan düz atkılı iki şevli pencere (Resim 22. a), mezbah doğu duvarında da mezbahın bölümlerini aydınlatan düz atkılı iki pencere vardır (Resim 22. b).

Resim 22. *Naos batı duvarındaki pencere (a) (kuzeydeki nefin), mezbah doğu duvarındaki pencere (b)*

Kilisenin iç ve dış duvarlarında ince ve kaba yonu taş kullanımı görülmektedir. Ancak yapılan onarımlarda daha çok kaba yonu taş kullanılmıştır. Naosun arkat kemerleri ve onları taşıyan ayaklarda ince yonu taş, zeminde ise kesme taş kullanılmıştır.

Çizim 4. *Mor Circic (Cercis) Kilisesi – Kat ve vaziyet planları*

Sonuç

Kızıltepe kırsalında yer alan ve günümüze ulaşan Hristiyan dini yapıları, bölgenin genel niteliklerini yansıtan en eski yapılardır ve hem arkeoloji hem de mimarlık tarihi bilimi açısından çok değerli yapılardır. Kırsal alanlardaki Hristiyan dini yapılarının yok olma ve bozulma süreçlerini durdurmak ve bu yapıları koruyarak gelecek nesillere özgün niteliklerini koruyarak aktarmak çok önemlidir. Bu kültürü sonraki nesillere aktarmak için koruma uzmanlarının yer aldığı, ilgili çok sayıda bilim dalının birlikte çalıştığı koruma projelerinin hazırlanması gereklidir. Bu yapıları sıradan bir mimari eser olarak değil, arkeolojik bir veri olarak değerlendirip bu kapsamda restorasyon projeleri hazırlanmalı ve uygulanmalıdır. Bilimsel ilkelere uygun olarak bakım ve onarımlarının sürekliliğinin sağlanması için kullanıcılarına ekonomik ve bilimsel restorasyon uygulamaları konusunda eğitim desteği verilmesi, yapıların sonraki nesillere özgün mimarileriyle korunarak aktarılmasına önemli katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akyüz, G. (2022). Rahip Hanna Dolabani'nin 3 Kasım 1930 tarihli günlüğünden alınmış. Yayınlanmamış kitap bölümü.

Akyüz, G. (2022). Sözlü görüşme, Kırklar kilisesi Horiepiskoposu Gabriel Akyüz.

Akçay, H. (2019). *İbn İlalmış'ın Târihu Duneyser'inde Kızıltepe'nin Eğitim-Öğretim Mekânları*. The Journal of Mesopotamian Studies, 4(2), 197-207.

Çelik, T. (2014). *Turabdin'de Kalanlar.* İstanbul: Yeni Anadolu Yayıncılık

D.K.V.K.E. (2010; 2017). Avrupa Konseyi, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, Türkiye, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Keser, E. (2002). *Tur Abdin Süryani Ortodoks Dini Mimarisi*. İstanbul: Tarih Vakfı.

Göyünç, N. (1991). *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Url-1 https://www.mardinlife.com/kiziltepe-isimleri.html. Erişim Tarihi: 22. 08. 2022

Pekol, B. (2022). Mor Gevargis Kilisesi/ Dera Meşkok. Keser, E., (Ed.). *Tur Abdin'in Risk Altındaki Süryani Mimari Mirası*. KMKD Fotokitap. 116-118/ 225

Tiryaki, A., Uzbek, Ö. (2015). "Bizans Mimarisi ve Sanatı". *Kültürel Miras ve Turizm Ön Lisans Programı*, İstanbul Üniversitesi, Auzef.

Zakar. L. (2022). Deame (Sürekli) Kilisesi. Keser, E., (Ed.). *Tur Abdin'in Risk Altındaki Süryani Mimari Mirası*. KMKD Fotokitap. 119-121/ 225

Bölüm 10

MİMARLIKTA KÜLTÜR VE MEKÂN KAVRAMI ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA; KİMLİĞİN SÜREKLİLİĞİ VE DEĞİŞİM-KONYA ARMAĞAN MAHALLESİ ÖRNEĞİ

***Esra ARI ÇOKYÜRÜR*[1]**

***Murat ORAL*[2]**

1 Yük. İçmimar, orchid no: 0000-0003-0092-9920 (KTUN LEE Dr.Öğrencisi)
2 Doç. Dr., orchid no: 0000-0003-4848-5417(KTUN Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Öğr.Üyesi)

1. GİRİŞ

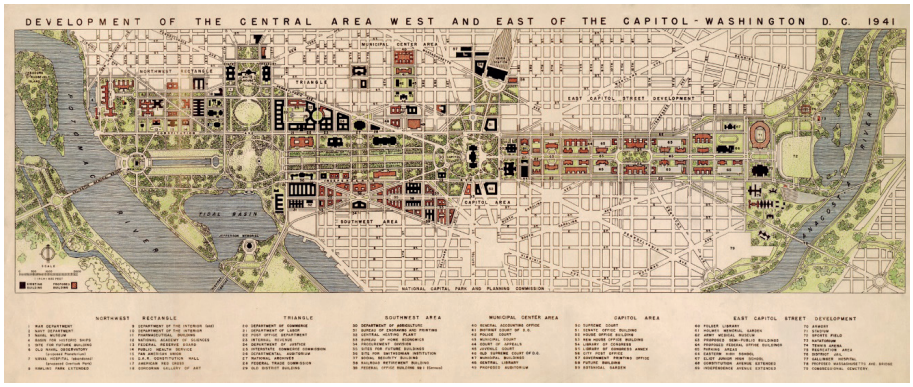
Şehirler tarih boyunca kültürlerin ve medeniyetlerin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olmuştur. Medeniyetlerin çoğunlukla şehirlerde ortaya çıktığı ve şehirlerin yıkılmasıyla medeniyetlerin de çöktüğü görülmektedir. M.Ö. 3500-4000 yıllarında modern şehirlerin ortaya çıkışından bu yana geçen 6000 yılda, insanoğlunun dokunduğu her şey gibi şehirler de gelişmeye ve ilerlemeye devam etmiştir.

Bu tarihsel gelişim sürecinde ilgili yerleşim alanları; kent, polis, komün, şehir devletleri gibi isimler verilirken, kent kavramıyla birlikte medeniyet de büyük bir dönüşüm yaşadı. İlk çağlarda kurulan şehir devletleri (şehir devletleri), demokrasinin uygulandığı kurumlar olarak günümüz demokrasisinin esin kaynağı olmuştur. Kentlerin dönüşümü ile insanın dönüşümü iç içe geçmiş ve birbirini beslemiştir; Tarih boyunca kentler, kültür ve medeniyetlerin doğup geliştiği, varlıklarıyla çeşitli medeniyetleri etkileyen yerleşim birimlerinin ötesinde özelliklere sahip merkezler olmuştur. Medeniyet şehirden; şehir mahalleden; mahalle sokaktan oluşur. Şehirler, medeniyetin bir anlamda fiziki ve maddi halleridir. Mahalle bir şehri oluşturan en büyük ailesidir. Modern zaman algımızın ötesinde mahalle, sınırları doğal olan ve o sınırların mahallelilerce bilindiği-çizildiği güvenlik alanıdır. Camisi, medresesi, okulu, çeşmesi, parkı, bakkalı ile insanın ihtiyaçlarının karşılandığı ortak dünyasıdır (Akyürek,2013)

Bu çalışmada insanlığın gelişimi ile paralel biçimde ilerleyen popüler kültürün kente ve kentliye olan etkisi Konya Armağan Mahallesi örneği üzerinden incelenecektir. Çalışmanın popüler kültür etkisinde gelişen kent bölgeleri ile ilgili hazırlanacak diğer çalışmalarda yardımcı kaynak niteliğinde olması amaçlanmaktadır.

2. KENTLEŞME KAVRAMI

Kentleşme kavramı, kent içinde var olan halkın yaşama biçiminin evrilmesi olarak tanımlanabilmektedir. Belirlenen hacimde yaşayan nüfusun birbirleri ve fiziki çevreleri ile olan bağlantılarının kentleşme kavramını ortaya çıkardığı düşünülebilir. Nüfusun hareketi ve değişimi yine bu kavrama etki etmektedir. Kente özgü biçimde değişim ve gelişim gösterebilen bu terim; sosyal ve ekonomik etkilerini zaman içerisinde değişime açık şekilde ortaya çıkarmaya devam etmektedir.

Görsel ileti 1:Washington Kent Planı-1941

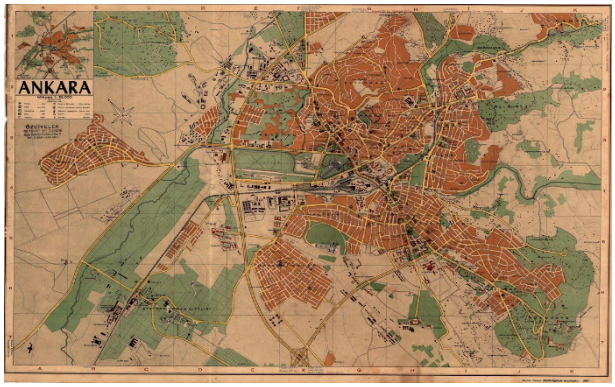
İnsanlık tarihi boyunca devam ederek ilerleyen kentleşme kavramı; farklı dönemlerde yoğunluğunu arttırarak insan hayatına etki etmiştir. Tarihin farklı dönemlerinde farklı biçimlerde öne çıkan sürecin; teknolojik, sanayiye yönelik veya sosyo-kültürel etmenlere bağlı biçimde ortaya çıktığı görülmüştür. Sanayileşmiş ülkelerde taşradan kente göç veya kent bünyesinde kurulan fabrika yerleşkelerine göre yer değiştiren nüfus gibi gelişmeler kentleşme olgusuna etkiyen örneklerden bazılarıdır.

Görsel ileti 2:McMillan Planı olarak tanımlanan kent formu-1901

Kentsel yaşam biçimleri fiziki ve işlevsel olarak ikiye ayrılmaktadır. Fiziksel kentleşme; bahsi geçen kentin hacmindeki değişiklikler olarak tanımlanabilmektedir. Niceliksel olarak incelenen bu durumda; kent hacminin, kentsel nüfusunun artması ve kent sınırlarının genişlemesi ifade edilmektedir.

İşlevsel kentleşme; insanların değişen davranışlarını kapsar. Nitel bir gelişme, yani kente özgü bir yaşayış biçiminin ve sosyo-kültürel gelişimin oluşumu ortaya çıkmaktadır. Kentleşmenin gerçekleşmesi için ilk şartın toplumsal gelişme olduğu belirtilmekte ve tüm bu gelişmelerin temelinde ekonomik kalkınmanın olduğu görülmektedir.

Görsel ileti 3:Ankara Kent Planı-1960lar

"Kent", "kentleşme" ve "kentleşme" ya da mekan ve yaşam, kentsel gelişimin en önemli değerleridir. Çabuk kentleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve kent yaşamının önemli değerlerinden olan kullanıcıyı odak noktası haline getiren konut ve çevre ilişki sistemi yerini kullanıcıları birbirini tanımadığı bir sisteme bırakmıştır. Kentte plansız ortaya çıkan ancak dokulara ve izlere karşı inşa edilen hızlı kentleşmenin ürünü, kültürel etkilerinin kaybolmasına neden olmuştur. Yıkılınca tanınmaz hale gelen ve başarısız taklit işler yapılmaya başlanmıştır. Kent ölçeğinde yabancılaşma kavramı kuşkusuz en yüksek noktasına küreselleşme sürecinde ulaşmıştır.

Kentleşme sürecinde birçok yerleşim alanı kişiliklerini kaybetmeye başladı. Günümüzde irili ufaklı yerleşim birimleri birbirinden ayırt edilemez hale gelmiş, geleneksel kent dokuları kaybolmaya başlamıştır. Sonuçlara bakacak olursak; Geçmişin dokularını ve izlerini tam olarak içinde barındırabilen çok az şehir var. Çabuk kentleşmenin yoğunlaştığı son yıllarda doğa, kültür, sivil mimari ve anıtsal yapılardan oluşan mirasımızın büyük bir kısmı kaybolmuş, gereken önem verilmemiştir.

2.1. KENTLEŞME SÜRECİ

Avrupa'da ortaya çıkan modernite ihtiyacı, 1840'lı yıllarda gerçekleşen sanayi devriminden sonra Osmanlı ekonomisini ve kurumsal yapısını evrensel bir proje olarak dönüştürmeye başlamıştır. Bu etkinin iki kanaldan meydana geldiği görülmektedir. Birincisi, Osmanlı ekonomisi piyasa mekanizması içinde kapitalist ilişkilere açılmıştır. İkincisi, egemen seçkinlerin modernizme uygun gelişimlerden sayılabilmektedir.

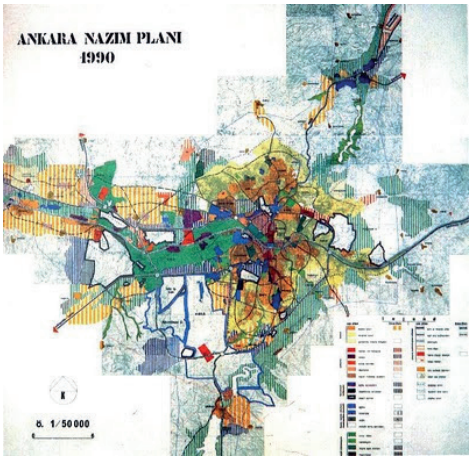
Görsel ileti 4:Üstte Jansen Planı-Altta Uygulanmış Yücel Uybadin Planı Yoğunluk Karşılaştırması, Yenişehir Ankara, 2019

Bu gelişmeler sonucunda Osmanlı toplumsal yapısı içinde özel ve kamusal alanlar değişmeye başlamış, kişisel haklar ve mülkiyetin kurumsallaşması ön plana çıkmış, sınıf değişimi ortaya çıkmış, klasik Osmanlı düzenindeki askeri sistemin yerini günümüz memur sınıfı almıştır.

Kentsel mekanda kayda değer değişimler ortaya çıkaran gelişmelerin etkisi özellikle 1860'lardan sonra liman kentlerinde görülmeye başlamıştır. Klasik Osmanlı şehrinde, bedestenlerin yerini modern "iş merkezi" biçimli işletmeler almaya başlamıştır. Osmanlı ekonomisi kapitalist ilişkiler içinde dünya ekonomisiyle bütünleşmeye başlayınca merkezde bankalar, sigorta şirketleri, ofis binaları ve konutlar kuruldu. Eklenen bu birimler şehre yeni görevler getirdi. Bir zincir gibi hareket eden bu basamaklar sayesinde kent merkezleri genişledi, dış kenarlardaki alanlar küçüldü ve hareket her noktaya yayıldı.

Bir diğer önemli değişiklik ise şehir trafiğindeki yaya trafiğinin yerini otomobillerin veya tramvay, vapur, banliyö treni gibi toplu taşıma araçlarının alması oldu. Üçüncü önemli değişiklik, toplumsal tabakalaşmanın değişmesi ve yeni ekonomik ilişkiler ve yeni bir örgütlenme biçimi sonucunda yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkmasıydı. Dördüncü değişiklik, kent trafiğinin gelişmesi, kent nüfusunun büyümesi ve yeni bir tür toplumsal tabakalaşmanın oluşması, bir yandan kentlerin çevreye yayılması ve "banliyölerin" doğuşuydu. Son olarak, modernleşmenin neden olduğu yeni yaşam tarzları ve kamu-

sal alanların yaratılması yoluyla yaratılan yeni arazi kullanım biçimlerinin gelişimi sayılabilir.

Görsel ileti 5:Ankara Nazım Planı-1990

Ülkemizde 1935 yılında yapılan ilk çalışmadan sağlanan veriler kentler arası göçün bu yıllarda başladığına işaret etmektedir. Bu dönemde doğduğu kentin dışında hayatını sürdürenlerin oranı; % 6.8 olarak tespit edilmiştir. Aynı çalışmadan 1950 yılında ise oran % 8.3 olarak gözlemlenmiştir. Araştırmalar ayrıca ilgili yoğunluğun; İstanbul, Ankara ve İzmir'de fazlalaştığını da göstermiştir (Tümertekin, 1968: 1-20).

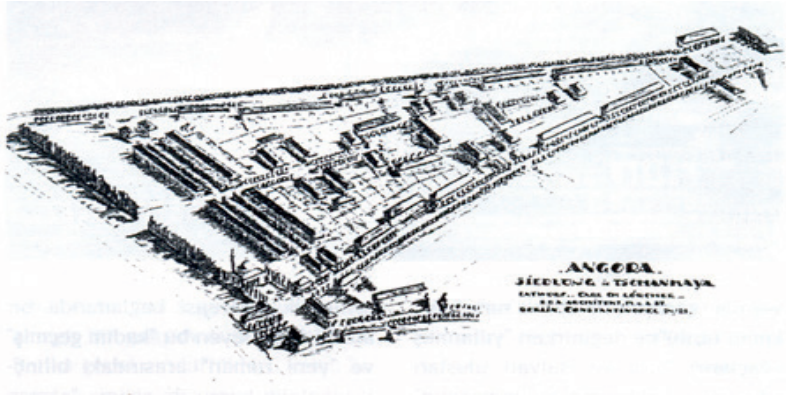

Görsel ileti 6: Carl Christoph Lörcher tarafından 1924 yılında hazırlanmış Ankara'nın ilk imar planı

2.2. ÜLKEMİZDE KENT VE KENTLEŞMENİN BAŞLANGIÇ SÜRECİ

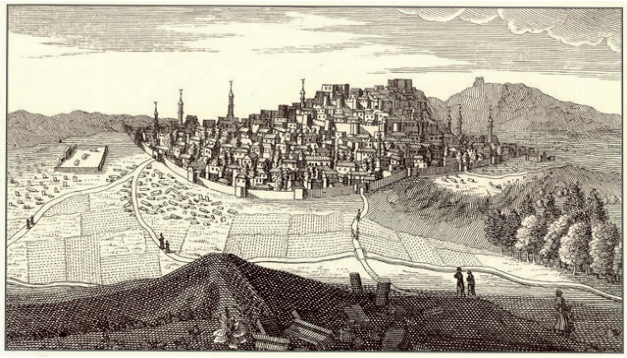
Bu süreçte ekonomik ve teknolojik altyapının olmaması ile Osmanlı döneminde benzer pozisyondaki kişilerin konumlarının boşa çıkması nedeniyle çağdaş bir devlet yaratma hedefi ön plana çıkmıştır. Avrupalı şehir plancılarından cumhuriyetin başkentini birlikte tasarlamaları istenmiştir. Bu amaçla 1928'de bir yarışma düzenlendi. Herman Janssen'in imar önerisi, şehrin nüfusunun 50 yıl içinde 300.000 kişiye ulaşacağı varsayılarak, bir tasarım yarışması sonucunda kabul edildi.

Jansen'in planına göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin en önemli kamu binaları, faşizmin yükselişinden kaçan "ikinci ulusal mimarlık akımı"nın öncüleri olan Alman mimarlar tarafından tasarlanıp uygulandı. 1928-1938 yılları, cumhuriyetin temellerini oluşturan kurumsallaşma yılları olmuş ve bu kurumsallaşma, çağdaş ilkelere göre tasarlanmış modern kent yapısına da yansımıştır. İlgili yapıların Ulus'tan Çankayan'a doğru devam eden Atatürk Bulvarı aksı üzerinde, harmonik bir biçimde yer aldıkları tespit edilmiştir.

Görsel ileti 7:Çankaya'daki konut yerleşiminin (Siedlung) kuşbakışı perspektifi, Carl Christoph Lörcher, Berlin/İstanbul,1924 1925.

Bu bağlamda 1923 yılına dönüp baktığımızda; 11 yıldır aralıksız mücadele eden Osmanlı Devleti'nin başkent İstanbul'a en yakın toprakları kaybettiğini ve ülke sınırlarının coğrafi boyuta kadar küçüldüğünü görüyoruz. Anadolu'nun, emperyalizmden ve onun kontrolü altındaki İstanbul'daki hükümetinden uzakta, güvenli Anadolu için mücadelenin belirli koşullar altında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Samsun, Amasya, Erzurum ve Sivas'tan sonra yaklaşık 40.000 nüfuslu küçük bir ilçe olan Ankara; Anadolu'nun merkezinde, nispeten tenha ve ulaşım ağlarının birleştiği noktada olması nedeniyle merkez olarak seçilmiş, başkent olmuştur.

Görsel İleti 8:Ankara Kalesi-1711 Tarihli Gravür P. TOURNEFORD , Relation D'un Voyage Du Levant, Fait Par Ordre Du Roy»

Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu önemli bir kırılma noktasıydı. Türkiye Cumhuriyeti bir ulus-devlet olacaktır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türk modernleşme projesinin önemi ve içindeki mekânsal örgütlenme büyük bir niteliksel değişime uğramıştır. Yeni tutum, piyasa mekanizmalarıyla bilinçli yayılmacı modernleşmeye karşı çıkıyor. Özellikle 1926'dan sonra Ziya Gökalp çizgisinin sentetik modernlik anlayışı terk edilerek radikal bir modernleşme anlayışı benimsenmiştir. Bu yaklaşım belki de en iyi "Batı olsa da Batılılaşın" ifadesiyle ifade edilmektedir.

3. ÇALIŞMA ALANI HAKKINDA; KONYA

Konya, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde dünyanın en müreffeh şehirlerinden biriydi. Selçuklulardan beri tüm ülke oteller ve karavanlarla birbirine bağlanmıştır. Oteller, hamamlar, camiler, camiler, medreseler, darülhuffâzlar, aşevleri ve küçük ibadethaneler gibi eşsiz güzellikteki yapılara sahip olan şehir, üzerine kurulduğu zengin temellerle zenginleşmiştir. Şehircilik zirvede. Kent, yeni kurulan mahallelerle büyümüş, halkın ihtiyaçlarını karşılayacak kurumlarla donatılmış, dönemin siyasetçileri ve zenginleri mahalleleri birbiriyle yarışır biçimde yaşanır hale getirmişlerdir.

Görsel ileti 9: Alaaddin Tepesi üzerinde yer alan kalıntı

İnsanların sadık ve adil olarak tanımlandığı bir kenttir. Eski kent kısmında her mahallede tarihi eser niteliğinde yapıların bulunduğundan ve mahallenin büyüklerinin o eserlere sahip çıkıldığından bahsedilen kent; Selçuklu ve Karamanoğlu'nun başkenti olarak bilinen Konya'nın tarihi mahallelerinin üç merkezi bölgeye bölünmüş olduğu görülmüştür. Kentin en tarihi yeri Meram, ardından Karatay gelir ve küçük bir bölümü Selçuklu semtinde yer almakta olup; Meram bölgesinin yerleşim alanları da sur içi ve sur dışı olmak üzere iki kısım olarak görülmüştür.

Görsel ileti 10:Alaaddin Tepesi üzerinden Mevlana Müzesine doğru uzanan aks

Konya; Selçuklu şehir sistemi ve ulaşım ağında siyasi-idari başkent/merkez Konya şehri, siyasi, idari, sosyo-kültürel ve ekonomik yönden Selçuklu hakimiyeti altındaki Anadolu coğrafyasının merkezi hüviyetini kazanmıştır. Bu kimlik iki temel işleve dayandırılabilir: Birincisi, ulusal düzeyde Selçuklu devlet aygıtının siyasi ve idari başkenti olarak idari merkez/başkent, bölgesel düzeyde ise Anadolu'nun merkezidir. Rûm komünündeki devlet (idari birimler), Selçuklu idari tabakalaşmasının bölgesel bir unsuru olarak örgüt-

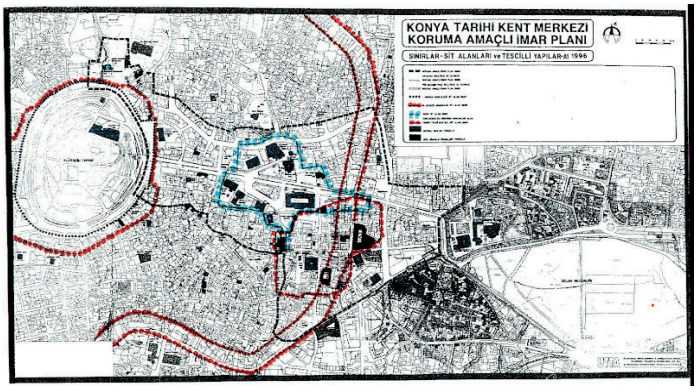
lenmiştir. ilin merkezi bir işlevidir (Özcan 2005: 147-149). İkincisi, Anadolu üretim-dağıtım-iletim sisteminin Selçuklu kent sistemi ve ulaşım ağı içindeki merkezi işlevidir. Aslında arkeolojik ve mimari kalıntılar; Başkent Konya'da kuzey-güney ve doğu-batı Anadolu ürün dağıtım sisteminin, temel altında inşa edilen köprü ve kervan sistemiyle desteklendiğini belirtmektedir (Özcan 2005: 87-103).

Görsel ileti 11: Konya'da bayram kutlaması

3.1.KENTİN İMAR PLANLARI

1919-1923 yıllarında Mehmet Muhlis Korner belediye başkanı iken, İtalyan mimar-mühendis Iskarta şehri için 53 adet düz renkli tebeşir kağıdına çizilmiş bir imar planı hazırlamıştır. Yaşlılar Bahçesi, Eski İstasyon Caddesi ve Karaman Caddesi bu plana göre düzenlendi. Mehmet Muhlis Korner, 1945'te yeniden belediye başkanı seçildiğinde, şehrin imar planı şüpheliydi ve o planı hatırladı ve buldurdu. Cumhurbaşkanlığı ve dönemin önde gelen belediye başkanları tarafından revize edilen bu plan, özel olarak yapılmış bir dolapta muhafaza edilmek üzere saklanıyordu. Bu plan Belediye Başkanı Yılmaz Kulluk zamanında defalarca arandıysa da maalesef bulunamadı. İkinci imar planı ise 816 hektar alana sahip 17 parselden oluşmaktaydı.

Görsel ileti 12:Konya Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı İmar Planı(M.Tunçer Arşivi)-1996

1946 yılında yürürlüğe giren bu plan, mühendis Asım Kömürcü tarafından tasarlanmış ve 1954 yılına kadar uygulanmıştır. Üçüncü plan 912 hektarlık bir alanı kapsıyor ve 19 bölümden oluşuyordu. 1954 yılında yürürlüğe girmiş ve 1960 yılına kadar uygulanmış, usta mimarlar Ferzan ve Leyla Baydar tarafından yazılmıştır. 4. Plan, 1966 yılına kadar uygulanan İmar ve İskan Bakanlığı'nın Baydarien Planı'nın revizyonundan ibaretti. 5. imar planı, yüksek mimarlar Yavuz Taşçı ve Haluk Berksan tarafından İller Bankası aracılığıyla ve bir yarışma sonucunda geliştirilerek hayata geçirildi. 1966 yılında .Sonraki plan 20.000 hektarlık bir alan ile 9.500 hektarlık bir alanı kapsamaktadır.

Adını Meram bağlarından alan Meram bölgesi; Konya ilinin üç merkez ilçesinden biridir. Konya il merkezinin TBMM'nin 20 Haziran 1987 tarihli oturumunda büyükşehir kimliği kazanmasından sonra Karatay ve Selçuklu İlçeleri ile birlikte ortaya çıkmıştır. 19500 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 3399, 1112 km2 alana sahip Konya'nın önemli bir yerleşim merkezi olarak yapım işini tamamlamış ve 08 Ağustos 1988 tarihinde faaliyete başlamıştır. 1016 metre yüksekliğe ve 1949 km² alana sahiptir. Meram ilçesi, Konya'nın güney ve güneybatısında yer almaktadır. Ankara-Konya, Isparta-Konya, Antalya-Konya, Mersin-Konya ve Adana-Konya olmak üzere beş önemli yolun geçtiği merkezde yer almaktadır. kuzeyde Selçuklu; güneyde Çumra, Akören ve Bozkır; batıda Beyşehir ve Seydişehir; Doğusunda Karatay toprakları bulunmaktadır.

Görsel ileti 13: Her dönem adına türküler yazılan yeşil Meram'dan bir fotoğraf

Günümüzde çok değer kazanan çok sayıda tarım alanı ve organik tarım sayesinde bölge kısa sürede bu üretim sektörünün en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. İlçenin kuzey ve batısı dağlar ve tepelerle çevrilidir. Güney kısmı açık ve düzdür. Karasal iklime sahip bölgede, sulama ihtiyacı büyük ölçüde bölge içinde yer alan Altınapa barajı ile karşılanmakta olup, son yıllarda Konya'ya kısmen barajdan, kısmen de musluk suyu olarak verilmektedir. İlginç bir tarihi köprü de Altınapa barajından gelen ve şehre su sağlayan Meram deresidir.

4. MAHALLE KAVRAMI

Kent sakinlerinin zihninde büyük yer kaplayan 'mahalle' kavramı, kent hacimlerinin genişlemesi ile eski özelliklerinden uzaklaşmaktadır. Eskiye dönük olarak tanımlanabilen kültür ögelerinden; dayanışma, yardımlaşma, beraberlik ve komşuluk gibi kavramları bir arada barındıran mahalle; içinde yer aldığı kent çemberinin en içteki halkasıdır. Fiziki ve sosyo-kültürel kısımları ile beraber ekonominin de dikkat çekici biçimde hareketli olarak görüldüğü ilgili kent birimlerinde Cumhuriyet ile birlikte kadar kent kurgusunda mahalle yapısında önemli bir değişiklik görülmese de 1988'de sanayileşmenin getirdiği kentleşmeyle birlikte kentsel yapıda "garanti", "gecekondu" ve "garanti" ortaya çıktı. 1950 lerde. O dönemde mahallenin iç yapısında büyük bir değişiklik olmasa da hızlı kentleşme ve bugünkü yapılanma sonucunda gelişigüzel kentleşme, sağlıksız yapılaşma, trafik ve altyapı, yoğun kent ortamı, güneşli ve yeşil kent ortamı gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. kentsel sorunlar ortaya çıktı. Globalleşen dünya ile birlikte 1980 ve sonrasında bu etki de hız kazanmıştır. Bu süre zarfında toplu konut fonunun yürürlüğe girmesiyle birlikte toplu konut alanları genişlemiştir. İmar planlarıyla birlikte geleneksel yapı ortadan kalkmış, mahallede önemli bir yere sahip olan cadde orijinal amacını yitirerek trafik için kullanılmaya başlanmıştır. Devamında çarpık yapılaşma bölgelerinde apartman mahallesi kavramı bazı değerleri kaybetmiştir (Özbek Eren, 2012, s. 1553; Şan 1999, s. 3538).

Kentin tarihinde mahallenin konumu belirgindir. İlk kent örneklerinden günümüze kadar sürekliliğini koruyan ve varlığını sürdüren mahalle, evrensel bir gerçek ve temel bir 'kent kurumu' olarak dikkat çeker (Faroghi, 1994)

Görsel ileti 14: Mevlana Caddesi üzerinden Alaaddin Tepesi istikametinde yer alan ve günümüze ulaşamamış olan konut işlevli yapılar

Bir kentin yapı taşı diyebileceğimiz mahalle birimi, daha küçük ölçekte kent kimliğini oluşturan bileşenlerin bir araya gelmesinden oluşur. Bir mahallenin bileşimini anlamak için, önce mahalleyi oluşturan özdeş bileşenleri ana-

liz etmek gerekir. Yer, anlam dolu bir yeri ifade eder. Kültür, insanların davranışlarını ve değerlerini güçlü bir şekilde etkileyerek, anlam katmada ve insanların mekânını şekillendirmede de etkili bir rol oynar (Altman & Low, 1992, s. 5; Tuan, 1997, s. 5). Mahallenin ve içinde yaşayanların sosyo-kültürel özellikleri mahalleye anlam katmaktadır. Bu nedenle mekanın konumunu korumak için mekana anlam veren kullanıcıların sürece dahil olması gerekmektedir.

Mekanda deneyimler, gözlemler ve hafıza yoluyla oluşturulan deneysel süreç ile içinde bulunulan kent biriminde yaşanılan tecrübe hafıza ve bütüncüllük üzerine kurulu olup, mekanın değerler etrafında şekillenmektedir (Özbek Eren, 2017, s. 74).). Aşina olunan bir alanla kurulan kuvvetli bir ilişki alana bağlılığı arttırıcı rol oynamaktadır. İletişim ve ticari ilişkiler, paydaşların birbirlerine yakınlığını tetikler civardaki alanlar ile bağlantıyı teşvik eder niteliktedir. "Zaman", içinde bulunulan mekanı kullanıcılar ile aşinalık oluşturmakta etkin yer oynamaktadır. (Ujang, 2008, s.7). Lynch (1984, s. 132) de fazlaca tanıdıklık duygusu ortaya çıkardığını ileri sürer. Belirlenen alana bağlanma, insanların bir yerle etkileşimde paylaştıkları eğilimi ve bir yerle sahip oldukları kişisel iletişime işaret eder. Bir yerde ikamet edilecek zaman dilimi ile aidiyet duygusu ve çevresel ilişkiler insanların bir yere bağlanmasını etkileyen en önemli faktörlerdir. Söz konusu görev tek taraflı bir oluşum değil, kişilerin, kimliklerin ve mekanların karşılıklı etkileşiminin sonucudur (Göregenli, Karakuş, Kösten ve Umuroğlu, 2014, s. 7576). Anlam, bireylerin bir yerle birlikte oluşturdukları duyusal nitelikleri ifade ettiği için aidiyet, algı, aşinalık, arkadaşlık, yer duygusu, yerel bağlılık, kolektif hafıza ve bazı semboller gibi temsillerle ifade edilmektedir.

4.1. POPÜLER KÜLTÜR İLE DEĞİŞEN MAHALLE KAVRAMI VE SOSYAL YAPIDA YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Dünyanın pek çok kentinde bir farklılaşma süreci yaşanmakta ve bu kent merkezlerinin yakın çevresindeki yerleşim alanları da zaman içinde iç ve dış etkenlerin değişimlerine maruz kalmaktadır. Bu değişimler bazen işlevde, bazen kompozisyonda, bazen de toplumsal yapıda kendini gösterir. Eski merkezin yakın çevresinde kilit firmaların büyümesi, çevredeki yerleşim alanlarına etkileri, trafik yoğunluğunun ve gürültünün artması, hava kirliliği vb. olumsuz çevre koşulları. Nüfus yapısını etkileyen nedenler gelir grubuna göre gelişmiştir. Bölgede yaşayan orta ve yüksek gelirli ailelerin banliyöleşmeleri sonucu boşalan konut yapıları, bu grup dar gelirli konut sahibi olunca kullanıcı değiştirmek ya da başka bir işleve geçmek zorunda kalmıştır. Bu kullanım ve kullanıcı değişikliği, yapıları oluşturan iç ve dış bileşenlerin yeni koşullara adapte edilmesini gerektirmiştir.

Çalışma kapsamında; kent içerisinde popülerleşen semtlerin kullanım amacı değişiminin etkisiyle ana amaç olan konut işlevinden evrilme süreci ve incelenen alandaki kente etkisi incelenecektir.

Görsel ileti 15-16: Mimar Muzaffer Caddesi üzerinde yer almış ve geneli günümüze ulaşmamış olan eski Konya evleri

Bu değişiklik, binaların görünüm ve fiziki koşulları ile yeni mülklerin kullanım biçimlerindeki farklılıklardan olumsuz etkilenmiştir. Merkezden çevreye yatırım hareketi, merkezin hemen yakınında bulunan mahallelerin fiziki çöküşünü hızlandırdı. Zamanla üretim ve tüketim alışkanlıkları değişirken yeni sektörlerin ve dolayısıyla yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkması, sonuçları kentsel mekanda da görülebilen yeni talepler yaratmıştır. Merkezin potansiyeli anlaşılmış ve yeni araştırmalar başlatılmış ve tüm bu değişimler terk edilen merkeze doğru bir yönelişe yol açmıştır (Allinson, 2001). Canlandırma süreci daha çok merkezin yakın çevresinde bulunan ve eski özelliklerini kaybetmeye başlayan yerleşim alanlarının çabalarıyla başladı.

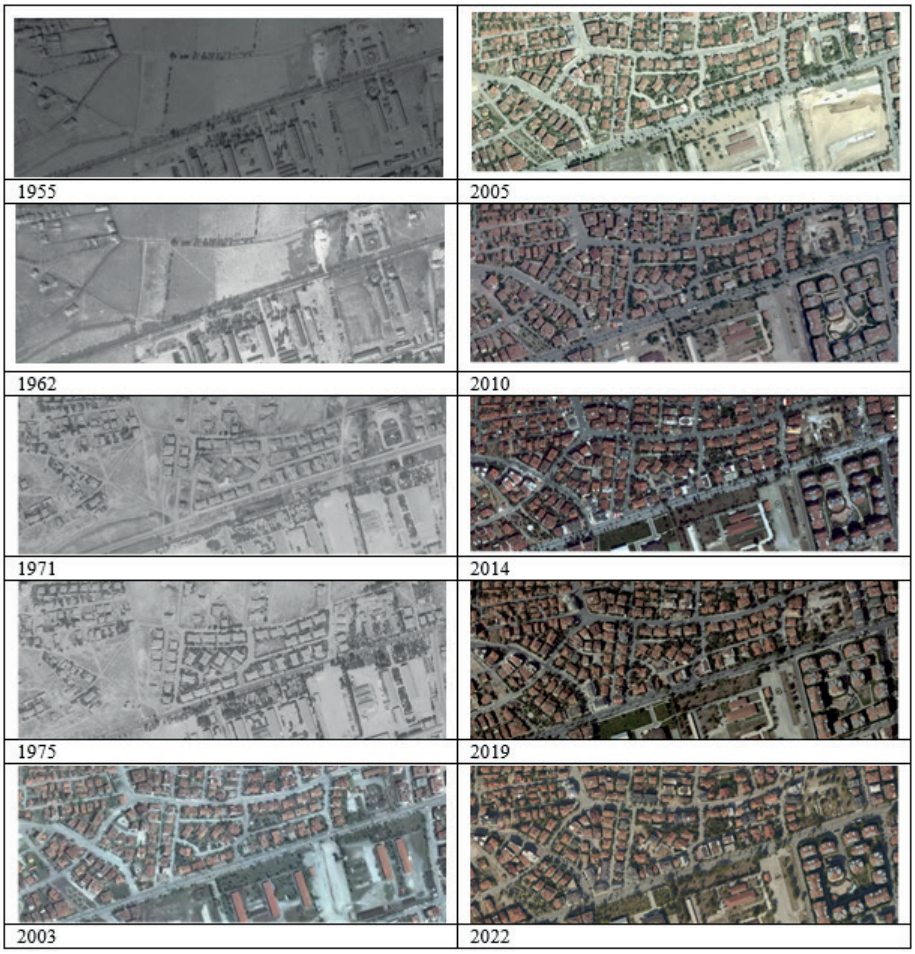
Çalışma alanı olan Armağan Mahallesi ele alındığında bu süreç orijinal inşa amacı olan konut niteliğinden ticari niteliğe evrilmiştir. Ağırlıklı ofis kullanıma geçiş ise diğer ticari amaçlı işletmeleri beraberinde getirmiştir.

5. ARMAĞAN MAHALLESİ

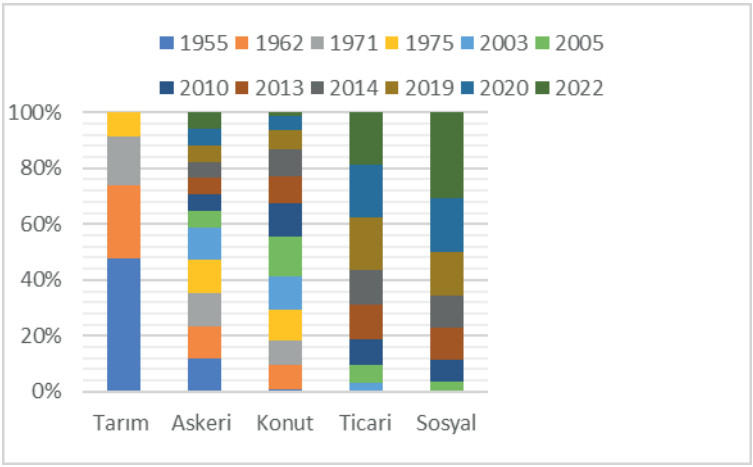
Çalışma kapsamında Konya'nın Meram ilçesine bağlı ve kent merkezine yürüme mesafesinde yer alan Armağan Mahallesi'nin kurulduğu 1950'lerden

bu yana geçirdiği değişim incelenecek olup odak noktası 2010'lu yılların başından itibaren ortaya çıkan yoğun işlev değişimidir. Bu bağlamda bölgede değişime sebep olan sosyal sebepler, odak kitlenin değişimi, imar değişiklikleri ve ekonomik süreç ele alınacaktır.

Kooperatif alanın çevresinde yer alan genişleme bölgesinde süreç içerisinde az katlı apartman kültürü ortaya çıkmış; özellikle ana caddeye yakın arazilerin değerlenmesi sonucu askeri arazinin bir kısmının kullanım amacı değiştirerek site içi az katlı lüks konuta evrilmiştir. Üniversite ve genişleyen kent merkezi nedeni ticari işleve geçiş iki aşamalı olarak ortaya çıkmıştır.

Görsel ileti 17: Çalışma kapsamında seçilen alanın yıllara göre değişimi

Görsel ileti 18:Çalışma kapsamında seçilen alanın yıllara göre değişimi

Uydu görsellerinden net biçimde görülen süreç içerisinde dünyanın tamamında olduğu gibi çalışma alanında da pek çok farklı etmenin etkisi ile değişimler göze çarpmaktadır. Çalışma alanı olan Armağan Mahallesi kentlinin erişiminin en kolay olduğu bölgelerden biridir.

- Yılın her mevsiminde aktif olarak kullanılan bir mesire alanı olan Meram Bağları'na ulaşımın ağırlıklı olarak mahalle sınırındaki Meram Yeni Yol Caddesi üzerinden sağlanması,

- Kentin en çok öğrenci barındıran fakültelerinden bazılarının yer aldığı üniversite yerleşkesi ve idari yapılara erişimin de aynı cadde üzerinden sağlanması ile

- Orta/üst gelir düzeyine sahip kentlinin tercih ettiği konut bölgeleri ile çevrilen alanın değeri sürekli artmaya devam etmektedir.

Yukarıdaki etmenler neticesinde öncelikle ofis ve ticari meskenlerin çoğalması ve akabinde söz konusu ticari meskenler ile kentliye hizmet edecek olan sosyal/ticari işletmelerin bölgede artması Armağan Mahallesi'nin çehresini değiştirmiştir.

Çalışma kapsamında aynı aks üzerindeki dört farklı noktanın; on iki yıllık süreçte incelenmiş olup harita üzerinde işaretlenen noktaların tamamında meydana gelen değişim fotoğraflanmıştır. Söz konusu noktaların ortak özelliği konut işlevli yapılardan ticari işlevli yapılara geçişin görülmesidir.

5.1.1 NOLU ÇALIŞMA ALANI

Görsel ileti 19:Orijinal 2023

İncelemenin yapıldığı 1 nolu alanda yer alan, mahallenin tamamında görülen az katlı ve müstakil formdaki konut işlevli yapıların yıkıldığı gözlemlenmiştir. Söz konusu yapıların yerine giriş katları sosyal mekân olarak tanımlanmış yine az katlı modern çizgilere sahip yapılar inşa edilmiştir. Yapıların diğer katları ise ticari işlevli olarak planlanmıştır.

Görsel ileti 20:Orijinal 2023

Süreçteki değişim fotoğraflar sayesinde açıkça görülmektedir. Öncelikle Meram Yeniyol Caddesi'nde başlayan ve akabinde paralel devam eden aks üzerinde de yoğunlaşan yeme-içme işlevli sosyal mekanların artışından seçilen alan da nasibini almıştır.

2019 yılında inşaası tamamlanıp; işlev kazanan yapıların bazılarında işlev değişikliği görülmekte ve 2022 de komşu parsellere inşa edilen yapıların da etkisi ile değişim devam etmektedir. Yapılan eklemelerin yalnızca mimariyi ve kütlesel formları değil araç güzergahlarını da etkilediği tespit edilmiştir. 2022 yılında inşaası tamamlanan kompleks AVM birimlerinin oluştur-

duğu yoğunluk sebebi ile bazı taşıt yolları tek istikamette trafiğe kapatılmış durumdadır.

5.2. 2 NOLU ÇALIŞMA ALANI

Görsel ileti 21:Orijinal 2023

İncelemenin yapıldığı 2 nolu alanda yer alan, mahallenin tamamında görülen az katlı ve müstakil formdaki konut işlevli yapı ve tek katlı konut formuna sahip; işlev değişikliği ile ofis olarak kullanılan yapının yıkıldığı gözlemlenmiştir. Söz konusu yapılardan birinin yerine sosyal mekan işlevli iki katlı modern bir yapı inşa edilirken diğerinin yerine zemin katında cafe, birinci katı spor salonu ve ikinci katı da ofis olarak tanımlanmış yine az katlı modern çizgilere sahip yapılar inşa edilmiştir.

Görsel ileti 22:Orijinal 2023

Yapıların yeniden inşasından önce de işlev değişikliğinin görüldüğü 2 nolu alanda da değişim fotoğraflar sayesinde açıkça görülmektedir. 2019 yılında tüm dünyayı değiştiren pandemiden nasibini alan yapılar süreçte işlev değişikliklerine de maruz kalmışlardır. Hatta gözlemin son üç yıllık peri-

yodunda gözlemlenen yapıların biri yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca mahalle sakinlerinin aktif olarak kullandığı ve önceki süreçte yıkılmış olan tatlı su çeşmesi de artık yerinde değildir. Öncelikle Meram Yeniyol Caddesi'nde başlayan ve akabinde paralel devam eden aks üzerinde de yoğunlaşan yeme-içme işlevli sosyal mekanların artışından seçilen alan da nasibini almıştır.

5.3. 3 NOLU ÇALIŞMA ALANI

Görsel ileti 23:Orjinal 2023

İncelemenin yapıldığı 3 nolu alanda, 1970'lerin başında ilk olarak inşa edildiği görülen tek katlı ve ikiz formlu müstakil konut sitesi bulunmakta idi. Alanda yeniden inşa ve yeniden işlevlendirmenin örnekleri bir arada görülmektedir. Güncel durumda söz konusu yapıların tamamı yeme-içme işlevli sosyal mekanlar olarak kullanılmaktadır.

Görsel ileti 24:Orijinal 2023

1970'lerin başlarında Armağan Mahallesi'nin kurulduğu dönemde inşa edilen tek katlı ikiz evlerin yer aldığı ve halk arasında 'Kırkbir Evler'olarak bilinen bölgenin bir kısmı çalışma alanı içerisinde yer almaktadır. Fotoğraflarda da görülen iki adet bitişik olan toplam dört konuttan bir tanesi yeniden işlevlendirilmiş, iki tanesi yeniden inşa edilmiş durumdadır. Söz konusu

yapıların tamamı yeme-içme işlevine sahip durumdadır. Dördüncü konutun arazisi ise yukarıda görüldüğü gibi boş durumdadır.

5.4. 4 NOLU ÇALIŞMA ALANI

Görsel ileti 25:Orijinal 2023

İncelemenin yapıldığı 4 nolu alanda, 1970'lerin başında ilk olarak inşa edildiği görülen tek katlı ve ikiz formlu müstakil konut sitesi bulunmakta idi. Uydu görüntüleri 2019 yılına ait olduğu için halen yapılaşma görülmekte ancak fotoğraflar alanın güncel durumunu göstermektedir.

Görsel ileti 26:Orijinal 2023

1970'lerin başlarında Armağan Mahallesi'nin kurulduğu dönemde inşa edilen tek katlı ikiz evlerin yer aldığı ve halk arasında 'Kırkbir Evler'olarak bilinen bölgenin bir kısmı çalışma alanı içerisinde yer almaktadır. 'Öncesi' başlıklı kısımda yer alan fotoğraflarda da görülen küçük değişikliklerin haricinde orijinalliğini koruyan yapılar araştırmanın yapıldığı süreçte yıkılmaya devam etmekteydi. Yapıların sonuncusu ise fotoğraflama sırasında yıkılmıştır.

6. SONUÇ

Mahalle, dünden bugüne kentin kurucu birimidir. Hayatın belli ilkeler ve ilişkiler çerçevesinde yaşanmasına, o hayatı temsil eden kültürün yayılmasına ve paylaşılmasına yol açan bir ortam olan mahalle, kentin özüdür (Alver, 2013).

Popüler kültüre hizmet eden iş kollarının hızlı biçimde hareketlenmesi yine kent merkezlerinde değişimlere yol açmış ancak yapısal değişiklikler zor olmuştur çünkü kent merkezinde ömrünü tamamlamış yapılar büyümeye rağmen bu gelişmeye cevap verememektedir. (Daniels, 1991; Begg, 1993, Sykora, 1994; Hall, 1996). 1980'lerde dünyayı etkisine alan farklı alanlardaki değişimlerin bir sonucu olarak kentler yeniden çevre içine doğru genişlemeye ve genişlemeye başlamıştır. Bu süreçte büyük şehirlerin eski merkezlerinin yakın çevresinde bulunan yerleşim alanlarının sosyal ve ekonomik bozulmalarını gidermek için yenilenme (canlanma) ihtiyacı ortaya çıkmış ve ekonomik planlamada önemli bir konu haline gelmiştir. Çalışma alanında da aynı yıllarda ivme kazanan söz konusu değişim başlangıçta renovasyon olarak dışarı yansırken; 2000'lerde işlev değişimine ve 2010'larda ise ağırlıklı olarak yapılara müdahale olarak dikkat çekmektedir.

Süre gelen zaman diliminde ehemmiyet arz eden adımlardan biri de tarihi nesnelerin orijinalliği bozulmayacak biçimde korunmasıdır. Kentin yer aldığı uygarlığın eserlerinin uzun yıllar ayakta kalabilmesi için tasarımın her anına ortak olan paydaşlara görev düşmektedir. Planlanacak tüm revizelerin alanlar ile dengeli ve aslına uygunluğu korumak amacı ile oluşturulması; yerel halk için olduğu kadar kısa süreli kullanıcılar için de önem arz etmektedir.

Çalışma alanı olan Armağan Mahallesi Cumhuriyetin ilanından sonra sınırları içerisinde bulunduğu Meram ilçesinin gelişimine önemli kartkı sağlamış özellikle üniversite kampüsünün de vasıtasıyla kentin gözbebeği noktalardan biri haline gelmiştir. 1940'larda açılan ana aksın ve askeri bölgenin inşaasının ardından 1970'lerde tarım arazilerinin konut arazilerine dönüşümü ile başlayan süreç 2000'lere kadar artarak devam etmiştir. 200'lerden sonra ise işlev değişiklikleri ve akabinde yeniden inşaalar ile konut yoğunluğu azalıp neredeyse ticari bölge haline gelmiştir.

Kaynak araştırmaları ve alan çalışması göstermiştir ki; popüler kültür ve popüler kültürün getirileri mahalle yaşamına ve mahallelerin şekillenmesine etkiyen bir faktördür. Toplumların yaşama biçimlerinin değişimi yaşam alanlarının da değişimine yol açmaktadır. Kentin, kentli ve ziyaretçiler tarafından tanınan uğrak noktaları zamanla işlev değiştirebilir durumdadır. Söz konusu işlev değişimi kente pozitif ya da negatif yönde etki edebilmektedir. Ancak bu etkime de görecelidir. Çünkü bu çevredeki sakin konut yaşamı gittikçe azalırken günün her saati canlı bir sosyal yaşam alanı ortaya çıkmıştır.

Bu durum; kentin popüler yaşama alanlarının işlev değişikliği ile farklı kullanımlar ile yoluna devam ettiği yönündedir. Çalışma sayesinde söz konusu incelenen alanın ve benzer alanların ileriye dönük değişimleri izlenebilir hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Akyürek, T. (2013). Konya Semt ve Mahalleleri, KBB Yayınları, syf.6

Altan, İ. (1993). Mimarlikta Mekan Kavrami. *Psikoloji Çalışmaları*, *19*, 75-88.

Alver, K. (2013). Mahalle/ Mahallenin Toplumsal ve Mekansal Portresi, Hece Yayınları, syf.19.

Asiliskender, B., & Özsoy, A. (2011). Cumhuriyet Sonrası Kayseri'de Modernleşme: Mekânsal Ve Toplumsal Değişim. *İtüdergisi/A*, *9*(1).

Bahadır, E. (2014). Mekan Tasarımlarında Kimlik Oluşum Süreçleri Ve Yersizleşme Kavramının İrdelenmesi.

Bayraktar, A. N. (2016). Başkent Ankara'da Cumhuriyet Sonrası Yaşanan Büyük Değişim: Modern Yaşam Kurgusu Ve Modern Mekânlar. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 67-80.

Çınar, H. (2014). Anadolu Kırsal Mimarisinin Oluşum Mantığı: Yer Değiştiren Kesmez Köyü'nde Mekân Ve Mekân Düzeni. *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya*.

Ergun, N. (2011). İstanbul Kent Merkezi Yakın Çevresindeki Konut Alanlarında Kullanım Ve Kullanıcı Farklılaşması. *İtüdergisi/A*, *9*(1).

Erten Bilgiç, D. (2008). Kentleşme Sürecinde Konut Olgusunun Geçirdiği Değişimler Çerçevesinde Yukarı Değirmendere-Çarşıiçi Mahallesi Örneği. *Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, *3*(1), 1-15.

Faroghi, S. (1994). Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Çev: Nayyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yay., syf:394

Kavas, K. R. (2013). Mimariyi "Dokumak": Anadolu-Batı Toros Göçerlerinde Çevre-Kültür İlişkisi. *Bilig*, (64), 231-258.

Özcan, K. (2015). Selçuklu Çağında Anadolu Kentleşme Koridoru. *Bilig*, (73), 185-206.

Pustu, Y. (2006). Küreselleşme Sürecinde Kent "Antik Site'den Dünya Kentine". *Sayıştay Dergisi*, (60), 129-151.

Sağlam, S. (2016). 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent Ve Kentleşme Olgusu . Istanbul Journal Of Sociological Studies

Tuğcu, P. & Vural Arslan, T. (2019). Türkiye'de Geleneksel Mahalle Kimliğinin Sürdürülebilirliğinin Yarışma Projeleri Üzerinden İncelenmesi . Mimarlık ve Yaşam , 4 (1) , 93-115 .

Türe, B. (2017). Popüler Kültürün Kenti Dönüştürme Etkisi.

Uçar, M. (2011). Tarihi Çevrede Anlam; Kültür Mekan İlişkisi, VI. Uluslararası Kültür Araştırmaları Sempozyumu.

Uzunarslan, H. Ş. (2002). Erken Cumhuriyet Dönemi Konutlarında Mekan Ve Mobilya.

GÖRSEL KAYNAKLAR

1. https://www.wired.com/2013/08/hyperreal-cartography-city-maps/
2. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7c/McMillan_Plan.jpg
3. https://agingmodernism.files.wordpress.com/2010/03/ankara-map-1960s.jpg
4. https://www.researchgate.net/figure/Plan-schema-of-Yuecel-Uybadin-1957-Source-B-Guenay-personal-archive-Fig-6_fig4_42318280
5. http://3.bp.blogspot.com/j9HNJ1PyyM/S0sl20GqnI/AAAAAAAAEhw/oyJt9YBZaw/s400/Naz%C4%B1mpl..JPG
6. https://tr.wikipedia.org/wiki/Carl_Christoph_L%C3%B6rcher
7. http://www.mimdap.org/w/wp-content/uploads/2009/07/41.jpg
8. http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2006/12/tarihsel-evre-koruma-politikalar-ankara_6312.html
9. https://konyacami.com/wp-content/uploads/2012/06/koniaruinsseljukpalace-l.jpg
10. https://i.ytimg.com/vi/B73sTz-n5ZQ/maxresdefault.jpg
11. http://www.konyadaneyapilir.com/en/wp-content/uploads/2017/09/eski-konya-fotograflari-sinema-03.jpg
12. http://2.bp.blogspot.com/xdoWokFVU04/T1Jj3HNpp3I/AAAAAAAAKfo/ndyj3t4Pnz0/s1600/Konya_Sit_Alan%C4%B1_S%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1.jpg
13. https://meram.files.wordpress.com/2009/05/256.jpg?w=500&h=333
14. https://i.pinimg.com/originals/2b/df/28/2bdf28fc923b1af98ffb0bc8a5432de0.jpg
15. https://4.bp.blogspot.com/q7HJrfpWpvc/WJJf7qYYRfI/AAAAAAAAZqQ/xqlzzChGHCU15rXV-kJWX0SAkcNaGqRmQCLcB/s1600/gg.jpg
16. https://pbs.twimg.com/media/FKqBCDEXwAILj6e?format=jpg&name=large
17. https://earth.google.com/web/@37.86890661,32.4662586,1026.86813615a,825.92374046d,35y,47.34237846h,0t,0r
18. Orijinal 2023
19. Orijinal 2023
20. Orijinal 2023
21. Orijinal 2023
22. Orijinal 2023
23. Orijinal 2023
24. Orijinal 2023
25. Orijinal 2023
26. Orijinal 2023

Bölüm 11

ARKİTEKT VE MİMARLIK DERGİLERİ KAPSAMINDA MİMARLIK SORUNLARININ ELE ALINIŞI ÜZERİNE BİR İÇERİK ANALİZİ

Sevde DİNÇER[1]

Muteber ERBAY[2]

1 Yük. Mimar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, trsevdedincer@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4588-2222.
2 Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, merbay@ktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8649-4069.

1. Mimaride Sorun Kavramı

Sorun ya da problem kelimesi; Yunanca "proballein" kelimesinden gelmektedir. Önce anlamına gelen "pro" ve atmak anlamına gelen "ballein" kelimelerinden oluşan problem kelimesi; bir şeyi ileri sürmek, atmak anlamına gelmektedir. Problem, 1400'lü yıllara kadar "zorluk" olarak da tanımlanırken 1500'lü yıllarda matematik problemleriyle bağlantılı hale gelmeye başlamıştır. Problemin modern dönemdeki tanımı, düşünme eylemine odaklanmaya başlamıştır (Edgar, 2021). John Dewey'e göre problem, "İnsanın zihnini karıştıran, ona meydan okuyan ve inancı belirsizleştiren her şey" olarak tanımlanmaktadır (Baykul ve Aşkar, 1987). Aynı zamanda problem, bir şeyin olması gereken durumuyla mevcut durumu arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Kneeland 'den aktaran Aksoy, 2003).

Günlük ve mesleki hayatta karşılaşılan fiziksel ve zihinsel birçok şey problem olarak görülebilmektedir (Gelbal, 1991). Mimarlık, insan odaklı ve farklı disiplinlerden beslenen bir meslek pratiğidir. Bu bağlamda mimarlığın; geçmişten günümüze kadar fiziksel ve zihinsel sorunları/problemleri, anlam sorunlarını ve sorunsalları içerisinde barındıran önemli bir pratik olduğu söylenebilir (Baytin, 1964). Mimarlık; zaman içerisinde anlamsal, sınırsal değişimler yaşayan ve tek bir tanıma sığdırılamayacak genişliğe sahip bir disiplindir. Dolayısıyla mimarın rolü de bunun paralelinde değişime uğramaktadır. Bugünün mimarlığı; toplumsal kaygılar, yaratıcılık, kimlik, çağdaşlık, çevreyle bütünleşme, iç-dış uyumu, işlevsel kalite, ekonomik çözümler gibi birçok faktörü bünyesinde barındırmak zorundadır (Hasol, 2008). Bina yapımı ya da mimarlık; toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıtan bir inşa sanatıdır. Dolayısıyla mimarlığın, multidisipliner katmanlar birliği olduğu söylenebilir.

Günümüzde değişim ve dönüşümün ani şekilde gerçekleşmesi mimari problemleri de beraberinde getirmektedir. Günümüzde kapsamlı ve karmaşık ihtiyaçların var olması, mimari çevreyi başka yollara eğilmeye mecbur bırakmaktadır. Değişim ve dönüşümlerin insan üzerinde yaptığı etkiyi araştırmadan iyi bir mimarlık yaratmak mümkün olmamaktadır (Baytin, 1964). Bu kapsamda mimarın görevi, geleceği düşünmek ve dünyanın yaşam koşullarını daha iyi bir duruma getirmek için farklı disiplinlerdeki uzmanlar ile işbirliği yapmaktır (Hasol, 2008).

Mimarlık sorunları hem dünya hem de Türkiye mimarlığı kapsamında incelenebilir. Leach (2005), bir düşünce biçimi olan mimarlığın sorunlarının incelenebilmesi için öncelikle mimarlığın üretimine yön veren düşünceye ve anlama odaklanılması gerektiğinden bahsetmektedir. Problemi daha iyi anlamak için mimarlığın bir iletişim ve anlam eylemi olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Tschumi'ye (2018) göre sorgulanmakta olan mimarlık; hep bir eksikliğin, bir sorunun ve tamamlanamamanın anlatımıdır. Tüm bunlar

ışığında mimarlığın istikrar, sağlamlık ve temelden ibaret olduğu düşüncesinin paradoksal olduğu söylenebilir. Mimarlık; durmadan yeniden yorumlayan ve kalıcı bir anlama sahip olmayan bir sistemler bütünüdür.

Hasol (2009), Türkiye'deki mimarlığın en büyük sorunlarından birinin eğitim sorunu olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak planlama sorunları, mal sahipleri/işveren sorunları, koruma eksikliği gibi sorunlar da bulunmaktadır. Mimarlığın inşa edilmiş bir çevre olarak ekonomik, sosyal ve teknolojik unsurlardan meydana gelen karmaşık sorunlar meydana getirdiği açıkça görülmektedir (Özer, 2018). Tüm bunların yanında 1970'li yıllarda mimarlık mesleğinde ciddi işsizlik problemi meydana gelmeye başlamıştır. Hızlı kentleşme sonucunda konut sorunları, kıyıların kamulaştırılması ve özel yüksekokulların kapatılması gibi sorunlar belirgin hale gelmiştir (Sağsöz vd., 2014).

Bu kapsamda dünya mimarlığının daha çok mimarlığın kuramına ve anlamına yönelik birtakım sorunlarla ilgilendiği; Türkiye mimarlığının ise daha çok planlama ve uygulama sorunlarına dikkat çektiği söylenebilir. Bu tür sorunlar, mimarlık yazınının temsil araçlarından biri olan dergiler aracılığıyla aktarılıp bir tartışma ortamı yaratılmaktadır.

2. Türkiye'de Mimarlık Yazını

Mimarlığın yazın tarihi Vitruvius'un De Architectura'sına dayanmaktadır. Bu kitap malzemeden tekniğe kadar birçok mimari bilgiyi içermektedir. Rönesans döneminde matbaanın gelişimiyle birlikte mimarlık yazınının etki alanı genişlemiştir. 17. yy.da ilk gazete ve dergiler yayınlanmaya başlamıştır. Mimarlığın süreli yayınları, 18. yy.da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yüzyıldaki süreli yayınlar daha çok kitap özelliği göstermektedir. Mimarlığın süreli yayınları; 19. yy. ortalarından itibaren seri üretimin sağladığı olanaklar sayesinde 20.yy.da daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Osmanlı döneminde mimarlık, inşaat ve uygulama pratiğine dayanmaktadır. Bu dönemde meslek eğitiminden ziyade usta-çırak ilişkisine dayalı bir eğitim modeli görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde mimarlığın kuram ve söylemine ilişkin çok fazla çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle yayınlar birkaç kitap ile sınırlı kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde 20.yy. başlarında II. Meşrutiyet ile birlikte mimarlığa ilişkin süreli yayınlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Özgüven, 2020).

Türkiye'de Cumhuriyet sonrası mimarlık dergiciliği 1931 yılında Mimar/Arkitekt ile başlamıştır. Bu başlangıcın ardından birçok mimarlık dergisi ortaya çıksa da birçoğu yayın hayatında devamlılık gösterememiştir. Bu kapsamda Arkitekt dergisinin yayın hayatına uzun süre devam eden önemli dergilerden biri olduğu söylenebilir. Mimarlar Odası tarafından yayınlanan Mimarlık dergisi (1963), Yapı Endüstri Merkezi'nin Yapı dergisi (1973), Arredamento Dekorasyon/Mimarlık dergisi (1989) ve Mimarlık Dekorasyon dergisi (1990) süreklilik gösteren önemli ve popüler dergilerdendir (Tuluk, 2009).

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminin en önemli dergilerinden olan Arkitekt ve Mimarlık dergisi ele alınmıştır.

3. Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamında Arkitekt ve Mimarlık dergilerinin yayın hayatını sürdüğü kesişim kümesinde (1963-1980 yılları) yer alan çalışmalar incelenmiştir. Bu yazın dönemine değinilmeden önce 1960 ve 1980 yılları arasındaki mimarlığın Türkiye'de nasıl bir ortamda geliştiği incelenmeye değerdir. 1960'lı yıllarda askeri güçlerin Demokrat Parti'nin hâkimiyetine son vermesiyle Türkiye'de toplumsal ve siyasi açıdan birtakım değişimler meydana gelmiştir. Demokrasi ve özgürlük kavramları, 1961 anayasası ile birlikte toplumda hız kazanmaya başlamıştır. 1960-1970 yılları arasında sanayinin gelişmesiyle birlikte tüketim kültürü artmaya başlamıştır. Tüm bu gerilimli ve değişken sürecin ardından 12 Mart 1971 Muhtırası meydana gelmiştir. 1960 ve 1971 tarihlerinde Türkiye'de yaşanan darbelerden sonra 1980'de üçüncü bir askeri darbe meydana gelmiştir. Bu darbelerin hepsi psikolojik, ekonomik ve sosyal birçok alanda olumsuz etkilere neden olmuştur (Demirtürk, 2015). Bu bağlamda; 1960-1980 Türkiye'sinde yaşanan askeri ve siyasi birtakım değişikliklerin mimarlığı hem düşünce hem de uygulama bağlamında birçok yönden etkilediği söylenebilir.

1965 yılından itibaren Türkiye'nin farklı şehirlerinde açılan mimarlık büroları, çeşitli tasarım yarışmalarında yer almıştır. Koruma, imar ve belediyelerle ilgili çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Çeşitli sistematik düzenlemeler ve çevre bilinci; mimarlığa ve mimarlık eğitimine dâhil edilmeye başlamıştır. Yapı Endüstri Merkezi (YEM) gibi birçok araştırma enstitüsü kurulmuştur. Medyanın toplum üzerindeki etki alanı genişlemiştir. Arkitekt, Mimarlık ve Yapı dergileri gibi birçok dergi Türkiye'deki mimarlık pratiğine birçok katkıda bulunmuştur (Sağsöz vd., 2014).

Çalışma kapsamında ele alınacak olan ilk dergi Mimar/Arkitekt dergisidir. İlk sayısı 1931 yılında yayınlanan Mimar dergisinin ismi, 1935 yılında Arkitekt olarak değiştirilmiştir. Derginin kurucuları; Zeki Sayar, Abidin Mortaş ve Abdullah Ziya Kozanoğlu'dur (URL-1, 2023). Arkitekt dergisi; yurt içi projelerini tanıtırken aynı zamanda yurt dışı kaynaklı teorik çalışmaların çevirilerine ve mühendislik konularına da değinmektedir. Derginin en önemli isimlerinden biri olan Zeki Sayar'ın; imar yasaları, mimarların kimlik sorunları ve mesleki konularla ilgili güncel konulara değindiği görülmektedir (Dosya, 2010). Arkitekt dergisi, Türk mimarlar yerine yabancı mimarların tercih edilmesi sorununa oldukça değinmektedir. Bu soruna çözüm olarak mimarların hak ve görevlerini savunan Mimarlar Odası adını taşıyan bir örgütlenme önermektedir (Öztel, 2001). Nitekim 1954 yılında, 6235 sayılı Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu'nun yasalaşmasından sonra aynı yıl içinde Mimarlar Odası da kurulmuştur.

Çalışma kapsamında ele alınacak diğer dergi ise 1963 yılından itibaren Türkiye Mimarlar Odası tarafından yayımlanan Mimarlık dergisidir. Dergi; gündem yaratan konular, çeşitli eleştiri yazıları, akademik çalışmalar, yarışmalarda ödül alan projeler, mimarlık dünyasından haberler, yabancı yayınlardan yapılan çeviriler gibi geniş ölçekli bir içeriğe sahiptir (URL-2, 2023). Kurumsal bir örgütlenmenin yayın organı olan Mimarlık dergisi, bu yönüyle diğer dergilerden farklı bir konumda bulunmaktadır. Mimarlık dergisi, Mimarlar Odası'nın yayın organı olması nedeniyle siyaset ile oldukça ilgilenmiştir. Mimar, her zaman toplumun bir temsilcisi olarak düşünülmektedir. 1970-1980 yılları arasında meslek sorunları belirgin hale gelmeye başlamıştır. Dergi kapsamında mesleki sorunların çözülmesi için öncelikle ülke sorunlarının çözülmesi gerektiği düşünülmektedir (Öztel, 2001).

4. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada; 1963 ve 1980 yılları arasında Arkitekt ve Mimarlık dergilerinde hangi sorunlara değinildiği, en çok hangi sorunla veya sorunlarla ilgilenildiği gibi verilerin tespit edilmesi hedeflenmektedir. Bu dönemdeki sorunların tespit edilmesi; geçmişteki dönem koşullarının, gündeminin ve eksikliklerinin anlaşılmasına katkıda bulunurken günümüz mimarisindeki sorunların anlaşılmasına ve sorunlara çözüm önerileri geliştirilmesine de yardımcı olacaktır. Sorunlara ve sorunlara üretilen çözüm önerilerinin dergi aracılığıyla aktarılmasının daha iyi bir mimarlık yapmayı olanaklı hale getirdiği düşünülebilir. Bu kapsamda çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

İçerik analizi, "Sözel, yazılı ve diğer materyallerin içerdiği mesajı, anlam ve/veya dilbilgisi açısından nesnel ve sistematik olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunmadır" (Tavşancıl ve Aslan, 2001). İçerik analizinde amaç, birbirine benzeyen verileri belirli temalar veya kodlar çerçevesinde bir araya getirmek ve anlaşılır şekilde düzenleyerek yorum yapmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Miles ve Huberman'a göre (1994) kodlama üç farklı şekilde yapılabilir. Bunlar;

- "Daha önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılan kodlama",
- "Verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlama",
- "Araştırma probleminin genel çerçevesine göre yapılan kodlama" şeklinde sıralanabilir.

İçerik analizi, manuel olarak veya bilgisayar programları aracılığıyla yapılabilir. Bu çalışmada bilgisayar yazılımlarından biri olan Maxqda programı ile içerik analizi yapılmıştır. Maxqda; nitel metinlerin sistematik bir şekilde değerlendirilebilmesi ve yorumlanabilmesi amacına hizmet eden, içerik ana-

lizi yapabilen bilgisayar yazılım programıdır. Program içerisinde hiyerarşik kod sistemleri ve çeşitli görsel haritalama özellikleri bulunmaktadır. Veriler çeşitli programlarla (Excel, SPSS vb.) birlikte kullanılabilmektedir. Programın Türkçe ara yüze sahip olması tercih edilme nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir (Çayır ve Sarıtaş, 2017).

5. Yapılan Çalışmalar ve Araştırmanın Uygulaması

Çalışmada öncelikle Arkitekt ve Mimarlık dergilerinin arama veri tabanlarında; sorun, mesele ve problem kelimeleri aratılmıştır. Arkitekt dergisinde 1963-1980 yılları arasında başlık içerisinde sorun, mesele ve problem kelimeleri geçen 15 çalışma bulunmaktadır. Mimarlık dergisinde 1963-1980 yılları arasında başlık içerisinde sorun, mesele ve problem kelimeleri geçen 156 çalışma bulunmaktadır. Her iki dergi arasında ortaya çıkan rakamsal farklılar nedeniyle karşılaştırma yerine içerik analizi sonucu kategori belirlenmesi daha anlamlı sonuç vereceğinden araştırma bu yönde ilerlemiştir.

Arkitekt ve Mimarlık dergisinde yer alan çalışma başlıklarından her biri, "verilerden çıkarılan kavramlara göre yapılan kodlama" türüne göre belirli temalara ayrılmıştır. Arkitekt dergisinin ana tematik kodları; "kentsel sorunlar", "uygulama sorunları", "eğitim sorunları" olarak belirlenmiştir. Arkitekt dergisindeki kentsel sorunlar; planlama, çevre, ulaşım, enerji, turizm ve doğal afet sorunlarını kapsamaktadır. Uygulama sorunları; mesleki sorunları, tasarım ve üretim sorunlarını ve teknik sorunları içermektedir. Eğitim sorunları kuram ve düşünceye ilişkin sorunları kapsamaktadır. Tematik kodlar ve kapsamları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. *Arkitekt dergisindeki sorunların tematik kodları ve kapsamları*

Kentsel Sorunlar	
• Planlama	Kentleşme, arazi, kent toprakları, yerleşme ve kent planlamasına ilişkin sorunlar
• Çevre	Yeşil alan, çevre kirliliği ve çevre düzenine ilişkin sorunlar
• Ulaşım	Kent içi ulaşım, trafik, karayolu, park sorunları
• Enerji	Kömür, güneş enerjisi gibi kaynaklara ilişkin sorunlar
• Turizm	Turizm faaliyetleri, sektörü ve tesislerine ilişkin sorunlar
• Doğal afet	Deprem ve yangın gibi doğal afetlere ilişkin sorunlar
Uygulama Sorunları	
• Mesleki	Teknik eleman, mimar ve örgütlenmeye ilişkin ekonomik ve hukuksal vb. sorunlar
• Tasarım ve Üretim	Projelendirmeye ve tasarıma ilişkin sorunlar
• Teknik	Malzeme, tesisat, aydınlatma, bakım ve onarıma ilişkin sorunlar
Eğitim Sorunları	
Kuram, düşünce	Kültür, sanat, mimarlığın anlamı ve mimarlık düşüncesine ilişkin sorunlar

Mimarlık dergisinin ana tematik kodları ise; "kentsel sorunlar", "uygulama sorunları", "eğitim sorunları", "yerel yönetim sorunları" olarak belirlenmiştir. Mimarlık dergisindeki kentsel sorunlar; planlama, kıyı, çevre, konut, ulaşım, enerji, turizm ve doğal afet sorunlarını kapsamaktadır. Uygulama sorunları; mesleki sorunları, tasarım ve üretim sorunlarını, teknik sorunları, koruma sorunlarını ve yarışma projeleriyle ilgili sorunları içermektedir. Eğitim sorunları; akademiye dair sorunları, kuram ve düşünceye ilişkin sorunları kapsamaktadır. Yerel yönetim sorunları ise belediye ile ilgili sorunları içermektedir. Bu sorunların kapsamı, Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. *Mimarlık dergisindeki sorunların tematik kodları ve kapsamları*

Kentsel Sorunlar	
• Planlama	Kentleşme, arazi, kent toprakları, yerleşme ve kent planlamasına ilişkin sorunlar
• Kıyı	Kıyı tasarımı ve kıyı yerleşime ilişkin sorunlar
• Çevre	Yeşil alan, çevre kirliliği ve çevre düzenine ilişkin sorunlar
• Konut	Konut yerleşimleri, gecekondu ve konut planlamasına ilişkin sorunlar
• Ulaşım	Kent içi ulaşım, trafik, karayolu, park sorunları
• Enerji	Kömür, güneş enerjisi gibi kaynaklara ilişkin sorunlar
• Turizm	Turizm faaliyetleri, sektörü ve tesislerine ilişkin sorunlar
• Doğal afet	Deprem ve yangın gibi doğal afetlere ilişkin sorunlar
Uygulama Sorunları	
• Mesleki	Teknik eleman, mimar ve örgütlenmeye ilişkin ekonomik ve hukuksal vb. sorunlar
• Tasarım ve Üretim	Projelendirmeye ve tasarıma ilişkin sorunlar
• Teknik	Malzeme, tesisat, aydınlatma, bakım ve onarıma ilişkin sorunlar
• Koruma	Tarihi çevrenin, yapıların korunmasına ve onarılmasına ilişkin sorunlar
• Yarışma	Mimari proje yarışmalarına ve jürilerine ilişkin sorunlar
Eğitim Sorunları	
• Akademik	Akademik personel ve eğitim müfredatına ilişkin sorunlar
• Kuram, düşünce	Kültür, sanat, mimarlığın anlamı ve mimarlık düşüncesine ilişkin sorunlar
Yerel Yönetim Sorunları	
• Belediye	Belediyeye ilişkin yapısal, denetimsel, yetkisel sorunlar

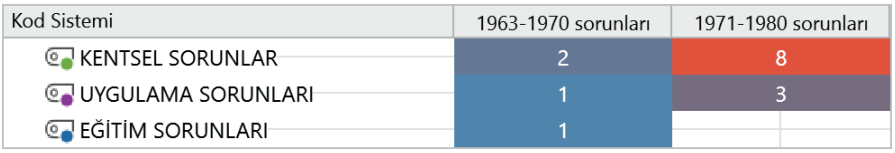
1963-1980 yılları arasında başlığında sorun/mesele/problem kelimeleri bulunan çalışmaları içeren Word belgeleri, Maxqda programına aktarılarak içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar; 1963-1970, 1971-1980 ve ikisinin birleşimi olan 1963-1980 dönemlerini kapsayacak şekilde üç dönemde analiz edilmiştir. Her bir çalışma başlığı, Tablo 1 ve 2'de belirtilen tematik kod sistemi içerisine yerleştirilmiştir. İçerik analizi sonucu elde edilen veriler, Maxqda programı içerisinde yer alan görsel araçlar aracılığı ile istatistiksel ve

görsel verilere dönüştürülmüştür. Bu kapsamda çalışmada; Maxqda programının görsel araçlarında yer alan; kod matris tarayıcısı-ısı haritası ve değerleri, tek vaka modeli (kod hiyerarşisi) ve iki vaka modeli kullanılmıştır.

6. Bulgular

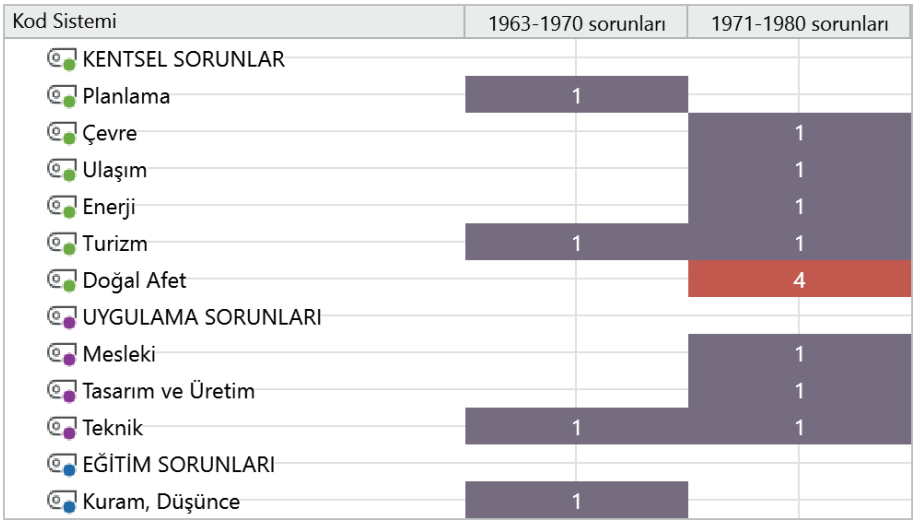
6.1. Arkitekt Dergisi

Çalışmada öncelikle 1963-1970 ve 1971-1980 yılları arasındaki çalışmalar incelenmiştir. 1963 ve 1970 yılları arasında başlığında sorun/mesele/problem kelimeleri geçen 4 çalışma bulunurken; 1971 ve 1980 yılları arasında 11 çalışma bulunmaktadır. 1963 ve 1970 yılları arasındaki sorunların ana tematik kodlara göre sıralanışı; kentsel sorunlar (2), uygulama sorunları (1), eğitim sorunları (1) şeklindedir. 1971 ve 1980 yılları arasında ele alınan soruların ana tematik kodlara göre sıralanışı; kentsel sorunlar (8), uygulama sorunları (3), eğitim sorunları (0) şeklindedir (Şekil 1).

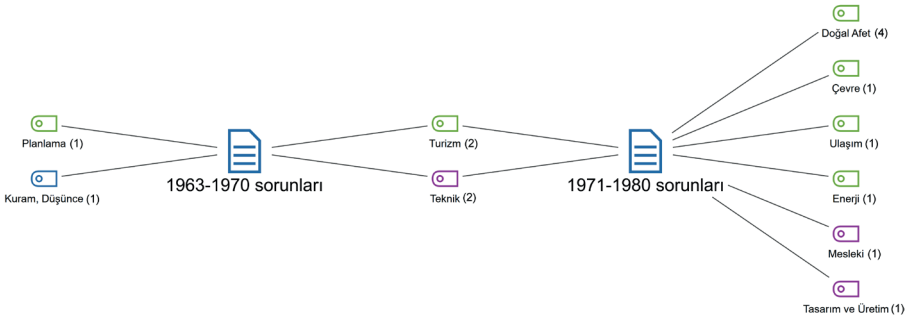
Şekil 1. *1963-1970 ve 1971-1980 yıllarında Arkitekt dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının ana tematik kodlara göre analizi (Kod matris tarayıcısı, ısı haritası ve değerleri)*

1963-1970 yılları arasındaki sorunların alt tematik kodlara göre sıralanışı; planlama sorunları (1), turizm sorunları (1), teknik sorunlar (1), kuram sorunları (1) şeklindedir. 1971-1980 yıllarında arasındaki sorunların alt tematik kodlara göre sıralanışı; doğal afet sorunları (4), çevre sorunları (1), ulaşım sorunları (1), enerji sorunları (1), turizm sorunları (1), mesleki sorunlar (1), tasarım ve üretim sorunları (1), teknik sorunlar (1) şeklindedir (Şekil 2).

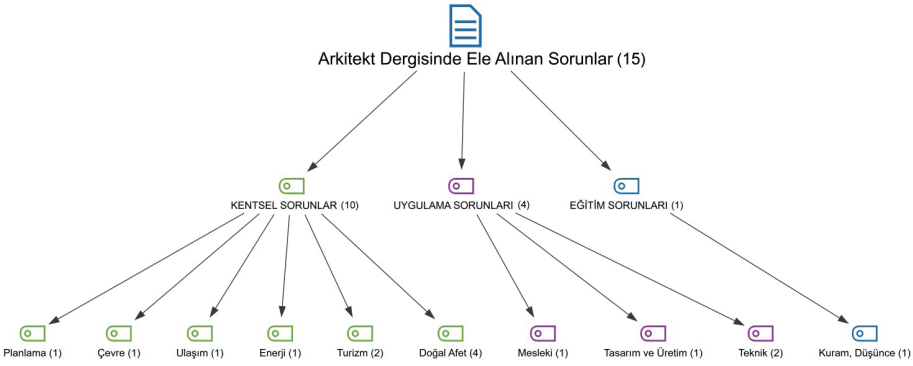
Şekil 2. *1963-1970 ve 1971-1980 yıllarında Arkitekt dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının alt tematik kodlara göre analizi (Kod matris tarayıcısı, ısı haritası ve değerleri)*

1963-1970 ve 1971-1980 yılları arasındaki çalışmalar iki vaka modeli olarak incelenmiştir. Turizm ve teknik sorunların her iki dönemde de ele alınan ortak alt tematik kodlar olduğu anlaşılmaktadır. Dergide 1963 ve 1970 yılları arasında planlama ve kuram sorunlarına değinen çalışmaların bulunduğu ancak 1971 ve 1980 yılları bu sorunlara değinen çalışmaların bulunmadığı görülmektedir. Buna ek olarak 1963 ve 1970 yılları arasında doğal afet, çevre, ulaşım, enerji, mesleki, tasarım ve üretim sorunlarına değinen çalışmaların bulunmadığı ancak 1971-1980 yılları arasında bu sorunlara değinen çalışmaların bulunduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. *1963-1970 ve 1971-1980 yılları arasında Arkitekt dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının iki vaka modeli*

1963 ve 1980 yılları arasındaki sorunlar ana tematik kodlar kapsamında; kentsel sorunlar (10), uygulama sorunları (4), eğitim sorunları (1) şeklinde sıralanmaktadır. 1963 ve 1980 yılları arasındaki sorunların alt tematik kodlara göre sıralanışı; doğal afet sorunları (4), turizm sorunları (2), teknik sorunlar (2), planlama sorunları (1), çevre sorunları (1), ulaşım sorunları (1), enerji sorunları (1), mesleki sorunlar (1), tasarım ve üretim sorunları (1), kuram sorunları (1) şeklindedir (Şekil 4).

Şekil 4. *1963 ve 1980 yılları arasında Arkitekt dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının tek vaka modeli*

6.2. Mimarlık Dergisi

Çalışmada öncelikle 1963-1970 ve 1971-1980 yılları arasındaki çalışmalar incelenmiştir. 1963 ve 1970 yılları arasında başlığında sorun/mesele/problem kelimeleri geçen 57 çalışma bulunurken; 1971 ve 1980 yılları arasında 99 çalışma bulunmaktadır. 1963 ve 1970 yılları arasındaki sorunların ana tematik kodlara göre sıralanışı; kentsel sorunlar (27), uygulama sorunları (22), eğitim sorunları (7) ve yerel yönetim sorunları (1) şeklindedir. 1971 ve 1980 yılları arasında ele alınan soruların ana tematik kodlara göre sıralanışı; kentsel sorunlar (60), uygulama sorunları (17), eğitim sorunları (14) ve yerel yönetim sorunları (8) şeklindedir.

1963-1970 ve 1971-1980 yılları karşılaştırıldığında; kentsel, eğitim ve yerel yönetim sorunlarına değinen çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir. Uygulama sorunlarına değinen çalışmaların ise azaldığı anlaşılmaktadır (Şekil 5).

Kod Sistemi	1963-1970 sorunları	1971-1980 sorunları
KENTSEL SORUNLAR	27	60
UYGULAMA SORUNLARI	22	17
EĞİTİM SORUNLARI	7	14
YEREL YÖNETİM SORUNLARI	1	8

Şekil 5. *1963-1970 ve 1971-1980 yıllarında Mimarlık dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının ana tematik kodlara göre analizi (Kod matris tarayıcısı, ısı haritası ve değerleri)*

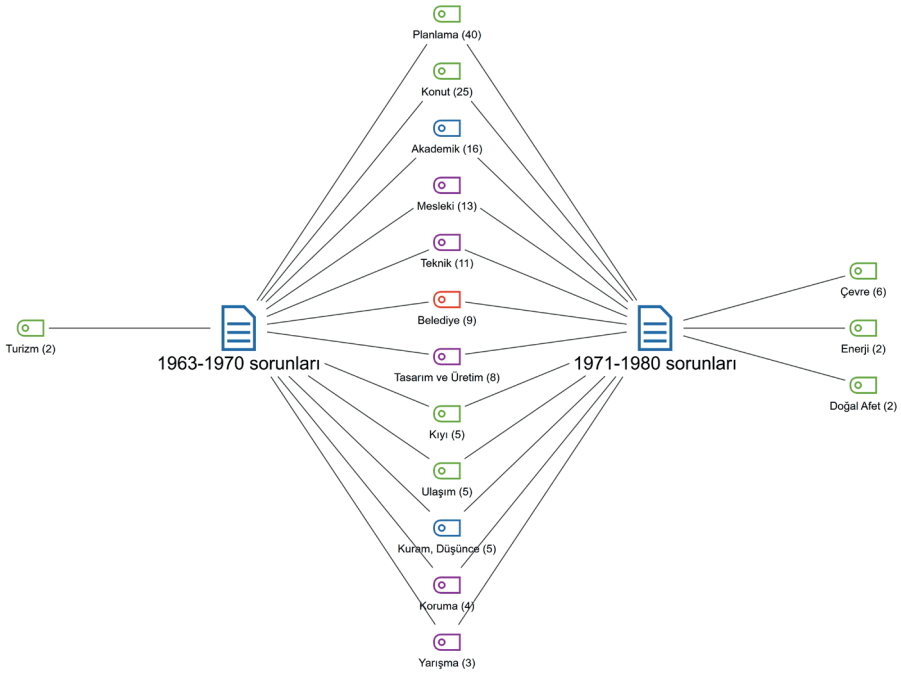
1963-1970 yılları arasındaki sorunların alt tematik kodlara göre sıralanışı; planlama sorunları (17), mesleki sorunlar (9), teknik sorunlar (6), konut sorunları (5), akademik sorunlar (5), tasarım ve üretim sorunları (4), kıyı sorunları (2), turizm sorunları (2), kuram sorunları (2), yarışma sorunları (2), ulaşım sorunları (1), koruma sorunları (1) ve belediye sorunları (1) şeklindedir. 1971-1980 yıllarında arasındaki sorunların alt tematik kodlara göre sıralanışı; planlama sorunları (23), konut sorunları (20), akademik sorunlar (11), belediye sorunları (8), çevre sorunları (6), teknik sorunlar (5), ulaşım sorunları (4), mesleki sorunlar (4), tasarım ve üretim sorunları (4), koruma sorunları (3), kıyı sorunları (3), kuram sorunları (3), enerji sorunları (2), yarışma sorunları (2), doğal afet sorunları (2) şeklindedir (Şekil 6).

Kod Sistemi	1963-1970 sorunları	1971-1980 sorunları
KENTSEL SORUNLAR		
Planlama	17	23
Kıyı	2	3
Çevre		6
Konut	5	20
Ulaşım	1	4
Enerji		2
Turizm	2	
Doğal Afet		2
UYGULAMA SORUNLARI		
Mesleki	9	4
Tasarım ve Üretim	4	4
Teknik	6	5
Koruma	1	3
Yarışma	2	1
EĞİTİM SORUNLARI		
Akademik	5	11
Kuram, Düşünce	2	3
YEREL YÖNETİM SORUNLARI		
Belediye	1	8

Şekil 6. *1963-1970 ve 1971-1980 yıllarında Mimarlık dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının alt tematik kodlara göre analizi (Kod matris tarayıcısı, ısı haritası ve değerleri)*

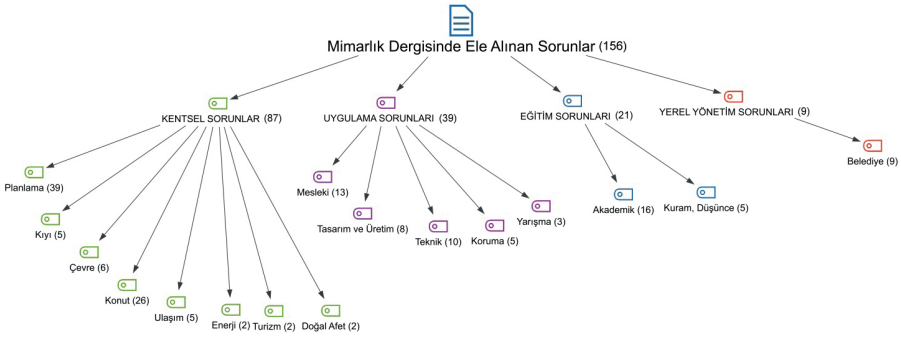
1963-1970 ve 1971-1980 yılları arasındaki çalışmalar iki vaka modeli olarak incelenmiştir. Planlama, konut, akademik, mesleki, teknik, belediye, tasarım ve üretim, kıyı, ulaşım, kuram, koruma ve yarışma sorunlarının her iki dönemde de ele alınan ortak alt tematik kodlar olduğu anlaşılmaktadır. Dergide 1963 ve 1970 yılları arasında turizm sorunlarını değinen çalışmaların

bulunduğu ancak 1971 ve 1980 yılları arasında turizm sorunlarına değinen çalışmaların bulunmadığı görülmektedir. Buna ek olarak 1963 ve 1970 yılları arasında çevre, enerji ve doğal afete ilişkin sorunlara değinen çalışmaların bulunmadığı ancak 1971-1980 yılları arasında bu sorunlara değinen çalışmaların bulunduğu anlaşılmaktadır (Şekil 7).

Şekil 7. *1963-1970 ve 1971-1980 yılları arasında Mimarlık dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının iki vaka modeli*

1963 ve 1980 yılları arasındaki sorunlar ana tematik kodlar kapsamında; kentsel sorunlar (87), uygulama sorunları (39), eğitim sorunları (21) ve yerel yönetim sorunları (9) şeklinde sıralanmaktadır. 1963 ve 1980 yılları arasındaki sorunların alt tematik kodlara göre sıralanışı; planlama sorunları (39), konut sorunları (26), akademik sorunlar (16), mesleki sorunlar (13), teknik sorunlar (10), belediye sorunları (9), tasarım ve üretim sorunları (8), çevre sorunları (6), kıyı sorunları (5), ulaşım sorunları (5), koruma sorunları (5), kuram sorunları (5), yarışma sorunları (3), enerji sorunları (2), turizm sorunları (2) ve doğal afet sorunları (2) şeklindedir (Şekil 8).

Şekil 8. *1963 ve 1980 yılları arasında Mimarlık dergisinde ele alınan mimarlık sorunlarının tek vaka modeli*

7. Değerlendirme ve Sonuç

Mimarlığın iletişim araçlarından biri olan mimarlık dergileri; yerel ve ulusal ölçekte çeşitli uygulamaları, kuramsal bilgileri ve haberleri içermektedir. Bu kapsamda dergiler; geçmişe, şimdiye ve geleceğe ışık tutan araçlardır. Mimarlık dergileri yayınlandığı dönemin gündemini, koşullarını ve sorunlarını yansıtmaktadır. Bu bağlamda 1960-1980 Türkiye'si; siyasi, ekonomi, kültürel ve mimari gibi birçok alanda çeşitli değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde yaşanan sorunların tespit edilmesi; mimarlığın eksik ve sorunlu yönlerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Çalışma kapsamında ele alınan iki derginden biri olan Arkitekt dergisi; birçok açıdan ilklere imza atması ve uzun süreli yayın hayatına sahip olması nedeniyle oldukça önemlidir. Arkitekt dergisinde 1963 ve 1980 yılları arasında yalnızca 15 çalışmanın başlığında sorunlardan (problem, mesele) bahsedilmektedir. Çalışma kapsamında ele alınan diğer dergi Mimarlık dergisidir. Mimarlık dergisinde 1963-1980 yılları arasında 156 çalışmanın başlığında sorun/problem/mesele kelimeleri geçmektedir.

Türkiye mimarlığının; planlama, eğitim, kıyı, konut, işveren ve meslek sorunları gibi birçok karmaşık sorunla uğraştığı görülmektedir. 1963 ve 1980 yılları arasında Arkitekt dergisinde ele alınan sorunların kentsel, uygulama ve eğitim sorunlarına yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kapsamda ana tematik kodlar olarak belirlenen kentsel, uygulama ve eğitim sorunları bir sonraki aşamada alt tematik kodlara ayrılarak daha detaylı bir analiz yapılmıştır. Kentsel sorunların alt tematik kodları planlama, çevre, ulaşım, enerji, turizm ve doğal afet sorunlarını içermektedir. Uygulama sorunları; mesleki, tasarım ve üretim, teknik sorunları kapsamaktadır. Eğitim sorunları ise kuram sorunlarını içermektedir. 1963 ve 1980 yılları arasında Mimarlık dergisinde ele alınan çalışmaların ise kentsel, uygulama, eğitim ve yerel yönetim sorunlarına yoğunlaştığı görülmektedir. Kentsel sorunlar; planlama, kıyı, çevre, konut,

ulaşım, enerji, turizm ve doğal afet sorunlarını kapsamaktadır. Uygulama sorunları; mesleki, tasarım ve üretim, teknik, koruma ve yarışma sorunlarını içermektedir. Eğitim sorunları; akademik ve kuram sorunlarını içermektedir. Yerel yönetim sorunları ise belediyeye ilişkin sorunları kapsamaktadır. Bu bağlamda Mimarlık dergisinin Arkitekt dergisine oranla, hem sayısal hem de çeşitlilik bakımından, daha çok soruna değindiği anlaşılmaktadır.

Arkitekt dergisi kapsamında yapılan içerik analizinin bulgularından elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

- 1963-1970 ve 1971-1980 dönemleri arasında sorun sayısı ve çeşitliliği bakımından farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Son dönemde, önceki döneme oranla hem sayısal hem de çeşitlilik bakımından daha fazla soruna değinildiği görülmektedir. Bu açıdan mimarlık sorunları açısından farkındalığın arttığı söylenebilir.

- Sorunlar alt tema bağlamında değerlendirildiğinde 1963-1970 döneminde dengeli bir dağılımın olduğu görülürken 1971-1980 sorunlarında doğal afet sorunlarının öne çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durum yapı zemini ve çevre verileri dikkate alınmadan inşa edilen yapılaşma sorununun bir göstergesi olarak ele alınabilir.

- 1963 ve 1980 yılları arasında ise en çok kentsel sorunlar ele alınmıştır. Dergideki çalışmalar, alt sorun temaları bağlamında incelendiğinde ise en çok doğal afet sorunlarının ele alındığı görülmektedir.

Mimarlık dergisi kapsamında yapılan içerik analizinin bulgularından elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

- 1963-1970 ve 1971-1980 dönemleri arasında sorun sayısı ve çeşitliliği bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir. Son dönemde, önceki döneme oranla hem sayısal hem de çeşitlilik bakımından daha fazla soruna değinildiği görülmektedir. Bu durum son dönemde gündemin çeşitlendiğini göstermektedir. Mimarlık sorunlarına değinen çalışma sayısındaki bu artışın; derginin daha iyi mimarlık yapmanın yollarını aradığının bir göstergesi olduğu düşünülebilir.

- Her iki dönemde de (1963-1970 ve 1971-1980) çalışmalarda en çok kentsel sorunların ve kentsel sorunların alt teması olan planlama sorunlarının ele alındığı anlaşılmaktadır. Son dönemde ilk döneme oranla planlama sorununu ele alan çalışmalarda büyük bir artışın olduğu görülmektedir. Planlama sorunlarına değinen çalışmalardaki bu artışın; yerel yönetim sorunlarına değinen çalışmalardaki artışı destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

- 1963-1980 yılları arasında Mimarlık dergisinde içerik analizi yapılan çalışmaların sırasıyla kentsel, uygulama, eğitim ve yerel yönetim sorunlarına

yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışmaların kentsel sorunlara diğer sorunlara oranla daha fazla değinmesinde toplumsal ve ekonomik değişimlerin etkili olduğu söylenebilir. Alt sorun temaları incelendiğinde ise planlama sorunlarının diğer sorunlara oranla baskın bir şekilde ele alındığı görülmektedir. 1960-1980 Türkiye'sinde büyük kentlere yapılan göçteki sürekli artışın plansız yapılaşmaya neden olduğu düşünülebilir. Kentsel sorunların bu kadar baskın olduğu bir mimari ortamda ise diğer sorunlara daha az değinilmesi olası bir durumdur. Kentsel sorunların uygulama sorunlarına ve mesleki sorunlara bu denli baskın olması; Öztel'in (2001) Mimarlık dergisi kapsamındaki ifadesini desteklemektedir. Öztel (2001), dergi kapsamında mesleki sorunların çözülmesi için öncelikle ülke sorunlarının çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğitim sorunlarının alt temalarından biri olan mimarlığın kuramı ve düşüncesine ilişkin sorunların bu denli az ele alınması da yukarıda ifade edilen durumu desteklemektedir.

Bu çalışmada mimarlık yazınının iki önemli dergisi olan Arkitekt ve Mimarlık dergisine yer verilmiştir. Arkitekt dergisinin özellikle ilk sayılarında, yabancı dergilerde yer alan yazıların çevirilerine yer verilmesi ve Türkiye mimarlığından örneklerin sunulması mimarlığın yazın alanında bilgilendirme görevini üstlendiğine işaret etmektedir. Yaklaşık otuz yıl sonra yayın hayatına başlayan Mimarlık dergisi ise artık bilgilendirmeden çok kuramsal ve eğitim alanında da gündem oluşturma görevine yönelmiştir. İki dergide yayın politikası ve yayın periyodu açısından farklılıkların bulunmasının mimarlık sorunlarını ele alan çalışmaların sayısına yansıdığı düşünülebilir. Bunun yanında Mimarlık dergisinin mesleki örgütlenme olan Mimarlar Odası'nın bir iletişim aracı olmasının; derginin mimarlığın ve ülkenin sorunlarıyla daha fazla ilgilenmesine neden olduğu söylenebilir. İki dergi arasında sorunları ele alan çalışma sayısındaki belirgin farklılık, anlamlı bir karşılaştırma yapmaya imkân tanımasa da her iki dergide de en çok kentsel sorunlara değinildiği görülmektedir. İki dergide ele alınan alt tema sorunları, sayı ve çeşitlilik bakımından farklılık göstermektedir. Arkitekt dergisi alt tema bağlamında en çok doğal afet sorunlarına değinirken Mimarlık dergisi planlama sorunlarına değinmiştir. İki dergi arasındaki bu fark ve çeşitliliğin; mimarlığın çoğulcu yaklaşımıyla örtüştüğü söylenebilir.

Yapılan çalışma sonucunda mimarlık sorunlarının; ülke gündeminden, ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal durumundan bağımsız olarak düşünülemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda mimarlık dergilerinin, mimarlığın farklı sorunlarına dikkat çekerek eleştirel bir bakış açısıyla iyi bir mimarlık yapmanın yollarını aradığı ve bunu tartışmaya açtığı söylenebilir. Mimarlık, çok katmanlı ve multidisipliner bir meslek pratiği olduğu için her zaman karmaşık sorunlarla uğraşmak durumundadır. Geçmişteki mimarlık sorunlarının tespit edilmesinin; günümüzdeki mimarlık sorunlarının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacağı söylenebilir. Mimarlık yazını araçlarından biri

olan dergilerin mimarlığın sorunlarını bu meslek pratiğiyle ilgilenen herkese aktarmasının; farkındalık oluşturması ve eleştirel düşünceyi geliştirmesi açısından oldukça önemli olduğu düşünülebilir. Buna ek olarak dergilerin farklı sorunları ele alması ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştirmesi, mimarlığın gelişimi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Aksoy, B. (2003). Problem çözme yönteminin çevre eğitiminde uygulanması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*(14), 83-98.

Baykul, Y. ve Aşkar P. (1987). *Problem ve problem çözme matematik öğretimi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 193. Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 94.

Baytin, T. (1964). Mimari araştırmanın gelişimi. *Mimarlık,* 8, 10.

Çayır, M. Y. ve Sarıtaş, M. T. (2017). Nitel veri analizinde bilgisayar kullanımı: bir betimsel içerik analizi (2011-2016). *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 11*(2), 518-544.

Demirtürk, S. (2015). 1960–1980 döneminde Türkiye'de sosyo-ekonomik değişimin ve dışa yönelişin toplumsal dinamikleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4*(12).

Dosya. (2010). Anma programı: Zeki Sayar (1905–2001). *Mimarlık,* 353. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=367&RecID=2372, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023.

Edgar, M. (2021). *What is a problem?.* https://www.matthewedgar.net/problem/#:~:text=The%20word%20%E2%80%9Cproblem%E2%80%9D%20stems%20from,or%20throwing%20forth%20a%20situation, Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023.

Gelbal, S. (1991). Problem çözme süreci. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(6), 167-173.

Hasol, D. (2008). Mimarlığı tanımlamak. *Yapı Dergisi,* 316, 46-47.

Hasol, D. (2009). Mimarlığın güncel sorunları. *Yapı,* 328.

Kneeland, S. (2001). *Problem çözme.* Çev.: Nurdan Kalaycı. Ankara: Gazi Kitabevi.

Leach, N. (2005). *Rethinking architecture: a reader in cultural theory*. New York: Routledge.

Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. New York: Sage Publications, Inc.

Özer, B. (2018). *Kültür sanat mimarlık*. İstanbul: Yem Yayın.

Özgüven, Y. (2020). Mimarlık süreli yayınlarının tarihsel bağlamına dair bir değerlendirme: Türkiye'nin ilk mimarlık dergileri ve Arkitekt. *Tarih ve Gelecek Dergisi, 6*(2), 198-222.

Öztel, İ. (2001). Türkiye'de mimarlık dergiciliği'nin 70 yılı: mesleki örgütlenme ortamı olarak mimarlık dergileri. *Mimarlık*, 300, 29-33.

Sağsöz, A., Sarı, R. M., Şen, D. E. ve Al, S. (2014). 1938-1960 yılları arası Cumhuriyet dönemi Türk mimarlığı. *Turkish Studies (Elektronik), 9*(10), 941-955.

Tavşancıl, E. ve Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve*

uygulama örnekleri. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Tschumi, B. (2018). *Mimarlık ve kopma*. İstanbul: Janus Yayınları.

Tuluk, Ö. İ. (2009). Cumhuriyet dönemi mimarlık dergileri ve mimarlık tarihi yazıları bibliyografyası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 7*(13), 485-556.

URL-1, (2023). Arkitekt veritabanı. http://dergi.mo.org.tr/detail.php?id=2, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2023.

URL-2, (2023). Mimarlık hakkında. http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=hakkinda, Erişim Tarihi: 19 Mayıs 2023.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal *bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (6. baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.